

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE’DE SİYASİ PARTİLERDEKİ MEVCUT
MUHASEBE SİSTEMİNİN İNCELENMESİ VE
DENETİMİ**

Özgün AKYOL

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Fatma TEKTÜFEKÇİ

2009

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **“Türkiye’de Siyasi Partilerdeki Mevcut Muhasebe Sisteminin İncelenmesi ve Denetimi”** adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Adı SOYADI

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Özgün AKYOL
Anabilim Dalı : İŞLETME
Programı : MUHASEBE
Tez Konusu : Türkiye’de Siyasi Partilerdeki Mevcut Muhasebe Sisteminin İncelenmesi ve Denetimi
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü’nün tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği’nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA	☐	OY BİRLİĞİ	☐
DÜZELTİLMESİNE	☐	OY ÇOKLUĞU	☐
REDDİNE	☐		

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır.
Öğrenci sınava gelmemiştir.

**

- * Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
- ** Bu halde adayın kaydı silinir.
- *** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir.	☐	Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir.	☐	
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.	☐	
Tezin basımı gerekliliği yoktur.	☐	

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red

ÖZET

Tezli Yüksek Lisans

Türkiye’de Siyasi Partilerdeki Mevcut Muhasebe Sisteminin

İncelenmesi ve Denetimi

Özgün AKYOL

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İşletme Anabilim Dalı

Muhasebe Programı

İnsan topluluklarının siyasi bir amaç etrafında toplanıp teşkilatlanması sonucu ortaya çıkan siyasi partiler, temsili demokrasilerin vazgeçilmez öğeleridir. İnsanların siyaset ile olan ilişkisi yöneten yönetilen ilişkisinin olduğu kadar eski olmasına karşın modern anlamda siyasi partilerin ortaya çıkışı iki yüz yıllık bir tarihe dayanmaktadır. Modern anlamda siyasi partiler ortaya çıkmadan önce insanlar düşüncelerini fikir akımları, halk kulüpleri, felsefi dernekler ve parlamento grupları aracılığı ile dile getirmişlerdir. Demokrasi anlayışındaki gelişmeler ile beraber insanlar düşüncelerini daha organize bir yapılanma olan siyasi partiler aracılığıyla dile getirmeye başlamışlardır.

Dünyanın değişik ülkelerinde değişik zamanlarda ortaya çıkan siyasi partiler, Türkiye’de 1908 yılında II. Meşrutiyet’in ilanı ile beraber tanınmaya başlamış, 1961 Anayasası ile Anayasalarda düzenlemeye konu olmuş ve güvence altına alınmıştır. Siyasi partiler daha sonra 1965 yılında çıkarılan 648 sayılı Siyasi Partiler Yasası ve 1983 yılında çıkarılan 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası ile düzenlemeye konu olmuşlardır. Bu yasalarda; siyasi partilerin finansal yapılarına ilişkin çeşitli düzenlemeler ile birlikte, siyasi partilerin gelir ve gider unsurlarının neler olduğu, gelirlerin elde edilmesinde ve harcamaların yapılmasında hangi usullere göre hareket edilmesi gerektiği konularına yer verilmiştir. Bu konular yasa ile düzenlenmiş olmakla birlikte uygulamada siyasi partilerin çeşitli zorluklar ile karşılaştığı görülmektedir. Temel muhasebe mantığından uzak olan muhasebe uygulamaları, parti tüzel kişiliğine yönelik maddi yaptırımları beraberinde getirmektedir. Yasa da açıklık kazanmayan bu konu ile beraber, siyasi partilerin ortak bir muhasebe sisteminin olmayışı farklı uygulamaları beraberinde getirmekte, ayrıca şeffaf olmayan finansal raporlama ilgi gruplarının tepkilerine neden olmaktadır.

Siyasi partilerin muhasebe yapılarına ilişkin olarak, gerek yasada gerekse uygulamada mevcut olan bir takım eksikliklerin giderilmesi amacıyla bu çalışmada siyasi partilere yeni bir muhasebe sistemi önerilmiştir. Bu sayede, siyasi partilerin muhasebe kayıtlarının neden sonuç ilişkisine dayandırılması, yanlış uygulamaların ortadan kaldırılması, partilerin finansal yapılarının daha

gelişmiş finansal çıktılar ile birlikte üyelerin ve kamunun bilgisine sunulması ve şeffaflığın sağlanması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Parti, Muhasebe Sistemi, Mali Denetim

ABSTRACT
Master Thesis
Analysis and Auditing of The Existing Accounting System of The
Political Parties In Turkey
Özgün AKYOL

Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of Business Administration
Accounting Program

Political parties that were formed when communities came together and got organized are the inevitable components of representative democracies. Although the relationship between people and politics is as old as the relationship between the rulers and the ruled, the birth of political parties dates back to two centuries. Before political parties originated in the modern sense, people made themselves understood through schools of thought, public clubs, philosophical organizations and groups of parliaments. Starting with the developments in democracy, people started to express their opinions by way of political parties, which are more structured organizations.

Political parties that appeared at different times in different parts of the world were first seen in Turkey when the second constitutional monarchy was declared in 1908. They were mentioned in the laws in 1961 constitution and so were secured. Later on political parties were again mentioned in Political Parties Law numbered 648 in 1965 and were reorganized in Political Parties Law numbered 2820 in 1983. These laws stated various regulations related to financial structures of political parties. In addition they showed what the income and expense elements of social parties were and which principles should be applied as far as income and expenses were concerned. Although these issues were regulated in the constitution, we see that political parties have so far had many difficulties. Accounting activities which are far from the fundamental accounting reasoning, cause some financial damage to legal personality of political parties. The fact that this issue is not clarified in our constitution and that political parties do not have a common accounting system leads to different applications; in addition nontransparent financial reporting system bring about some reactions of related groups.

As regards the accounting structures of political parties, in this study a new accounting system has been proposed to political parties in order to remove certain defects both in laws and in applications. As a consequence, we have aimed to rest financial records of political parties on cause-and-effect

relationship, to remove faulty applications, to present financial structures of political parties to the public with better financial printouts and therefore to secure transparency.

Key Words: Political Party, Accounting System, Financial Auditing

İÇİNDEKİLER

TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ PARTİLERİN MEVCUT MUHASEBE SİSTEMLERİNİN İNCELENMESİ VE DENETİMİ

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
TABLolar LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASİ PARTİLERE İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

1.1. SİYASİ PARTİ KAVRAMI, TANIMI VE KAPSAMI	3
1.2. SİYASİ PARTİLERİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHSEL GELİŞİMİ	6
1.2.1. Gelişmiş Ülkelere Siyasi Partilerin Gelişimi	6
1.2.2. Türkiye'de Siyasi Partilerin Gelişimi	10
1.3. SİYASİ PARTİLERİN FONKSİYONLARI	18
1.4. SİYASİ PARTİLERİN NİTELİKLERİ	21
1.5. SİYASİ PARTİ SİSTEMLERİ	25
1.5.1. Tek Parti Sistemi	26
1.5.2. İki Parti Sistemi	27
1.5.3. Çok Partili Sistemler	28
1.6. TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ PARTİLERİN KURULUŞU, ÜYELİK ŞARTLAR I VE TEŞKİLAT YAPISI	29
1.6.1. Siyasi Partilerin Kuruluşu	29
1.6.2. Siyasi Partilerde Üyelik ve Kabul Şartları	30
1.6.3. Siyasi Partilerin Teşkilat Yapısı	33
1.6.3.1 Siyasi Partilerin Genel Merkez Teşkilatı	34
1.6.3.1.1. Büyük Kongre	34
1.6.3.1.2. Genel Başkan	36
1.6.3.1.3. Merkez Karar, Yönetim ve İcra Organları	37
1.6.3.1.4. Merkez Disiplin Kurulu	37

1.6.3.2. Siyasi Partilerin İl Teşkilatı	38
1.6.3.3. Siyasi Partilerin İlçe Teşkilatı	39
1.6.3.4. Siyasi Parti Grupları	40
1.6.3.5. Yan Kuruluşlar ve Yurt Dışı Temsilcilikler	42

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASİ PARTİLERİN GELİR VE GİDER KAYNAKLARI

2.1. SİYASİ PARTİLERİN GELİR KAYNAKLARI	43
2.1.1. Siyasi Partilerin Gelirleri	43
2.1.1.1. Parti İçi Gelirler	44
2.1.1.1.1. Aidatlar	45
2.1.1.1.1.1. Giriş ve Üyelik Aidatları	46
2.1.1.1.1.2. Milletvekili Aidatı	47
2.1.1.1.1.3. Özel Aidat	48
2.1.1.1.2. Parti Mal Varlığından Elde Edilen Gelirler	49
2.1.1.1.3. Sosyal Faaliyetlerden, Partiyi ve Adayı Tanıtıcı Çeşitli Araçlardan Sağlanan Gelirler	51
2.1.1.2. Parti Dışı Gelirler	52
2.1.1.2.1. Bağışlar	52
2.1.1.2.2. Devlet Yardımı	59
2.1.1.2.3. Siyasi Partilerin Bilinmeyen veya Yanlış Bilinen Gelirleri	70
2.1.2. Siyasi Partilerin Gelirlerinin Sağlanmasındaki Usul ve Esaslar	72
2.1.3. Siyasi Partilerde Borç Alma Yasağı	74
2.2. SİYASİ PARTİLERİN GİDER KAYNAKLARI	76
2.2.1. Siyasi Partilerin Giderleri	76
2.2.1.1. Teşkilat Giderleri	76
2.2.1.2. Propaganda Giderleri	78
2.2.1.3. Siyasi Eğitim Giderleri	80
2.2.2. Siyasi Partilerin Giderlerinin Yapılmasındaki Usul ve Esaslar	81
2.2.3. Siyasi Partilerin Borç Verme Yasağı	84
2.2.4. Siyasi Partilerde Giderlere İlişkin Mali Sorumluluk	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASİ PARTİLERDE MEVCUT MUHASEBE SİSTEMİ VE DENETİMİ

3.1. SİYASİ PARTİLERDE MEVCUT MUHASEBE POLİTİKALARI	87
3.2. SİYASİ PARTİLERDE MEVCUT KAYIT DÜZENİ	88
3.2.1. Siyasi Partilerde Tutulacak Defterler	89
3.2.1.1. Üye Kayıt Defteri	89

3.2.1.2. Karar Defteri	90
3.2.1.3. Gelen ve Giden Evrak Kayıt Defteri	91
3.2.1.4. Gelir ve Gider Defteri	91
3.2.1.5. Demirbaş Eşya Defteri	92
3.2.1.6. Siyasi Partilerde Tutulabilecek Diğer Defterler	93
3.2.1.7. Defterlerin Onaylanması ve Defter ve Kayıtlarla İlgili Yaptırımlar	94
3.2.2. Siyasi Partilerde Kullanılacak Belgeler	95
3.2.2.1. Alınan Belgeler	96
3.2.2.2. Verilen Belgeler	97
3.2.2.3. Mahsup İşlemleri ve Belgeleri	97
3.3. SİYASİ PARTİLERDE MEVCUT FİNANSAL RAPORLAMA	99
3.3.1. Türkiye’de Siyasi Partilerde Finansal Raporlama	99
3.3.1.1. Kesin Hesap ve Birleşik Kesin Hesap Çizelgeleri	99
3.3.1.2. Siyasi Partilerde Bütçe	106
3.3.2. Gelişmiş Ülkelerde Finansal Raporlama	107
3.4. SİYASİ PARTİLERDE DENETİM	111
3.4.1. Siyasi Partilerde Denetim Gereksinimi	113
3.4.2. Siyasi Partilerde Denetim Türleri	115
3.4.2.1. Parti Tüzük ve Programları ile Eylemlerinin Anayasa’nın 68/4. Maddesine Aykırılığının Denetimi	115
3.4.2.2. Siyasi Partilerde Mali Denetim	117
3.4.2.2.1. Siyasi Partilerde Mali Denetimin Amacı ve Kapsamı	118
3.4.2.2.2. Siyasi Partilerde Mali Denetim Sistemleri	120
3.4.2.2.2.1. Hesaplarını Açıklamaları Sistemi	121
3.4.2.2.2.2. Bir Devlet Organına Hesap Vermeler Sistemi	122
3.4.2.2.3. Siyasi Partilerde Mali Denetim Süreci	124
3.4.2.2.3.1. Kesin Hesap ve Birleşik Kesin Hesapların Hazırlanması	124
3.4.2.2.3.2. Birleşik Kesin Hesapların Anayasa Mahkemesi’ne Gönderilmesi	125
3.4.2.2.3.3. Birleşik Kesin Hesapların Anayasa Mahkemesi’ne Gereği Gibi veya Hiç Gönderilmemesi Durumu ve Sonuçları	127
3.4.2.2.3.4. Anayasa Mahkemesi’nin Parti Hesabını Denetimi	129
3.4.2.2.3.4.1. Hesapların İlk İncelemesi	130
3.4.2.2.3.4.2. Hesapların Esastan İncelenmesi	131
3.4.2.2.3.4.3. Mali Denetimin Sonuçları	133
3.4.2.2.3.4.3.1. Hesabın Doğruluğuna ve Kanuna Uygunluğuna Karar Verilmesi	134
3.4.2.2.3.4.3.2. Önerilerde Bulunma	135
3.4.2.2.3.4.3.3. Hazinece El Koyma	136
3.4.2.2.3.4.3.4. Paraya Çevirme	138

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ PARTİLERE ÖNERİLEN MUHASEBE SİSTEMİ
VE DENETİMİ

4.1. TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ PARTİLERDE MEVCUT MUHASEBE SİSTEMİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI	139
4.2. SİYASİ PARTİLERE ÖNERİLEN MUHASEBE SİSTEMİ	144
4.2.1. Muhasebe Politikalarına İlişkin Öneriler	144
4.2.2. Kayıt Düzenine İlişkin Öneriler	147
4.2.3. Hesap Planına İlişkin Öneriler	149
4.2.4. Finansal Tablolara İlişkin Öneriler	153
4.2.4.1. Finansal Durum Tablosu Önerisi	153
4.2.4.2. Gelir Gider Tablosu Önerisi	160
4.2.5. Mali Denetim Önerisi	163
4.3. SİYASİ PARTİLERE ÖNERİLEN MUHASEBE SİSTEMİ DOĞRULTUSUNDA ÖRNEK BİR UYGULAMA	166
SONUÇ	208
KAYNAKLAR	213

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
Ar-Ge	Araştırma Geliştirme
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
FEC	Federal Election Commission
FECA	Federal Seçim Kampanyası Yasası
MBK	Milli Birlik Komitesi
MGS	Milletvekili Genel Seçimleri
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MKYK	Merkez Karar Yönetim Kurulu
MTV	Motorlu Taşıtlar Vergisi
PAC	Siyasi Eylem Komitesi
s.	Sayfa No
ss.	Sayfa Aralığı
SMMM	Serbest Muhasebeci Mali Müşavir
SPY	Siyasi Partiler Yasası
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
VUK	Vergi Usul Kanunu
YCB	Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı
YMM	Yeminli Mali Müşavir

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: 2009 Ağustos Ayı İtibariyle Partilerin Meclisteki Milletvekili Sayıları	s. 48
Tablo 2: ABD’de Siyasi Partilere Yapılabilecek Bağış Limitleri	s. 54
Tablo 3: Ülkeler İtibariyle Siyasi Partilere Devlet Yardımı	s. 60
Tablo 4: Türkiye’de Siyasi Partilere Yapılan Devlet Yardımının Tarihsel Gelişimi	s. 64
Tablo 5: 2002 Seçim Sonuçlarına Göre Seçimi İzleyen Beş Yıl Boyunca Partilere Yapılan Devlet Yardımı Miktarları	s. 67
Tablo 6: 2008 ve 2009 Yıllarında Siyasi Partilere Yapılan Devlet Yardımı Miktarları	s. 68
Tablo 7: İl Kesin Hesap Çizelgesi Örneği	s. 102
Tablo 8: Parti Kesin Hesap Çizelgesi Örneği	s. 103
Tablo 9: İlleri ve Genel Merkezi Kapsayan Birleşik Kesin Hesap Örneği	s. 105
Tablo 9: ABD’de Siyasi Partilerin Federal Seçim Komisyonuna Sunduğu Ayrıntılı Tahsilat ve Ödemeler Raporu	s. 109
Tablo 10: Üç Aylık Dönemler ve Son Teslim Tarihleri	s. 110
Tablo 11: Siyasi Partiler İçin Önerilen Hesap Planı	s. 149
Tablo 12: Siyasi Partiler İçin Önerilen Finansal Durum Tablosu	s. 154
Tablo 13: Siyasi Partilere Önerilen Gelir Gider Tablosu	s. 161
Tablo 14: Satın Alınan Demirbaşlar Tablosu	s. 168
Tablo 15: Genç Beyinler Partisi’nin 31.08.2008 Tarihli Bilançosu	s. 206
Tablo 16: Genç Beyinler Partisi’nin 01.01.2008-31.08.2008 Dönemi Gelir Gider Tablosu	s. 207

GİRİŞ

Demokrasi ile yönetilen toplumlarda, dağınık ve birbirinden farklı olan siyasi düşüncelerin şekillendirilmesini ve siyasal arenada temsilini sağlayan siyasi partiler, demokratik yaşamın vazgeçilmez unsurları olarak kabul görmektedir. Vatandaşlar ile partiler arasındaki temsile dayanan bu ilişkinin yanında, siyasi partilerin sahip olmuş oldukları siyasi düşünceyi iktidara taşımalarını sağlamasında gereksinim duyacağı finansal kaynağın vatandaşlardan sağlanması konusunda da bir ilişki vardır. Siyasetin finansmanı olarak da nitelendirebilecek bu ilişki, beraberinde siyasi partilerin mali yapılarındaki şeffaflık sorununu da beraberinde getirmektedir.

Şeffaflık sorunu iki şekilde ele alınabilir. Birincisi; vatandaşlardan, faaliyetlerini sürdürebilmek için kaynak toplayan siyasi partilerin bu kaynakları nerelerde ve nasıl kullandığının finansal raporlar ile somut bir şekilde ortaya konup konmadığıdır. Siyasi partilere kaynak sağlayan vatandaşların bu kaynakların nerelerde ve nasıl kullanıldığını bilmek istemesi en doğal hakkı ve demokrasinin bir gereğidir. Dolayısıyla, kaynakların nerelerde ve nasıl kullanıldığını gösteren finansal tablolarının, kamuyu aydınlayabilecek bir yapıya sahip olması gerekmektedir. İkincisi; siyasi partilerin ve adayların, seçim yarışında toplamış oldukları kaynakların yasallığının sorgulanması gerekliliğidir. Denetim konusunu gündeme getiren bu durum, siyasi partilerde var olan denetim sisteminin yeterliliğini tartışmaya açmakta ve bir dizi önlemleri de zorunlu kılmaktadır. Gerek siyasi partilerin gerekse adaylarının, yolsuzluktan uzak, adaletin ve eşit şartların hakim olduğunu bir arenada seçim yarışına girmeleri şeffaflığın önemini daha da arttırmaktadır.

Türkiye'deki siyasi partilerin mevcut muhasebe sistemlerini iyileştirmeyi amaçlayan bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; siyasi parti kavramı, tanımı ve kapsamı ile siyasi partilerin ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi çeşitli gelişmiş dünya ülkeleri ve Türkiye örnekleri ile ele alınmış, ardından siyasi partilerin fonksiyonları, nitelikleri, siyasi parti

sistemleri ve Türkiye’deki siyasi partilerin kuruluğu, üyelik şartları ve teğkilat yapısı incelenmiştir.

İkinci bölümde; siyasi partilerin gelir ve gider kaynakları ile gelirlerin sağlanmasında ve giderlerin yapılmasındaki usul ve esaslar incelenmiş, ülkemiz uygulamaları dünyanın gelişmiş ülkelerindeki uygulamalarla desteklenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde; Türkiye’deki siyasi partilerin mevcut muhasebe sistemleri; muhasebe politikaları, muhasebe kayıt düzeni, finansal tablolar ve denetim boyutu itibariyle ayrı ayrı ele alınmış ve dünyanın çeşitli ülkelerinde uygulanmakta olan finansal raporlama sistemlerine yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise; siyasi partilerde mevcut muhasebe sisteminin yenilenme gereği gerekçeleri ile belirtilmiş ve siyasi partilere yönelik önerilen muhasebe sistemi ve denetimi ele alınmıştır. Ayrıca çalışmada, siyasi partilere yönelik önerilen muhasebe sistemi doğrultusunda oluşturulan örnek bir uygulama ile kuramsal bilgi desteklenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASİ PARTİLERE İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

Çalışmanın birinci bölümünde siyasi parti kavramı, tanımı, kapsamı; siyasi partilerin ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi; siyasi partilerin nitelikleri, fonksiyonları ve siyasi parti sistemleri ile Türkiye’deki siyasi partilerin kuruluşu, üyelik şartları ve teşkilat yapısı incelenecektir.

1.1. SİYASİ PARTİ KAVRAMI, TANIMI VE KAPSAMI

Dilimize Fransızca’dan giren “Parti” kelimesi; bölüm, kısım, parça ve insan topluluğu anlamlarına gelmektedir. İnsan topluluğunun siyasi bir amaç için bir araya gelmesi siyasi parti kavramını ortaya çıkarmıştır.

Demokrasi bir halkalar bütünü olup, bu halkalar içerisinde siyasi partiler, modern siyasal sistemlerin önemli bir ögesi konumundadır. Bu önem, Duverger’in “Klasik anayasa hukukunu bilen, fakat partilerin rolünü bilmeyen bir kimse, çağdaş siyasi rejimler hakkında yanlış bir görüş sahibidir; partilerin rolünü bilen, ama klasik anayasa hukukunu bilmeyen bir kimse ise, çağdaş siyasi rejimler hakkında eksik ama doğru bir görüş sahibi olur ¹.” ifadesi ile bütünleşebilir.

Siyasi partilere ilişkin çeşitli kaynaklarda değişik tanımlamalar bulunmaktadır. Bu farklılığın temel nedeni; siyasal partilerin ön plana çıkartılan farklı özellikleri, bir başka ifadeyle vurgulamanın farklı noktalara yapılıyor olmasıdır.

TUNAYA siyasi partiyi, “belirli bir siyasi program üzerinde birleşmiş olan kişilerin, bu programı özellikle olağan seçim yollarıyla gerçekleştirmek amacıyla kurmuş oldukları bir örgüttür²” şeklinde tanımlamıştır. ÖZBUDUN’a göre ise siyasi parti; “Halkın desteğini sağlamak yoluyla, devlet mekanizmasının kontrolünü ele

¹ Maurice Duverger, **Siyasi Partiler**, Çev. Ergun Özbudun, 3. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1992, s.370.

² Tanık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952**, 2. Baskı, Arba Yayınları, İstanbul, 1995, s.3.

geçirmeye veya sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasi topluluktur³.” Demokrasi rejimini ön plana çıkaran tanımında ise PAYASLIOĞLU’na göre siyasi parti, “Belirli bir memlekette devlet iktidarını ele geçirmek ve bu suretle fikir ve menfaatlerini gerçekleştirmek amacıyla teşkilatlanan ve müsait bir hürriyet havası, genel seçimler kısaca demokratik bir rejim içinde faaliyet gösteren insanlar topluluğudur⁴.” Siyasi parti kavramını geniş bir ifade ile tanımlayan GENÇKAYA'ya göre ise siyasi parti, “Resmi bir ad ve örgüt yapısı altında merkez ile yereli birleştirmek, seçimlere katılmak ve kamu görevlerine özgür ya da özgür olmayan seçimler yoluyla adayları yerleştirmek gücüne sahip ve vatandaş topluluklarını bilinçlendirme ve eğitime görevi olan, çok sesli demokratik ortamın oluşturulmasına katkıda bulunan herhangi bir siyasi grup⁵” olarak tanımlamıştır.

Siyasi partiler; ortak inançları olan ve toplumsal yaşamı, inançlarına uygun olarak yeniden örgütlemek için, benzer yöntemlerle mücadele eden insanların gönüllü birlikteliği ya da temsil etmeye çalıştığı toplumun en ileri ve en bilinçli unsurlarının oluşturduğu merkezi bir örgüt⁶ ve belli bir toplumda ortak görüşleri paylaşanların oluşturduğu grupların siyasal iktidarı ele geçirmek amacıyla örgütlenmesi⁷ şeklinde de tanımlanmaktadır.

Siyasi partiler, 22.04.1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın (SPY) 3. maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır;

“Siyasi partiler, Anayasa ve kanunlara uygun olarak, milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirtilen görüşler doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandalarıyla milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacı güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanan tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır.” Bu tanım içerisinde yer alan “milli iradenin oluşması”

³ Ergun Özbudun, **Siyasi Partiler**, 3. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979, (Siyasi Par...) s.4.

⁴ Arif Payaslıoğlu, **Siyasi Partiler**, İstiklal Matbaası, Ankara, 1952, s.13.

⁵ Ömer Faruk GENÇKAYA. “Siyasi Partilere ve Adaylara Devlet Desteği, Bağışlar ve Seçim Giderlerinin Sınıflandırılması, Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Türkiye için Seçim Önerisi”, TESEV Yayınları, İstanbul, 2000, (Siyasi Partilere ve Aday...) s.127.

⁶ Metin Aydoğan, **Küreselleşme ve Siyasi Partiler**, 1. Baskı, Umay Yayınları, İzmir, 2006, s.96.

⁷ Erdoğan Teziç, **100 Soruda Siyasi Partiler**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976, (100 Soruda...) s.6.

ifadesi demokrasi açısından önem taşımakta olup bu kavram; iktidarı tek başına ele geçiren bir siyasi partinin, tek başına mili iradeyi temsil etmeyip, yalnızca iktidar çoğunluğunu alarak milli iradenin bir bölümünü temsil edeceğini, tam anlamı ile milli iradenin temsilinin ancak iktidar ve muhalefetin bir bütün olarak varlığı ile mümkün olacağını, ifade etmektedir.

Yapılan siyasi parti tanımlarının birçoğunun, siyasi iktidarı ele geçirmeyi ve kullanmayı amaçlama, örgütlenme ve devamlılık öğelerini içerdiği görülmektedir.

Siyasi partileri, “ekonomik yarar ve yaşamsal çıkarları sağlayan mücadele örgütleri⁸” olarak gören Mustafa Kemal ATATÜRK’ün parti tanımı, toplumsal sınıflara hitap eden sınıfsal bir partileme anlayışını değil, toplumun tüm sınıflarına hitap edebilecek ulusal bir anlayışı içerir. Mustafa Kemal ATATÜRK, 02.02.1923 tarihinde, İzmir’de yaptığı konuşmasında partilere ilişkin şu görüşleri dile getirmiştir:

“Sosyal gruplara sağlanan yarar çoğu kez, toplumun tüm katmanlarının yararını kapsayamaz. Bazı sınıfların yararları başka yönde bazı sınıfların yararları ise bir başka yöndedir. Bu sınıfların yararlarını sağlamak için onlara dayanan, onları temsil eden partiler kurulabilir. Ancak kurulacak her partinin karşısında, kendi haklarını temsil eden bir başka zümrenin partisi bulunacaktır. Ben, ulusun içinden şu ya da bu sınıfı almak, diğer bir sınıfın aleyhine çalışmak fikrinde değilim. Çünkü böyle bir düşüncede bulunmaya bizim ülkemizde gereksinim yoktur. Zira inceleyerek görüyoruz ki, çıkarları birbirine denk sınıflardan oluşan bir halktan başka bir muhatap bulamıyoruz⁹”. ATATÜRK’ün bu görüşleri, bir siyasi partinin ülkedeki sınıflar arasında ayırım yapmadan, o ülkedeki tüm sınıflara hitap edebilecek bir olgunluğa sahip olması gerekliliğini önemle vurgulamaktadır.

Modern siyasal sistemlerin vazgeçilmez bir ögesi olan siyasi partileri benzer siyasi örgütlerden ve topluluklardan ayıran dört temel nitelik vardır. Bu nitelikler şunlardır;

- Siyasi partiler, iktidarı doğrudan ele geçirmeye çalışırlar.

⁸ Eskişehir-İzmit Konuşmaları 1923, 3. Baskı, **Kaynak Yayıncılık**, İstanbul, Haziran 1999, s.75.

⁹ Atatürk’ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri, 3. Baskı, **Kaynak Yayıncılık**, İstanbul, Aralık 1998, s.218.

- Siyasi partiler, resmi üye tabanına dayanır.
- Siyasi partiler, gerek özel konularda gerekse toplumun ve ülkenin bütününe ilgilendiren konularda politikalara sahiptir.
- Siyasi partiler, ölçüsü değişmekle birlikte, ortak bir ideolojik kimlik ve siyasi tercihlere sahip insanların oluşturduğu bir örgüttür.

Siyasi parti kavramı, tanımı ve kapsamı açıklandıktan sonra, siyasi partilerin ortaya çıkışı, tarihsel gelişim süreci içerisinde incelenecektir.

1.2. SİYASİ PARTİLERİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Modern ve modernleşmekte olan bütün siyasal sistemlerin en temel unsurları; kuşkusuz ki siyasi partilerdir. İnsanların siyaset ile olan ilişkisi, en genel anlamıyla yöneten-yönetilen ilişkisinin olduğu kadar eski olmasına karşın, insanların bir araya gelerek siyasi parti şeklinde örgütlenmeleri iki yüz yıllık bir tarihe dayanmaktadır.

Demokrasinin gelişimiyle paralellik gösteren siyasi partilerin ortaya çıkışları ve tarihsel gelişimi, gelişmiş ülkelerde siyasi partilerin gelişimi ve Türkiye'de siyasi partilerin gelişimi olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

1.2.1. Gelişmiş Ülkelerde Siyasi Partilerin Gelişimi

Günümüz anlamında siyasi partiler toplum hayatında yer almadan önce insanlar düşüncelerini fikir akımları, halk kulüpleri, felsefi dernekler ve parlamento grupları aracılığı ile dile getirmişlerdir. Demokrasi anlayışındaki gelişmeler ile beraber insanlar düşüncelerini, organize bir yapılanma olan siyasi partiler aracılığıyla dile getirmeye başlamışlardır. Ancak insanların düşüncelerini siyasi partiler aracılığıyla dile getirmeleri, siyasi partilerin dünya ülkelerinde farklı zaman dilimlerinde ortaya çıkmasından dolayı, farklı zamanlarda olmuştur.

Siyasi partilerin çeşitli ülkelerde değişik zamanlarda ortaya çıkmasının temel nedeni ise, ülkelerin içinde bulunduğu koşullar bütünüdür. Modern anlamda ilk

siyasi partiler önce Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), daha sonra bir Avrupa ülkesi olan İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Bu iki ülkenin o dönemlerde içinde bulunduğu koşullar karşılaştırıldığında; Avrupa'daki gibi bir feodalite-burjuvazi çatışmasının ABD'de yaşanmaması nedeniyle endüstri devrimi bu yeni kıtada daha önce gerçekleşmiştir. Ayrıca, Amerikan toplumunda toplumsal sınıfların belirgin biçimde ayrılmamış olması ve seçme hakkı üzerindeki kısıtlamaların Avrupa ülkelerinden daha önce ve belirgin ölçülerde kaldırılması¹⁰, siyasi partilerin öncelikli olarak ABD'de ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Gerçek anlamda çağdaş nitelikteki ilk siyasi parti örgütlenmeleri ABD'de gerçekleşmiştir. 18. yüzyılda Federal Anayasa'nın kabulü ile birlikte bugünde faaliyetten bulunan iki büyük parti ortaya çıkmıştır. 1878 yılında Federal Anayasa'nın oluşturulması sırasında kökleşen federalist ve anti-federalist gruplar, iki büyük siyasi partinin ortaya çıkışında temel etken olmuşlardır¹¹. Sermaye sahipleri ile çiftçiler ve orta tabaka arasındaki mücadelenin temsilcileri olan Hamilton ve Jefferson önderliğinde kurulan bu partiler zaman içinde, Cumhuriyetçiler ve Demokratlar adıyla anılmışlardır¹². Amerikan siyasal tarihçileri, genellikle, ABD'nin ilk gerçek siyasal partisi olarak 1790-1800 tarihleri arasında kurulan Jefferson'cu Cumhuriyetçi Parti'yi kabul ederler.

Siyasi partilerin öncelikle ABD'de gelişim göstermesinin temel dayanakları arasında; ABD'de seçme hakkı üzerindeki kısıtlamaların diğer ülkelerden erken kaldırılması, ABD'nin burjuva bir demokrat toplum olarak doğması (aristokrasinin mevcut olmaması) , köylü ve işçi sınıflarının büyük ölçüde burjuvazinin kapitalist girişimci niteliğini benimsemesi ve orta sınıfın bir parçası durumuna gelmesi, burjuvazinin üstün gücünün siyasi ideolojisi olan liberalizmin Amerikan düşünce tarihinin bütününe egemen olması ve liberal burjuvazinin, aristokrasinin muhafazakâr felsefesi ile diğer yandan da işçi sınıfının sosyalist ideolojisi ile çatışma

¹⁰ Nahit Yüksel, Siyasetin Kamusal Finansmanı, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, Ankara, 2007, (Siyasetin Kam...) s.10.

¹¹ Duverger, a.g.e, s.15.

¹² Abdullah Mutlu, Kurumsallaşmış Demokrasilerdeki Siyasi Partiler Sistemi ile Ülkemizdeki Siyasi Partiler Sisteminin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi ve Özgün Model Arayışları, (Uzmanlık Tezi), İçişleri Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Başkanlığı, Ankara, 2005, s.8.

zorunda kalmamas¹³, sayılabilir.

19. yüzyılın başından itibaren Amerika'da, beyaz ırktan olan erkeklere oy hakkı tanınması, seçme hakkı üzerindeki servet esasına dayalı kayıtlamaların hafifletilmesi, seçim uygulamalarında seçim komitelerinin rolünün artması gibi atılımlar, siyasi partilerin güçlenmesini sağlamıştır¹⁴.

İngiltere'de siyasi parti oluşumlarının ABD'ye göre geç gerçekleşmesinin temel nedeni daha önceden de belirtildiği gibi aristokrasinin, feodalite burjuvazisi ile olan çatışmasının varlığıdır. 1832 yılına kadar var olan servete ve vergiye dayanan çok sınırlı oy sistemi de bu gecikmenin temel nedenleri arasında yer almaktadır. 1832 yılında yapılan seçim reformu ile oy hakkının genişletilmesi, parlamento adaylarının kendi kişisel nüfuzları ile oy toplamalarını güçleştirmiştir. Bu durumda önceleri parlamento içinde gruplaşmış olan temsilciler, daha sonraları parlamento dışında da örgütlenmeye başlayarak siyasi parti örgütlenmelerine yol açan bir ortam oluşturmuşlardır. Max Weber'in "Modern demokrasinin oy verme olanağına kavuşturduğu büyük halk yığınlarını, etkilemek ve örgütlemek amacı ile girişilen çabaların sonucu¹⁵" tanımlaması, bu durumu özetler niteliktedir.

Siyasi partilerin gelişimine etki eden faktörler;

- Demokratik fikirlerin yaygınlaşması,
- Oy hakkının genişlemesi,
- Endüstriyel gelişmeler ve değişen sınıf ilişkileri ile tüm sınıfların siyasal mücadeleye katılma isteği¹⁶,

şeklinde sıralanabilir. Siyasi partilerin gelişmesi ile birlikte, siyasal hayatta siyasal iktidarı etkileme gücüne de sahip olan bireyler, demokrasinin işlerliğinde daha etkin bir rol üstlenmişlerdir.

¹³ Özbudun, **Siyasi Par...**, s.28-29.

¹⁴ Yüksel, **Siyasetin Kam...**, s. 10.

¹⁵ Doğan Kılınç, "Siyasi Partilerin Mali Denetimi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001, s. 8.

¹⁶ Doğu Perinçek, **Anayasa ve Partiler Rejimi**, 3. Baskı, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1985, s.25.

19. yüzyılın başlarından itibaren gerek parlamento içinde gerekse parlamento dışında daha güçlü duruma gelen ve örgütlü bir şekilde toplum içindeki genişlemesini sürdüren siyasi partilerin, hukukun düzenleme alanına dahil edilip edilmemesi açısından devletler “liberal devlet” ve “partiler devleti” olmak üzere iki kategoride incelenebilir.

“Liberal Devlet” temelinde klasik temsili rejime dayanmakta olup, ulus iradesi onun temsilcileri yoluyla ortaya koyulabilir ve açıklanabilir. Birey seçimlerde oyunu verirken, özel toplulukların, mesleki, ekonomik ve sosyal grupların yani bir partinin üyesi olarak değil, vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu genel siyasi topluluğun üyesi olarak, yani milletin üyesi olarak hareket eder¹⁷. Ancak bu anlayış siyasi partileri hukuk düzeninde yok etmeye götürmüştür. Liberal devlet anlayışının temelinde bireylerin serbest iradelerinin baskı altına alınarak saptırılmaması düşüncesi var olduğu için, siyasi partiler hukuk düzeninde yer almamıştır.

“Partiler Devleti”nde ise devlet, siyasi partiyi hukuk düzeni içinde tanımaktadır. Devletin, siyasi partileri, sıradan derneklerden hukuken ayırıp anayasalarda onlara yer vermesi ve kendi yasalarına kavuşturması ile “partiler devleti” aşamasına geçilmiştir. Böylece milli iradenin partiler aracılığıyla temsili sağlanmıştır. Partiler devletinde; II Dünya Savaşı’ndan sonra siyasi partilere ilişkin düzenlemeler yapılabilmektedir. Savaş öncesi dönemde; liberal partilerin, anayasa ile güvence altına alınmayan siyasi partileri kullanarak ülkeyi çoğulcu siyasal rejimden uzaklaştırıp diktatörlük rejimine götürmeleri, hukuksal düzenlemelerin eksikliği ve anayasa güvencesinin önemini açıkça ortaya koymuştur¹⁸. Nitekim İtalya ve Almanya’da siyasi partilerin hukuk düzenine dahil edilmeleri, Faşist ve Nazi partilerin benzer faaliyetleri sonrasında gerçekleşmiştir. Siyasal partilere ilk olarak İtalyan Anayasası’nın 49. maddesinde, “Bütün yurttaşların, demokratik yönetimle, ulusal siyasetin belirlenmesine katılmak üzere partiler halinde serbestçe birleşmek hakları vardır.” ifadesiyle yer verilmiştir. Daha sonra 1949 yılında, Alman

¹⁷ Fevzi Demir, **Siyasi Parti Sistemleri ve Türk Siyasi Partiler Kanunu**, EGİAD Yayınları, İzmir, 1997, s.6.

¹⁸ Ebru ŞİMŞEK, **Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Türkiye’de Siyasi Partilerin Kapatılması Rejimi ve Demokrasi İlkesi Açısından Değerlendirilmesi**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, 2007, s.16.

Anayasası'nın 21. maddesinde partilerle ilgili temel ilkeler belirlenmiş ve "siyasi partilerin serbestçe kurulabilecekleri; ancak demokratik düzeni ortadan kaldırmak amacıyla faaliyet gösterenlerin Federal Anayasa Mahkemesi'nce kapatılabileceği" hükme bağlanmıştır¹⁹.

Arjantin'de 1956 yılında partilere ilişkin yasa çıkartılmıştır. Portekiz'de ise siyasi partiler 1974 yılında bir yasa gücünde kararname ile düzenlenmiş, 1976 Portekiz Anayasası'nda bir kurum olarak yer almış, ancak özel bir kanunla düzenlenmemiştir. 1978 İspanyol Anayasası siyasi partilerden söz etmemekle birlikte İspanya'da partilerin hukuksal statüsünü düzenleyen bir yasa mevcuttur²⁰. Fransa'da 1958 Anayasası da, partilerin serbestçe kurulabileceğini ancak milli egemenlik ve demokrasi ilkelerine uymak ve saygı göstermek zorunda olduklarını²¹ hükme bağlanmıştır.

Siyasi demokrasinin temsili kurumları olarak ortaya çıkan siyasi partiler, kısa zamanda birçok ülkede siyasal hayatın temel vazgeçilmez unsuru olmuştur.

Gelişmiş ülkelerde siyasi partilerin gelişim süreci incelendikten sonra şimdi ülkemizde siyasi partilerin ortaya çıkışı ve gelişimi irdelenecektir.

1.2.2. Türkiye'de Siyasi Partilerin Gelişimi

Osmanlı Devleti'nde, 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile yapılan hukuksal düzenlemelere kadar siyasi oluşumlar hukuken tanınmamaktaydı. İmparatorluk döneminde ilk siyasi amaçlı oluşumlar Türkler tarafından kurulan çeşitli örgütler ile azınlıklar tarafından bağımsızlık amacı ile kurulan siyasi örgütlenmelerdir. 1876 Anayasası dernek kurma hürriyeti tanımadığı için, bu oluşumlar gizli dernek şeklinde ortaya çıkmış, modern anlamda siyasi gereklerin, seçimler parlamento gibi, olmadığı bir ortamda faaliyette bulunmuşlardır. II. Meşrutiyet'in ilanında önemli rol oynayan

¹⁹ Mutlu, a.g.e, s. 11.

²⁰ Server Tanili, **Devlet ve Demokrasi**, Say Kitap Pazarlama, 3. Baskı, Ankara, 1999 ss. 220-221.

²¹ Mutlu, a.g.e, s. 11.

1889 yılında kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti²², bu gizli oluşumlara örnek verilebilir.

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile Anayasanın yeniden yürürlüğe girmesi ve 1909 yılında Anayasa'da yapılan bir değişiklikle, yasada gösterilecek sınırlamalara uyulması kaydı ile cemiyet kurma hürriyeti tanınmıştır. Bu sınırlamalar 310 sayılı Cemiyetler Yasası'nda²³;

- Bir derneğin milli olmaması,
- Kavim esasına dayanmaması,
- Gizli olmaması,
- Osmanlıcılığa riayetleri,

şeklinde sıralanmıştır.

Ayrıca yasa cemiyet kurmayı izne tabi tutmuyordu. Yapılan bu düzenlemeler ile dernek kurma serbest bırakılmış ve böylece yasal anlamda ilk siyasal teşkilatlanmalar ortaya çıkmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından 1920 yılına kadar çok sayıda siyasal fırka-parti veya siyasal amaçlı cemiyet kurulmuştur. Müzakere döneminde İstanbul'da kurulan ve çoğunlukla Osmanlı Devleti'ni kurtarmayı amaçlayan partilerin sayısı otuza ulaşmaktaydı²⁴.

1908 yılında yapılan genel seçimleri İttihat ve Terakki Cemiyeti, Aralık 1911 yılında yapılan ara seçimleri ise Kasım 1911'de kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkası kazanmıştır. Bu durum ve 1911-1912 Trablusgarp ve 1912-1913 Balkan Savaşları'ndaki ağır bozgunlar, siyasi ortamı iyice germiş ve Babiâli Baskını ile İttihat ve Terakki, I. Dünya Savaşı sonuna kadar sürecek iktidarını kurmuştur²⁵. Ayrıca 1912, 1914 ve 1919 yıllarında yapılan üç genel seçimi İttihat ve Terakki Cemiyeti kazanmış, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile 1908 yılında Prens Sebahattin'in desteği ile kurulan Ahrar Fırkası gibi muhalefet partileri siyasal hayatta önemli roller

²² Cemiyet adı altında siyasi parti gibi faaliyet göstermiştir.

²³ Tunaya, a.g.e, ss. 369-370.

²⁴ Nermin Abadan, **Siyasi Bilimler ve Anayasa Hukuku Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili**, Ankara, A.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi Yayını, 1966, s.20.

²⁵ Barboros Dünder, **Atatürk Dönemi Siyasi Parti Programlarının Karşılaştırmalı Analizi**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 16.

üstlenmişlerdir.

I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan Osmanlı İmparatorluğu, Mondros Mütakeresi'ni imzalamak zorunda bırakılmış ve zorla imzalatılan bu Müzakere ile Anadolu haksız bir işgale uğramıştır. İşgale karşı direnci örgütlemek amacıyla yola koyulan Mustafa Kemal ATATÜRK'ün çabaları sonucu, Sivas Kongresi'nde kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti, bağımsız adaylarla girdiği 1919 yılı seçimlerini kazanmıştır. Seçim sonrası 6. Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı toplanmış ancak üç ay sonra İtilaf Devleti'nin İstanbul'u işgali ile Meclis-i Mebusan dağıtılmıştır. Bunun üzerine yapılan seçimler sonucu Anadolu'da 23.04.1920'de Büyük Millet Meclisi (daha sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi-TBMM adını alacaktır) adında yeni bir meclis oluşturulmuştur. Bu meclise son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ın üyelerinden Ankara'ya gelebilenlerde katılmıştır.

Milli mücadelenin başarı ile sonuçlandırılması gerek meclis çatısı altında gerekse meclis dışında ortaya çıkan fikir ayrılıkları, fırkalaşmayı da beraberinde getirmiştir. Cumhuriyet tarihinin ilk partisi olan Halk Fırkası, bu gelişmeler sonucu 09.09. 1923'de resmen kurulmuştur.

1924 yılında kabul edilen Anayasada siyasi partilerle ilgili bir düzenlemeye yer verilmemiş, Osmanlı Devleti'nden kalma Cemiyetler Kanunu'nun hükümlerinin sürdürülmesi ile yetinilmiştir. Ancak yasa dernek kurma hürriyetinin yasa ile sınırlandırılabilceğini öngörmekteydi. 10.12.1923 tarih ve 387 sayılı Yasada hükümete verilmiş bulunan cemiyetler üzerindeki geniş denetim yetkisi, 1926 yılında Medeni Kanunu ile "Kanuna ve Ahlaka Aykırılık" ile sınırlandırılmıştır. 1938 yılına kadar hukuken siyasi amaçlı dernek bir başka ifadeyle siyasi parti kurma serbestisi olmasına karşın, 28.06.1938 tarihinde çıkarılan 3512 sayılı Cemiyetler Yasası; cemiyetlerin kurulmasını önceden izne bağlamış, siyasi amaçlı cemiyetlerin tüzük ve beyannamelerini İçişleri Bakanlığı'na vermeleri ve faaliyete geçebilmeleri için tescil olduklarını gösteren belgeyi alma zorunluluğu getirmiştir. İdare bu yolla uygun görmedikleri başvuruları ve faaliyete geçmeleri engellemiştir²⁶. 3512 sayılı

²⁶ Şimşek, a.g.e, s.20.

Cemiyetler Yasası hükümete; cemiyetler üzerinde geniş bir denetim yetkisinin yanısıra cemiyetlerin kapatılmaları konusunda da yetki vermektedir. Cemiyetler yasasını değiştiren 10.06.1946 tarihli ve 4919 sayılı Yasa ile serbestlik esasına geçilmiş ve cemiyetlerin kavim (sınıf ve cins) esasına dayanma yasakları kaldırılmıştır.

Serbestlik esasına geçilmeden, 18.07.1945 tarihinde “Milli Kalkınma Partisi” ve 07.01.1946 tarihinde “Demokrat Parti” kurulmasına karşın, serbestlik esasına geçilmesiyle 1950 yılı arasında yirmiye aşkın sayıda siyasi parti kurulmuştur²⁷.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)’nin²⁸ iktidar olduğu 1923 ve 1946 yılları arasında Türkiye’de tek parti rejimi hüküm sürmüştür. Bu dönemde iki kez çok partili hayata geçiş denemesi olmuştur. Bunlardan ilki 17.11.1924 tarihinde Kazım Karabekir ve Fuat Cebesoy’un kurucusu olduğu “Terrakiperver Cumhuriyet Fırkası”dır. Ancak bu fırka Şeyh Sait İsyanı’na katkıları nedeniyle 05.06.1925 tarihinde kapatılmıştır. İkincisi ise 12.08.1930 tarihinde Ali Fethi Okyar’ın liderliğinde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası’dır. Bu fırka da rejimi tehlikeye atmasından dolayı 18.12.1930 tarihinde kapatılmıştır. Ancak 1946 yılında kurulan Demokrat Parti (DP) ile Türkiye’de gerçek anlamda çok partili döneme geçilmiştir.

27.05.1960 tarihinde Milli Birlik Komitesi-MBK'nin iktidara fiilen el koymasının ertesi günü, “Meclisin feshedildiği ve siyasi parti faaliyetlerinin tatil edildiği” açıklaması yapılmıştır. 04.07.1960 tarihli ve 8 sayılı Yasa ile siyasi partilerin il ve ilçe merkezleri dışında her ne ad ile olursa olsun teşkilat kurmaları yasaklanmıştır. 29.10.1961 tarihinde seçilecek yeni iktidara TBMM’yi teslim amacıyla 13.12.1960 gün ve 157 sayılı “Kurucu Meclisin Teşkili Hakkındaki Kanun” uyarınca, siyasi partilerin faaliyete geçişleri konusunda karar vermeye MBK’yi yetkili kılınmıştır. 12.01.1961 tarihinde siyasi partilere tekrar faaliyete geçmeleri için izin verilmiş, yeni kurulması düşünülen partilerin Ekim 1961’de yapılacak seçimlere girebilmesi, 13.02.1961 tarihine dek kurulmuş olmaları koşuluna bağlanmıştır. MBK,

²⁷ Abadan, a.g.e, s.22.

²⁸ 09.09.1923 tarihinde “Halk Fırkası” adı ile kurulan parti, 10.10.1924 tarihinde “Cumhuriyet Halk Fırkası”, 09.05.1935 tarihinde ise “Cumhuriyet Halk Partisi” adını almıştır.

01.04.1961 tarihinde siyasi partilere il ve ilçe toplantıları ile kongre yapma izni vermiştir. 09.07.1961 tarihinde halk oylamasına sunulan ve kabul edilen 1961 Anayasası ile Türkiye’de siyasi partiler ilk kez anayasal düzenlemeyle anayasal bir statüye sahip olmuşlar ve böylece hukuki bir kimlik kazanmışlardır.

1961 Anayasası'nın siyasi partilere ilişkin düzenlemeleri “Siyasi Haklar ve Ödevler” başlığı altındaki dördüncü bölümde 56. ve 57. maddelerde düzenlenmiştir. Bu maddelerde yer alan düzenlemeler sırasıyla şunlardır²⁹;

56. maddede, siyasi parti kurma ve partilerin siyasi hayattaki yeri, vatandaşların siyasi parti kurma ve usulüne göre partilere girme çıkma hakkına sahip olduğu, siyasi partilerin önceden izin almadan serbestçe kurulup, faaliyette bulunduğu ve gerek iktidarda gerekse muhalefette olsunlar demokratik siyasal hayatın vazgeçilmez unsurları olduğu belirtilmiştir. 56. maddeye; 1971 yılında, 1421 sayılı Yasa ile “son milletvekili genel seçimlerinde geçerli oy sayısının en az yüzde beşini alan veya bu seçimlerde mecliste grup oluşturacak sayıda milletvekilliği kazanmış bulunan siyasi partilere devletçe yapılacak yardım yasayla düzenlenir” hükmü eklenmiştir.

57. maddede ise, siyasi partilerin uyacakları esaslar belirtilmiştir. Bu madde kapsamında; siyasi partilerin tüzükleri, programları ve faaliyetlerinin, insan hak ve hürriyetlerine dayanan demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel hükmüne uygun olmak zorunda olduğu belirtilmiş, uymayan partilerin temelli kapatılacağı vurgulanmıştır. Ayrıca siyasi partilerin gelir kaynakları ve giderleri hakkında Anayasa Mahkemesi'ne hesap vereceği; partilerin iç çalışmaları, faaliyetleri, Anayasa Mahkemesi'ne ne şekilde hesap verecekleri ve bu mahkemece mali denetimin nasıl yapılacağı, demokrasi esaslarına uygun olarak yasayla düzenleneceği belirtilmiştir. Kapatma davalarına Anayasa Mahkemesi'nin bakacağı ve kararı ancak Anayasa Mahkemesi'nin vereceği hükmü yine bu madde içerisinde yer almıştır.

²⁹ 1961 Anayasası, Yasa No: 334, Resmi Gazete: 20.07.1961-10859.

Söz konusu maddelerden de anlaşılacağı üzere, siyasi partiler ilk kez anayasal bir metne konu olmuşlar ve Anayasa Mahkemesi’nce güvence altına alınmışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ilk Siyasi Partiler Yasası 1965 yılında yürürlüğe giren 648 sayılı “Siyasi Partiler Yasası (SPY)”dır. Partilerle ilgili ayrıntılı hükümler taşıyan ve 137 maddeden oluşan bu yasada; siyasi partilerin kuruluşu, teşkilatlanması, işleyişi, siyasi partilerin yasaklanması ve kapatılması ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Bu yasa siyasi partiler açısından bu konudaki ileri bir adım olarak nitelendirilebilir³⁰.

12 Eylül 1980 hareketi ile siyasal hayata yeniden müdahale edilmiş ve siyasi partilerin faaliyetleri durdurulmuştur. Danışma meclisinin 23.10.1981 tarihinde göreve başlamasından önce çıkarılan 16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Yasa ile o tarihte var olan bütün partiler kapatılmıştır. 07.11.1982 tarihinde yapılan halk oylaması ile 1982 Anayasası’nın kabul edilmesinden sonra, Kurucu Meclis (Danışma Meclisi ve Milli Güvenlik Konseyi) tarafından hazırlanarak kabul edilen 24.04.1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası yürürlüğe girmiştir. 2820 sayılı SPY, 2533 sayılı Yasa ile kapatılmış bulunun siyasi partilerin isimlerinin ve amblemlerinin her ne sebeple olursa olsun kullanılmasını yasaklamış, ayrıca yeni kurulacak siyasi partilerin, kapatılan siyasi partilerin devamı olduklarını ileri süremeyeceği belirtilmiştir. Ancak 19.06.1992 tarih ve 3821 sayılı Yasa ile SPY’nin 96. maddesinin 1. ve 2. fıkralarında yapılan değişikliklerde, 2533 sayılı Yasada yer alan “kapatılma” yerine, “Anayasa Mahkemesi’nce kapatılma” ifadesi kullanılıncaya, 16.10.1981 öncesi siyasi partilerin devamı olma yasağı kaldırıldığı gibi bunların isim ve amblemlerinin kullanılması da serbest bırakılmıştır.

1982 Anayasa’sında ise siyasi partilere ilişkin hükümler “Siyasi Partiler ile İlgili Hükümler” adı altında, 68. ve 69. maddelerde düzenlenmiştir³¹.

³⁰ Serpil Akyazıcı, “Siyasi Partilerin Kapatılması: TİP, MNP, DEP ve RP Örnekleri”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkanlar Ortadoğu ve Asya Gelişmeleri Bilim Dalı, İstanbul, 2001, s.23.

³¹ 1982 Anayasası, Yasa No:2709, Resmi Gazete: 09.11.1982-17863 Mükerrer.

68. madde'de; parti kurma, partilere girme ve partilerden çıkma ile ilgili hükümler düzenlenmiştir. Söz konusu maddenin ilk şeklinde vatandaşların siyasi parti kurma, usulüne göre partilere girme ve partilerden çıkma hakkına sahip olduğu ve parti üyesi olabilmek için yirmi bir yaşın tamamlanması gerektiği, siyasi partilerin önceden izin almadan kurulduğu, anayasa ve yasalar içinde faaliyetlerini sürdürdüğü, tüzük ve programlarının devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamayacağı, sınıf veya zümre egemenliğini veya herhangi bir diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayan siyasi partiler kurulamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca siyasi partilerin, yurt dışında teşkilatlanıp faaliyette bulunamayacağı, kadın kolu, gençlik kolu gibi ayrıcalık yaratan yan kuruluşlar oluşturamayacağı, vakıf kuramayacağı, hakim ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yüksek öğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, yüksek öğretim kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, öğrenciler ve silahlı kuvvet mensuplarının siyasi partilere giremeyeceği gibi sınırlamalar da yer almıştır.

1982 Anayasası'nın 68. maddesinde 23.07.1995 tarih ve 4121 sayılı Yasa ile yirmi bir olan siyasi partilere üye olma yaşı on sekiz olarak değiştirilmiştir. Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemlerinin devletin bağımsızlığına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine aykırı olamayacağı, ifadesi maddeye eklenmiş; siyasi partilerin kadın kolu, gençlik kolu gibi ayrıcalık yaratan yan kuruluşlar oluşturamayacağı hükmü maddeden kaldırılmıştır. Yüksek öğretim elemanlarına ve yüksek öğretim öğrencilerine siyasi partilere üye olabilme yolu açılmış ve bu konuya ilişkin esasların yasayla düzenleneceği belirtilmiştir.

1982 Anayasası'nın 69. maddesinde ise siyasi partilerin uyacakları esaslara ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Bunlar;

- Siyasi partilerin kendi siyasetlerin yürütmek ve güçlendirmek amacıyla dernekler, sendikalar, vakıflar, kooperatifler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunlara ait üst kuruluşları ile siyasi ilişki ve işbirliği içinde bulunamayacağı ve bunlardan maddi yardım alamayacağı,

- Partilerin parti içi çalışmalarının ve kararlarının demokrasiye aykırı olamayacağı,
- Siyasi partilerin mali denetiminin Anayasa Mahkemesi'nce yapılacağı,
- Cumhuriyet Başsavcılığı'nın, kurulan partilerin tüzük ve programlarının ve kurucularının hukuki durumlarının Anayasa ve yasa hükümlerine uygunluğunu, kuruluşlarını takiben ve öncelikle denetlediği; faaliyetlerini de izlediği, kapatılma konusunda da yine davayı Cumhuriyet Başsavcılığı'nın açabileceği, kararı ise Anayasa Mahkemesi'nin vereceği,
- Kapatılan partilerin kurucularının ile her kademedeki yöneticilerinin yeni bir siyasi parti kurucusu, yöneticisi ve denetçisi olamayacakları gibi, kapatılmış bir siyasi partinin mensuplarının ise çoğunluğunu oluşturacağı yeni bir siyasi parti de kuramayacağı,
- Siyasi partilerin, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, yabancı ülkelerdeki dernek ve gruplardan herhangi bir nedenle ayni ve nakdi yardım alamayacağı, bunlardan emir alamayacağı ve bunlarının Türkiye'nin bağımsızlığı ve ülke bütünlüğü aleyhindeki karar ve faaliyetlerine katılamayacağı, aykırı hareket eden siyasi partilerin ise temelli kapatılacağı, şeklindedir.

23.07.1995 tarihinde 4121 sayılı Yasa ile yapılan değişiklik ile 69. maddeden, 14. madde hükümleri dışına çıkan siyasi partilerin temelli kapatılacağı hükmü ile siyasi partilerin sivil toplum örgütlerine ilişkin yasakları kaldırılmıştır. Siyasi partilerin ve adaylarının seçim harcamalarının ve harcama usullerinin yasayla düzenleneceği hükmü maddeye eklenmiştir. Kapatılan siyasi partilerin kurucularına ve her kademedeki yöneticilerine getirilen yasak, beş yıl süreyle sınırlandırılmıştır.

Siyasi partilerin Türkiye'deki gelişme seyri incelendiğinde, II. Meşrutiyet'ten önce siyasi partilerin, gizli bir dernek adı altında faaliyetlerini yürüttüğü, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ise 1909 Anayasası ile siyasi amaçlı cemiyet adı altında faaliyette bulunduğu görülmektedir.

Cumhuriyet döneminde, Halk Fırkası kurulan ilk parti olup, bu dönemin ilk zamanlarında, çok partili hayata geçiş için çeşitli denemeler olmuş, ancak bu denemeler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1946 yılında Demokrat Parti'nin kurulması ile çok partili döneme geçilmiştir. Siyasi partilere ilişkin bu gelişmeler, 1965 yılında yürürlüğe giren 643 sayılı Siyasi Partiler Yasası ile desteklenmiştir. Söz konusu yasa, demokratikleşme çabaları ile beraber 1983 yılında çeşitli değişikliklere konu olmuş ve 2820 sayılı Yasa ile yeniden yayınlanmıştır. 1983 yılında yayınlanan bu yasa da 1995 yılında köklü değişikliklere konu olmuştur. Ayrıca günümüzde, mevcut Siyasi Partiler Yasası'nın günün koşullarına uygun olarak yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğinin ortaya çıktığı görülmektedir.

1.3. SİYASİ PARTİLERİN FONKSİYONLARI

Devlet ile halk arasındaki bağın kurulmasını sağlayan siyasi partilerin, modern siyasal sistemlerin ve demokratik rejimlerin önemli bir ögesi konumundadır. 1982 Anayasası da siyasi partiler olmaksızın bu sistemin var olamayacağını ifade ederek bu duruma atıfta bulunmuştur. Bu yapı içerisindeki yerinin bilincinde olan siyasi partiler, bir yerde toplumu, faaliyette buldukları siyasal ve sosyal çevrenin niteliğine bağlı olarak birkaç aile konumuna getirmekte ve demokratik düşüncelerin topluma yayılmasını, seçme hakkının genişlemesini ve sosyal sınıfların siyasal mücadeleye katılmasını etkileyen örgütler olarak karşımıza çıkmaktadır³².

Siyasi partilerin, demokratik rejimlerdeki önemini koruyabilmesi için bazı fonksiyonları yerine getirmesi gerekir. Bu fonksiyonlar;

- Menfaatlerin Birleştirilmesi,
- Siyasal Devşirme,
- Siyasal Sosyalleşme,
- Yönetme,
- Eğitim,

olarak sıralanabilir. Bu fonksiyonlar kısaca açıklanabilir.

³² Mustafa Karamustafaoğlu, **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1970, s.85.

Görüş ve çıkarların birleştirilmesi fonksiyonu olarak da bilinen menfaatlerin birleştirilmesi fonksiyonun da siyasi partiler; bir toplumdaki düşünce, görüş ve eğilimlere açıklık kazandırma ve onları ortak çıkar etrafında birleştirme görevini yerine getirmektedir. Siyasi partilerin mevcut olmadığı toplumlarda, yönetimle ilgili olarak, aralarında bağlantı kurulamamış dağınık kişisel görüş ve eğilimler bir anlam ifade etmeyecektir. Siyasi partiler, bu kişisel görüş ve eğilimlere yön vermeye ve açıklık kazandırmaya çalışırlar³³.

Bir toplumda birden fazla farklı görüş, düşünce ve eğilimlerin olması ve bu farklılıkların değişik çatılar altında toplanması demokrasinin bir gereğidir. Bu gereğin doğal sonucu olarak, zamanla belirginleşen ve süreklilik kazanan bu düşünceler bir siyasal görüş olarak ortaya çıkmakta, siyasal görüşlerin örgütlenmesi ile de siyasi partiler ortaya çıkmaktadır³⁴. Birkaç grup olarak ortaya çıkan ve değişik sosyal grupların çıkarlarını bağdaştırarak, siyasi tercih konusu programlara dönüştürüp seçmen karşısına çıkan siyasi partiler, seçimlere ve siyasi temsile bir anlam kazandırır³⁵. Temsilin kurumsallaşması siyasi partiler ile sağlanmaktadır. Seçmenler temsil yolu ile siyasi partileri siyasal sisteme taşımaktadırlar. Dolayısıyla gerek iktidar, gerekse hükümet politikası bu yolla etki altına alınmaktadır.

Siyasi partilerin önemli fonksiyonlarından bir de ülkeyi değişik kademelerde yönetecek olan kadroların belirlenmesini sağlamaktır. Partiler tarafından belirlenen kadrolar, seçimlerde aday gösterilmek yoluyla halk tarafından tanınmış olur. Böylece partiler, seçmenin oylarının partili adaylara verilmesi için onlar üzerinde etkili olmaya çalışırken, aynı zamanda seçmenin seçime katılmasını da teşvik eder³⁶. Bu açıdan siyasi partiler, “politik-siyasi kadroların devşirildiği ve yetiştirildiği ocaklar” olarak da nitelendirilebilir³⁷.

³³ Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 1991, (Anayasa Huk...).s.337.

³⁴ Beyhan Marşap ve Yıldız Akbulut, “Türkiye’de Siyasi Partilerce Uygulanan Muhasebe Sisteminin Değerlendirilmesi ve Kamuyu Aydınlatma İlkesi Açısından Siyasi Partilerde Uygulanacak Muhasebe Sistemi ve Muhasebe Denetimi Önerisi”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Sayı:7, Yıl: 2003, s.37.

³⁵ Mutlu, a.g.e, s.19.

³⁶ Teziç, **100 Soruda...**, s.21.

³⁷ Teziç, **Anayasa Hukuku**, s.329.

Siyasi partilerin diğeri bir fonksiyonu da siyasal sosyalleşme fonksiyonudur. Bu fonksiyon, siyasal sistemdeki rollerin öğrenilmesi, siyasal kültürün benimsenmesi ve idame ettirilmesi sürecini kapsar³⁸. Bu yolla toplumun önemli bir kesimi siyasal hayata daha etkin olarak katılmaktadır. Siyasal sosyalleşme fonksiyonunun iki yönü vardır. Bunlardan birincisi; mevcut siyasal kültürün, mevcut değer ve inançların pekiştirilmesi, diğeri ise mevcut siyasal kültürün değiştirilmesi, yeni değer ve inançların yaratılmasıdır. Totaliter rejimlerde ve radikal tek parti sistemlerinde siyasal sosyalleşmenin ikinci yönü ağır basarken, siyasal kültürün daha yerleşmiş, daha istikrarlı olduğu toplumlarda ise siyasi partiler mevcut kültürün pekiştirilmesi yönünde faaliyet gösterme eğilimindedirler.

Hükümetin organizasyonu, siyasi iktidarı kullanma fonksiyonu olarak da nitelendirilen yönetme fonksiyonunda siyasi partiler, iktidara geldiklerinde yasama ve yürütme organını devralarak, programlarında ve seçimlerde söz verdikleri politikayı uygulamaya çalışırlar. Çok partili demokratik hayatın bir ilkesi olarak, çoğunluğu sağlayan partiler bu görevleri yerine getirirken, azınlıkta kalan partiler, muhalefet olarak iktidarı denetleme görevini yüklenirler. Muhalefet partileri siyasal iktidarı kullananların faaliyetlerini denetlemenin yanında, anayasada yer alan özgürlüklere, temel hak ve hürriyetlere yapılacak müdahalelere karşı çıkmak, eleştirmek ve gensoru, meclis araştırması ve soruşturması gibi normal parametreler yanında alınan kararları kamuoyu oluşturmak yoluyla halkın denetimine sunmak gibi görevleri yerine getirmektedir³⁹.

Siyasi partilerin son fonksiyonu eğitici olmalarıdır. Anayasa Mahkemesi, “siyasi partilerin, halkın demokrasi alanında yetişmesi ve olgunlaşması için bir okul hizmeti gördüklerini” belirtmiştir. Siyasi partiler geleceğin yönetici kadrolarını yetiştirmenin yanı sıra, halkın ulusal ve uluslararası sorunlar üzerine dikkatini çekerek, belli bir görüşünün oluşmasına yardımcı olarak toplumu eğitme fonksiyonunu yerine getirirler. Partiler, toplumda taban oluşturabilmek için yığınları, temel sorunlarla ilgili olarak aydınlatırlar, eğitirler ve giderek kendi doktrinleri

³⁸ Özbudun, **Siyasi Par...**, s.108.

³⁹ Mutlu, a.g.e, s.20.

doğrultusunda bilinçlendirmeye çalışırlar⁴⁰.

Birbirinden farklı grupları temsil eden siyasi partiler bu fonksiyonları yerine getirerek siyasal hayatın gereklerine cevap vermeye çalışırlar. Farklı siyasi partilerin olmadığı durumlarda bu fonksiyonlardan söz edilemez. Bu nedenle, siyasette farklı seslerin yer alması demokrasinin gereğidir. Bu doğrultuda birbirine rakip siyasi partilerin faaliyetlerini yürütürken bir kutuplaşma yerine, demokratik değerlerin çeşitliliğini ve farklılığını paylaşmayı ve uzlaşmayı benimsemeleri yerinde olacaktır.

1.4. SİYASİ PARTİLERİN NİTELİKLERİ

Siyasi partilerin hukuk düzeni içine alınmış olmaları, onlara anayasalarda yer verilmesi ve bir teminata kavuşturulmaları, bu kuruluşların nitelikleri ile ilgili bazı soruları da gündeme getirmektedir. Bu nitelikleri ile siyasi partiler, bir anayasa organı ya da bir kamu kuruluşu mudur yoksa birer özgür kuruluşlar mıdır? Söz konusu sorular doktrinde farklı şekillerde cevap bulabilmektedir. Bazı görüşlere göre siyasi partiler birer kamu kuruluşu iken, bazı görüşlere göre de birer özgür kuruluştur. Bir başka görüş ise bu iki görüşü uzlaştırmaya yönelik olarak, siyasi partilerin yarı kamusal nitelik taşıdığını savunmaktadır.

Siyasi partilerin, parlamenter rejimlerde;

- Yasama ve yürütme görev ve sorumluluğunu üstlenmesi,
- Anayasada yer alması,
- Devlet yardımı almaları,

onları birer anayasa organı ve kamu kuruluşu olarak gören birinci görüşü oluşturmaktadır.

Bu konuda Türkiye’de siyasi partilere devlet tarafından mali yardım yapılmasına ilişkin olarak, anayasaya aykırılığı nedeniyle, Anayasa Mahkemesi’ne açılan çeşitli iptal davalarında, Anayasa Mahkemesi 1968 yılında verdiği ilk kararında siyasi partileri “kamu yararına çalışan kuruluşlar” olarak nitelendirmiştir.

⁴⁰ Teziç, **Anayasa Huk...**, s.331

1970 yılında verdiği kararında ise Anayasa Mahkemesi içtihadını değiştirerek, siyasi partileri çok sınırlı bir şekilde, gördükleri hizmetin kamu hizmeti sayılabileceğine işaret etmiştir⁴¹.

Alman Anayasası'nın 21. maddesinin, partileri bir Anayasa Hukuk Kurumu düzeyine çıkardığı kanısını taşıyan Alman Federal Anayasa Mahkemesi partilere, siyasal iradenin oluşumuna katılmaktan çok daha geniş bir fonksiyon yüklemekte ve siyasal istencin taşıyıcıları olarak siyasi partileri birer “anayasa organı” olarak görmektedir. Partilerin görev, yetki ve sorumluluklarının devletçe belirlenmesi, Perinçek'e göre partileri devlet örgütünün bir parçası ve kamu gücüne sahip kuruluşlar sayan anlayıştan kaynaklanmaktadır⁴². Alman Anayasası'nın 21. maddesi siyasi partileri, bir yandan halkın siyasal iradesinin belirtilmesinde başlıca yetkili kamu organı olarak görmesine karşın, diğer yandan onlara gelir kaynakları hakkında hesap verme sorumluluğunu yüklemek yoluyla açıktan açığa vergi gelirlerinden yararlanma esasını temel ilke olarak benimsemiştir⁴³.

Siyasi partilerin birer kamu kuruluşu ve devlet olduğunu ileri süren Alman Federal Anayasa Mahkemesi üyesi ve siyaset bilimci Gerhard Leibladz'a göre, Anayasa tarafından tanınmış bir devlet organı olarak siyasi partilerin genel bütçeden mali yardım almaları gerekli olup vazgeçilmez bir sonuçtur⁴⁴.

Siyasi partilerin bir anayasa organı ya da bir kamu kuruluşu olduğunu benimsemeyenlere göre ise, siyasi partiler birer özgür kuruluşlardır. Anayasalarda yer almalarının, siyasi partilere “anayasa organı” niteliği katmayacağını belirten Teziç'e göre siyasi partileri kamu kuruluşu olarak nitelenmek olası değildir⁴⁵.

Alman hukukçularından Mergen ise siyasi partilerin serbestçe kurulmalarını ve faaliyette bulunmalarını güvence altına alan anayasa maddesini bir istisna hükmü

⁴¹ Teziç, **Anayasa Huk...**, s. 316.

⁴² Perinçek, a.g.e, s.s.72-73.

⁴³ Yavuz Abadan, “Türk Siyasi Partiler Kanunu”, **A.Ü. S.B. Fakültesi Dergisi**, Cilt:21, Sayı, 1966, s.211.

⁴⁴ Yüksel, **Siyasetin Kam...**, s. 18.

⁴⁵ Teziç, **100 Soruda...**, s.31

olarak görmektedir⁴⁶. Alman Federal Anayasa Mahkemesi'nin bir üyesi olan Stern Berger, Alman Anayasası'nın 21. maddesinin siyasi partileri dernek olmaktan çıkarıp, devlet makam ve organı durumuna getirmediğini ileri sürmektedir. Ancak bu durum siyasi partileri birer devlet organı niteliğine dönüştürmektedir.

Anayasa Mahkemesi, 1970 yılı ve 1219 sayılı “Devlet Yardımına İlişkin Yasa”nın iptaline ilişkin kararında, siyasi partilerin kamu hizmeti gören veya kamu yararına çalışan kuruluşlar “olmadığına”, bunlara devletçe yapılacak para yardımının kamu giderleri sayılmayacağına ve siyasi partilere yardım edilmesinin anayasal destekten yoksun bulunduğu karar vermiş ve Anayasa'ya aykırı bulmuştur⁴⁷.

Tanör ise, siyasi partilere devlet yardımının çeşitli faydalı yanlarının olmasının yanısıra, siyasi partileri birer “kamu kurumu” ve bunların gördükleri işlerinde bir “kamu hizmeti” sayılması tehlikesini ortaya çıkardığını⁴⁸ savunmaktadır.

Alman Federal Anayasa Mahkemesi 19.07.1966 tarihli kararında, siyasi partilere devlet bütçesinden sürekli yardım yapılmasını Anayasa'nın 21. maddesine aykırı bulmuştur. Mahkemeye göre, partilerin yalnızca seçim dönemlerindeki harcamalarının bir kısmı için kendilerine “makul bir ölçü ve çerçevede” devletçe yardım yapılmalı, seçim dönemi dışında kendi mali olanakları ile varlıklarını sürdürmelidir⁴⁹.

Siyasi partileri birer kamu kuruluşu ya da özgür kuruluş olarak gören görüşlerin sentezi bir başka görüşte, siyasi partilerin özgür bir birer kurum olmalarının yanısıra kamusal niteliklerinin de kabul edilmesi gerektiğidir. Bu görüşe göre siyasi partiler yarı kamusal nitelik taşımaktadır⁵⁰.

⁴⁶ Perinçek, a.g.e, s. 74.

⁴⁷ AMK; SPMD, E. 1970/12, K. 1971/13, Karar Tarihi: 02.02.1971.

⁴⁸ Bülent Tanör, **Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, İstanbul, BDS yayını, 1990, s.200.

⁴⁹ Abadan, a.g.e, s.212.

⁵⁰ Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, 3. Baskı, Ankara, Yetkin Basım Yayım ve Dağıtım AŞ. , 1985, (Türk Anay...) s.72.

Siyasi partilerin anayasanın düzenleme alanına girmesi onların birer devlet organı olduğu anlamına gelmemektedir. Devlet idaresine katılan siyasi partiler demokrasinin gerekliliği olan bir kamusal hizmeti yerine getirirler ki Anayasada yer almasının temel nedeni bu olup, siyasal hukukun genel çerçevesi bu şekilde çizilmiştir.

Perinçek; siyasi partilerin, anayasal düzenlemeye konu olmakla bütünüyle devlet organı niteliğini kazandıklarını ileri süren görüşlere katılmanın güç olduğunu belirtmiştir. Siyasal partiler, kendi dışında kalan varlıklara karşı özgür olur, partilerin kuruluş ve faaliyetlerine devlet karışmazsa, partilerin iradesi demokratik şekilde bir başka ifadeyle aşağıdan yukarıya doğru oluşursa ve partiler devlet örgütü içine alınmazlarsa, siyasal iradenin oluşumuna katılmaları fonksiyonlarını en iyi şekilde yerine getirebilirler⁵¹.

Siyasi partilerin nitelikleri konusunda var olan bu görüşlere ilişkin genel bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır.

Devlet politikaların yürütülmesinde önemli bir sorumluluk üstlenen siyasi partilerin Anayasa'nın düzenleme alanına girmesi doğal bir süreçtir. Devletin varlığının devamı açısından bu düzenleme zorunluluk arz etmektedir. Bu açıdan bakıldığında siyasi partileri bir anayasa organı olarak görmek uygun düşmeyecektir.

Parlamente sistemde, yasama ve yürütme organlarını oluşturan kişiler, meclise girebilmiş partilerin milletvekilleri ile yine bağımsız olarak meclise girebilmiş olan milletvekilleridir. Söz konusu organlar, iktidar ve muhalefet partileri aracılığıyla faaliyetlerini sürdürebilmektedir. Bu ilişki yine doğal olarak siyasi partilerin devlet organı olup olmadıkları sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Siyasi partiler kavramı, bir ülkedeki tüm siyasi partileri içine almaktadır. Siyasi partilerin birer devlet organı olduğunun ileri sürülmesi durumunda, akla, “yasama ve yürütme organları neden meclise girmiş olan iktidar ve muhalefet partileri ile sınırlı tutuldu” ve “bu partiler birer devlet organı oluyor da, meclise girememiş olan

⁵¹ Perinçek, a.g.e, s.80.

partiler birer devlet organı sayılmıyorlar mı?” sorulara gelmektedir. Bu konu yoruma açık olmakla birlikte, siyasi partilerin yasama ve yürütme organı ile bütünleşen kurumlar olduğu bir gerçektir. Ancak bu kanı, siyasi partilerin bir devlet organı olduğu ya da, yasama ve yürütme ile eş tutulduğu anlamına gelmemektedir. Bilindiği üzere parlamenter sistemlerde yasama organı seçimleri kazanmış parti ve bağımsız milletvekillerinin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Aksi taktirde totaliter, diktatör tek parti rejimlerinde bu organların varlığı söz konusu olmamakta ve var olan tek siyasi parti devlet organı sayılabilmektedir.

Siyasi partiler, devlet yardımı almasından dolayı birer kamu kuruluşu olarak nitelendirilmektedir. Seçimlere katılacak olan siyasi partilerin, seçim hazırlık süreci için devletten yardım almaları, siyasal sistemi güçlendirmenin bir yolu olarak görülebilir ki günümüz şartlarında bu bir gerekliliktir. Seçim sonrası ise siyasi partilere yardım yapılması ile ortaya çıkan siyasi partilerin birer kamu kurumu olarak nitelendirilmeleri düşüncesi, yürürlükteki 5341 sayılı Yasanın, seçim sonrası yardım alacak olan siyasi partileri sınırlandırması ile zayıflamakta fakat tamamen ortadan kalkmamaktadır. 5341 sayılı Yasa ile TBMM’de 3 veya daha fazla milletvekiline sahip bulunup da devlet yardımı alamayan ve seçimlere girme hakkını elde edecek biçimde teşkilatlanan ve ondan daha az milletvekili olan siyasi partilere yardım yapılması uygulaması kaldırılmıştır. Ayrıca bilindiği üzere meclise girmeye hak kazanamayan siyasi partilere de devlet yardımı yapılmamaktadır. Bu durum, devlet yardımı alan siyasi partilerin kamu kurumu, devlet yardımı almayan siyasi partilerin ise kamu kurumu olamayacağı gibi bir ikilemi beraberinde getirmektedir. Siyasi partilere devlet yardımının bir haktan öteye gitmemesi, beraberinde soru işaretlerini getirecek uygulamalardan uzak olması demokrasiyi daha da güçlendirecektir.

1.5. SİYASİ PARTİ SİSTEMLERİ

Siyasi parti sistemleri ifadesi belli bir seçim döneminde var olan siyasi parti sayısını ifade etmektedir. Bu sayıya ilişkin olarak yazında çeşitli sınıflamalar söz konusudur. Ancak çağdaş siyasal bilimciler tarafından en çok kullanılan ve özellikle Duverger tarafından savunulan sınıflama şekli, parti sistemlerini, siyasi parti sayısı

açısından;

- Tek Parti Sistemi,
- İki Parti Sistemi,
- Çok Parti Sistemleri⁵²,

olmak üzere üçe ayrılması şeklindedir. Söz konusu sistemlere ilişkin kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

1.5.1. Tek Parti Sistemi

Bir ülkedeki siyasal hayatın yönetiminin tek parti tekelinde olması ve başkaca partilerin siyasal hayata ağırlıklarını koyma olanağına sahip olamaması, yarışmacı olmayan sistemler olarak da ifade edilen tek parti sistemini ifade eder⁵³. Tek parti sisteminden, yalnızca tek bir partinin varlığı anlaşılmamalıdır. Birden fazla siyasi parti tek parti sisteminde mevcut olabilir, ancak bu partiler içinde yalnızca tek bir partinin kamusal siyasetin belirlenmesi sürecini kontrol altında tutması, diğer partilerin ise bu konuda önemli sayılabilecek bir rol üstlenmemesi gibi bir durum söz konusudur.

Tek parti sistemine ilişkin olarak İtalyan yazar Sartori, “Demokrasi Teorisi” adlı kitabında, “Her parti bir parçadır ve dolayısıyla bir karşı parça akla getirir. Eğer karşı parça yoksa o bir bütündür. Gerçektende tek parti sistemi partisiz bir sistemdir. Tek parti sistemi, bir parti sistemi geliştirmez onu engeller.” şeklinde eleştirel bir düşünce ortaya koyar. Sartori, “Partiler ve Parti Sistemleri” adlı eserinde partileri, hizipler olarak değil, bir bütünün parçası ve değişik ifade kanalları⁵⁴ şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere Sartori’ye göre tek parti, gerçek anlamda parti sayılamaz. Neumann’da tek parti sistemine ilişkin olarak, tek partinin ve tek parti sisteminin kavramsal karışıklığa yol açtığını, en azından tek parti dışında bir yarışmacı grubun varlığının gerekli olduğunu ve ancak bu durumda gerçek bir siyasi partiden söz edilebileceğini⁵⁵ ifade etmiştir.

⁵² Özbudun, **Siyasi Par...**, s.111.

⁵³ Teziç, **Anayasa Huk...**, s. 344.

⁵⁴ Giovanni Sartori, **Parties and Party Systems**, Cambridge University Press, Cambridge, 1976, s. 25

⁵⁵ Sigmund Neuman, **Modern Political Parties**, Chicago, 1958, s. 395

Tek parti sistemine dayalı rejimlerde, yöneticilerin iş başına getirilmeleri ve denetlenmeleri iktidar partisinin yöneticilerinin elindedir. Bir başka ifadeyle milletvekili, bakanlar ve yönetici kadrolar ancak parti aracılığıyla bu görevlere getirilirler ve parti ilkelerine, kararlarına sıkı sıkıya bağlıdırlar.

1.5.2. İki Parti Sistemi

Yarışmacı parti sistemlerinden biri olarak da adlandırılan iki parti sistemi, belli bir ülkede var olan partiler içinde, iki büyük partinin siyasal hayata hakim olması durumunu ifade eder. Bu sistemde iki büyük parti dışında, diğer partilerin iktidarı etkileme gücü bulunmamaktadır.

İki parti sisteminde, iktidar genellikle iki büyük parti arasında belli aralıklarla el değiştirir. Sistemin bu şekilde işleyişi, partileri ılımlı, gerçekçi ve sorumlu olmaya zorlar. Böyle bir sistemde kazananı, bağımsız oylar (yüzen oylar) belirler. Bu nedenle taraflar aşırı tutumlarının yumuşatma eğilimi sergilerler⁵⁶.

İki parti sistemine örnek olarak; İngiltere ve ABD gösterilebilir. ABD’de, Cumhuriyetçiler ve Demokratlar olmak üzere iki büyük parti vardır. Bu büyük partilerin dışında başka partilerde vardır, ancak siyasal hayata Cumhuriyetçiler’in ve Demokratlar’ın hakim olduğu bir gerçektir. Benzer durum İngiltere’de de söz konusudur. Muhafazakâr ve İşçi Partisi ülkenin iki büyük partisidir. Bu partiler dışında Avam Kamarası’nda Liberallerin ve başka partilerin varlığına karşın iki parti sistemi bu ülkelerde hakim olan sistemdir.

Türkiye’nin siyasal hayatında 1946-1960 yılları arasında, CHP ve DP arasındaki çekişmede bu sisteme örnek verilebilir. Bu partiler dışında başkaca partilerde mecliste temsil edilmişlerdir ancak asıl çekişme CHP ve DP arasında olmuştur⁵⁷.

⁵⁶ Özbudun, **Türk Anay...**, s.131.

⁵⁷ Teziç, **100 Soruda...**, s.108.

1.6.3. Çok Parti Sistemleri

Yazında yarışmacı parti sistemleri arasında da gösterilen çok parti sistemi, ikiden çok partinin siyasal hayatta etkili olmasına karşın hiçbirinin iktidarı tek başına kullanabilecek çoğunluğu elde edememesidir. Çok partili sistemlerde parti sayısı üçten başlayarak belirsiz bir sayıya ulaşabilir. Bu açıdan, çok parti sistemi kendi içinde, ılımlı çok partili sistem ve aşırı çok partili sistem olmak üzere ikiye ayrılır.

ılımlı çok parti sistemi, ülkedeki mevcut partiler arasında aşırı derecede kutuplaşmaların görülmediği ve ideolojik ayrılıkların çok derin olmadığı bir sistemdir. Sistemde, rejime kökten muhalif olan partilerin gücü önemsizdir.

ılımlı çok parti sistemlerinde partiler, iki parti sistemine benzer şekilde iki temel eğilim veya iki kutup etrafında toplanmışlardır. Dolayısıyla iktidar bu iki taraf arasında el değiştirir. İki parti sisteminde alternatif parti hükümetinin yerine, bu sistemde alternatif koalisyonlar vardır⁵⁸. Sistemde hükümetlerin değişmesi ya bir partiler bloğu yerine diğer partiler bloğunun gelmesi ya da bir partinin koalisyon ortak veya ortaklarını değiştirmesi şeklinde gerçekleşebilir. İsviçre, Belçika, İskandinav ülkeleri ılımlı çok partili sisteme örnek olarak gösterilebilir.

Aşırı çok partili sistemde, ülkenin temel sorunları üzerinde görüşler açısından çok farklı ve birbirleri ile uyuşmayacak kadar geniş bir partiler yelpazesi bulunur ve sistemi aşırı derecede kutuplaşmıştır. Sistemin iki ucunda rejim aleyhtarı partiler yer almakta ve bunlardan bir veya her ikisi, gerek ülke gerekse parlamento içinde önemli bir güç oluşturmaktadır. Aşırı partilerin dışında sistemde, merkez partilerinden oluşan merkez koalisyonu vardır. Merkez partilerinin uçtaki partilerle işbirliğine uzak olmaları ya da bunun güç olması, doğal olarak merkez partilerinin hükümeti kurmaları sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu sistemde koalisyonlar genellikle kısa ömürlü olmakta, hükümetler sık sık düşse bile yine merkez partilerinin hükümeti kurdukları, aşırı partilerin ise hiçbir zaman hükümeti kuramadıkları görülmektedir.

⁵⁸ Özbudun, *Siyasi Par...*, s.134.

Sistemin bu işleyişinin bazı olumsuz sonuçları vardır. Bir defa partilerden bir kısmının sürekli olarak muhalefette bulunması, onları sorumsuzluğa ve demagojiye sürüklediği gibi, hükümet partilerinin de alternatif yokluğu nedeniyle nasıl olsa iktidarda kalacaklarını bilmeleri, bunları da halkoyu karşısında sorumsuz kılmaktadır. Aşırı partilerin demagojisiyle rekabet etme zorunluluğu ve oy kaybetme korkusu, hükümetteki merkez partilerin demagojik eğilimlerini arttıran başka bir unsurdur⁵⁹.

1.6. TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ PARTİLERİN KURULUŞU, ÜYELİK ŞARTLARI VE TEŞKİLAT YAPISI

Demokratik siyasi hayatın önemli unsurları konumunda olan siyasi partilerin, kuruluşu, üye yapısı, gerek merkez gerekse il ve ilçe bazında örgütlenme yapısı ve siyasi parti grupları bu başlık altında incelemeye konu olacaktır.

1.6.1. Siyasi Partilerin Kuruluşu

Siyasi partiler, milletvekili seçilme ve siyasi bir partiye üye olma yeterliliğine sahip en az otuz (30) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı tarafından kurulur. Siyasi partiler önceden izin almaksızın serbestçe kurulabilir. Ancak siyasi partilerin tüzel kişilik kazanmaları, bazı bildiri ve belgeleri İçişleri Bakanlığı'na vermeleri ile gerçekleşir. Bu bildiri ve belgeler aşağıdaki gibi sıralanabilir⁶⁰;

- Kurulacak siyasi partinin adı, genel merkez adresi, kurucuların adı, soyadı, doğum yeri ve tarihi, öğrenim durumları, meslek ve sanatlarıyla ikametgâhlarının belirtildiği ve bütün kurucular tarafından imzalanan bir bildiri,
- Bu bildiriye eklenmesi gereken kurucuların nüfus kayıt örnekleri (beşer adet), adli sicil belgeleri ve kurucuların ayrı ayrı düzenledikleri siyasi parti kurucusu olabilme şartlarını taşıdıklarını belirten imzalı beyannameleri,
- Kurucular tarafından imzalanmış parti tüzük ve programları.

⁵⁹ Özbudun, **Siyasi Par...**, s.135.

⁶⁰ Siyasi Partiler Yasası-SPY, Madde: 8.

İçişleri Bakanlığı bu belgeleri aldığı anda, ilgili partiye bir alındı belgesi verir. İlgili parti, kuruluş belgesi ve alındı belgesinin onaylı birer örneği ile bildiri eklerinin birer takımını üç gün içinde Cumhuriyet Başsavcılığı ile Anayasa Mahkemesi'ne gönderir. Cumhuriyet Başsavcılığı her siyasi parti için bir sicil dosyası tutar. Bu sicil dosyasında;

- Kuruluş bildirisi ve ekleri,
- Merkez organları ile teşkilat kurdukları il, ilçe ve beldeleri, bunların organlarında görev alanların adlarını, soyadlarını, doğum yer ve tarihlerini, meslek veya sanatları ve ikametgâhlarını gösterir onaylı listeleri,
- Partinin faaliyetlerini düzenleyen her türlü yönetmelikler ve diğer yayınları,
- Partiye kayıtlı üyelerin, ilçelere göre ikinci bentte belirtilen bilgileri içeren listeleri,

bulunur. Bu sicil dosyası herkese açık olup, soruşturma ile ilgili bilgilerin gizliliğine ilişkin hükümler saklıdır.

Siyasi partiler, ikinci ve üçüncü bentlerdeki bilgi ve belgeler ile bunlarda ve parti tüzük ve programlarında yaptıkları değişiklikleri, yayın ve değişiklik tarihinden itibaren on beş gün içinde; dördüncü bentteki listeler ve bunlarla ilgili değişiklikleri ise altı ayda bir Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderirler.

1.6.2. Siyasi Partilerde Üyelik ve Kabul Şartları

Vatandaşların siyasi partilerle olan ilişkisi, parti faaliyetlerine katılma derecelerine göre bir sınıflandırmaya tabi tutulduğunda en geniş kitleyi seçmenler oluşturmaktadır. Bu ilişkide seçmenleri sırasıyla taraftarlar, üyeler, militanlar ve parti liderleri takip etmektedir.

Seçmenler, siyasi partinin politika ya da adaylarına verdikleri oylarla partiyi etkileyen en geniş kitlelerdir. Taraftarlar, partinin ilkelerinden yana olan ve zaman zaman onu destekleyen, ancak parti örgütü dışında kalan kimselerdir. Taraftarlar da

aslında bir seçmendir. Taraftarın sade bir seçmenden farkı, partiye karşı sempatisini gizlememesi, siyasi tercihinin belirtmesi, partiyi savunması ve mali yönden desteklemesi ve partinin yan kuruluşlarına girmesidir. Seçmen ise, seçim hücrelerinin gizliliği içinde oyunu kullanır ve tercihinin açıklamaz. Oyunu açıklayan bir seçmen artık taraftar olma noktasına gelmektedir⁶¹.

Üye kavramı, herhangi bir topluluğu oluşturan bireylerden her biri anlamına gelmektedir. Siyasi partilerde belli bir amaca hizmet eden insan topluluğundan oluştuğu için, bu topluluğu oluşturan bireyler o partinin üyesi bir başka ifadeyle o partinin mensubu olur. Üyeler siyasi partilerin temelini oluşturur. Parti üyeliğinde üye ile parti arasında resmi bir bağ vardır ve bu resmi bağ, bireyin, siyasi parti tüzüklerinde belirtilen üyelik şartlarını yerine getirmesi ile olanaklıdır. Bu şartlar genel itibarıyla benzerlik göstermekte olup, aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- T.C. vatandaşı olmak,
- On sekiz yaşını doldurmuş olmak, medeni ve siyasi haklarını kullanma ehliyetine sahip olmak,
- Partinin tüzük ve programının kabul ettiğini, gücü bilgi ve tecrübeleri oranında parti çalışmalarına katılmayı üyelik beyannamesinde beyan ve taahhüt etmek,
- Başka bir siyasi partiye üye kaydı bulunmamak,
- Partiye belli bir üyelik aidatı ödemeyi taahhüt etmek (ödenti yükümlülüğünü yerine getirmeyen üyeler parti içi seçme ve seçilme haklarını kullanamazlar).

Bazı kişilerin siyasi partilere üye olması ise SPY ile yasaklanmıştır. Bu kişiler⁶²; hakimler ve savcılar, Sayıştay dahil yüksek yargı organları, Kamu görevlileri (işçi niteliği taşıyanların dışında), Silahlı Kuvvetler mensupları, yüksek öğretim öncesi öğrencileri, kamu hizmetinden yasaklı olanlar ve çeşitli suçlardan mahkûmiyeti sabit olanlar olup, bu kişilerin siyasi partilere üye olması ve üye kaydedilmesi yasaklanmıştır.

⁶¹ Mutlu, a.g.e, s. 30

⁶² SPY, Madde:11.

Üyelik başvurusunda bulunan kişilerin başvurusu; partilerin ilçe yönetim kurulları tarafından, tüzüklerinde belirtilen gün sayısında karara bağlanır. Başvurunun kabulüne karar verilirse, ilgili karar, tarih ve sırasına göre üye kayıt defterine kayıt edilir. Parti üyeliğine kabul edilen kişiye, şekli Genel Merkez’ce belirlenmiş “üye kimlik belgesi” verilir. Bu belge parti üyeliğini ispat dışında başka bir amaçla kullanılamaz. Üyeliği kabul edilmeyen kişi ise yine parti tüzüklerinde belirtilen süre içinde il yönetim kuruluna itiraz için başvurabilir. İl Yönetim Kurulu, itirazı on beş gün içinde karara bağlar ve bu karar, parti içi işlemler açısından kesinlik taşır.

Sürekli yurt dışında bulunanlar, üyelik başvurularını iki şekilde yapabilirler. Birinci alternatif, ilgili kişilerin, partilerin yurt dışında bulunan temsilciliklerine başvurmak yoluyla üyelik başvurularını yapmalarıdır. Eğer siyasi partinin kişinin ikamet ettiği ülkede temsilciliği yok ise, ikinci alternatifi olan Türkiye’ye geldiklerinde ikamet ettikleri il, ilçe veya belde başkanlığına üye giriş beyannamesi vermek ya da Türkiye’ye gelmeden Türkiye’de ikamet ettikleri il, ilçe veya belde başkanlığına üye giriş beyannamesini göndermeleri yoluyla başvurularını yapabilirler.

TBMM üyeleri ile büyükşehir belediye başkanlarının partiye kabulleri, Merkez Karar ve Yönetim Kurulu’nca karara bağlanır. Üyeliğe kabul kararı ile giriş beyannamelerinin bir örneği, ikamet bulduğu ilçeye gönderilerek üyelik kaydı tamamlanır.

Parti üyeliği; ölüm, istifa, başka bir partiye üyelik başvurusunda bulunma veya üye olma, mahalli idare ya da milletvekilliği seçimlerinde bir başka partiye adaylık başvurusunda bulunma veya aday olma, disiplin kurulu kararı ile partiden ihraç edilmiş olma, üye olma şartlarını sonradan kaybetme, üyeliğe giriş sırasında fark edilmeyip sonradan üyelik şartlarının taşınmadığının anlaşılması durumlarında⁶³ sona erer ve ilçe yönetim kurulu üye kayıt defterinden bu adayların kayıtları silinir.

⁶³ MHP Tüzüğü, Madde:13; AKP Tüzük, Madde:13.

Bireyin siyasi parti ile olan ilişkisinde, sınıflandırmada yer alan bir diğer kavramda “militan” kavramıdır. Bu kavram partinin aktif üyelerini ifade eder. Bir partide militanlar olmaksızın parti işlerinin etkin biçimde yürütülmesine olanak bulunmamaktadır. Üyeler yalnızca parti defterine kayıtlı, parti kasasına para sağlayan kişiler olmasına karşın, militanlar parti için etkin çalışma sergilerler. Üyelerle karşılaştırıldığında bir partide militanların sayısı daha azdır. Militanlar üyeleri, üyeler taraftarları, taraftarlarda seçmenleri yönetirler⁶⁴. Liderler ise, partinin en aktif ve amaçları açısından en bilinçli olanları olup parti içinde ve dışında önemli bir prestije sahiptirler. Sınıflandırmada yer almayan bir başka grup da partiye bağlılıkları tartışılan profesyonel politikacılarıdır. Bu kişiler çıkarlarına göre bir partiden bir başkasına kolaylıkla transfer olabilmektedirler.

1.6.3. Siyasi Partilerin Teşkilatı Yapısı

Örgütlenme, her tüzel kişilikte olduğu gibi, bir tüzel kişiliğe sahip olan siyasi partilerde de amaçların gerçekleştirilmesinde bir zorunluluk arz etmektedir. Bu zorunluluk SPY'nin 7. maddesinde sayılan örgütlerin, siyasi partiler tarafından oluşturulmasıyla yerine getirilmektedir. Söz konusu maddede belirtilen parti organlarının bazıları zorunlu olarak oluşturulur, bazıları ise isteğe bağlıdır. Örneğin; siyasal partinin bir genel merkezinin olması, il ve ilçe düzeyinde örgütlenmeye gidilmesi zorunlu iken; kadın kolları, gençlik kolları gibi yan kuruluşlarının kurulması ya da yabancı ülkelerde yurt dışı temsilciliklerinin açılması zorunluluk olmayıp, partinin isteğine bırakılmıştır.

Siyasi partilerin teşkilat yapısı; merkez organları ile il, ilçe ve belde teşkilatlarından; TBMM grubu ile il genel meclisi ve belediye meclisi gruplarından oluşur. Siyasi partiler ayrıca tüzüklerinde yer vermek koşuluyla kadın kolu, gençlik kolu ve benzeri yan kuruluşlar ile yabancı ülkelerde yurt dışı temsilciliği kurabilir.

⁶⁴ Mutlu, a.g.e, s. 31

1.6.3.1. Siyasi Partilerin Genel Merkez Teşkilatı

Siyasi parti ile ilgili bütünü ilgilendiren kararların alındığı merkez teşkilatı; büyük kongre, genel başkan ile diğer karar, yönetim, icra ve disiplin organlarından oluşmaktadır. Ayrıca kurullarda, partinin amaçlarına yönelik danışma ve araştırma amaçlı isteğe bağlı kurulların oluşturulması kararı da alınabilir. Merkez organlarının görev ve yetkileri ile üye sayısı ve seçilme usulleri, parti tüzüklerinde gösterilir. SPY isteğe bağlı kurullarda görev alacak üye sayısı ve seçilme usullerini siyasi partilere bırakırken; büyük kongre, genel başkan ile diğer karar yönetim, icra ve disiplin organlarında yer alacak üye sayısı ve üyelerinin seçilme usullerinin genel çerçevesini kendisi belirlemiştir.

Siyasi parti örgütünü devlet mekanizmasına benzeten Teziç, bu mekanizmada yasama yetkisini “genel kongreye”, yürütme yetkisini “merkez karar veya merkez yürütme organına”, yargı yetkisini de “merkez disiplin organına” benzetmiştir⁶⁵.

Siyasi partilerin genel merkez teşkilatı; büyük kongre, genel başkan, merkez karar yönetim ve icra organları, merkez disiplin kurulu olmak üzere dört alt başlıkta incelenebilir.

1.6.3.1.1. Büyük Kongre

SPY'nin 10. maddesine göre, siyasi partilerin en yüksek organı büyük kongredir. “Genel Kongre”, “Kurultay” gibi adlarla da hitap edilen büyük kongrenin seçilmiş üyeler ve doğal üyeler olmak üzere iki tür üyesi vardır.

Seçilmiş üyeler; parti tüzüklerinde belirtilen esaslara göre, il kongresince seçilmiş üyelerdir. Seçilmiş üyelerin (delege) toplamı, mevcut sistemde 550 olan TBMM üye tam sayısının iki katı olan 1100'den fazla olamaz. Seçilmiş üyelerin belirlenmesindeki usul ve esaslar CHP, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ve Demokrat Parti (DP) tüzüklerinde şu şekilde yer almaktadır;

⁶⁵ Teziç, **100 Soruda...**, s.68.

CHP, il kongrelerinde o ilin TBMM üye sayısının iki katı olarak seçilen kurultay temsilcileri⁶⁶, delegeleri oluşturur.

AKP, seçilmesi gereken toplam delege sayısının yarısı olan 550 delege, illerden seçilen milletvekili sayısına göre illere tahsis edilir. Tahsisten sona kalan delege sayısının, partinin son milletvekili seçimlerinde almış olduğu toplam oya bölünmesiyle bir kat sayı elde edilir. Katsayının, partinin her bir ilde almış olduğu toplam oyla çarpımı sonucu bulunacak rakam ile yapılmış tahsisin toplamı, o il kongresinde seçilecek büyük kongre delege sayısını⁶⁷ oluşturur.

DP ise, her ilden kongreye katılacak delege sayısı, partinin son milletvekili genel seçiminde bütün yurttaki aldığı oy sayısının 1.100'e bölünmesiyle bulunacak katsayı ile her bir ilden alınacak oy miktarının çarpımı⁶⁸ yoluyla belirlenir.

Büyük Kongre'nin tabi delegeleri ise, parti genel başkanı, Merkez Karar ve Yönetim Kurulu-MKYK üyeleri, Merkez Disiplin Kurulu Başkan ve üyeleri, üyeliği süren parti kurucuları ile partili bakan ve milletvekilleridir.

SPY'ye göre, genel kongrenin olağan toplantıları partinin tüzüğünde belirtilen süreler içerisinde toplanır. Bu süre iki yıldan az üç yıldan fazla olamaz. Genel başkanın veya merkez karar ve yönetim kurulunun zorunlu görmesi veya büyük kongre üyelerinin en az beşte birinin yazılı talebi üzerine de genel kongre toplanabilir. Bu tür toplantılar olağanüstü nitelik taşımaktadır.

Büyük Kongre'nin görev ve yetkileri⁶⁹;

- Parti genel başkanını, partinin merkez karar ve yönetim kurulu ile merkez disiplin kurulu asil ve yedek üyelerini gizli oyla seçmek,
- Gerekli görülmesi durumunda parti tüzük ve programında değişiklik yapmak, adını değiştirmek,
- Partinin gelir-gider kesin hesabını kabul ile Merkez Karar ve Yönetim Kurulunu ibra etmek veya kesin hesabı reddetmek,

⁶⁶ CHP TÜZÜĞÜ, Madde: 53.

⁶⁷ AKP Tüzüğü, Madde: 62.

⁶⁸ DP Tüzüğü, Madde: 37.

⁶⁹ SPY, Madde:14.

- Yasalar, parti tüzük ve parti programı çerçevesinde toplumu ve devleti ilgilendiren konularda, kamu faaliyetleri ve parti politikasına ilişkin genel nitelikte olmak şartıyla temenni kararları veya bağlayıcı kararlar almak,
- Partinin tüzel kişiliğinin feshine, başka bir parti ile birleşmesine karar vermek, fesih kararı verilmesi durumunda parti mallarının tasfiyesi ve intikal şekli ve yerini karara bağlamak,
- Yasa ve tüzükte yer verilen diğer görevleri ifa etmek, gündemde olan diğer konuları müzakere edip karara bağlamak,

şeklinde sıralanabilir.

Kongrenin kararları, bütün parti birimleri için bağlayıcıdır ve değiştirme yetkisi de kongreye aittir. İki kongre arasında alınan kararları uygulama ve partiyi yönetme yetkisi, kongrenin seçtiği merkez yönetim kurullarına aittir⁷⁰.

1.6.3.1.2. Genel Başkan

Partiyi temsil yetkisine sahip olan genel başkan, büyük kongrece gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile seçilir. İlk iki oylamada sonuç alınamazsa üçüncü oylamada en çok oyu alan aday en çok üç yıl için genel başkan olarak seçilir. Aynı kişinin üst üste kaç dönem başkanlık yapabileceğine ilişkin bir hüküm SPY'de bulunmamakla beraber, bazı partiler bu duruma kendi tüzüklerinde yer vermektedir. Örneğin AKP tüzüğüne göre, kurucu genel başkanlık dışında, aynı kişi en fazla olağan dört dönem genel başkan seçilebilirken⁷¹, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) tüzüğüne göre “aynı kişi ara vermeksizin beşten fazla başkan olarak seçilemez. Yeniden seçebilmesi için üç yıl geçmesi gerekir⁷².” ifadeleri yer alır.

Her siyasi parti, genel başkanın görev ve yetkilerine kendi tüzüklerinde yer verir. Genel başkanlığın boşalması durumunda Merkez Karar Yürütme Kurulu'nca (MKYK) toplanma tarih, yer ve zamanı kararlaştırılır. Genel başkan seçiminin yapılacağı olağanüstü büyük kongre, başkanlığın boşalma tarihinden itibaren en geç

⁷⁰ Aydoğın, a.g.e, s.113.

⁷¹ AKP Tüzüğü, Madde:75.

⁷² MHP Tüzüğü, Madde:43.

kırk beş gün içinde gerçekleştirilir⁷³.

1.6.3.1.3. Merkezi Karar, Yönetim ve İcra Organları

İki genel kongre arasında parti tüzük ve programına, genel (büyük) kongre kararlarına uymak şartıyla, partiyi ilgilendiren konularda karar almak ve alınan kararları uygulamak yetkisine sahip Merkez Karar, Yönetim ve İcra Organları'nın üyelerinin seçimi büyük kongrece yapılır. Partilerin Merkez Karar, Yönetim ve İcra Organları; parti tüzüğünde belirtilen isim, şekil ve sayıda kurulur. Büyük kongrece seçilecek merkez organlarının her birinin üye sayısı on beşten az olamaz. Diğer merkez organlarının seçim usul ve esasları ise parti tüzüğünde belirtilir⁷⁴.

Partinin genel başkanı, merkez karar yönetim ve icra organlarının her birinin de başkanlığını yapar. Merkez organlarının her birinin üyeleri büyük kongrenin ve büyük kongre yetkilerini kullanan kurucular kurulunun doğal üyeleridir.

Merkez karar organı, zorunlu sebepler dolayısıyla büyük kongrenin toplanamadığı durumlarda partinin hukuki varlığının sona erdirilmesi ile parti tüzük ve programının değiştirilmesi dışında bütün kararları alabilir. Parti işlerini düzenleyen parti iç yönetmelikleri, merkez karar organları tarafından yapılır.

1.6.3.1.4. Merkez Disiplin Kurulu

En az yedi üyeden oluşan merkez disiplin kurulunun üyeleri, büyük kongre tarafından belirlenir. Serbest birer kuruluş olan siyasi partilerin parti içi uyuşmazlıklarının kendi organlarınca çözmesi en doğru olanıdır. Disiplin organları parti içi düzeni sağlamak amacıyla öngörülür. Partinin iç düzeniyle ilgili uyuşmazlıklar kendi içlerinde oluşturdukları en yüksek disiplin organlarıyla bir sonuca bağlamalıdır⁷⁵.

⁷³ SPY, Madde:15.

⁷⁴ SPY, Madde:14.

⁷⁵ Teziç, **100 Soruda...**, s.71.

Merkez Disiplin Kurulu;

- Partinin kurucu üyeleri,
- Partinin genel başkanı, merkez karar ve yönetim kurulu asil ve yedek üyeleri, partinin genel muhasibi,
- İl yönetim kurulları ile il disiplin kurullarının başkan ve asil üyeleri, il ve ilçe belediye başkanları,
- Kendi başkanı ile asil ve yedek üyeleri,
- TBMM'nin partili eski üyeleri ve eski hükümet üyeleri,

hakkında⁷⁶, birinci derecede disiplin soruşturması yapar ve parti içi işlemler açısından kesin karara bağlar. Yine merkez disiplin kurulu, il disiplin kurulunca verilen kararlara karşı yapılan itirazları, ikinci derecede disiplin kurulu olarak inceleyip, kararların lehte veya aleyhte bozulmasına, bozmanın niteliğine göre gerekli olan cezayı belirlemeye, verilen cezanın değiştirilmesine veya kaldırılmasına karar verebilir. İtiraz üzerine verilen kararlar parti içi işlemler açısından kesinlik taşır.

Partinin en yüksek disiplin organınca verilen kararların yasaya, parti içi tüzüğüne veya yönetmeliğine şekil ve usul açısından aykırı bulunduğu gerekçesiyle, parti üyelerinin, kararların kendilerine tebliğinden başlayarak bir ay içinde, disiplin organının bulunduğu bölgenin Asliye Hukuk Mahkemesi'ne itiraz hakları vardır.

1.6.3.2. Siyasi Partilerin İl Teşkilatı

Siyasi partilerin il teşkilatı; il kongresi, il başkanı, il yönetim kurulu ve il disiplin kurulundan oluşur⁷⁷.

İl teşkilatının en üst karar ve denetim organı olan il kongresi, ilçe kongrelerince seçilmiş delegeler ile tabii delegelerden oluşur. İlin seçilmiş delege sayısı altı yüzü geçemez. İlin partili milletvekilleri, seçimle görev almış il yönetim ve il disiplin kurulu başkan ve üyeleri ile partili il ve büyükşehir belediye başkanı, il kongresinin doğal delegeleridir.

⁷⁶ AKP Tüzüğü, Madde:107; MHP Tüzüğü, Madde:67; DP Tüzüğü, Madde:54.

⁷⁷ SPY, Madde: 109.

İl kongresi; il başkanı, il yönetim kurulu ve il disiplin kurulu asil ve yedek üyeleri ile ili büyük kongrede temsil edecek asil ve yedek delegelerin⁷⁸ seçimini yapar, gündemdeki konuları müzakere edip karara bağlar.

İl başkanı, il kongresi tarafından gizli oyla seçilir. Seçim usul ve esasları parti tüzüğünde gösterilir. İl başkanı, partinin il düzeyindeki çalışma ve faaliyetlerinin koordinasyon ve yürütümünü sağlar, denetimini gerçekleştirir ve il teşkilatını temsil eder.

İl yönetim kurulları, partilerin il kongreleri tarafından gizli oyla seçilir. Seçime ilişkin usul ve esaslara parti tüzüğünde yer verilir. İl yönetim kurulu, il kongresince alınmış kararların ve verilen görevlerin yürütülmesini sağlar.

Siyasi partilerin il disiplin kurulları, tüzüklerinde belirtilen usul ve esaslara göre oluşturulur. Bu kurulların üye sayısı ve üyelere aranan niteliklerin ne olacağı, partilerin tüzüklerinde belirtilir. İl disiplin kurulu, il sınırları dahilinde ikamet eden ve diğer üst disiplin kurullarının görev sahasına giren partililer dışında kalan bütün partililere ilişkin birinci derecede disiplin karar merciidir. İl disiplin kurulunun kararlarına karşı, kararın ilgililere tebliği tarihinden itibaren partinin tüzüğünde belirtilen sürede, bu süre mevcut AKP ve MHP tüzüğünde on gün, DP tüzüğünde yedi gündür, Merkez Disiplin Kurulu'na başvurularak itiraz edilebilir.

1.6.3.3. Siyasi Partilerin İlçe Teşkilatı

Siyasi partilerin ilçe teşkilatı; ilçe kongresi, ilçe başkanı, ilçe yönetim kurulu ve belde teşkilatından oluşur. SPY, ilçe kademesinde ilçe disiplin kurulunu zorunlu görmemiştir. Parti tüzüğünde, ilçe disiplin kurulunun teşkili öngörülebilir.

İlçe teşkilatının en üst karar ve denetim organı ilçe kongresi, seçilmiş ve doğal delegelerden oluşur. Seçilmiş delege sayısı dört yüzü geçemez. Bu delegelerin nasıl seçileceği parti tüzüklerinde belirtilir. İlçe yönetim kurulu ve varsa ilçe disiplin

⁷⁸ Delege kavramı, partinin organizasyon yapısı içerisinde yer alan herhangi bir kongreye seçilmiş olan üyeler ile kongrenin doğal üyelerini ifade eder.

kurulu başkan ve üyeleri, ilçe kongresinin tabii üyeleridir.

İlçe kongresi; ilçe başkanı ile ilçe yönetim kurulunun asil ve yedek üyelerini, ilçeyi temsil edecek il kongresi delegelerinin asil ve yedeklerini seçer ve gündemdeki konuları müzakere edip karara bağlar.

İlçe başkanı, ilçe kongresi tarafından parti tüzüğünde belirtilen seçim şekline göre seçilir. Partinin ilçe düzeyindeki çalışma ve faaliyetlerinin koordinasyon ve yürütümünü sağlar, denetimini gerçekleştirir ve ilçe teşkilatını temsil eder.

İlçe yönetim kurulu, ilçe kongresi tarafından seçilir. İlçe yönetim kuruluna delegelerin nasıl seçileceği parti tüzüğünde gösterilir. İlçe başkanı bu kurulunda başkanıdır. İlçe yönetim kurulu, ilçe başkanının verdiği işleri yapar, ilçe kongresince alınmış kararların ve verilen görevlerin yerine getirilmesini sağlar.

Siyasi partilerin örgüt şemalarının en altında ilçe teşkilatları bünyesinde gösterilen belde teşkilatları yer almaktadır. SPY'ye göre belde teşkilatı, il ve ilçe merkezleri dışında belediye teşkilatı olan yerlerde kurulur.

Belde teşkilatı ilçe başkanlığına bağlıdır ve bu teşkilatların seçim tarzı, kuruluş ve faaliyet şekil ve şartları, üye sayısı, il ve ilçe teşkilatlarıyla olan ilişkileri siyasi partilerin tüzüklerinde gösterilir.

1.6.3.4. Siyasi Parti Grupları

Türkiye'de faaliyet gösteren siyasi partiler bünyelerinde, TBMM Parti Grubu, İl Genel Meclis Grubu ve Belediye Meclis Grubu olmak üzere üçe ayrılır.

Partili milletvekillerinin tamamının oluşturduğu topluluğa, "TBMM Parti Grubu" adı verilir. Siyasi partilerin bu grubu oluşturabilmeleri için, partili en az yirmi milletvekilinin olması gerekir.

Partilerin TBMM gruplarının çalışma usul ve esasları, görev ve yetkileri grup genel kurulunca çıkarılan TBMM Grup İçi Yönetmeliği'nce belirlenir. Parti grubunun grup başkan vekillerinin seçimleri ile grup organları bu yönetmeliğe göre oluşturulur. Partinin genel başkanı aynı zamanda grubun da başkanıdır. Genel başkanın TBMM üyesi olmaması durumunda, parti meclis grubu, üyeleri arasından birisini üye tam sayısının salt çoğunluğunun oyu ile grup başkanı seçer.

Grup adına konuşmaya ve beyanat vermeye, genel başkan, grup başkanı, grup başkanvekilleri veya görevlendirecekleri grup sözcüsü yetkilidir. Başka parti grup veya yetkilileriyle yasama ve yürütmeye ilişkin iletişim ve müzakereler, grup başkanı veya başkan vekillerince yürütülür. Yasama çalışmalarının etkin ve düzenli yürütülmesi, disiplinin sağlanması için yapılacak çalışmalar, alınacak tedbirler ile tüzük ve grup içi yönetmeliğinde belirtilen işler grup yönetiminin görevidir.

TBMM grup disiplin kurulu; partinin TBMM grubunca, Grup Yönetim Kurulu'na ilişkin usul ve esaslara göre kendi üyeleri arasından gizli oyla seçilir. Bu kurul, grup üyelerinin partiden geçici veya kesin ihracını gerekli kılan eylemlerin dışında kalan, tüzükte yazılı ve TBMM Parti Grup İç Yönetmeliği'nde belirtilen disiplin suçlarıyla ilgili işleri kesin olarak karara bağlar.

İl genel meclisi grubu, her ilde partili il genel meclisi üyelerinden oluşur. Grup en az üç üyeden oluşur. Parti il başkanı bu grubunda başkanıdır. İl genel meclisi parti grupları, en az bir grup başkan vekili ile bir sekreterden oluşur. Başkan vekili, parti teşkilatı ile grup arasındaki koordinasyonu sağlar. Gizli oylama ile alınan grup kararlarına partili üyeler uymak zorundadır. Konu ve sorunlar parti tüzük ve programı çerçevesinde grupta görüşülerek karara bağlanır.

Belediye teşkilatı olan büyükşehir, il, ilçe ve beldelerde belediye meclislerine partiden seçilen üyeler, her belediye için ayrı ayrı olmak üzere, aralarında parti grubu kurarlar. Grubun varlığı için en az üç üye gerekir. Belediye Meclisi Parti grupları, il genel meclis gruplarına benzer şekilde en az bir grup başkan vekili ile sekreterden oluşur. Başkan vekili, parti teşkilatı ile grup arasındaki koordinasyonu sağlar.

Belediye Meclis Grupları, parti tüzük ve programı çerçevesinde ortaklaşa hareketi sağlar, görevlerinde izleyecekleri politikaları ve karşılaştıkları sorunları grupta görüşerek karara bağlar. Belediye meclis gruplarında alınan kararlar bağlayıcı nitelikte olup, üyelerin uymaları zorunludur.

1.6.3.5. Yan Kuruluşlar ve Yurt Dışı Temsilcilikler

Türk toplumunun yapısı ve gelenekleri nedeniyle, partilerin ana kademelerinde yeterince temsil edilemeyen gençlere ve kadınlara, bir siyasal katılma ve siyaset imkanı sağlamayı amaçlayan kadın kolları ve gençlik kolları ile partinin tüzük, yönetmelik, program ve kararlarında belirtilen konuları tanıtmak, yerel, ülke ve dünya ölçeğinde var olan sorunlarla ilgili araştırma yapmak, plan, proje ve stratejiler üretmek amacıyla siyasi partiler, genel merkez bünyesinde ya da il, ilçe ve beldeler düzeyinde ve yaygın şekilde çalışma grup ve komisyonları oluşturabilirler.

Siyasi partiler, yurt dışı temsilcilikleri yoluyla o ülkede yaşayan vatandaşları çalışmalarına dahil edebilir. Bu durumda ilgili ülke mevzuatı dikkate alınarak genel başkanın teklifi ve MKYK'nin kararı ile yurt dışı temsilcilikler kurulabilir. Bu temsilciliklerin kuruluşu ve çalışmalarına ilişkin usul ve esaslar çıkarılacak bir yönetmelikle düzenlenir.

Birinci bölümde siyasi partilere ilişkin genel bilgiler verildikten sonra ikinci bölümde siyasi partilerin gelir ve gider kaynakları ele alınıp incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASİ PARTİLERİN GELİR VE GİDER KAYNAKLARI

Çalışmanın ikinci bölümünde, siyasi partilerin gelir ve gider kaynakları; gelirlerin sağlanmasında ve giderlerin yapılmasında uyulması gereken usul ve esaslar ile siyasi partilerin tabi olduğu çeşitli mali yasaklar incelenecektir.

2.1. SİYASİ PARTİLERİN GELİR KAYNAKLARI

Siyasi partilerin, siyaset arenasında güçlü olabilmeleri için mali kaynak önemli bir yere sahiptir. Partinin kurulması, faaliyetlerini sürdürebilmesi, düşünceleri doğrultusunda çeşitli yazılı veya görsel kaynaklar aracılığıyla toplum ile bütünleşebilmesi, seçimlere aday gösterebilmesi, seçim propagandalarını yürütebilmesi vb. birçok eylem, siyasette paraya olan gereksinimi ortaya koymaktadır. Günümüz iktidar partileri genelde mali kaynakları güçlü olan siyasi partilerden oluşmaktadır. Çünkü bu partilerin amaçlarını gerçekleştirmede sahip oldukları bu ayrıcalık, onları seçim yarışında diğer partilere göre üstün kılmaktadır. Bu partiler özellikle kitle iletişim araçları (televizyon, billboard vb.) aracılığıyla toplumu etkilerler.

Siyasi partilerin gelirleri, gelirlerin sağlanmasındaki usul ve esaslar ile siyasi partilerde borç alma yasağı bu başlık altında sırasıyla incelemeye konu olacaktır.

2.1.1. Siyasi Partilerin Gelirleri

Siyasi partilerin finansman gereksinimini karşılamada bilinen kaynakları yanı sıra, tamamen bilinmeyen ve belirlenemeyen finansman kaynakları da vardır. Bu kaynakların sınıflandırılması konusunda değişik görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre partilerin; (1-) İç Finansman, (2-) Parti dışındaki özel kişiler, şirketler ve çıkar

gruplarının yaptığı bağışlar, (3-) Devlet (Hazine) Yardımı⁷⁹ olmak üzere üç tür geliri vardır. Partilerin gelirlerini; (1-) İç Finansman, (2-) Dış Finansman (Kamusal Finansman)⁸⁰ veya (1-) Esas Faaliyet Gelirleri, (2-) Diğer Gelirler⁸¹ olmak üzere iki gruba ayıran görüşlerde vardır. Aynı zamanda gelirler konusunda sınıflandırma yapmayanlarda vardır.

Bu çalışmada siyasi partilerin gelirleri; (1-) Parti İçi Gelirler ve (2-) Parti Dışı Gelirler olarak iki ana grup altında incelenecektir.

2.1.1.1. Parti İçi Gelirler

İç finanslama olarak da nitelendirilebilecek parti içi gelirler, siyasi partilerin; çeşitli üyelikler ve aidatlar yoluyla elde ettiği gelirler ile hukuksal çerçeve içinde düzenlemiş olduğu sosyal faaliyetlerden ve sahip oldukları mal varlığını farklı şekillerde (yatırım araçları vb. gibi) değerlendirmeleri sonucu elde ettikleri gelirlerden oluşmaktadır. Partiler; varlıklarını sürdürebilmek, seçim kampanyalarını yürütebilmek, ilanlar ve broşürler bastırmak, büyük açık hava toplantıları ve gösteri yürüyüşü düzenlemek, hizmet binaları satın almak veya kiralamak, iş gücü istihdamı, görüşlerini duyurmak için yayın ve politika belirlemek amacıyla araştırma yapılması⁸² amacıyla bu kaynaklara önemli ölçüde gereksinim duyarlar.

Parti içi gelirleri; aidatlar, malvarlığından elde edilen gelirler ve sosyal faaliyetlerden, partiyi ve adayı tanıtıcı çeşitli araçlardan sağlanan gelirler olmak üzere üç alt başlıkta incelenebilir.

⁷⁹ Ahmet Yıldız, “Siyasi Partilerin Finansmanı (Almanya, İtalya, İngiltere, Fransa ve ABD Örnekleri)”, Araştırma Raporu, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Araştırma Servisi Raporu**, Haziran 1996, s.1.

⁸⁰ EREN, Abdullah. “Türkiye’de Siyasi Partilerin Mali Denetimi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996, s.1.

⁸¹ Marşap ve Akbulut, a.g.m, s.37.

⁸² Zeki Öztürk, **Seçimlerde Paranın Gücü**, Ebabil Yayınları, Ankara, 2006, s.83.

2.1.1.1.1. Aidatlar

Aidatlar, siyasi partilerin üyelerinden düzenli olarak toplamaya çalıştığı özellikle seçim dönemlerinde artan bir özellik gösteren iç finansman kaynaklarından biridir. Partilerin aidatlardan elde ettikleri gelirler, aidatların miktarı ve aidat ödeyen üye ve aday üye sayısının büyüklüğü ile doğru orantılıdır. Günümüz siyasi partilerinde, üye sayısının fazla gösterilmesi bu doğru orantıyı bozmaktadır. Yine de üye sayısının fazla gösterilmesi kamuoyunu etkilemesi ve partinin sahip olduğu kaynaklara hukukilik sağlaması açısından önemlidir. Nitekim üye sayısı üzerinde bir denetim olmadığı sürece partilerin finansmanları üzerindeki denetim de olası olmayacaktır⁸³.

Seçim dönemlerinde aidatların siyasi partilerin gelirleri içindeki payı artmaktadır. Bu artışın temel neden, aday adaylarından yapılan tahsilatlardır. Aday adaylarından alınan aidatlar bazı partilerde önemli bir paya sahipken bazı partilerde daha az bir paya sahiptir. Özellikle seçimi kazanma olasılığı yüksek olan partilere adaylık talebi daha fazla olduğu için, bu partilerin toplamış olduğu aidatlarda doğal olarak diğer partilere göre daha fazla olmaktadır.

Partilerin üye sayısının çokluğu partinin büyüklüğünün yanında, üyelik aidatları sayesinde, demokratik bir yapı içerisinde daha fazla maddi destek olarak ifade edilebilir. Seçim kampanyası giderlerini karşılayabilmek için, birkaç özel bağışçıya, sanayicilere, bankerlere ya da büyük şirketlere başvurularak adayların veya seçilen temsilcilerin bu kişi veya kuruluşlara bağımlı kılınmasındansa, yükün geniş kitleler arasında mütevazı aidat sistemiyle dağıtılması yoluyla demokratik işleyişe katkıda bulunulmuş olmaktadır⁸⁴.

Ülkemiz seçmenlerin yaklaşık dörtte biri bir siyasi partiye üye⁸⁵ olduğu halde, üyelerin siyasetin finansmanına katkıları ortalama % 5 civarındadır. Bu durum siyasi partilere olan üyeliklerin bir tür aidatsız üyelik olduğunu göstermektedir. Böyle bir

⁸³ Yıldız, a.g.e, s.2.

⁸⁴ Öztürk, a.g.e, s.83.

⁸⁵ Mutlu, age, s.130.

üyelikte, hak ve sorumluluklarını kullanmayan üyeler söz konusudur. Sağlıksız üye kayıtları sonucu etkili üye denetiminden kurtulan parti yönetimleri tabandan kopmakta, siyaset profesyonel kadroların elinde kalmaktadır. Bunun sonucunda, partinin mali gücünü elinde bulunduran merkez yönetimleri ya da yöneticileri, partileri tepeden aşağı yönetmekte, kongreler ve yerel örgütlere tahakküm etmektedirler. Bu durum partileri birbirine benzetmekte ve seçmenlerden çok makro politikalar önem kazanmaktadır⁸⁶.

SPY'ye göre; Giriş ve Üyelik Aidatları, Milletvekilliği Aidatları, Aday Adaylarından Alınacak Özel Aidat⁸⁷ olmak üzere üç tür aidat vardır. Bu aidatlar alt başlıklar şeklinde incelenebilir.

2.1.1.1.1. Giriş ve Üyelik Aidatları

Giriş aidatı, üyelerin partiye üye olduklarında bir kereye mahsus olmak üzere ödedikleri aidattır. Üyelik aidatı ise, üyelerin üyelik sıfatlarının sürdüğü sürece her ay veya yıllık olarak ödedikleri aidattır. Bu konu SPY'nın 62. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu maddeye göre, parti üyelerinden alınacak giriş aidatının miktarı ile üyelik aidatının alt ve üst sınırı parti tüzüğünde gösterilir. Her üye aylık veya yıllık olarak üyelik aidatı ödemeyi partiye girişinde kabul etmek zorundadır. Parti üyesi partiye verdiği aidat miktarını, kayıtlı olduğu partiye yazı ile bildirerek arttırabilir. Partiye üye aidatını ödemeyen üyeye ilişkin partiden geçici veya kesin olarak çıkarma cezası verilemez. Aidat ödemesi için yapılan tebliğe karşın ödeme yapmayan üyeye ilişkin uygulanacak işlemler parti tüzüğünde gösterilir.

Siyasi partilerin, aidatlarını ödemeyen üyelere ilişkin uyguladığı yaptırımlar tüzüklerinde;

- AKP tüzüğünde üyenin aidatını ödememesi durumunun, aksi MKYK'ce kararlaştırılmış olmadıkça, üyenin parti içi kademe seçimleri ile aday yoklamalarına katılmasına engel olmayacağı⁸⁸,

⁸⁶ Ömer F. Gençkaya, Devletleşen Partiler, Türkiye'de Siyasi Partilerin Başlıca Gelir Kaynakları 1983-1998, **Anadolu Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayını**, Ankara, 2002, (Devletleşen Par...) s.18.

⁸⁷ SPY, Madde:62-63-64.

- CHP tüzüğünde aidatını ödemeyen üyelerin parti içi seçimlere katılamayacağı⁸⁹,
- MHP tüzüğünde, aidatının tamamını veya bir kısmını ödemeyen üyenin kongrede oy kullanmasının veya delege seçilmesinin engellenemeyeceğini ve üyenin borçlu olmasının partiden çıkarılma nedeni olmayacağı⁹⁰,
- DP tüzüğünde, üyelik aidatını ödemeyen üyelerin delege seçimlerinde, tüm aday yoklamalarında ve her kademedeki kongrelerde seçme ve seçilme haklarını kullanmaları konusunda karar vermeye Genel İdare Kurulu'nun yetkili olduğu⁹¹,

şeklinde yer almaktadır;

Siyasi partilerin aidat gelirleri içerisinde tahsilinde en başarısız olduğu aidat türü giriş ve üyelik aidatıdır. Daha öncede ifade edildiği gibi siyasi partilerde var olan sağlıklı üye kayıtları bu durumun temel nedenidir. Ayrıca hazine yardımlarından aldığı pay yüksek olan siyasi partilerinde bu aidat türünün tahsili üzerinde fazla durmayıp, üye sayısını fazla gösterme gayesi taşıdığı bir gerçektir.

2.1.1.1.1.2. Milletvekili Aidatı

Milletvekili aidatı, partili milletvekillerinin partiye ödeyeceği aidattır. SPY'nin 63. maddesi milletvekillerinin aidatlarına ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Bu maddeye göre, bir siyasi partiye mensup milletvekillerinin ne miktar aidat ödeyeceği ve bu yolla toplanan paraların, grup faaliyetlerine ve parti merkezine hangi miktarlarda ayrılacağı, partinin TBMM parti grubunca karara bağlanır. Ancak bu miktarın yıllık tutarı milletvekili ödeneğinin net bir aylık tutarını geçemez.

⁸⁸ AKP Tüzüğü, Madde:134.

⁸⁹ CHP Tüzüğü, Madde:7.

⁹⁰ MHP Tüzüğü, Madde: 95.

⁹¹ DP Tüzüğü, Madde:70.

Siyasi partilerin mecliste grup kurabilmek için yeter sayı olan en az yirmi milletvekilinin bulunmaması durumunda alınacak aidatı belirleme yetkisi, partinin merkez karar ve yönetim kurulunun kararına bırakılmıştır. Bu kurulun belirleyeceği milletvekili aidatının tutarı, milletvekili ödeneğinin bir yıllık net tutarının yarısından fazla olamaz. Grubu olmayan siyasi partilerde alınacak milletvekili aidatı, grup harcamaları söz konusu olmadığından doğrudan genel merkeze aktarılır⁹².

Milletvekilliklerinden alınan aidatlar, yıllık olarak tahsil edilebileceği gibi taksitler şeklinde de tahsil edilebilirler. Her iki durum içinde tahsil zamanları ve tutarını belirleme yetkisi partilerin ilgili organlarına aittir.

Siyasi partilerin milletvekili aidatları, milletvekili sayıları ile doğru orantılıdır. Mevcut siyasi partilerde, mecliste en çok milletvekiline sahip olan AKP'nin milletvekili aidatının en çok olduğu, bunu sırasıyla CHP ve MHP'nin izlediği görülmektedir. Bu durum Tablo 2.1.'deki gibidir.

Tablo 2.1: 2009 Ağustos Ayı İtibarıyla Partilerin Meclisteki Milletvekili Sayıları

Partiler	Milletvekili Sayıları
Adalet ve Kalkınma Partisi	338
Cumhuriyet Halk Partisi	97
Milliyetçi Hareket Partisi	69
Demokratik Toplum Partisi	21
Bağımsızlar	10
Demokratik Sol Parti	8
Türkiye Partisi	1

Kaynak: TBMM, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim (Erişim: 05.08.2009)

2.1.1.1.1.3. Özel Aidat

Siyasi partilerin gerek genel seçimlerde gerekse yerel seçimlerde; milletvekili, belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği ve il genel meclis üyeliği aday adaylarından almış oldukları aidata “özel aidat” denir. SPY'nin 64. maddesi,

⁹² Hamdi Mehter, **Siyasi Partilerin Mali İşlemleri ve Denetimleri**, TÜRMÖB Yayınları, Ankara, 2008, s.42.

milletvekili aday adayları ile belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği ve il genel meclis üyeliği aday adaylarından özel aidat alınacağını belirtmektedir.

Milletvekili için aday adaylığı söz konusu ise partili kişi, o tarihteki milletvekili ödeneğinin net bir aylık tutarını aşmamak üzere⁹³ bu özel aidatı partisine ödeyecektir. Bu özel aidatın parti içi yönetmeliğinde gösterilmesi gerekir ve bu aidatın tutarı partinin yetkili organınca belirlenir. Belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği ve il genel meclis üyeliği için aday adaylarından alınacak tutar yine o tarihteki milletvekili ödeneğinin net bir aylık tutarının aşmamak üzere partinin yetkili organınca belirlenir ve söz konusu bu aidatın parti iç yönetmeliğinde gösterilmesi zorunluluğu bulunmamaktadır.

Söz konusu aday adaylarından alınan özel aidatlar, aday adayının seçilmesi durumunda partinin geliri olmaktadır. Aday adayının seçilmemesi durumunda ise, makbuzların ibraz edilmesi şartıyla yatırdıkları özel aidatı geri alabilmeleri mümkündür. Bu nedenle özel aidat, bir çeşit emaneten alınmış para gibidir⁹⁴. Aday adaylarından alınan paraların, seçilemeyen adaylar tarafından geri alınabileceğine ilişkin yasada bir açıklama bulunmamakla beraber, bu konu parti iç yönetmeliklerinde düzenlenir. Adayların seçilememe durumunda yatırmış oldukları aidatları geri alma süresinin bir aydan az olmaması kamu yararına olacaktır. Aday adayı seçilmiş ise, ya da seçilmeyip özel aidatını geri almamış ise bu paralar aday adaylığı aidatı olarak partinin gelirleri arasında yer alır.

2.1.1.1.2. Parti Malvarlığından Elde Edilen Gelirler

Malvarlığı kavramı, gerçek veya tüzel kişilerin sahip oldukları nakit, mevduat, menkul kıymet, alacak, taşınmaz mallar, her türlü hak ve taahhütler ile borçlarının tamamını ifade etmektedir. Birer tüzel kişilik olan siyasi partilerinde mal varlığının olması ve bunları çeşitli şekillerde değerlendirerek gelir elde etmeleri olağandır. Ancak bu gelirlerin elde edilişi sırasında SPY'nin malvarlığı edinimi ve bunların değerlendirilmesine ilişkin sınırlamaları göz önüne alınmalıdır.

⁹³ SPY, Madde: 64.

⁹⁴ Mehter, a.g.e, s. 43

Anayasa'nın 69. maddesi, siyasi partilerin mal edinmesinin yasayla düzenleneceğini belirtmiş, SPY'nin 68. maddesinde bu konuya ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Bu maddeye göre, siyasi partiler ikametleri ile amaç ve faaliyetleri için gerekli olanlardan başka mal edinemezler. Partiler, amaçları içinde olmak şartıyla sahip oldukları taşınmaz mallardan gelir sağlayabilirler.

Siyasi partilerin amaçları dışında gayrimenkul edinemeyecekleri konusunda Tikveş; "Siyasi partiler eski tabirle han, hamam ve apartman edinemezler. Ama bir siyasi partinin bir ildeki yönetim kurulu için bir bina satın alması olasıdır. Bu binada yönetim kurulunun çalışma odası, partilerin toplantı salonu olabilir. Binanın altında bir tane de küçük dükkan varsa, bu binanın altında bir dükkan var diye siz bu binaya el koyamazsınız. Ama yetmiş iki odalı bir han alıp, bir odasını ilçe idaresi kurulmasına tahsis edip geri kalan yetmiş bir odayı kiraya verirse, o gayrimenkulün amacı dışında olacağı şüphesizdir"⁹⁵. görüşü konuya açıklık kazandırmıştır.

Amaçları dışında gayrimenkul edinimi yasaklanan siyasi partilerin, amaçları dışında gayrimenkul edinmesi ve bunu gelir elde etmek için kiraya vermesi durumunda, Anayasa Mahkemesi gereksinim dışındaki miktarı bağış olarak kabul etmekte ve yasal sınırı geçen miktarı hazineye gelir olarak kaydetmektedir"⁹⁶. Siyasi partilerin edindiği gayrimenkullerin listesini her yıl Anayasa Mahkemesi'ne göndermek zorundadır"⁹⁷.

Siyasi partiler malvarlıklarını çeşitli şekillerde kullanarak gelir sağlayabilir. Örneğin; tüzük ve iç yönetmelikteki kurallar uyarınca parti örgütlerinde, belli miktardan sonraki nakitler ile partilerin hemen kullanmayacakları nakitleri bankaya vadeli mevduat olarak yatırılabilir ve bu mevduattan faiz geliri elde edilebilir"⁹⁸. Söz konusu para, TL olarak vadeli mevduat olabileceği gibi yabancı paraya çevrilip de bankaya yatırılabilir. Bu durumda faiz gelirine ek olarak kambiyo geliri elde edilebilir. Siyasi partiler nakit fazlalıklarını menkul kıymet olarak da

⁹⁵ Özkan Tikveş, "Anayasa Mahkemesinin Siyasi Partilerin Gelir ve Giderlerini Denetlemesi", **Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 9, 1971, s.140.

⁹⁶ AMK; SPMD, E: 1996/17. K: 1998/57. Kt: 23.12.1998.

⁹⁷ Kılınç, a.g.e, s. 52

⁹⁸ Mehter, a.g.e, s. 45

değerlendirebilirler. Partilerin buradan aldıkları faizler de partinin mal varlığından elde edilen gelirler arasında gösterilir.

Siyasi partiler sahibi oldukları binaları, taşıtları, demirbaşları vb. varlıklarını, kullanım fazlası oldukları için ya da yenileme amacı ile satabilirler. Örgüt binasındaki bir çay ocağını işletmek üzere üçüncü bir kişiye vererek gelir sağlayabilirler. Bu gelirlerde parti mal varlığı gelirlerindedir.

Bir gelirin mal varlığından sağlanan gelir olup olmadığı şu ölçütle belirlenebilir. Partinin mal varlığı, parti amaçlarına uygun olarak kullanılırken, bu kullanımın doğal sonucu olarak ortaya çıkan ve sağlanmasında ticari amaç bulunmayan gelirler, parti mal varlığı gelirdir. Çünkü siyasi partilerin ticari faaliyette bulunmaları yasaktır⁹⁹.

2.1.1.1.3. Sosyal Faaliyetlerden, Parti ve Adayı Tanıtıcı Çeşitli Araçlardan Sağlanan Gelirler

Siyasi partilerin, kuruluş günü, özel günler vb. nedenlerde düzenlediği balo, eğlence, toplantı, kermes vb. gibi çeşitli etkinlikler ile partiye ilişkin çeşitli yayın ve tanıtım araçlarının satışından elde ettiği gelirler bu grupta yer alır. Siyasi partilerin düzenlemiş olduğu bu gibi sosyal faaliyetlerden sağlanan gelirler, bu faaliyetleri düzenleyen örgütün geliri olur. Örneğin; parti genel merkezi, kuruluş günlerini taşradaki örgütlerinin birinde kutladığı takdirde, eğer parti tüzüğü ve iç yönetmeliğinde bu konuda aksine bir kural yoksa sağlanan gelir genel merkez gelirdir¹⁰⁰.

SPY'nin 61. maddesinin “d”, “e” ve “f” bentlerinde, partinin çeşitli satışlar aracılığıyla elde edeceği gelirler sıralanmaktadır. Bu gelirler; parti bayrağa, flaması, rozeti ve benzeri rumuzların satışından sağlanan gelirler; parti tarafından yayınlanan kitap, dergi, vb. gibi yayınların satış bedelleri; üye kimlik kartlarının ve parti defteri, makbuzları ve kağıtlarının sağlanması karşılığında alınacak paralardan oluşmaktadır.

⁹⁹ Mehter, a.g.e, s. 46

¹⁰⁰ Mehter, a.g.e, s. 44

Genellikle genel merkez tarafından hazırlanan ve bedelleri partilerin merkez karar ve yürütme kurulunca belirlenen bu mallar, partilerin il ve ilçe örgütlerine bedelsiz olarak bir başka ifadeyle bağış olarak gönderilebileceği gibi belli bir bedel karşılığında da gönderilebilir.

2.1.1.2. Parti Dışı Gelirler

Partilerin, öz kaynakları ve aidatları dışında, çeşitli kişi ve kurumlardan sağladığı gelirler parti dışı gelirleri oluşturmaktadır. Köker; parti dışı gelirlerin parti ile örgütsel bağı olmayan kişi ve kuruluşlardan sağlanan gelirler olduğunu¹⁰¹ ifade etmiştir. Bu tanımda yer alan örgütsel bağ kavramı dikkati çekmektedir. Örneğin; siyasi partilerin, üyelerinden almış oldukları ve parti dışı gelirler arasında gösterilen bağışlar bu tanım çerçevesinde nasıl değerlendirilecektir. SPY’de bağışlarla ilgili olarak kişilerin parti üyesi olması veya olmaması gibi bir ayrıma gidilmemiştir. Bu nedenle, partiye üyesi olsun ya da olmasın herhangi bir kişi tarafından yapılan yardımlar “bağış” adı altında genel olarak değerlendirilmektedir.

Siyasi partilerin parti dışı gelirleri; bağışlar, devlet yardımları ve tam olarak bilinmeyen veya yanlış bilinen gelirler olmak üzere üç alt başlıkta incelenebilir.

2.1.1.2.1. Bağışlar

Siyasi partilere, yasalarla sınırları çizilmiş olan kişi ve kuruluşlar tarafından karşılık beklenmeden yapılan yardımlar bağışları oluşturmaktadır. Bağışlar nakdi olabileceği gibi, taşınır veya taşınmaz mallar ile bazı hakların devredilmesi şeklinde de olabilir.

Geçmişte özel kişiler tarafından yapılan bağışlar günümüzde daha çok aracı kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Demokrasi öncesi dönem İngiltere’inde özel kişiler aracılığıyla yapılan bağışların, aracı kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmeye başlamasının temel nedeni, sayısı artan seçmene ulaşmanın

¹⁰¹ Levent Köker, “Siyasi Partilerin Parasal Denetimi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi SBFE, 1979, Ankara, s.21.

zorluğu ve kamuoyunda olumsuz imaja yol açabilmesi endişesidir¹⁰². Buna karşın günümüzde siyasi partilerin kişi veya kuruluşların etkisinden tamamen uzak olduğunu söylemek zordur¹⁰³.

Bağışlar ile ilgili olarak ülkemiz uygulamalarından önce yabancı ülkelerde bağışlara ilişkin olarak uygulanan yasal düzenlemelere birkaç örnek verilebilir.

İngiltere’de bağışlar ile ilgili yasal düzenlemelere göre, siyasi partiler para şeklinde ya da ürün ve hizmet şeklinde olsun parti genel merkezine yapılan 5.000 Avro’nun üzerindeki bağışları ile parti birimlerinden herhangi birine yapılan 1.000 Avro’nun üzerindeki bağışları, Seçim Komisyonu’na bildirmek durumundadır. Bu bildirimde bağış yapmanın adı, adresi ve gerekli diğer bilgiler yer alır¹⁰⁴.

İngiltere’de siyasi partilerin, izin verilmeyen bir yerden bağış elde etmesi durumunda söz konusu bağışın otuz gün içerisinde iadesi gerekir. Söz konusu sürede geri verilmez ise, parti ya para cezasına çarptırılır ya da sorumluları bir yıla kadar hapis istemi ile yargılanır¹⁰⁵.

Federal bir yapıya sahip olan ABD’de, eyalet makamları ile yerel makamlara yerleşebilmek için birbiriyle sürekli bir yarış halinde olan adaylar ve siyasi partiler görev bölgesindeki yasalar çerçevesinde hareket etmek durumundadır. Ayrıca ABD’deki siyasi partiler Federal Seçim Kampanyası Yasası (FECA)’nda yer alan bağışlar ile ilgili hükümlere uymak zorundadır¹⁰⁶.

Bu yasaya göre siyasi partilere bağış yapabilecek kişi ve kuruluşlar ile bağış limitleri Tablo 2.2’de sunulmuştur.

¹⁰² Öztürk, a.g.e, s.84.

¹⁰³ Kılınç, a.g.e, s.55.

¹⁰⁴ Electoral Commission, <http://www.electoralcommission.org.uk>, (Erişim: 25.01.2009).

¹⁰⁵ Electoral Commission, <http://www.electoralcommission.org.uk>, (Erişim: 25.01.2009).

¹⁰⁶ Marşap ve Akbulut, a.g.m, s.38.

Tablo 2.2: ABD’de Siyasi Partilere Yapılabilecek Bağış Limitleri

	Her Seçim İçin Adaya Yapılan	Her Yıl Ulusal Parti Komitesine Yapılan	Her Yıl Eyalet ve Yerel Parti Komitelerine Yapılan	Her Yıl Siyasi Eylem Komitelerine Yapılan	Özel Limitler
Bireyler	2.300\$	28.500\$	10.000\$	5.000\$	Her Yıl İçin 108.200\$
Ulusal Parti Komitesi	5.000\$	Limit Yok	Limit Yok	5.000\$	Her Seçim Döneminde 39.900\$
Eyalet ve Yerel Parti Komiteleri	5.000\$	Limit Yok	Limit Yok	5.000\$	Limit Yok
Siyasi Faaliyet Komitesi (5 veya daha fazla adaya katkıda bulunan)	5.000\$	15.000\$	5.000\$	5.000\$	Limit Yok
Siyasi Faaliyet Komitesi (5’den daha az adaya katkıda bulunan)	2.300\$	28.500\$	10.000\$	5.000\$	Limit Yok

Kaynak: <http://www.fec.gov/pdf/colagui.pdf>, Erişim: 10.01.2009.

Partiler ve adaylar kendilerine yapılan bağışları, topladıkları ve harcadıkları tutarı ve 200 \$’dan fazla bağış yapanların kimliklerini açıklamak zorundadır. Adayların yapacağı harcama konusunda bir sınırlama olmamakla birlikte yapılan harcamalar kaynağı ve kullanım yerleri ile birlikte Federal Seçim Komisyonu’na rapor edilmektedir. Bu komisyon siyasi partilere ilişkin bilgileri kamuoyuna açıklamaktadır¹⁰⁷.

ABD seçim Yasasına göre; şirketler, işçi sendikaları, yabancılar, federal hükümet ihalelerini alan ve halen kontratı süren kişiler, eyalet ve yerel seçimlerde ulusal bankaların, partiye bağışta bulunması yasaktır¹⁰⁸. Şirketlerin ve işçi organizasyonlarının, federal seçimlerle ilgili yardım ve harcama yapması yasada yasak olmakla beraber, bu kuruluşların Siyasi Eylem Komitesi-PAC (PAC: Political Action Committee) kurmaları halinde bağış yapmalarına ve belli kişilerden yardım

¹⁰⁷ FEC, <http://www.fec.gov/pdf/colagui.pdf>, (Erişim: 10.01.2009).

¹⁰⁸ Wikipedia, FECA http://en.wikipedia.org/wiki/Federal_Election_Campaign_Act (Erişim: 10.01.2009)

toplamlarına izin verilmektedir. PAC'ın topladıkları fonlar, gerek federal adayları gerekse de politik komiteleri desteklemek amacıyla kullanılır¹⁰⁹. PAC'in aday komitelere yapabileceği maksimum yardım miktarı Tablo 2.2'de görüldüğü üzere beşten az aday için oluşturulmuş komitelerde maksimum 1.000 \$, beşten fazla aday için oluşturulmuş komitelerde ise 5.000 \$'dır.

ABD'de nakdi ve gayri nakdi olarak yapılacak bağışlar; para, mal ve hizmet sunumu ve borçların üstlenilmesi şeklinde olmaktadır. Nakdi yardımın 1.000 \$'ı aşması durumunda çek olarak verilmesi zorunludur. Adsız bağışlarda ise bu tutar 50 \$ ile sınırlandırılmıştır. Mal ve hizmet yardımı ise ücretsiz olarak verilebileceği gibi olduğundan daha düşük bir fiyatla da sunulabilmektedir. Mal ve hizmetin değerinin belirlenmesinde ise, malın bağışlandığı ve hizmetin sunulduğu andaki cari değeri esas alınmaktadır. Adaya ya da bir siyasi partiye ilişkin borcun ödenmesi de bağış olarak kabul edilmektedir¹¹⁰.

Fransa'da geçerli olan seçim yasalarına göre siyasi partiler ve adaylar, seçim kampanyalarında kullanmak üzere belli bir üst sınıra kadar olan yardımları gerçek kişilerden alabilirler. Seçim yasaları kapsamında adaylara ve siyasi partilere yapılacak olan bağışların genel çerçevesi sırasıyla şu şekildedir¹¹¹;

Adaylara yapılacak olan bağışlarda;

- Aynı gerçek kişi, aynı genel seçimlerde desteklenen aday sayısı ne olursa olsun ve bu adaylar bir bölgede veya değişik seçim bölgelerinde seçime katılmış olsalar dahi 4.600 Avro'dan fazla bağış yapamaz,
- Bir adaya kampanyası için yapılan 150 Avro'nun üzerindeki bağış çekle yapılmak zorundadır.
- Adaylara gerçek bir kişi tarafından yapılan her türlü bağışın genele toplamı, izin verilen harcamalar toplamının % 20'si ile sınırlandırılmış olup, bu miktar yasaya göre 3.000 Avro tutarındadır.

¹⁰⁹ Pınar Okan, "Siyasetin Finansmanı ve Siyasi Partilerde Finansal Raporlama", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s.35.

¹¹⁰ Marşap ve Akbulut, a.g.m, s.39.

¹¹¹ Öztürk, age, s.167.

- Adaylar izin verilen bağışları toplamak için, basın yoluyla ilan verebilirler. Ancak bu ilan bağışın ödenmesine olanak sağlama amacına yönelik düşünceden başkasını içeremez.

Siyasi partilere yapılacak olan bağışlarda;

- Gerçek bir kişi yıllık, aynı siyasi partinin veya ona bağlı bölge teşkilatları veya organlarının mali vekillerinin yararına yalnızca 7.500 Avro'yu aşmayan bir bağışta bulunabilir.
- Partilere veya gruplara yapılan 150 Avro'nun üzerindeki bağışlar çekle yapılmak zorundadır.

Fransa'da gerek siyasi partiler gerekse adaylar, bağış toplamak amacıyla finansman şirketi veya bir mali müşavirle anlaşabilirler ve yardım toplamak amacıyla el ilanları hazırlayabilirler. El ilanları Yasada belirtilen hususları içermek durumundadır. Aksi takdirde mali müşavir veya finansman şirketinin her yöneticisi 750 Avro ile cezalandırılır¹¹². Bu el ilanlarında gerek siyasi partilerin gerekse adayların bağışları söz konusu şirket veya mali müşavir aracılığı ile toplandığı belirtilir. Seçim finansman şirketi veya mali müşavir, bağış yapana, Danıştay'ın kullanım ve kullanım şartlarını belirleyen kararıyla düzenlenen bir makbuz düzenler.

Ülkemizde, bağışlarla ilgili olarak, SPY'nin 66. maddesinde gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Yasa maddesinde siyasi partilere bağış yapamayacaklar ile şartlı bağış yapabilecekler ayrı ayrı düzenlemiştir.

Yasaya göre siyasi partilere bağış yapamayacak olan yurt içi idare, kurum ve kuruluşlar şunlardır¹¹³;

- Genel bütçeli daireler,
- Katma bütçeli daireler,
- Mahalli idareler,
- Muhtarlıklar,
- Kamu İktisadi Teşebbüsleri,

¹¹² Öztürk, age, s.201.

¹¹³ SPY, Madde: 66.

- Özel kanunla veya özel kanunla verilen yetkiye dayanarak kurulan bankalar,
- Özel kanunla veya özel kanunla verilen yetkiye dayanarak kurulan diğer kuruluşlar,
- Kamu iktisadi teşebbüsü sayılmamakla beraber ödenmiş sermayesinin bir kısmı Devlete ait olan müesseseler,
- Ödenmiş sermayesinin bir kısmı yukarıda sayılı olan kurum, idare, teşebbüs, banka veya kuruluşlara ait müesseseler.

Yukarıda sayılan idare, kurum ve kuruluşlar siyasi partilere; taşınır veya taşınmaz mal, nakit veya haklar bağışlayamazlar, bu gibi mal veya hakların kullanılmasını bedelsiz olarak bırakamazlar, benzer şekilde bağlı oldukları yasa kuralı dışında, siyasi partilere aynı hakların devrine ilişkin tasarrufta bulunamazlar. Ancak aynı hakların devrine ilişkin tasarrufta bulunmamak, bu idare kurum ve kuruluşların bağlı oldukları Yasa kuralları dışında uygulanacaktır. Bir başka ifadeyle, bu idari kurum ve kuruluşların bağlı oldukları yasalarda, kimi aynı hakların devrine ilişkin bir hüküm varsa bu kural uygulanabilecek, bunun dışında aynı hakların devrine ilişkin tasarrufta bulunamayacaklardır. Örneğin; kapatılan ve malları hazineye geçen bir siyasi partinin, daha sonra açılmasına izin verilmesi durumunda, hazinenin bağlı olduğu yasa kuralı uyarınca, aynı hakların o partiye devrine ilişkin tasarrufta bulunmak olasıdır. Sözü edilen bu durum yasadan kaynaklanmaktadır¹¹⁴.

SPY'ye göre, siyasi partilerin bağış alamayacağı yabancılar¹¹⁵; yabancı devletler, uluslar arası kuruluşlar, Türk uyruğunda olmayan gerçek ve tüzel kişiler olarak belirlenmiştir. Siyasi partiler bu sayılanlardan herhangi bir yolla ve yöntemle aynı veya nakdi yardım alamazlar.

¹¹⁴ Yıldız, a.g.m, s. 4

¹¹⁵ SPY, Madde: 66.

SPY siyasi partilere şartlı bağış yapabilecek olan kuruluşları¹¹⁶;

- Kumu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları,
- İşçi ve işveren sendikaları ile bunların üst kuruluşları,
- Dernekler,
- Vakıflar,
- Kooperatifler,

şeklinde sıralamıştır. Bu kuruluşlar özel yasalarında yer alan kurallara uymak koşulu ile siyasi partilere maddi yardım ve bağışta bulunabilirler.

Siyasi partilere getirilen bu sınırlama ve yasakların temel amacı, partiler ve adaylar üzerinde varlıklı kişilerin yaratabileceği yasa dışı etkilerin önlenmesidir¹¹⁷.

Siyasi partilere yardım yapamayacak kuruluşlar ile şartlı yardım yapabilecek olan kuruluşların dışında kalan gerçek ve tüzel kişilerin her biri siyasi partiye aynı veya nakdi bağışta bulunabilirler. Bağış sınırı olarak 1999 yılında uygulanan 2.000 TL baz alınmış ve bu tutar yıllar itibariyle yeniden değerlendirilerek uygulanmaktadır. 2009 yılı itibariyle bu tutar 21.896,269 TL'dir. Söz konusu bağış tutarının aşılması durumunda Anayasa Mahkemesi'nce verilen karara göre, yasal bağış tutarını aşan fark Hazine'ye gelir olarak kaydedilir. Nakdi bağışlar için uygulanan bu yöntem, mal veya hak olarak alınacak bağışlar içinde uygulanır.

Siyasi partilerin, bağış yapamayacak olan yurt içi kuruluşlardan bağış alması durumu ile şartlı yardım yapabilecek olan kurum ve kuruluşlardan her birinin özel yasalarındaki kurallara aykırı olarak bağış yapması durumunda, bağışı yapan kişi ve bağışı kabul eden parti sorumlusu altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır.

Siyasi partilere bağış yapabilecek olanların yasaya aykırı bağışta bulunmaları ve bununla parti sorumlusu tarafından kabul edilmesi durumunda ise sonuç farklı olmaktadır. Bağış yapabilecek olan kişilerin yaptıkları bağışların yasal miktarı

¹¹⁶ SPY, Madde: 66.

¹¹⁷ Ömer Faruk Gençkaya, **Siyasi Partilerde Reform**, TESEV Yayınları, İstanbul, 2000, (Siyasi Partiler...) s.156.

aşması, yardım yapanın adı ve adresinin yazılmaması, bağış makbuzunda temel eksikliklerin bulunması durumunda, bu bağışlar yasaya aykırı sayılır. Bu bağışların yaptırımı ise cezai olmayıp, söz konusu bağışın tamamının veya yasal bağış tutarını aşan kısmının hazineye gelir olarak yazılmasıdır.

Siyasi partilere bağış yapamayacak olan yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, Türk uyruğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden yardım veya bağış kabul eden parti sorumlusu ve seçimlerde aday veya aday adayı olanlar bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar¹¹⁸.

2.1.1.2.2. Devlet Yardımı

Siyasetin finansmanında önemli bir paya sahip olan devlet (hazine) yardımı, 5431 sayılı Yasada belirtilen şartları taşıyan partilere, 2820 sayılı SPY gereğince yapılan yardımları içermektedir. Sosyal demokrat partilerin inisiyatifiyle büyüyen özel mali desteğe tepki olarak uygulanmaya başlanan kamusal yardımlar, özel mali destek gereksinimini ortadan kaldırmasa da, sermaye sahip ve gruplarına olan bağlılığı azaltmıştır. Devlet yardımı, devlet bütçesinden enflasyon oranına göre ayarlanarak, her yıl günlük etkinliklerin yerine getirilmesinde kullanılmak üzere, partilere ve seçim dönemlerinde partiler ile adaylara sağlanan, genellikle parlamento tarafından belirlenen para ile devletin kitle iletişim araçlarından yararlanmak gibi dolaylı mali destekleri kapsamaktadır¹¹⁹.

Devlet yardımının yapılmasındaki amaç; siyasal iktidarı ele geçirerek kendi politikalarına uygun olarak devlet aygıtını yönetme iddiasında olan siyasi partileri mümkün olduğunca bağımsız kılmaktır. Bu nedenle, siyasi partilerin en azından zorunlu giderlerin karşılanması, en başta onların başka kişi ve kuruluşlara bağımlı olmalarını engelleyecektir¹²⁰. Başka bir ifadeyle siyasi partilere devlet yardımı esası;

¹¹⁸ SPY, Madde: 116.

¹¹⁹ Öztürk, age, s. 84

¹²⁰ Mesut Aydın. "Türkiye'de Siyasal Partiler ve Devlet Yardımı", **A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 54, Sayı: 4, 2005, s 235.

partilerin fonksiyonlarını, sosyal ve ekonomik güç odaklarından bağımsız bir biçimde yerine getirmesini sağlamaya¹²¹ dayanmaktadır.

Siyasi partiler ve adayları açısından büyük önem taşıyan devlet yardımından, kimlerin, hangi ölçütlere göre yararlandığının görünümü çeşitli ülkeler itibariyle Tablo 2.3’de sunulduğu gibidir.

Tablo 2.3: Ülkeler İtibariyle Siyasi Partilere Devlet Yardımı

Ülke	Partilere Devlet Yardımı	Seçimlerde Devlet Desteği	
		YARARLANAN	ÖLÇÜT
	ÖLÇÜT		
Almanya	Oy Yüzdesi	Partiler	Oy Yüzdesi
Avusturya	Oy Yüzdesi ve Sandalye Sayısı	Partiler	Oy Yüzdesi
Danimarka	Temsilci Sayısı ve Oy Yüzdesi	Partiler ve Adaylar	Oy Sayısı
Finlandiya	Sandalye Sayısı	Partiler	Sandalye Sayısı
Fransa	1/2 eşit, 1/2 Sandalye Sayısı	Adaylar	Eşit olarak
İngiltere	Sandalye ve Oy Sayısı	-	-
İrlanda	Oy Yüzdesi	Adaylar	Oy Yüzdesi
İspanya	1/3 Temsilci Sayısı ve 2/3 Oy Yüzdesi	Partiler	Temsilci Sayısı ve Oy Yüzdesi
İsveç	1/4 Tüm Partilere Oy Yüzdesine Göre ve 3/4 Sandalye Sayısı	-	-
İtalya	Yüzde 2 eşit, yüzde 75 Sandalye Sayısı ve yüzde 23 Oy Yüzdesi	Partiler	1/5 eşit ve 4/5 Sandalye Sayısı
Portekiz	Oy Sayısı	Partiler	Oy Sayısı
Türkiye	Oy Yüzdesi	Partiler	Oy Yüzdesi
Yunanistan	1/10 eşit kalanı oy yüzdesi	Partiler	1/10 eşit, kalanı Oy Yüzdesi

Kaynak: Ömer Faruk Genççaya, “Siyasetin Finansmanı, Sınırlamalar ve Denetim: Karşılaştırmalı Uygulamalar”, 21. Yüzyıl İçin Türkiye’nin Gündemi Çalışma Grubu Siyasetin Finansmanı Raporu, 08.02.2002, Ankara, 5p.

¹²¹ Teziç, **100 Soruda...**, s. 107.

Siyasi partilere devlet yardımı uygulaması ilk kez 1959 yılında Almanya’da “Partilerin siyasal eğitimi çalışmalarını teşvik” amacıyla başlamıştır. Ancak bu yardımın yalnızca mecliste temsil edilen partilere yapılıyor olması, Federal Melis (Bundestag)’te temsil edilmeyen küçük partilerin tepkisini çekmiştir. Bu partiler tarafından bu durumun anayasanın anlam ve amacına aykırı olduğu gerekçesiyle Federal Anayasa Mahkemesi’ne iptal davası açılmış ve mahkeme 1966 yılında “partilerin genel etkinliklerinin devlet bütçesinden karşılanamayacağı” gerekçesiyle söz konusu düzenlemeyi iptal etmiştir¹²².

Federal Almanya Partiler Yasası’nın 1967 yılında yürürlüğe girmesi ile siyasi partilere devlet yardımı yeniden başlamış, Yasada yapılan çeşitli değişiklikler ve alınan kararlar ile günümüze kadar uygulanması sürdürülmüştür. Almanya’da partilere devlet yardımı, 1994 yılında yapılan yasa değişikliği ile son şeklini almıştır.

ABD’de, devletin kongre üyelerinin seçimlerinde hazineden bir yardım yapması öngörülmemiştir. Buna karşılık başkanlık seçimlerinde adaylara hazineden yardım yapılması 1974 ve 1976 yıllarında alınan kararlar ile uygulamaya başlanmıştır¹²³. Adaylara söz konusu yardımlar¹²⁴; Başkanlık Seçimleri, Başkanlık Genel Seçimleri ve Başkanlık Aday Belirleme Toplantıları olmak üzere üç şekilde yapılmaktadır.

Başkanlık seçimlerinde adayın yardım alabilmesi için aşağıdaki şartları kabul etmesi gerekir;

- Önseçimlerdeki kampanya harcamaları tutarının 10.000 \$’ı aşmaması (bu tutar enflasyona göre güncellenmektedir),
- Her eyaletteki kampanya harcamaları tutarının 200.000 \$’ı aşmaması,
- Kişisel fonlardan yapılan harcamaların 50.000 \$’ı aşmaması.

¹²² Abadan, a.g.e, s. 45.

¹²³ Yıldız, age, s. 4

¹²⁴ Marşap ve Akbulut, a.g.m, s.41.

Ön seçimi kazanan ve başkan adayı olan adaylara, genel seçim kampanyasındaki harcamalarını finanse etmeleri için ikinci kez devlet yardımı yapılabilmektedir. Bu yardımdan yararlanmanın koşulları ise şunlardır¹²⁵;

- Genel seçimlerdeki kampanya harcamaları tutarının 20 milyon \$'ı aşmaması gerekmektedir (Bu tutar her başkanlık seçim dönemi için enflasyon oranı doğrultusunda güncellenmektedir). Genel seçimlerde toplam oyun % 5'inden fazla oy alan siyasi partilerin başkanlık adayları da “genel seçim devlet yardımı” payından yararlanmaktadır.
- Kişisel fonlardan yapılan harcamalar 50.000 \$'ı aşabilir.

Başkanlık adayını belirleme toplantılarının harcamalarını karşılamak amacıyla oy oranı % 25'in üzerinde olan büyük partilere devlet yardımı yapılmaktadır. Kanun her bir parti için ödenecek parayı 4 milyon \$ olarak belirlemiştir. Bu tutar, başkanlık seçim yılındaki enflasyon oranına göre yenilenmektedir.

İngiltere'de siyasi partilere düzenli olarak yardım yapılmaktadır. Buna karşılık parlamentodaki siyasi parti gruplarına, Short Money adı verilen ve iktidardaki partinin sağladığı avantajı dengelemek amacı güden sübvansiyonlar yapılmaktadır. 01.01.1975 tarihinden bu yana yapılan yardımın hesaplanmasında, milletvekillerinin aldıkları oylar ile muhalefet partilerinin parlamentodaki sandalye sayıları göz önüne alınmaktadır. Yardım, otomatik olarak verilmeyip, partilerin yardımdan yararlanmak için talepte bulunmaları ve alacakları paranın parlamento çalışmalarında kullanılacağını beyan etmeleri durumunda verilir. Siyasi partiler her yıl 31 Aralık tarihine kadar parlamento başkanlığına, aldıkları mali yardımların nerelere harcandığını gösteren bir rapor vermek zorundadırlar¹²⁶.

Fransa'da siyasi partilere devlet yardımı, 1988 yılına kadar seçime katılan adaya seçim kampanyası olarak yapılmıştır. O dönemde devlet yardımının aday ile sınırlı tutulmasının nedeni, 1988 yılına kadar siyasi partilerin bir bölümünün dernek

¹²⁵ Marşap ve Akbulut, a.g.m, ss. 41-42,

¹²⁶ Pulat Tacar, **Siyasetin Finansmanı**, Doruk Yayıncılık, 1997, Ankara, ss.67-68.

olarak bile kurulmaması ve statülerinin belli olmamasıdır¹²⁷. 1988 ve 1994 yıllarında çıkarılan yasalar ile seçim kampanyaları ve siyasi partilerin finansmanı konuları düzenlenmiştir. Günümüzde siyasi partilere yapılan devlet yardımı, gerek adaylara, gerekse partilere ve siyasi gruplara devlet yardımı yapılması şeklindedir.

Adaylara yapılan devlet yardımı, seçim yasasının 52-11. maddesinin 1. fıkrasında; “Adayların harcamaları, onların katıldığı seçim bölgesinde uygulanan kampanya hesaplarının harcama tavanının % 50’sine eşit, devlet tarafından yapılan yardımı da içermektedir. Bu ödeme, kampanya hesaplarında belirtilen ve adayların kişisel destekleri olarak gösterilen harcamalar toplamını geçemez.” şeklinde yer almaktadır. Devlet tarafından yapılan yardımı adayların alabilmesi için birinci tur oylamada dağılan oyların en az % 5’ini almaları zorunludur. Kendilerine verilen zaman ve şekilde kampanya hesabını teslim etmeyen adayların hesabı reddedilir veya harcama üst sınırını aşan aday hazine yardımı alma hakkını kaybeder. Ayrıca adayın mal varlığı bildirimini verme yükümlülüğü varsa devlet yardımı, bu yükümlülüğün yerine getirilmesinden sonra yapılır.

Siyasi partilere devlet yardımı ise 11 Mart 1988 tarihli yasa ile düzenlenmiş ve bu yardımın 2 eşit parçada ödeneceği ifade edilmiştir. Yardımın birinci kısmı, Milli Meclis üyelerinin yenilenmesi amacıyla yapılan en son seçimlerde, asgari elli seçim bölgesinde adaylar gösteren ve her birinin en az % 1 oy aldığı adayların temsil ettiği siyasi partilere ve siyasi gruplara verilir. Paylaştırma, söz konusu parti ve grupların her birinin seçimlerin birinci turunda elde ettiği oy sayısına orantılı olarak yapılır. Yardımın ikinci kısmı ise, her yıl Kasım ayında, partinin, meclis bürosuna bildirdikleri, parti veya gruplarına kayıtlı veya yeni katılan, parlamento üyelerinin sayısı ile orantılı olarak yardımın birinci kısmından yararlanan siyasi parti ve gruplara verilir. Ancak seçilen her parlamenter, yalnızca kayıtlı olduğu veya katıldığı tek parti veya grup adını bildirebilir¹²⁸.

Ülkemizde siyasi partilere devlet yardımı konusu 1965 yılına kadar gündeme gelmemiştir. Bu döneme kadar siyasi partilere devletin yardım etmesi düşüncesine

¹²⁷ Öztürk, a.g.e, s.169.

¹²⁸ Öztürk, a.g.e, s.177.

rastlanmamasının temelinde, siyasi partilerin derneklerle aynı hukuki statüde görülmemesi¹²⁹, faaliyetlerinin kamu hizmeti sayılmaması¹³⁰ ve çok partili hayatın daha yeni yerleşiyor olmasından dolayı üçüncü kişilerin partiler üzerindeki etkilerinin tam olarak hissedilmemesi durumlarının olduğu söylenebilir.

Türkiye’de siyasi partilere devlet yardımı yapılması esası ilk kez 16.07.1965 tarihinde yürürlüğe giren 648 sayılı SPY’da öngörülmüştür. Daha sonra ise 1983 yılında çıkarılan 2820 sayılı SPY ile düzenlenmiştir. Gerek 648 sayılı SPY, gerekse 2820 sayılı SPY çok sayıda değişikliğe uğramıştır. Bazen günün gereklerine uymayı amaçlayan bu değişiklikler bazen de belli çıkarları yasal zemine oturtma¹³¹ amacına yöneliktir. Ülkemizde 1965 yılından bu yana yapılan devlet yardımlarının yasalarla değişen şekli Tablo 2.4’de görüldüğü gibidir.

Tablo 2.4: Türkiye’de Siyasi Partilere Yapılan Devlet Yardımının Tarihsel Gelişimi

	Hangi partilere yardım? Hangi ölçülere göre yardım? (E: Ek, G: Geçici Ölçü)
648 sayılı Yasa (1965)	<p><u>Yardım Yapılacak Partiler</u> -Bir önceki Milletvekili Genel Seçimleri-MGS’de en az % 5 geçerli oy alan, -Bir önceki MGS’ye katılmış olmakla birlikte, bir defaya mahsus olmak üzere Yasının yayımı tarihinde TBMM’de grubu bulunan (G)</p> <p><u>Yardım Ölçütleri</u> -Maktu tutarlarda</p>
1017 sayılı Yasa (1968)	<p><u>Yardım Yapılacak Partiler</u> -Bir önceki MGS’de en az % 5 geçerli oy almış olan, -Bir önceki MGS’ye katılmış olmakla birlikte, TBMM üye tamsayısının % 5’ine sahip olan ve il merkezlerinin en az üçte birinde teşkilatlanmış olan (E)</p> <p><u>Yardım Ölçütleri</u> -Maktu tutarlarda</p>
1219 sayılı Yasa (1970)	<p><u>Yardım Yapılacak Partiler</u> -Bir önceki MGS’de en az % 5 geçerli oy almış olan -1969 yılına ilişkin ödeme için,1965 ve 1969 MGS’den en az birine katılmış olup, en az %5 geçerli oy almış olan (G)</p> <p><u>Yardım Ölçütleri</u> -Oy oranları (MGS)</p>

¹²⁹ Tunaye, a.g.e, s.549.

¹³⁰ Aydın, a.g.m, s. 246.

¹³¹ Gençkaya, **Siyasi Partiler**..., s. 167

<p>1802 sayılı Yasa (1974)</p>	<p><u>Yardım Yapılacak Partiler</u> -Son MGS’de geçerli oyların en az %5’ini alan veya son MGS’de TBMM’de grup kuracak sayıda milletvekilliği kazanan, -1973 yılına ilişki ödeme için,1699 sayılı Yasa “anayasa değişikliği” atfı yapılmıştı (G) <u>Yardım Ölçütleri</u> -Oy oranları (MGS)</p>
<p>3032 sayılı Yasa (1984)</p>	<p><u>Yardım Yapılacak Partiler</u> -25.03.1984 tarihli Mahalli İdareler Seçimine katılmış olup, İl Genel Meclisi seçimlerinde sandalye kazanan (G) -6.11.1983 tarihinde yapılan MGS’ye katılmış olup, TBMM’de grubu bulunan (G) <u>Yardım Ölçütleri</u> -Oy oranları (G) -İl genel meclisi seçimlerinde kazanılan sandalyelerin sayısı (G)</p>
<p>3349 sayılı Yasa (1987)</p>	<p><u>Yardım Yapılacak Partiler</u> -25.03.1984 tarihli Mahalli İdareler Seçimine katılmış olup, İl Genel Meclisi seçimlerinde sandalye kazanan (G) -6.11.1983 tarihinde yapılan MGS’ye katılmış olup, TBMM’de grubu bulunan (G) -6.11.1983 MGS’ye katılmamış olsa da, Yasanın yürürlüğe girdiği tarihte TBMM’de grubu bulunan (G) <u>Yardım Ölçütleri</u> -Oy oranları (G), -İl Genel Meclisi seçimlerinde kazanılan sandalyelerin sayısı (G) -Maktu ödeme (G)</p>
<p>3470 sayılı Yasa (1988)</p>	<p><u>Yardım Yapılacak Partiler</u> -Son MGS’de geçerli oyların % 10’undan (ülke barajı) fazlasını alan, -Bu seçimlerde TBMM’de grup kuracak sayıda milletvekilliği kazanan, -Son MGS’de geçerli oyların %7’sinden fazlasını alan (E) <u>Yardım Ölçütleri</u> -TBMM’deki sandalyelerin sayısı (G)</p>
<p>3789 sayılı Yasa (1992)</p>	<p><u>Yardım Yapılacak Partiler</u> -Son MGS’de geçerli oyların % 10’undan (ülke barajı) fazlasını alan, -Bu seçimlerde TBMM’de grup kuracak sayıda milletvekilliği kazanan, -Son MGS’de geçerli oyların %7’sinden fazlasını alan (E) -TBMM’de 3 veya daha fazla milletvekiline sahip bulunup da devlet yardımı alamayan ve seçimlere girme hakkını elde edecek şekilde teşkilatlanan (G) <u>Yardım Ölçütleri</u> -Oy oranı -Genel barajı aşan siyasi partilere milletvekili sayılarına göre yapılacak yardım miktarı genel barajı aşmamış olsaydı Ek 1. maddenin izleyen fıkraları uyarınca genel seçimlerde aldığı oy oranına göre alabileceği yardımdan az olmayacaktı (E)</p>

4445 sayılı Yasa (1999)	<p><u>Yardım Yapılacak Partiler</u> -Son MGS’de geçerli oyların %10’undan fazlasını alan, -Bu seçimlerde TBMM’de grup kuracak sayıda milletvekiliği kazanan, -Son MGS’de geçerli oyların %7’sinden fazlasını alan (E) -TBMM’de 3 veya daha fazla milletvekiline sahip bulunup da devlet yardımı alamayan ve seçimlere girme hakkını elde edecek biçimde teşkilatlanan (G)</p> <p><u>Yardım Ölçütleri</u> -Oy oranı</p>
5431 sayılı Yasa (2005)	<p><u>Yardım Yapılacak Partiler</u> -Son MGS’de geçerli oyların %10’undan fazlasını alan, -Bu seçimlerde TBMM’de grup kuracak sayıda milletvekiliği kazanan, -Son MGS’de geçerli oyların %7’sinden fazlasını alan (E)</p> <p><u>Yardım Ölçütleri</u> -Oy oranı</p>

Kaynak: Nahit Yüksel, (1994), Siyasetin Can Simidi: Partilere Hazine Yardımı, Yüksek Lisans Tezi, AÜSBE, Ankara, 1994, (Siyasetin Can...), s. 11-12.

Tablodan 2.4’den de görüleceği üzere, günümüzde siyasi partilere devlet yardımı, 2820 sayılı SPY’ye ve 5431 sayılı Yasaya göre, son milletvekili genel seçimlerinde % 10’luk genel barajı aşmış olan siyasi partilere her yıl düzenli olarak, o yılki genel bütçe gelirleri “B” cetveli toplamının beş binde ikisi oranında ödeme yapılır. Bu ödemeler, partilerin aldıkları oy oranına göre bölüştürülerek, o yılki genel bütçe kanunun yürürlüğe girmesini izleyen on gün içinde yapılır. Ayrıca, milletvekili genel seçimlerinde % 10 barajını aşmamış, ancak geçerli oyların % 7’sinden fazlasını alan siyasi partilere de devlet yardımı yapılır. Bu yardım ilk fıkrada belirtilen yardımlardan en azını alan partiye yapılan miktar oranında yapılır. Yapılan yardımlar, milletvekili genel seçiminin yapılacağı yıl üç katı, mahalli idareler genel seçim yılında da iki katı olarak ödenir.

Partilerin, 2002 yılındaki genel seçimlerde aldıkları oy oranlarına göre her yıl aldıkları devlet yardımı miktarı tablo 2.5’de görüldüğü gibidir.

Tablo 2.5: 2002 Seçim Sonuçlarına Göre Seçimi İzleyen Beş Yıl Boyunca Partilere Yapılan Devlet Yardımı Miktarları

Parti Adı	2002 Seçimlerinde Aldığı Geçerli Oy Sayısı	2003 Alınan Devlet Yardımı (TL)	2004 Alınan Devlet Yardımı (TL)	2005 Alınan Devlet Yardımı (TL)	2006 Alınan Devlet Yardımı (TL)	2007 Alınan Devlet Yardımı (TL)	Genel Toplam (TL)
Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)	10.808.229	22.500.000	52.788.795	31.765.048	40.073.577	153.300.000	300.427.420
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	6.113.352	12.700.000	29.858.405	17.966.951	22.666.423	86.700.000	169.891.779
Doğru Yol Partisi (DYP)	3.008.942	6.300.000	14.696.064	8.843.186	11.156.228	42.700.000	83.695.478
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	2.653.787	5.550.000	12.873.526	7.746.495	9.772.685	37.400.000	73.342.706
Genç Parti (GP)	2.285.598	4.800.000	11.163.158	6.717.301	8.474.292	32.400.000	63.554.751
Anavatan Partisi (ANAP)	1.618.465	0	0	5.447.785	0	32.400.000	37.847.785
Toplam	26.488.373	51.850.000	121.379.948	78.486.766	92.143.205	384.900.000	728.759.919

Kaynak: 09 Kasım 2002 tarih ve 883 sayılı YSK Kararı ve 10 Kasım 2002 tarih ve 24932 sayılı Resmi Gazete'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

2007 yılında yapılan genel seçim sonuçlarına göre belirlenen yardım miktarlarının 2008 ve 2009 yılları itibariyle aşağıdaki gibidir.

Tablo 2.6: 2008 ve 2009 Yıllarında Siyasi Partilere Yapılan Devlet Yardımı Miktarları

Parti Adı	Oy	Oran(%)	2008 (TL)	2009 (TL)
Aydınlık Türkiye Partisi	99.625	0,29		
Bağımsız Türkiye Partisi	181.271	0,52		
Saadet Partisi	813.505	2,34		
İşçi Partisi	127.042	0,36		
Cumhuriyet Halk Partisi	7.277.553	20,90	20.476.032	49.898.000
Halkın Yükselişi Partisi	178.219	0,51		
Özgürlük ve Dayanışma Partisi	51.001	0,15		
Genç Parti	1.059.679	3,04		
Demokrat Parti	1.892.686	5,44		
Liberal Demokrat Parti	35.174	0,10		
Milliyetçi Hareket Partisi	4.968.452	14,27	13.995.780	34.106.000
Adalet ve Kalkınma Partisi	16.198.597	46,52	45.685.556	111.331.000
Emek Partisi	2.577	0,07		
Türkiye Komünist Partisi	78.847	0,23		
Bağımsızlar	1.835.486	5,27		

Kaynak: 30 Temmuz 2007 tarih ve 739 sayılı YSK Kararı ile 30 Temmuz 2007 tarih ve 26598 sayılı Resmi Gazete'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 2.5 ve 2.6 incelendiğinde; partilere yapılan devlet yardımları arasındaki dengesizlik dikkati çekmektedir. Bu durumun temel nedeni, hazine yardımının partilere uygulanma şeklidir. Yasada seçim barajının % 10'u çıkartılması, yalnızca büyük partilerin devlet yardımından yararlanmasını sağlamış, diğer partilerin ise yardımdan yararlanamaması gibi bir sonucu ortaya çıkarmıştır. Devlet yardımları,

siyasi partileri üçüncü kişilerin baskısından uzak tutma ve demokrasinin kurumsallaşması amacına hizmet etmek yerine, düzeni koruma yolunda kullanılmıştır¹³².

Mevcut devlet yardımı sisteminde, yalnızca büyük partilerin hazine yardımından yararlanması ile gelirlerinin çoğu devlet yardımından oluşan siyasi partiler, seçmen tabanından kopuk, kamu yararına çalışan dernek konumuna gelmiştir¹³³. Gençkaya bu durumu “partilerin devletleşmesi” olarak yorumlamıştır¹³⁴.

Siyasi partilere yapılan devlet yardımlarının olumlu ve olumsuz yönde çeşitli etkileri bulunmaktadır. Bu etkilerin olumlu olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Siyasi partilerin kolayca teşkilatlanmasını ve seçmenine parti programını duyurmasını sağlar¹³⁵.
- Partilerin seçim finansmanının karşılanmasında ve ulusal düzeyde seçim programlarının duyurulmasında katkı sağlar.
- Partilerin özel kişi ve kuruluşların, baskı ve çıkar gruplarının etkisi altına girmesini önlemektedir.
- Bağımsız bir şekilde temsil görevini yerine getiren siyasi partiler, toplumda demokrasinin kurumsallaşmasını sağlamaktadır¹³⁶.
- Adil ve çikardan uzak bir seçim yardımı yoluyla güçsüz siyasi partilerle diğerleri arasındaki mali denge bozuklukları azaltılmış ve partiler arası eşit şartlarda rekabete katkıda bulunmuş olur.

Siyasi partilere yapılan devlet yardımının olumsuz yönleri ise şu şekilde sıralanabilir;

- Siyasi partilerin ve faaliyetlerin bağımsızlığının bozulabileceği endişesi yaratmaktadır.

¹³² Müge Yüce, “Siyasetin Finansmanı ve Çözüm Önerileri”,

<http://www.siyasaliletisim.org/pdf/siyasetinfinansmanivecozumonerileri.pdf>, (10.01.2008), s.15.

¹³³ Şiir Yılmaz, “Siyasi Partilerin Gelir Kaynakları Üzerine Bir Araştırma”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 237, s.58.

¹³⁴ Gençkaya, **Devletleşen Par...**, s.46.

¹³⁵ Aydın, a.g.m, s.240.

¹³⁶ Yüce, Siyasetin Finansmanı ve Çözüm Önerileri, s.14.

- Siyasi partilerin birer kamu kurumu gibi görülmesi ve faaliyetlerinin kamu hizmeti niteliği kazanması sakıncasını ortaya çıkarabilir.
- İktidar partilerinin lehlerine olacak şekilde, devlet yardımı uygulamasını sık sık değiştirmeleri ile ortaya çıkan partiler arası eşitsizlik, siyasal sistemin kurumsallaşmasını engellemektedir.
- Halkın vergilerinden sağlanan devlet yardımlarının nasıl kullanıldığına denetiminin sağlıklı bir şekilde yapılamaması ve yardımların gereksiz yerlere harcanarak amaç dışı kullanılması halkın siyasi partilere olan güvenini sarsmaktadır.
- Devlet yardımı, siyasi partilerin gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturması nedeniyle, siyasal alanda giderek kartelleşmeye yol açabilmektedir¹³⁷. Bu durum, partilerin toplumdan gelen taleplere, üyelerine ve sempatanlarına yabancılaşmasına neden olabilir.
- Mevzuatta büyük partilere devlet yardımları öngörülmesi, yeni partilerin siyasal alana girerek faaliyette bulunmalarını zorlaştırdığı gibi, devlet yardımı sistemi içinde yer alamayan siyasi partileri etkisiz kılabilir ve onları büyük siyasal partilere katılmaya zorlayabilir ya da marjinalleştirebilir¹³⁸.
- Siyasi partilerin devlet yardımı ile finanse edilmesi, devlete olan bağımlılığı beraberinde getirme endişesini ortaya çıkarmaktadır¹³⁹.

Siyasi partilerin açıklanan ve bilinen gelirlerinin dışında, bilinmeyen veya gelir olarak yanlış bilinen gelirleri de söz konusudur. Şimdi bu gelirler incelenecektir.

2.1.1.2.3. Siyasi Partilerin Bilinmeyen veya Yanlış Bilinen Gelirleri

Siyasi partiler, bazı gelirlerini usulsüzlük tartışması yaratabileceği endişesi ile bazı gelirlerini ise yasaya uygun olmadığı gerekçesi ile gizli tutabilmektedir. Bu nedenle, en gelişmiş ülkelerde bile partilerin bazı gelir kaynaklarını tam olarak

¹³⁷ Gençkaya, **Devletleşen Par...**, s. 8

¹³⁸ age, s. 9

¹³⁹ Yıldız, a.g.m, s.22.

ortaya çıkarmak güçtür. Bu durum en gelişmiş ülkelerde de böyledir. Gençkaya, bilinmezlikler konusunda şunları söylemektedir; “Bazı partiler, uzun yıllar il hesaplarını ayrıntılı olarak bildirmemiştir. Elimizdeki veriler, özellikle il örgütlerindeki finansman yapısını buz dağının görünen yüzü olarak temsil ettiğini göstermektedir. Ülkemizde partilerin ve adayların seçim harcamaları, yasal olarak düzenlenmemiş ve denetlenmemektedir. Yerel ve genel seçimlerde bazı adayların, partilerin yıllık bütçelerinin birkaç katı harcama yaptıkları basın organlarında yayımlanmıştır. Buna karşın, partilerin Anayasa Mahkemesi’nce denetlenen hesaplarındaki seçim harcamalarına ilişkin bildirimlerin gerçeği yansıtmadığı da bilinmektedir¹⁴⁰.”

Siyasi partilerin söz konusu bilinmeyen veya yanlış bilinen gelirleri, dört ayrı kategoride incelenebilir. Birincisi, partinin endüstriyel veya ticari etkinliklerinden kaynaklanan gelirleridir. Bir partinin şu veya bu şirkete olan katılım payı veya bir bankayla olan ilişkisinin varlığı bilinmekle beraber genellikle ilgililer tarafından itiraf edilmemektedir. Bu konuda yayıncılık özellikle başvuru olan bir yoldur. Özellikle uç görüşlerin doğrultusundaki eserlerin veya dergilerin satışıyla, partiler örgütlerine dikkate değer ölçüde gelir sağlanmaktadır.

İkinci olarak, bağış ve miras yoluyla gelen dış gelirlerdir. Bazen önemli miktarlarda bağış yapan kuruluşların bu bağışlarını yasal göstermek için partiler, sosyal ve ekonomik araştırmalar yapmakla görevli veya maliyeti çok yüksek formasyon stajları gerçekleştiren dernekler kurarak ya da bu bağışları bazı özel işletmelere yeniden bağış olarak vermeleri şartıyla paylaştırmaktadırlar. Bu tür gelirlerin varlığına ilk kez resmi olarak, 1925 de Millet Meclisi’ndeki bir anket komisyonunun, dönemin iş adamlarını bir araya getiren bir komiteden, hangi parti ve adayların parasal yardım aldıklarını yaptığı araştırma sonucu ortaya çıkmıştır.

Üçüncüsü, iktidardaki parti tarafından kullanılan örtülü ödeneklerdir. Bu ödenekler bütçede “Başbakanın Hizmetindeki” başlık altında yer almaktadır. Bu nedenlerle, başbakan bu ödenekleri yönetmekle yetkili kişidir. Örtülü ödenekte,

¹⁴⁰ Gençkaya, **Devletleşen Par...**, s.12.

yapılan harcamanın ayrıntıları bilinmediği için başbakan bu ödeneği siyasi işlemlerinde kullanarak partiye gelir yaratabilmektedir.

Dördüncü ve son gelir türü olarak siyasi partiler yabancı ülkelere yardım alabilmektedirler. Partilerin bu tür finansmanı halen diğerlerine oranla yanlış bilinmektedir. Genellikle dolaylı yolla ileri sürülmekte, ancak tam olarak ispatlanamamaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan önce bir takım Fransız partilerinin Alman menşeli bazı parasal yardımlar elde ettikleri söylenmektedir. 1948 yılında Fransa'da sosyalist partinin Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği'nden parasal yardım aldığı iddia edilmiş ancak ispatlanamamıştır. İtalya'da da bazı siyasi grupların yabancı ülkelere parasal yardım aldığı ileri sürülmüş, ancak bu konuda gösterilen deliller yetersiz kalmıştır. Ülkemizde de bazı dönemlerde bazı partilerin çeşitli Arap ülkelerinden parasal yardım aldıkları iddia edilmiştir¹⁴¹.

Siyasi partilerin gelir kaynaklarını sağlamaları, bir takım usul ve esaslara dayanmaktadır. Şimdi bu usul ve esaslar incelemeye konu olacaktır.

2.1.2. Siyasi Partilerin Gelirlerinin Sağlanmasında Usul ve Esaslar

Siyasi partilerin Yasada izin verilen kaynaklardan gelir sağlamasından bu gelirlerin Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenmesi sürecine kadar, gelirlerin geçirmiş olduğu aşamalar belli bir usule tabidir. Bu usul, SPY'nin 69. maddesinde; "Siyasi partilerin gelirleri hangi kaynaktan ve partinin hangi kademesinden sağlanırsa sağlansın, partinin tüzel kişiliği adına elde edilmiş sayılır." ifadesi ile yer almaktadır.

Bir partinin herhangi bir örgütünden elde edilen gelir, o örgütün kayıtlarına geçirilir, ancak bu gelir örgütün değil parti tüzel kişiliğinin geliri kabul edilir. Bazı parti örgütlerinde, bazı kişilerin kendi paralarından harcama yaptıkları, bunların hesaplara geçirilmediği az da olsa görülmektedir. Bu tür işlemler yanlıştır. Kişiler, kendi gelirlerinden parti adına hesaplara girmeyen harcama yapamazlar. Parti adına

¹⁴¹ Kılınç, a.g.e, s. 65.

yapılan her harcama, parti gelirlerinden karşılanmak zorundadır¹⁴². Anayasa Mahkemesi, kişiler tarafından yapılan harcamaları hazineye gelir olarak kaydetmektedir¹⁴³.

Siyasi partilerin bütün örgüt kademelerinde gelirler, parti merkez karar ve yönetim kurulunca bastırılan alındı belgeleri (makbuz) karşılığında sağlanır. Devletçe yapılan yardım dışındaki her gelir için alındı belgesi düzenlenmesi zorunludur. Parti örgütlerine, banka aracılığı ile gönderilen paralar dekontuna dayanarak, elden tahsil edilen paralar ise kasa tahsil fişi ile hesaplara alınabilir. Ancak Anayasa Mahkemesi bu durumlarda bu belgelerin yanında alındı belgesi de düzenlenmesi gerektiğine ilişkin karar vermiştir¹⁴⁴. Karşılığında alındı belgesi düzenlenmeyen gelir, defterlere işlense bile belgesiz olması nedeniyle yaptırıma konu olur¹⁴⁵. Parti teşkilatları MKYK’ce bastırılan alındı belgesini kullanmak zorundadır. MKYK haricinde herhangi bir örgüt kademesi, alındı belgesi veya alındı koçanları bastırıp kullanamaz. Makbuzlar iki nüsha olarak düzenlenir ve aslı gelirin elde edildiği kişiye verilir. Dip koçanları ise partide saklanır¹⁴⁶. Alındı koçanları seri işaretli ve içindeki sayfaları sıra numaralı olarak bastırılır ve parti örgütlerine gönderilen koçanların kaydı parti genel merkezinde bir deftere kaydedilir. Parti örgüt kademeleri, genel merkezden aldıkları ve kullandıkları alındı koçanları nedeniyle, MKYK’ye karşı mali sorumluluk taşırlar. Bunların kaybedilmesi, amaç dışı kullanılması, yönetimce kullanılmaması durumlarında örgüt ilgilileri MKYK’ye karşı sorumlu olurlar¹⁴⁷.

Siyasi partiler, alındı belgelerinin ikinci nüshasını oluşturan kullanılmış alındı koçanlarını, Anayasa Mahkemesi’nin partinin ilgili yıl hesabının incelenme kararının partiye bildirilmesinden itibaren beş yıl saklamak zorundadır.

¹⁴² Mehter, a.g.e, s. 57.

¹⁴³ AMK; SPMD; E. 2000/10, K. 2008/77, K.t. 26.6.2008.

¹⁴⁴ AMK; SPMD; E. 1998/24, K. 1999/15, K.t. 23.2.1999.

¹⁴⁵ Mehter, a.g.e, s. 58, Kılınç, age, s.66.

¹⁴⁶ Azzem Özkan, “Ülkemiz Siyasi Partilerinde Muhasebe Kayıt Düzeni ve Denetimi”, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Sayı: 7, Yıl: 2003, s.10.

¹⁴⁷ Mehter, a.g.e, s. 59

Gelirlerin sağlanmasında uygulanacak esaslardan birisi de alındı belgelerinin Yasada belirlenen kurallara uygun biçimde doldurulmasıdır. Alındı belgelerinde, gelirin türü (bağış, üyelik, aidat vb. gibi), miktarı, gelirin sağlandığı kişinin adı, soyadı ve adresi, alındı belgesini düzenleyenin adı soyadı ve sıfatı mutlaka yazılmak ve düzenleyen tarafından imzalanmak zorundadır. Söz konusu unsurların birinin eksik olması durumunda, eksikliğin durumuna göre, sağlanan gelirin teşvik edilmeyen kaynaklardan sağlanan gelir olduğu ve Yasaya uygun olmayan gelir elde edildiği sonucuna varılmaktadır¹⁴⁸. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesi; partileri, evrakların özenli tutulması gerektiği konusunda uyarmıştır¹⁴⁹.

Siyasi partilerde gelirlere ilişkin usul ve esaslardan sonra, siyasi partilerin özellik arz eden borç alma yasağı irdelenebilir.

2.1.3. Siyasi Partilerde Borç Alma Yasağı

Siyasi Partiler Yasası, siyasi partilere ekonomik, mali ve parasal işlemlerinde bazı yasaklar getirmiştir. Bu yasakların bir kısmı, partilerin nereden ne tür ve miktarda gelir sağlayacaklarına ilişkin olup, diğer bölümü siyasi partilerin ticari faaliyet yapma, kredi ve borç para alma konusu ile ilgilidir. Gelirler konusunda getirilen yasaklamalar, siyasi partilerin gelirleri konusunda incelenmiştir. Ticari faaliyet yapma, kredi ve borç alma konusu ile ilgili yasaklar ise SPY'nin 67. maddesinde; "Siyasi partiler ticari faaliyette bulunamazlar, kredi veya borç alamazlar. Siyasi partiler, hiçbir şekilde hiçbir yerden ve hiçbir kimseden dolayı veya dolaysız olarak kredi veya borç alamazlar. Ancak, ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 66. maddesinin 1. ve 3. fıkralarında gösterilenler dışında kalan gerçek ve tüzel kişilerden kredili veya ipotek karşılığı mal satın alabilirler." şeklinde yer almaktadır. Söz konusu maddeden anlaşılacağı üzere yasa üç temel konuyu dile getirmiştir. Bunlar siyasi partilerin ticaret yapamayacakları, kredi veya borç alamayacakları ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla şartlı olarak kredili veya ipotek karşılığı mal satın alabilecekleri konularındır.

¹⁴⁸ Mehter, a.g.e, s. 59

¹⁴⁹ AMK, SPMD, E. 1997/25, K. 1998/59, K.t. 23.12.1998.

Ticari faaliyette bir mal veya hizmetin satışı söz konusudur ve temel amaç kar elde etmektir. Siyasi partilerin kuruluş amaçları arasında yer almamakla beraber ticari faaliyet, partileri baskı gruplarının etkisi altına alabileceği ve hizipleşmelere (gruplaşma-bölünme) yol açabileceği gerekçesi ile partilere yasaklanmıştır.

Kredi ve borç alma işleminin özünü ekonomik değeri olan unsurlar oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle siyasi partiler sadece para şeklinde kredi veya borç değil, aynı zamanda para yerine geçebilecek likit değerler, belli bir ekonomik değeri içeren bono, tahvil gibi kıymetli evraklar ve taşınmaz değerleri de borç veya kredi niteliğinin de alamazlar. Burada önemli olan kredi kavramının niteliğidir. Bilindiği gibi kredi kavramı, borç para ve veresiye anlamlarını içermektedir. Yasa, borç para anlamına gelen kredi işlemini yasaklamıştır. Veresiye anlamında kredi işlemi ise partilere serbest bırakılmıştır. Örneğin; partiler bir mal veya hizmet satın aldığı anda, bunun bedelini daha sonra ödeyebilirler. Böylece partiler kredi ile mal ve hizmet alımı yapmış olmaktadır. Partilerin ipotek karşılığı mal almaları da olanaklıdır. Örneğin partinin bir teşkilat kademesinde, bina alımına gidilmesi durumunda, alınan taşınmaz üzerine ipotek koyulabilir ve ödeme daha sonra yapılabilir¹⁵⁰. Burada dikkat edilmesi gereken husus bu tür satın almaların, Yasanın 66. maddesinin 1. ve 3. fıkrasında gösterilen ve partilere bağış yapamayacak olan idare, kurum ve kuruluşlar ile yabancı kişi ve kuruluşlar dışında kalan kişi veya kurumlardan yapılması gerekir.

Yasaya aykırı kredi veya borç alınması ve verilmesi durumunda uygulanacak yaptırım yasanın 116. maddesinde belirtilmiştir. Bu maddeye göre yasaya aykırı olarak bağışta bulunan kimse ve bağışı kabul eden parti sorumlusunun, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı belirtilmektedir.

¹⁵⁰ Mehter, a.g.e, s.71.

2.2. SİYASİ PARTİLERİN GİDER KAYNAKLARI

Çalışmanın ikinci bölümünün ikinci kısmı, siyasi partilerin gider kaynaklarına ayrılmış olup, bu başlık altında siyasi partilerin giderleri, siyasi partilerin giderlerinin yapılmasındaki usul ve esaslar, borç verme yasağı ve mali sorumluluk incelenecektir.

Siyasi partilerin, parti amaçları doğrultusunda siyasi faaliyetlerini sürdürürken yapmış oldukları harcamalar, onların giderlerini oluşturmaktadır. Bu harcamalar, partileri olağan dönemlerinde ortaya çıkan yönetim, personel, demirbaş alımı, kırtasiye vb. gibi yönetsel faaliyetlerin sürdürülmesi ile ilgili giderler olabileceği gibi, seçim dönemlerinde ortaya çıkan propaganda giderleri, gezi ücretleri, anket ve pazar araştırması vb. gibi giderlerde olabilir. Siyasi partilerin giderleri konusunda önemli olan, harcamaların türü, niteliği ve miktarı ne olursa olsun, bunların tümünün, parti siyasal faaliyetlerine uygun olması, parti tüzüğünde belirtilen amaçlar doğrultusunda yapılmasıdır. Ayrıca partilerin harcama yaparken uymaları gereken kurallar SPY'nin 70. maddesinde düzenlenmiştir.

2.2.1. Siyasi Partilerin Giderleri

Siyasi partilerin gider unsurları; teşkilat giderleri, propaganda giderleri ve siyasi eğitim giderleri olmak üzere üç başlık altında incelenebilir.

2.2.1.1. Teşkilat Giderleri

Siyasi partilerin, merkez ve merkeze bağlı teşkilatlarında çalışmalarını yürütmek amacıyla katlanmış olduğu giderler teşkilat giderleri (yönetsel giderler) adını alır. Siyasi partilerin teşkilat giderleri; kira bedelleri, teşkilatta çalışan personele ödenen maaş, yolluklar, kırtasiye giderleri vb. gibi giderler gibi temel giderlerin yanında, yeni bina almak, kiralamak ya da yaptırmak ve işe yeni alınan personelle ilgili yapılan giderler¹⁵¹ gibi mevcut teşkilatı geliştirmek ve yaygınlaştırmak için yapılan giderleri kapsamaktadır. Yönetim giderlerini kendi

¹⁵¹ Kılınç, a.g.e, s.67.

içinde bina ile ilgili giderler, personel ile ilgili giderler ve diğer giderler olmak üzere üç ayrı kategoride incelenebilir.

Siyasi partilerin binalarla ilgili giderleri; binayı kendi yapma yoluna gitmişse katlanmış olduğu maliyet bir başka ifadeyle bina inşaat giderleri (arsa bedeli dahil), binanın kira olması durumunda kira bedeli, ısıtma-aydınlatma giderleri ve temizlik giderleri ile binanın güvenlik hizmet giderlerinden oluşmaktadır.

Örgütlü bir yapıya sahip olan partilerin, faaliyetlerini sürdürebilmek amacıyla personele gereksinim duyacağı açıktır. Partinin gerek genel merkezi ile teşkilatları arasındaki koordinasyon gerekse teşkilatları arasındaki koordinasyon personel aracılığıyla gerçekleştirilir. Partilerin personellerle ilgili giderlerini şu şekilde sıralanabilir;

- Personel maaşları,
- Ödenen kıdem tazminatları ve ihbar tazminatları,
- Yemekhane giderleri,
- Yolluklar,
- SSK işveren payları,
- Personele yaptırılan çeşitli işler için yapılan ödemeler (kamuoyu yoklaması, danışmanlık, reklamcılık).

Parti çalışmalarının yürütülebilmesi için yapılan, bina ve personel dışındaki bütün giderler diğer giderler altında toplanabilir. Bu giderler şöyle sıralanabilir¹⁵²;

- Taşıt kira giderleri (yönetsel amaçlı),
- Araç yakıt, sigorta ve bakım giderleri,
- Motorlu Taşıtlar Vergisi,
- Basılı kağıt ve kırtasiye giderleri,
- Genel merkez tarafından teşkilata yapılan yardımlar (yönetsel amaçlı),
- Bilgi işlem giderleri,
- Danışmanlık hizmeti giderleri,
- Vergi, noter, sigorta ve mahkeme masraf ve giderleri,

¹⁵² Türkiye'deki siyasi partilerin 1994-2008 tarihleri arasındaki kesin hesapları incelenerek oluşturulmuştur.

- Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) giderleri (aktifleştirilmeyen),
- Seyahat giderleri,
- Temsil ve ağırlama giderleri (yönetmel amaçlı),
- Diğer giderler (kargo, gazete vb.).

2.2.1.2. Propaganda Giderleri

Siyasi partilerin, özellikle seçim dönemlerinde, seçmen kitlesini etkileyebilmek ve onların oylarını alabilmek için yapmış oldukları her türlü faaliyetleri sonucu ortaya çıkan giderler propaganda giderlerini oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle propaganda giderleri; partiyi ve adayı tanıtıcı nitelikteki giderler olup bayrak, flama, rozet, broşür, el ilanları, kitapçıklar, özel radyo ve televizyonlardaki konuşmalar, gazete ilanları, geziler ve tanıtım toplantıları gibi toplantılar nedeniyle ortaya çıkan harcamalardan oluşmaktadır¹⁵³.

Partilerin bu giderleri, seçim dönemlerinde diğer dönemlere göre artış göstermektedir. Partinin gücünün gösterilmesi açısından önem taşıyan propaganda giderleri eskiden yalnızca genel seçimlerde yüksek harcamalara konu olurken, günümüzde ara seçimlerde de partilerin yüksek harcamalara yöneldiği görülmektedir.

Siyasi partilerin özellikle seçim dönemlerinde yapmış oldukları propaganda giderleri¹⁵⁴;

- Parti adaylarına ilişkin giderler,
- Propaganda amaçlı yapılan yayın giderleri (Basın-Yayın ve Tanıtım Giderleri),
- Propaganda amacıyla kurulan komitelere ilişkin giderler,
- Düzenlenen açık hava ve kapalı toplantılara ilişkin giderler,
- Seçim günü giderleri,
- Diğer seçim giderleri,

olmak üzere altı grupta toplanabilir.

¹⁵³ Marşap ve Akbulut, a.g.m, s. 43.

¹⁵⁴ Kılınç, s. 68.

Siyasi partiler kendilerini temsilen seçime katılan adaylardan seçim masraflarının tamamını karşılamasını bekleyemezler. Siyasi partinin, adayın faaliyetlerinin finansmanına katkısı büyüktür. Büyük yerleşim merkezlerinde seçmen sayısı fazla olacağından, seçmenlere ulaşmak için yapılacak çalışmalar ve dolayısıyla propaganda giderleri daha çok olacaktır. Seçime katılan parti adaylarının bu giderlerin tamamını karşılaması olanaksızdır. Küçük yerleşim merkezlerinde ise adaylar ekonomik değil siyasi güçleri ile ön plana çıkmaktadırlar. Bu tür yerlerdeki adayların ekonomik durumları da tek başına seçim masraflarını karşılamaya yeterli olmayacaktır. Bu nedenle siyasi partiler, adaylarına propaganda giderlerini karşılamalarında kullanmaları için yardımda bulunur ve seçim giderlerini finanse eder.

Siyasi partilerin daha geniş kitlelere ulaşabilmek amacıyla yazılı, sesli ve görüntülü yayın organları aracılığıyla yapmış oldukları çeşitli propaganda faaliyetleri sonucu ortaya çıkan giderler “Propaganda Amaçlı Yapılan Yayın Giderleri” adını alır.

Siyasi partiler seçim dönemlerinde daha etkin propaganda yapabilmek için;

- Kitaplar, broşürler, kasetler ve videokasetleri hazırlamak,
- Gazete ve televizyonlara reklam vermek,
- İnternette kendi sitelerini kurmak ya da başka siteler üzerinden parti propagandasını yapmak,
- Bilboardlara reklam vermek,
- Gerek partiyi gerekse adayı tanıtıcı çeşitli pankart ve afişler hazırlamak (bu pankart ve afişlerin ücretli elemanlar tarafından asılması durumunda bu masraflar dahil),

gibi çeşitli harcamalara katlanırlar. Bu harcamalar propaganda amaçlı yayın giderlerini oluşturmaktır.

Siyasi partiler, seçim dönemlerinde propaganda faaliyetlerini daha örgütlü, daha etkin ve profesyonel bir ekiple ve tek merkezden idare etmek amacıyla çeşitli komiteler oluşturmakta ya da reklam şirketleriyle anlaşmaktadırlar. Bu komitelerin

yaptıkları harcamalar veya reklam şirketlerine verilen paralar, partilerin “Propaganda Amacıyla Kurulan Komitelere İlişkin Giderlerini” oluşturmaktadır.

Siyasi partilerin mitingiler, açılışlar, danışma toplantıları, tanışma ve aday tanıtım toplantıları ve yemekli toplantılar şeklinde yapmış oldukları propaganda faaliyetlerine ayırmış oldukları giderler ise “Düzenlenen Açık Hava ve Kapalı Toplantılara İlişkin Giderleri” içerisinde yer alır.

Siyasi partilerin, seçim sonuçlarını daha iyi izleyebilmek ve sayımlar sırasında parti menfaatlerini koruyabilmek için sandık başlarında bulundurdukları görevliler dolayısıyla katlanmış oldukları giderler “Seçim Günü Giderleri”dir. Bu giderler görevlilere ödenecek ücret, yemek ve ulaşım giderlerdir¹⁵⁵.

Siyasi partilerin “Diğer Seçim Giderleri” aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Siyasi parti mensuplarının seçim dönemlerinde yapmış oldukları propaganda amaçlı seyahatlerde ortaya çıkan giderler,
- Siyasi partilerin seçim sonuçlarına ilişkin yaptırmış oldukları anket ve pazar araştırması giderleri,
- Ekonomik değeri olan varlık ve hizmetlerin seçmenlere dağıtılması sonucu oluşan giderler,
- Propaganda amaçlı taşıt kiralınması sonucu ortaya çıkan giderler.

2.2.1.3. Siyasi Eğitim Giderleri

Siyasi eğitim çalışmalarına; danışmanlık toplantıları, konferanslar, seminer ve paneller örnek olarak verebilir. Bu tür faaliyetlerin amacı, parti politikası ve ideolojisine uygun yeni fikirlerin ortaya çıkmasına ve gelişmesine katkıda bulunmaktır. Bu tür faaliyetler belirli bir programa bağlanabileceği gibi, herhangi bir takvime bağlı kalmadan da yapılabilir. Propaganda giderleri yalnızca seçim dönemlerine ilişkin olmasına karşın, siyasi eğitim giderleri (eğitim, kültür ve kırtasiye giderleri) partilerin sürekli giderleri içerisinde yer alır. Bu tür giderler daha

¹⁵⁵ Kılınç, a.g.e, s.71.

çok seçim olmayan dönemlerde partinin seçimlere daha sağlıklı bir şekilde katılması amacıyla yapılır¹⁵⁶.

Siyasi partilerin eğitim amaçlı zaman zaman konukları da olabilmektedir. Bu konukların temsil ve ağırlanması nedeniyle ortaya çıkan giderleri de siyasi eğitim giderleri içerisinde gösterilebilir.

Siyasi partilerin gelirlerde olduğu gibi, giderde bulunmaları da bir takım usul ve esaslara bağlanmıştır. Şimdi giderlerin yapılmasına ilişkin bu usul ve esaslar incelemeye konu olacaktır.

2.2.2. Siyasi Partilerin Giderlerinin Yapılmasındaki Usul ve Esaslar

Siyasi partilerin harcamada bulunurken uyması gereken kurallar, SPY'nin 70. maddesinde düzenlenmiştir. Getirilen bu düzenlemeye göre siyasi partilerin uyması gereken usuller şunlardır;

- Siyasi partilerin bütün giderleri, partinin hangi örgüt kademesinde yapılırsa yapılsın, gelirlere benzer şekilde partinin tüzel kişiliği adına yapılır. Herhangi bir örgütte, o örgütü ilgilendiren herhangi bir harcamanın, o örgüte ilişkin olacağı ve parti tüzel kişiliği ile ilişkilendirilemeyeceği düşünülemez. Yine parti teşkilat yöneticilerinin partinin masraflarını kendi gelirlerinden karşılayıp partiye gider kaydetmemesi, parti giderlerinin sağlıklı bir şekilde ortaya çıkmasını engelleyecektir.
- Parti giderlerinde uyulması gereken usullerden ikincisi, bazı istisnalar dışında bütün giderlerin belgeye dayandırılması zorunluluğudur. Ne tür belgelerin harcamaların dayanağı olarak gösterilebileceğine ilişkin SPY'de herhangi bir açıklama yer almamaktadır. Bu nedenle diğer yasalardan destek alınarak bu açık giderilmeye çalışılmaktadır. Örneğin Vergi Usul Kanunu-VUK yapılan harcamalarda alım ve satımlarda kullanılabilecek belgeleri; fatura, perakende satış belgeleri, gider pusulası,

¹⁵⁶ Eren, a.g.e, s.88.

müstahsil makbuzu vb. şeklinde sıralamıştır. Partiler; banka makbuzu, sigorta poliçesi, kira makbuzu, posta alındı makbuzu gibi belgeler ile kendilerinin hazırlayabileceği avans belgesi, yolluk bildirimini vb. gibi parti gereksinimlerine yönelik bazı belgeler ile giderlerini belgelendirme yoluna gidebilirler.

Giderlerin belgelendirilmesinde gerek duyulmayan istisnalar ise SPY'nin 70. maddesinin 3. fıkrasının ilk cümlesinde "Beş milyon TL'ye kadar harcamaların makbuz veya fatura gibi bir belge ile teşvik edilmesi zorunlu değildir" şekliyle yer almıştır. Söz konusu tutar 1999 yılı için baz alınmış ve her yıl yeniden değerlendirme oranında arttırıma tabi tutulmuştur. Bu tutar 2009 yılı için 55,169 TL olarak belirlenmiştir.

Anayasa Mahkemesi harcamaların belgelendirilmesine ilişkin vermiş olduğu kararlarda, belgeye dayandırılması gerekirken dayandırılmayan harcamaların belgesiz harcama olacağını ve Yasanın 75. maddesi gereğince hazineye gelir kaydedileceğini belirtmiştir¹⁵⁷.

- Siyasi partilerin harcamalarında uyması gereken diğer bir kural, yapılan harcamaların yetkili organ veya merciiin kararına dayanması gerektiğidir. Söz konusu organ veya merci, partinin örgüt kademesine ve tüzüğüne göre oluşan, merkez karar ve yürütme kurulu, genel idare kurulu, parti merkez karar kurulu gibi adlandırılan merkez organları veya il yönetim kurulları veya ilçe yönetim kurullarıdır. Yapılan bir harcama bu organların kararı ile ya da onayından geçerek yapılır.

Parti organlarının alıma ilişkin ne zaman karar vereceği hususuna SPY'de yer verilmemiştir. Bu durumda parti tüzüklerinde ya da yönetmeliklerinde belirtilen hükümler geçerli olur. Parti tüzük veya yönetmeliklerinde bu konu ile ilgili bir hüküm olmaması durumunda, yetkili organ veya mercii, yapılan harcamaların ne zaman ve hangi durumda yapılacağını önceden bir ilke kararı ile belirleyebilir.

¹⁵⁷ AMK; SPMD, E. 1999/16, K. 2008/76, Kt. 29.04.2008; AMK,;SPMD, E. 2000/10, K. 2008/78, Kt. 26.04.2008

Örneğin, kararların aylık alınacağı önceden belirlenir veya öylece her ayın harcamaları ay sonunda karara bağlanabilir¹⁵⁸. Böyle bir ilke kararı da alınmamışsa, ilgili organ veya merci, gerek gördüğü zamanlarda bu kararı alabilir. Bu da yapılmamışsa bütün harcamaların yıllık genel toplamı belirlenerek yılsonunda bir karar alınması gerekir.

Onanmasına gerek duyulmayan harcamalar; elektrik, su, doğalgaz gibi tarifeye bağlı harcamalar ile daha önce belirtilen 2009 yılı itibariyle 55,169 TL tutardan daha az olan harcamalardır.

Siyasi partiler; giderlerine ait belgeleri, gelirlerde olduğu gibi Anayasa Mahkemesi'nin esastan incelemeye geçildiğine ilişkin kararının kendilerine bildirilmesi tarihinden itibaren beş yıl saklanmak zorundadır. Ancak özel kanunlarda daha uzun saklama süresi öngörülmüşse o sürele uymak gerekir. Örneğin birleşen partiler arasındaki varlıkların devri sırasında ortaya çıkan bir uyuşmazlık nedeniyle ya da hakkında adli makamlarca dava açılan parti ilgilileri veya işlemlerinin sürdürülmesi durumunda belgelerin saklanması daha uzun süre gerektirebilir¹⁵⁹.

Partilerin gelir ve gider kayıtlarının kamuya duyurulması ile ilgili olarak ülkemizde mevcut olan durumu şu şekilde özetlemek olasıdır¹⁶⁰:

- Türkiye'de mevcut yasalar çerçevesinde siyasi partilerin elde etmiş olduğu gelirler ile katlandıkları giderler, partilerin seçim dönemlerinde yaptıkları harcamalar, mali nitelikli işlemleri ilgilendiren parti kayıtları kamuoyuna duyurulmamaktadır.
- Siyasi partilerin seçim dönemindeki harcamalarına ilişkin herhangi bir sınırlama veya tavan bulunmamaktadır.
- Seçimlere katılacak olan adayların yapacağı harcamalara ilişkin olarak da herhangi bir sınırlama veya tavan bulunmadığı için denetlenememektedir.

¹⁵⁸ Mehter, a.g.e, s. 78

¹⁵⁹ Mehter, a.g.e, s.79.

¹⁶⁰ Türker Susmuş. "Türkiye'de Siyasi Partilerin Muhasebe Sisteminin Bir Kamuoyu Eğilim Araştırması Çerçevesinde Denetim ve Saydamlık Açısından Değerlendirilmesi", Türkiye XXI. Muhasebe Eğitim Sempozyumu Muhasebe Uygulamalarında Etik ve Kamuyu Aydınlatma, - (Bodrum Kervansaray Resort Hotel 29 Mayıs-02 Haziran) İstanbul: Marmara Üniv.DS İşl.Teknik Eğitim Fakültesi Matbaa Birimi, 2002, ss.242-243.

- Seçim kampanyasında kabul olunabilecek gider kalemleri belirlenmemiştir.
- Seçilenlerin mal varlıkları görevde kaldığı süreler içerisinde düzenli olarak kamuya duyurulmamaktadır.
- Siyasi parti kayıtlarının tutulmasında muhasebe meslek mensuplarından yararlanma zorunluluğu bulunmamaktadır.
- Siyasi partilerin olağan ve seçim dönemlerindeki faaliyetlerini izleyebilecek “Etik Kurulu” bulunmamaktadır.
- Siyasi partilere yapılan bağışların kamuya duyurulmamasına karşın bir sınırlama getirilmiştir.

Demokratik siyasal sistemlerin en önemli özelliği; siyasal iktidarın özgür, adil, düzenli ve rekabetçi seçimlerle belirlenmesi ve halka hesap vermesidir. Demokrasinin varlığını sürdürebilmesi ömrüyle değil, sağladığı ekonomik gelişmeyle doğrudan ilişkilidir. Siyasal partiler ve politikacılar arasında siyasi rekabetin demokratikleşme sürecindeki işlevi yadsınamaz. Bu nedenle siyasi partiler demokrasinin sinir merkezi olarak kabul edilmektedir¹⁶¹.

Siyasi partilerin giderlerinin yapılmasına ilişkin usul ve esaslar incelendikten sonra şimdi siyasi partilerde borç verme yasağı irdelenecektir.

2.2.3. Siyasi Partilerin Borç Verme Yasağı

SPY'nın 72. maddesine göre, siyasi partilerin üyelerine veya başka bir gerçek veya tüzel kişiye borç vermeleri yasaklanmıştır. Anayasa Mahkemesi bu konu ile ilgili verdiği kararında, siyasi partiler tarafından üyelerine avans şeklinde yapılan bir ödemenin, üyesine borç verme niteliğinde olduğu gerekçesiyle yapılan ödemeyi yasaya aykırı bulmuştur¹⁶². Yasanın 116. maddesi ise, SPY kurallarına aykırı olarak kredi veya borç veren veya alanlar ile bu krediyi veya borcu alan veya veren parti sorumlularının, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağını belirtmiştir.

¹⁶¹ Susmuş, a.g.e, s.246.

¹⁶² AMK; SPMD, E. 1994/17, K. 1995/10, Kt. 26.05.1995.

Konu ile ilgili kaydi bir örnek olarak, Refah Partisi'nin sempatzanı olan Süleyman Mercemek'in hesabına parti tarafından 1997 yılında 65 milyon borç aktarılması verilebilir. Anayasa Mahkemesi tarafından bu durum SPY'ye aykırı bulunmuştur¹⁶³. Ancak Refah Partisi bu durumu kayıtlara yansıtmamasına karşın, CHP'li bir milletvekilinin Anayasa Mahkemesi'ne konu ile ilgili başvuruda bulunması sonucu bu durum ortaya çıktığı bilinmektedir.

Partinin partiliye hangi amaçla avans gönderdiği de önemlidir. Eğer partilinin parti hizmetleri ile ilgili bir faaliyeti nedeniyle partiliye bir avans veriliyorsa, bu avans yasaklanmış bir avans niteliği taşımaz. Aksi takdirde parti faaliyetlerinin ifası nedeniyle partiliye verilen bir avans, yasaklanmış olan avans niteliği taşır.

2.2.4. Siyasi Partilerde Giderlere İlişkin Mali Sorumluluk

SPY'nin 71. maddesi partilerin yapacakları giderlerin, sözleşmelerin ve girişilecek yükümlülüklerin kimler tarafından yapılacağını ve ortaya çıkacak mali sorumluluğun kimlere ait olacağını düzenlemektedir.

Siyasi partilerin genel merkezinde parti tüzel kişiliği adına yapılacak harcamaları, sözleşmeleri veya girişilecek yükümlülükleri, parti tüzüğünde belirtilen kişi veya kurullar yaparlar. Yetkili kılınan kişi; parti genel başkanı, parti genel saymanı, genel sekreteri, başkan vekili veya bunların dışında bir kişi¹⁶⁴ olabileceği gibi, merkez karar yürütme kurulu gibi bir kurulda olabilir.

Siyasi partilerin il ve ilçelerindeki teşkilat kademeleri tarafından parti tüzel kişiliği adına harcamalarda bulunulması, sözleşme yapılabilmesi ve yükümlülük altına girilmesi olasıdır. Ancak bu duruma ilişkin esaslar partilerin merkez karar ve yürütme kurulunca belirlenir. İl ve ilçelerde yapılacak harcamaları, il ve ilçe kurulu adına yetkili kişi ve kuruluşlar yapar. Merkez karar ve yönetim kurulu önceden yazılı yetki vermişse, il ve ilçelerdeki örgüt kademeleri parti adına harcamalarda bulunabilir, sözleşme yapabilir ve yükümlülük altına girebilir. İl ve ilçe yönetim

¹⁶³ Tacar, a.g.e, s.42.

¹⁶⁴ Kılınç, a.g.e, s.74.

kurulunca yapılıp merkez karar ve yönetim kurulu kararı bulunmayan sözleşmeler ve yükümlülüklerden dolayı merkez karar ve yönetim kurulu veya partinin genel başkanı ya da parti tüzel kişiliği sorumlu tutulamaz ve aleyhinde izlemede bulunulamaz. Bu tür sözleşme ve yükümlülüklerden doğan sorumluluk, sözleşmeyi yapan veya yükümlülüğe giren kişi veya kişilere ait olur.

Ülkemizde siyasi partiler bu tür işlemlerinin kimler tarafından yapılacağını tüzüklerinde düzenlememişler ve bu konuyu merkez karar ve yönetim kurulunun yetkisine bırakmışlardır. CHP ise tüzüğünde bu yetkiyi; genel merkezde genel sekreter ile genel saymana; il ve ilçelerde ise başkan ve sayman üyeye, başkanın bulunmadığı durumlarda ise sekreter ile sayman üyeye vermiştir¹⁶⁵.

Siyasi partilerin gelir ve gider kaynakları irdelendikten sonra üçüncü bölümde Türkiye’de siyasi partilerdeki mevcut muhasebe sistemi ve denetimi ayrıntılı bir şekilde ele alınıp incelenecektir.

¹⁶⁵ CHP Tüzüğü, Madde: 79.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜMÜ

SİYASİ PARTİLERDE MEVCUT MUHASEBE SİSTEMİ VE DENETİMİ

Çalışmanın üçüncü bölümünde siyasi partilerde mevcut muhasebe sistemi, sistemi oluşturan bütün öğeler ile incelenecektir. Bu kapsamda; siyasi partilerde mevcut muhasebe politikaları, kayıt düzeni, finansal raporlama irdelenecek ve denetim mekanizmasının işlerliği açıklanacaktır.

3.1. SİYASİ PARTİLERDE MEVCUT MUHASEBE POLİTİKALARI

Muhasebe politikaları, finansal tabloların düzenlenmesi ve sunulması için işletme tarafından kabul edilmiş ilkeler, esaslar, gelenekler ve uygulamalardan oluşmaktadır¹⁶⁶. İşletmelerde olduğu gibi siyasi partilerde de muhasebe politikaları muhasebe sistemi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Ancak siyasi partilerde sistematik bir muhasebe sisteminin olmayışı ve yasayla siyasi partilerin tabi olacağı muhasebe ilkelerine ilişkin bir düzenleme getirilmemesi doğal olarak sistem içerisinde uygulanacak olan politikalarının da kapsamını daraltmaktadır.

Siyasi partilerin mevcut muhasebe sistemleri içerisindeki muhasebe politikaları ağırlıklı olarak partilerin gelir ve giderlerine yön veren kısıtlamalardan oluşmaktadır. Siyasi partilerin Yasada belirtilen kişi ve kurumlardan bağış kabul etmemesi, partiye bağış yapabilecek gerçek ve tüzel kişilerin yıl içinde belirlenen yıllık tutarın üzerinde bağışta bulunamaması, partilerin kredi veya borç alamaması, yapılacak olan harcamaların partinin tüzel kişiliği adına yapılması ve amaçlarına uygun olması bu kısıtlara örnek olarak gösterilebilir.

Türkiye'deki siyasi partiler muhasebe kayıtlarını nakit esasına göre oluşturmakta, elde ettikleri tüm nakdi ve gayri nakdi varlıkları gelir, harcamaları da gider olarak kaydetmektedirler. Gelirler tahsil edildiğinde, bütün harcamalar ödendiğinde Gelir ve Gider Defteri'nde gösterilmektedir. Alınan ve/veya bağış

¹⁶⁶ Türkiye Muhasebe Standartları "TMS 8: Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar", TÜRMOB Yayınları, 2009.

yapılan maddi duran varlıklar alındığı yıl gider olarak gösterilmekte ve sonraki yıllarda finansal raporlarda gösterilmemektedir. Stoklar, maliyet değerleri ile kayıtlara alınmaktadır. Diğer bilanço kalemleri, kayıtlı değerleriyle tarihi maliyet esasına göre kayıtlarda yer almaktadır.

3.2. SİYASİ PARTİLERDE KAYIT DÜZENİ

Muhasebenin temel fonksiyonlarından biri olan kaydetme fonksiyonu, usulüne uygun olarak düzenlenmiş belgelerin, tüzel kişiliğin tutmakla yükümlü olduğu defterlere geçirilmesi ile yerine getirilir. Birer tüzel kişilik olan siyasi partilerin, yıl içerisindeki finansal faaliyetler sonucu ortaya çıkan belgeleri kayıt altına alınmak zorundadır. Siyasi partiler, söz konusu belgeleri kaydederken, kayıtlarını “Bilanço Esasına” göre mi yoksa “İşletme Hesabı Esasına” göre mi kaydedeceği sorusuna cevap olarak, mevcut sistemde “İşletme Hesabı Esasına” göre kayıt edildiği görüldüğünden bu esasa göre tutulacak denilebilir. Ancak şeffaflık açısından, ilgili kayıtların bilanço esasına göre yapılması gerektiğini savunan yazarlar¹⁶⁷ da vardır.

SPY'nin 73. maddesinde, “siyasi partilerin hesapları, bilanço esasına göre düzenlenir” ifadesi yer almaktadır. Yasa, siyasi partilerin bilanço esasına göre defter (günlük defter (yevmiye defteri), büyük defter (defteri kebir), envanter defterini) tutmaları gerektiği net olarak belirtmektedir. Ancak Yasa da bu hüküm yer almakla beraber, siyasi partilerin bilanço esasına göre defter tutmaları zorunluluğundan söz edilmemektedir. Bu nedenle siyasi partiler, hesaplarını işletme hesabı esasına göre tutmaktadırlar. Siyasi partilerin işletme hesabı esasına göre defter tutmalarının temel nedeni ise, Yasanın, partinin mali işlemlerine ilişkin bütün maddelerinde, gelir-gider hesaplarını belirtmesi, partiler açısından işletme hesabı esasının daha uygulanabilir görülmesi ve partilerin tutacakları defterleri tanımlayan 60. madde de gelir-gider defterinin tutulacağı belirtilmesidir. Siyasi partiler, tercihleri doğrultusunda, bilanço esasına göre günlük defter, büyük defter ve envanter defterini tutabilirler.

¹⁶⁷ Örneğin Marşap ve Akbulut “Türkiye’de Siyasi Partilerce Uygulanan....” isimli çalışmalarında, siyasi partilerin bilanço esasının zorunlu kıldığı defterleri tutulması gerektiğini belirtmişlerdir.

Siyasi partilerin hesaplarının gelir ve gider esasına göre kaydedilmesi kuralı, Anayasa Mahkemesi tarafından aynen benimsenmiş ve tutulması gereken defter konusunda bir ayırım yapılmamıştır. Mehter bu durumu, Anayasa Mahkemesi'ne mali denetim için verilmesi Yasayla zorunlu tutulmuş olan konunun, defterler değil, SPY'nin 73. ve 74. maddelerinde niteliği ve içeriği belirlenmiş olan hesaplar olduğunu¹⁶⁸ ileri sürerek açıklamaktadır.

Siyasi partilerin kayıt düzeni, siyasi partilerce tutulacak defterler ve kullanılacak belgeler olmak üzere iki alt başlık altında incelenebilir.

3.2.1. Siyasi Partilerde Tutulacak Defterler

SPY'nin 60. maddesine göre siyasi partilerin tutmak zorunda oldukları defterler;

- Üye kayıt defteri,
- Karar defteri,
- Gelen giden evrak kayıt defteri,
- Gelir ve gider defteri,
- Demirbaş eşya defteri,

şeklindedir. Siyasi partiler, yukarıda sayılı olan defterlerin yanı sıra, parti organ ve kurullarınca tutulmasında fayda görülen diğer defterleri de, parti tüzüğü ve iç yönetmeliğinde göstermek şartıyla tutabilir. Öncelikle siyasi partilerce tutulması zorunlu defterler sırasıyla incelenecektir.

3.2.1.1. Üye Kayıt Defteri

Üye kayıt defteri, her kademedeki parti organlarında, partiye üye kaydedilen kişilerin yazıldığı defterdir. Üyeler bu deftere, mahalle ve köy esasına göre¹⁶⁹, kayıt sıra numarası dahilinde kaydedilirler.

¹⁶⁸ Mehter, a.g.e, s.25.

¹⁶⁹ SPY, Madde: 60.

Partiye üye olmak isteyen bireyler, partiye giriş işlemlerini içeren “üyelik beyannamesini” doldurmak zorundadır. Üye giriş beyannamesi iki nüsha düzenlenir ve üzerine üye defterinde yer alan kayıt sıra numarası yazılır. Üye giriş beyannamesinin asıl nüshası, ilçede, bu iş için ayrılmış dosyada saklanır. Beyannamenin bir örneği ise aynı şekilde muhafaza edilmek üzere il başkanlığına gönderilir.

Üye kayıt defterine; üyelerin adı-soyadı, meslekleri, adresleri, doğum yeri ve tarihi gibi kimlik bilgileri ile partiye giriş ve çıkış tarihleri yazılır. Her üyeye defterden bir sayfa açılır ve üyenin fotoğrafı bu sayfaya yapıştırılır. Yeni parti üyesi, kendi mahalle veya köyüne ait deftere veya defterlerin bölümlerine kaydedilir. Parti genel merkezinin belirleyeceği ve uygun görülecek bir defter¹⁷⁰ üye kayıt defteri olarak kullanılabilir gibi, mevzuatın uygun gördüğü ölçüde üyelik işlemleri için bilgisayar programından da yararlanır. Parti örgütlerindeki ve organlarındaki üye kayıt defterlerinin özetleri, parti genel merkezinde ayrı bir deftere kaydedilir. Ancak, genel merkezdeki üye kayıt özetlerini içeren bu defterin nasıl tutulacağı, parti iç yönetmeliğinde gösterilir¹⁷¹.

3.2.1.2. Karar Defteri

İlgili organ veya kurul kararlarının, tarih ve sıra numarasına göre yazıldığı defter “Karar Defteri”dir. Alınan kararlar, toplantıya iştirak edenler tarafından imzalanır. Muhalif olan üyeler, muhalefet gerekçesini yazarak imzalar, istenirse kararın bir örneği kendilerine verilir. Kongre tarafından alınan kararları içeren kongre tutanak özetleri karar defterine geçirilir. Bu karar ve özetler, kongre divanı tarafından imzalanır.

“İlgili organ” kavramı uyarınca, karar defterinin, kongre dışında her organ tarafından kullanılması gerekmektedir. Siyasi partinin yalnızca il, ilçe, genel merkez kararları değil, diğer örgüt kademelerinde alınan kararların da karar defterine geçirilmesi esastır. Örneğin, bir partinin organlarından olan TBMM grubunda veya il

¹⁷⁰ Özkan, a.g.m, s.4.

¹⁷¹ Mehter, a.g.e, s.13.

genel meclisi gruplarında ya da belediye meclis gruplarında, parti tüzüğü uyarınca kurulmuş ise kadın kollarında, gençlik kollarında ve diğer gerekli görülen yan kuruluşlarında, yurt dışı örgütlerinde karar defteri tutulması gerekmektedir¹⁷².

3.2.1.3. Gelen ve Giden Evrak Kayıt Defteri

“Gelen ve Giden Evrak Kayıt Defteri”, siyasi partilerin genel merkez, il, ilçe, belde, kadın kolları, gençlik kolları, yurt dışı temsilciği, partinin TBMM grubu, il genel meclisi ve belediye meclisi gibi bütün örgütlerine gelen ve bu örgütlerden başka yerlere gönderilen evrakın kaydı için tutulan defterdir.

Gelen ve giden evrak kayıt defterine; gelen ve giden evraklar tarih ve numara sırasıyla kaydedilir¹⁷³. Gelen ve giden evrak defterine kaydedilen belgelerden, gelen evrakların asılları, gönderilen evrakların ise örnekleri, sıra esaslı gözetilerek ayrı ayrı dosyalarda saklanmalıdır.

3.2.1.4. Gelir ve Gider Defteri

Siyasi partilerin mali işlemleri sonucu elde edilen gelirlerin hangi kalemlerden oluştuğunu ve bu gelirlerin hangi işler için kullanıldığını gösteren defter “Gelir ve Gider” defteridir. SPY’nın 60. maddesinde yer alan “parti adına elde edilen gelirlerin alındığı ve yapılan giderlerin ne tür işlere ve yerlere harcandığı, ilgili deftere sıra ile belgeleri de belirtilerek geçirilir” ifadesiyle, gelir ve gider defterine atıfta bulunulmuştur.

Anayasa Mahkemesi’nin, siyasi partilere ilişkin mali denetimde önemli bir yer tutan gelir gider defteri, İl Seçim Kurulu’na tasdik ettirilerek kullanılır. Gelir ve gider kayıtlarının yapıldığı bu defterin; kayıt sıra numarası, kayıt tarihi, gelir ve giderin çeşidi, gelir veya giderin tutarı gibi bilgileri içermesi gerekmektedir. Ayrıca yapılan kayıtların, gelirlerin nerelerden alındığını ve giderlerin nelere yapıldığını gösteren belgelere dayanılarak yapılması gerekir.

¹⁷² Mehter, a.g.e, s.15.

¹⁷³ SPY, Madde: 60.

Gelir ve gider defteri, işletme esasına göre defter tutan mükelleflerin kullandıkları defter ile benzer şekil ve özelliklere sahiptir¹⁷⁴. Gelir ve gider defteri iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi gelirlerdir. Gelirler için defterin sağ tarafı kullanılır ve her bir gelir tarih ve numara sırasına göre kaydedilir. Ayrıca gelirin sağlandığı makbuzun numarası yazılır ve hangi tür gelir olduğu açıklanır. Geçen yıldan devreden kasa mevcudu da gelir gider defterine gelir olarak kaydedilir. Partinin dönem içinde borçlanarak aldığı bir mal olabilir. Bu malın bedeli, gelir ve gider defterine gider olarak kaydedileceği için, dönem sonunda ödenmeyen borç, deftere gelir olarak kaydedilir. Böylece nakit dengesi sağlanmış olur. Buradan siyasi partilerdeki kayıtlarda nakit esasının benimsenmiş olduğu sonucuna ulaşılabilir. Gelir ve gider defterinin ikinci kısmı, giderlerin kaydedildiği defterin sol tarafıdır. Gider kayıtları da, gelirlerde olduğu gibi tarih ve numara sırasına göre kaydedilir. Yine bu kısımda giderlerin, ne gibi işlere ve yerlere harcandığını gösteren belgelerin numarası yer alır ve gider çeşidine ilişkin açıklama yapılır. Dönem sonunda ise, gelir ve gider defterinin gelir kısmı ile gider kısmı karşılaştırılır. Döneme ilişkin gelirlerin giderlerden fazla olması durumunda, lehte bir fark ortaya çıkar ve bu fark defterin gider bölümüne izleyen yıla devreden nakit olarak kaydedilir. İzleyen yıl ise bu tutar, defterin gelir sütununa, geçen yıldan devreden nakit olarak kaydedilir. Siyasi partilerin kredi ve borç verme ile alma yasakları olduğundan dolayı, kredi ve borç alma ve verme kapsamındaki alacak ve borçlar için herhangi bir kayıt yapılmaz¹⁷⁵ ki bu tür alacak ve borçların varlığı da zaten yasaya aykırılık taşır.

3.2.1.5. Demirbaş Eşya Defteri

“Demirbaş Eşya Defteri”, partiye alınan veya bağışlanan demirbaş eşya, taşıt aracı veya taşınmaz malların, ilgili belgeleri de belirtilerek, tarih sırasına göre yazıldığı defterdir. Yıl içinde satın alınan demirbaş, öncelikle gider olarak cari yılın gelir ve gider defterine, daha sonra da demirbaş eşya defterine kaydedilir¹⁷⁶. Demirbaşların bağış yoluyla alınması durumunda, alınan demirbaşın emsal bedeli, gelir ve gider defterine gerek gelir gerekse gider olarak kaydedilir ve hesap

¹⁷⁴ Marşap ve Akbulut, a.g.m, s. 46.

¹⁷⁵ Özkan, a.g.m. s. 5.

¹⁷⁶ Özkan, a.g.m. s. 6.

dengelenir. Ayrıca demirbaş eşya defterine de kayıt yapılır.

Siyasi partilerin sahip olduğu her bir demirbaş, demirbaş numarası verilir. Bu demirbaşlar, satın alınmış ise türü, alış tarihi ve alış tutarı; bağış ise bağış ile ilgili bilgileri kapsayacak şekilde demirbaş eşya defterine kaydedilir. Partinin, kullanım sonucu aşınan ve yıpranan, kullanılmaz veya hizmete elverişsiz duruma gelen demirbaşlarının, bir komisyonca durumu belirlenerek, düzenlenecek tutanakla demirbaş defterinden silinmesi gerekir. Söz konusu demirbaş eşyanın parasal bir değeri varsa ve satılması durumunda, sağlanan paranın ilgili belgeler ile partiye gelir kaydedilmesi gerekir¹⁷⁷.

Demirbaş eşya defterinin, partinin mevcut bütün organlarınca tutulması gerekmektedir. Eğer partinin yan kuruluşları ve yurt dışı temsilcilikleri varsa onlarında bu defteri tutmaları zorunludur. Bu defterler de İlçe Seçim Kurulu'na onaylatılır.

3.2.1.6. Siyasi Partilerce Tutabilecekler Diğer Defterler

SPY, siyasi partilerin organ ve kurullarının, tutulmasında yarar görülen diğer defterlerin, parti tüzük ve iç yönetmeliklerinde gösterilmek şartıyla kullanılabilmesini belirtmiştir. Bu defterlere örnek olarak kasa defteri, banka hesapları defteri, yardımcı gider defteri, borçlar defteri, avans defteri vb. defterler verilebilir. Söz konusu defterler kısaca açıklanabilir¹⁷⁸;

Siyasi partiler, nakit çıkışlarını günü gününe izleyebilmek için “kasa defteri” tutabilir. Söz konusu defterinin kullanımı, ticari işletmelerde olduğu gibi; kasaya giren nakit, kasadan çıkan nakit ve bir sonraki güne devreden nakit olarak kaydedilir.

Siyasi partiler, sahip oldukları paranın bir kısmını gerek yatırım amacıyla gerekse daha güvenli olacağı gerekçesiyle bankaya yatırabilirler. Partiye tüzel kişiliğine ait bu paraların izlenmesi için “banka hesapları defteri” tutulabilir.

¹⁷⁷ Mehter, a.g.e, s.18.

¹⁷⁸ Özkan, a.g.m, s.6.

Gelir ve gider defterinin gider kısmına kaydedilen giderleri sınıflandırmak amacıyla yardımcı gider defteri tutulabilir. Yardımcı gider defteri bir tür defteri-i kebir hizmeti görür. Yardımcı gider defterine kaydedilen giderlerin ayrıntıların toplamı, gelir ve gider defterine kaydedilen gider toplamına eşit olmalıdır.

Siyasi partilerin borç almaları ve vermeleri yasaklanmıştır. Ancak partiler, borçlanarak mal alabilirler. Alınan mallar karşılığında borçların takibi için “borçlar defteri” tutulabilir. Borçlanılarak ihtiyaç karşılığı mal alındığında, borçlanılan tutar öncelikle gider olarak gelir ve gider defterine kaydedilir. Daha sonra gelir ve gider defterindeki kayıt numarası ve belgesi belirtilerek borçlar defterine kayıt düşülür. Borçlar defterine, alacaklı kişinin adı, soyadı yapılan ödemeler, borcun bakiyesi kaydedilir.

Siyasi partiler, bazı faaliyetlerin yerine getirilmesi için mensuplarına avans verebilir. Yine partiler, harcama ve giderlerine mahsup edilmek üzere nakit veya çekle, ilgili kuruluşlara avans verebilir. Bu avansların kaydedildiği defter, “avans defteri”dir. Avans verilen her bir kişi veya kurum için deftere sayfalar açılır. Avansın kapanması durumunda ise bu deftere gerekli bilgiler yazılır.

3.2.1.7. Defterlerin Onaylanması ve Defter ve Kayıtlarla İlgili Yaptırımlar

SPY’de belirtilen ve tutulması zorunlu olan üye kayıt defteri, karar defteri, gelen ve giden evrak defteri, demirbaş eşya defteri, gelir ve gider defteri gibi defterlerin sayfaları ve kaç sayfadan oluştukları, teşkilatın bulunduğu ilgili seçim kurulu başkanı tarafından mühürlenir ve onaylanır. Bu konu Yasanın 60. maddesinde “Bütün defterlerin sayfaları ve kaç sayfadan ibaret oldukları teşkilatın bulunduğu ilgili seçim kurulu başkanı tarafından mühürlenir ve tasdik edilir.” şeklinde düzenlemiştir. Zorunlu olmayan defter ise teşkilat kademesinde kendi mühürleri ile mühürlenerek, iki yönetim kurulu üyesince onaylanabilir¹⁷⁹. Söz konusu defterler, yapılan ilk onayla birden fazla yıl kullanılabilir.

¹⁷⁹ Özkan, a.g.m, s.7.

SPY'nin 113. maddesi, siyasi partilere, usulüne uygun olarak tutulmayan defter ve kayıtlarla ilgili olarak iki tür ceza öngörmektedir. Bu cezalardan birincisi; Yasanın 60. maddesinde belirtilen ve tutulması zorunlu olan defterlerin ve kayıtların, siyasi partiler tarafından tutulmaması durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu durumda söz konusu defter ve kayıtları tutmayanlar, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cezalardan ikincisi ise, bu defter ve kayıtları tuttıkları halde, tahrif edenler veya bu defter ve kayıtları yok edenler veyahut bu defter ve kayıtları tuttıkları halde yetkili makamların istemesi durumunda vermeyip gizleyenlere uygulanır. Bu fiilleri işleyenler ise bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

3.2.2. Siyasi Partilerde Kullanılacak Belgeler

Anayasa Mahkemesi'nin denetimine tabi olan siyasi partiler, denetim sırasında defterlerine yapmış olduğu gelir ve gider kayıt ve işlemlerini, dayanağı olan belgeler ile ortaya koymak zorundadır. Bu zorunluluğun yerine getirilmemesi durumunda, bir yaptırım ile karşılaşacağını bilen siyasi partiler bu konuda hassas davranmaya özen gösterirler.

Siyasi partiler, kar amaçlı birer kuruluş olmasalar da, finansal bir yapısının bulunması nedeniyle gelir veya gider hareketi yaratan her türlü işlemleri için belge kullanmaya gereksinim duyarlar. Bu belgeler; parti dışındaki kişi ve kurumlardan alınan belgeler ile parti tarafından düzenlenip gerektiğinde dışarıya verdiği belgeler ve mahsup belgeleri olmak üzere üç grupta toplanabilir¹⁸⁰. Örneğin partinin dışarıdan satın aldığı bir demirbaş karşılığında aldığı fatura, partinin dışarıdan aldığı bir belgedir. Buna karşın, partiye bağış yapmak isteyen bir kişiye ya da yıllık aidat ödemesinde bulunacak bir kişiye verilecek olan belge ise, parti tarafından düzenlenip dışarıya verilen belgedir. Ayrıca, parti faaliyetlerini yerine getirmek amacıyla ilgili kişiye avans olarak para verilmesi ve daha sonra bunun mahsubu sırasında düzenlenen belge ise alınan ve verilen belgelerinde içinde bulunduğu mahsup belgesidir. Partilerin faaliyetlerine konu olan bu belge türleri taşıdıkları önem

¹⁸⁰ Mehter, a.g.e, s.20.

itibariyle alt başlıklar şeklinde incelenebilir.

3.2.2.1. Alınan Belgeler

“Alınan Belgeler”, siyasi partilerin çeşitli amaçlarla yapmış oldukları harcamalar karşılığında aldıkları belgelerdir. Bu belgeler ülkemizde başta VUK olmak üzere diğer yasalara da konu olmuştur. Alınan fatura, yazar kasa fişi, postaneden alınacak pul veya gönderiler karşılığında verilen belge, uçak bileti, serbest meslek makbuzu, bina vergisi ödendi makbuzu, motorlu taşıtlar vergisi ödendi makbuzu, noter makbuzları, kira ödeme makbuzları, ücret bordoları, vergi dairesi ödeme makbuzları vb. gibi belgeler, yapılan harcamalar karşılığında dışarıdan alınan belgelere örnek olarak gösterilebilir. Partilerin kayıt altına alacağı harcamaların bu tür belgelere dayandırılması gerekmektedir. Aksi takdirde, belgeye dayalı olmayan parti harcamaları, mali denetimde kesin olarak kabul edilmeyip, söz konusu harcama tutarı hazineye gelir olarak kaydedilmektedir.

Anayasa Mahkemesi, siyasi partilerin mali denetiminde, muhasebe biliminin genel kabul görmüş temel kavramlarından olan “Tarafsızlık ve Belgelendirme” kavramına ayrı bir önem vermektedir. Özellikle siyasi partilerin mal ve hizmetin tutarını gider kaydedebilmesi için, fatura, gider pusulası ve serbest meslek makbuzundan birinin dayanak olarak gösterilmesi gerekmektedir. Bu belgelerin düzenlenmesi gerektiği durumda yalnızca makbuz veya tutanak ile söz konusu mal ya da hizmet alımının belgelendirilmeye çalışılması Anayasa Mahkemesi tarafından kabul görmemektedir. Makbuz veya tutanağın tek başına bir ödemeye esas olabilmesi için mal ya da hizmetin fatura kesilmesinin olası olmadığı kişi ya da kurumlardan alınması gerekmektedir. Siyasi partiler, mal ve hizmet alımlarını belgelendirirken kanıtlayıcı belgenin aslının kaybolması ve kayıtların kanıtlayıcı belgelerin fotokopisine dayanılarak yapılması durumlarına dikkat etmelidir. Böyle bir durumda kanıtlayıcı belge olarak fotokopi kullanılmasının gerekçesinin belirtilmesi gerekir. Gerekçenin belirtilmemesi durumunda, gerekçesiz olarak fotokopi belgeye dayanılarak kaydedilen giderin, Yasanın öngördüğü anlamda belgeye dayandırılmış olduğu kabul edilmemektedir.

3.2.2.2. Verilen Belgeler

“Verilen Belgeler”, partilerin, siyasi faaliyetlerini ve finansal işlemlerini yürütürken elde edeceği gelirler dolayısıyla kendilerinin hazırladıkları ve düzenledikleri belgelerdir. Bu belgelerin en önemlisi gelir makbuzlarıdır. Örneğin, bir üyenin ödediği aidat, milletvekili aday adaylığı veya partiye giriş aidatı gibi gelirler, gelir makbuzları düzenlenilerek tahsil edilir. Bu makbuzların taşınması gereken özellikler şunlardır¹⁸¹;

- Gelir makbuzları, il ve ilçe esasına göre genel merkez tarafından bastırılır.
- Bu makbuzları; genel merkez illere, illerde ilçelere zimmetle verir.
- Teşkilatlar gelir makbuzu bastırmazlar.
- Gelir makbuzlarında karalama ve rakamlarla oynama yapılamaz.
- Gelir makbuzunu kesenin adı soyadı ve unvanı makbuzda yazılıdır.
- Bağışı yapanın adı, soyadı, adresi, bağış tarihi ve bağış tutarı mutlaka yazılmalıdır.
- Makbuzlar, tarih ve numara sırasına göre gelir ve gider defterine kaydedilir.

Gerek gelir makbuzu, gerekse partice düzenlenebilecek diğer belgelerde önemli olan, yapılan işin ne olduğu ve yasanın içermesi gerektiğini belirttiği tüm bilgilerin ayrıntılı ve eksiksiz olarak bu belgelerde yer alması gerektiğidir.

3.2.2.3. Mahsup İşlemleri ve Belgeleri

Mahsup işlemi, yapılan bir finansal işlemin sonraki bir zamanda yeniden işleme alınması ve önce yapılan finansal işlemin tamamlanmasını ifade eder¹⁸². Mahsup işlemleri, genellikle siyasi partilerin belirli bir görev veya hizmetin yerine getirilmesi için ilgili kişiye önceden verdikleri avansların, görev ve hizmetin tamamlanması sonrası, avansı alan kişinin parti saymanlığına gelip, yaptıkları harcamaları gösteren gerekli belgeler ile hesap vermesi işlemi sırasında ortaya çıkmaktadır.

¹⁸¹ Marşap ve Akbulut, a.g.m, s.46.

¹⁸² Mehter, a.g.e, s.22.

Siyasi partiler çeşitli nedenlerle gerek personellerine, gerekse üçüncü kişilere avans verebilmektedir. Örneğin, maaş ve yolluklarına istinaden ya da belirli bir görev veya hizmetin yerine getirilebilmesi amacıyla personele avans verilebileceği gibi, partinin işlerini izleyen bir avukata da avans verilebilir¹⁸³. Avans konusunda önemli olan, avansların verildikleri anda muhasebeleştirilmesidir. Partilerin avans olarak verdiği paraları, avans hesabı ile kasa veya banka hesabını karşılıklı çalıştırarak muhasebeleştirilmesi gerekir. Avansın harcanması durumunda ise gider hesabı ile avans hesabının karşılıklı çalıştırılır. Ancak uygulamada siyasi partilerin, verilen avansları harcandığı tarihte ödeme o anda yapıyormuş gibi göstererek muhasebeleştirdiği görülmektedir. Bir başka ifadeyle avans verildiği anda muhasebeleştirmeyip, harcandığı anda giderler hesabı ile kasa hesabını karşılıklı çalıştırarak para o zaman verilmiş gibi direkt gider yazılarak muhasebeleştirmektedir. Öyle bir muhasebe, verilen avansı değil, harcanan tutarı muhasebeleştirmiş olmaktadır. Anayasa Mahkemesi bu durumu, muhasebenin temel ilkelerine aykırı bulmakta ve verilip de harcanmayan avansların kayıt altına alınmadığından, kişilerin üzerinde kalmış olmalarına karşın defter ve belgelerde izlenemeyeceğini belirtmektedir. Bu durum da mali denetimi olumsuz yönde etkileyecektir.

Avansın kapatılması (mahsup edilmesi), avansı alan kişinin hizmeti tamamladıktan sonra, yaptığı harcamaların her birine ilişkin aldığı belgeleri (uçak bileti, otel faturası, restoran belgesi, taksi makbuzu vb. gibi belgeleri) parti saymanlığına teslim etmesi ile gerçekleşmektedir. Bu belgeler, parti yönetimi tarafından düzenlenmiş ve adına avans mahsup fişi veya belgesi gibi bir ad verilen belgeye bağlanır.

Siyasi partilerde kayıt düzeninden sonra Siyasi Partilerde Finansal Raporlama konusu incelenebilir.

¹⁸³ Mehter, a.g.e, s.22.

3.3. SİYASİ PARTİLERDE FİNANSAL RAPORLAMA

Siyasi partilerde finansal raporlama, ülkemiz ve gelişmiş ülke uygulamaları açısından incelenebilir.

3.3.1. Türkiye’de Siyasi Partilerde Finansal Raporlama

Siyasi partiler bir takvim yılı içerisinde yapmış oldukları finansal işlemleri sonucu ortaya çıkan finansal raporlar, kesip hesap çizelgeleri ile birleşik kesin hesap çizelgeleridir. Bu çizelgeler, “gelir ve gider çizelgesi” olarak da adlandırılabilir. Faaliyet sonucu ortaya çıkmamakla beraber, partilerin gelecek bir yıla ilişkin gelir ve gider tahminlerini yaptıkları yıllık bütçeleri de finansal raporlar arasında gösterilebilir.

Ülkemiz siyasi partilerin düzenlemiş oldukları finansal raporlar arasında bir standart bulunmamaktadır. Partilerin mali denetimleri gereği Anayasa Mahkemesi’ne sundukları kesin hesap çizelgelerinin yanında bazı partiler isteğe bağlı olarak da varlık ve kaynaklarını gösteren bilançolar düzenleyebilmektedir. Şimdi partilerin mevcut muhasebe sistemlerindeki finansal raporlar ile siyasi parti bütçeleri sırasıyla incelemeye konu olacaktır.

3.3.1.1. Kesin Hesap ve Birleşik Kesin Hesap Çizelgeleri

Kesin hesap kavramı, siyasi partilerin yıl içinde yapmış oldukları gelir ve giderlerin yılsonundaki envanteri olarak tanımlanabileceği gibi, “parti örgütlerince ve genel merkezce hazırlanan, denetim için Anayasa Mahkemesi’ne verilen, kapsamına ait olduğu dönemin hesap sonuçları yer alan çizelgeler¹⁸⁴” olarak tanımlanabilir. SPY’nin 73. maddesine göre; parti merkezi ve bağlı ilçeleri de kapsamak üzere iller teşkilatı, her bütçe yılını izleyen Nisan ayı sonuna kadar, bir önceki yıla ilişkin uygulama sonuçlarını gösteren kesin hesaplarını hazırlarlar. İl teşkilatından parti merkezine gönderilen kesin hesaplar ile parti merkezine ilişkin olan kesin hesaplar,

¹⁸⁴ Mehter, a.g.e, s.26.

merkez karar ve yönetim kurulunca da incelenerek karara bağlanır ve birleştirilir.

Siyasi partilerde kesin hesabı hazırlamakla görevli iki teşkilat bulunur. Bunlar genel merkez teşkilatı ve il teşkilatıdır. Partilerin kaç ilde teşkilatlanması varsa o sayıda il kesin hesabının düzenlenmesi gerekir. İl kesin hesapları, o ilin bağlı ilçelerini de kapsayacak şekilde bir önceki yıla ait bütçe uygulama sonuçlarını gösteren bir çizelgedir. İllerin kesin hesapları hazırlamaları gibi, partilerin genel merkezleri de, gelir ve gider kayıtlarından genel merkez kesin hesabını hazırlarlar.

İllerin ve genel merkezin hazırlayacağı kesin hesap çizelgeleri gelirler ve giderler olmak üzere iki kısımdan oluşur. Gelir kısmında ilgili yılın bütün gelir unsurları tek tek (bağış gelirleri, milletvekili aidatları, faiz geliri gibi) alt alta yazılır ve karşılıklarına o yılın sonundaki toplamları yazılır. Gelir unsurlarının altına gelirler toplamı yazılır. Bu toplam altına önceki yıldan devreden nakit (kasa, banka vb. gibi) mevcutları ve örgütün sonraki döneme devreden borçları (satıcılara borçlar, verilen çekler vb. gibi) toplamları ile yazılır. Gelirler toplamı önceki yıldan devreden nakit mevcudu, sonraki döneme devreden borç toplamları ile toplanır. Bulunan toplam, o ilin veya genel merkezin bir yıllık gelirler genel hesabını, kesin hesap gelir kısmını oluşturur.

Çizelgenin giderler kısmında ise ilgili yılın bütün gider unsurları (kira giderleri, haberleşme, personel giderleri vb. gibi) tek tek birer satır şeklinde alt alta yazılır ve karşılıklarına o yılın sonundaki toplamları yazılır. Gider unsurlarının altına, giderler toplamı yazılır. Bu toplamın altına, önceki yıldan devreden borçlar, verilen ve henüz mahsubu yapılmamış veya geri alınmamış avans gibi ödemeler ve gelecek yıla devreden nakit mevcudu yazılır ve toplamları alınır. Bulunan toplam, ilin veya genel merkezin bir yıllık giderler genel hesabını, kesin hesabın giderler kısmını oluşturur. Kesin hesabın gelirler ve giderler toplamının birbirine eşit olması gerekir.

Kesin hesap çizelgesinin şekli, kapsadığı hesaplar, düzenlenme yöntemleri, genel merkez kesin hesabı ve il kesin hesabı açısından aynıdır. Ancak genel merkeze ilişkin kesin hesabın baş kısmına “..... Partisi Genel Merkez Kesin Hesabı”, il

teşkilatının baş kısmına “..... Partisi Bağlı İlçeleri de Kapsayan İl Örgütü Kesin Hesabı” yazılması gerekir. Genel merkezin gelirleri arasında il kesin hesabından farklı olarak, “devlet yardımı” unsuru bulunmaktadır. Bu kesin hesaba ilişkin örnek Tablo 3.1’de sunulduğu gibidir.

Tablo 3.1: İl Kesin Hesap Çizelgesi Örneği

..... PARTİSİ BAĞLI İLÇELERİDE KAPSAYAN İL ÖRGÜTÜ KESİN HESABI			
İlin Adı Ait Olduğu Yıl			
	Tutar (TL) <td></td> <th>Tutar (TL)</th>		Tutar (TL)
GELİRLER		GİDERLER	
Üye Giriş Aidatı	Personel Giderleri
Üye Yıllık Aidatı	Temsil ve Ağırılama Giderleri
Bağış ve Yardımlar	Basılı Kağıt-Kırtasiye-Büro Gid.
Faaliyet Gelirleri	Haberleşme Giderleri
Diğer Gelirler	Taşıma ve Araç Giderleri
" "	Seyahat Giderleri
" "	Kira Giderleri
" "	Tamir Bakım Onarım Giderleri
" "	Isıtma Aydınlatma Temizlik Gid.
" "	Vergi-Harç-Noter-Sigorta Gid.
" "	Demirbaş Alımları
" "	Teşkilata Yardım Giderleri
" "	Özel Aidat İadesi
" "	" "
Geçen Yıldan Devr. Nakit (Kasa/Banka)	Önceki Yıldan Kalan Borç Ödemeleri
... YILI GELİRLER TOPLAMI		... YILI GİDERLER TOPLAMI
Yıl Sonundaki Borçlar	Kasa Mevcudu
	Banka Mevcudu
.... YILI GELİRLER GENEL TOPLAMI YILI GİDERLER GENEL TOPLAMI
..... İl Başkanı Adı Soyadı İmza Mühür			

Kaynak: Mehter, a.g.e, s. 34'den yararlanılarak geliştirilmiştir.

Partinin bir yıllık gelir ve giderlerini gösteren kesin hesabı ise; partinin örgütlendiği illerden gönderilen ve adına bağlı ilçeleri de kapsayan il kesin hesabı denilen çizelgelerin gelir ve gider kısımlarında yazılı hesap tutarlarının, aynı ad altında üst üste konulması ve buna genel merkez hesaplarının da eklenmesi suretiyle oluşturulur. Buna ilişkin bir örnek çizelge aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 3.2: Parti Kesin Hesap Çizelgesi Örneği

..... PARTİSİ YILI KESİN HESAP ÇİZELGESİ							
GELİRLER	GENEL MERKEZ ADET İL BAŞKANLIĞI	TOPLAM	GELİRLER	GENEL MERKEZ ADET İL BAŞKANLIĞI	TOPLAM
Üye Giriş Aidatı	Personel Giderleri
Bağış ve Yardımlar	Tems. Ve Ağırl. Gid.
Faaliyet Gelirleri	Haberl. Giderleri
" "	Kira Giderleri
" "	Demirbaş Alımları
" "	Bina Alımları
" "	Basın Yayın Giderleri
Geçen Yıldan Devden Nakit	" "
TOPLAM GELİR	TOPLAM GİDER
Yıl Sonundaki Borç	Yıl Sonu Kasa Mevcudu
				Yıl Sonu Banka Mevcudu
GENEL TOPLAM	GENEL TOPLAM

Kaynak: Mehter, a.g.e, s. 34.

Siyasi partilerin iller teşkilatından gönderilen kesin hesapları ile merkez teşkilatına ait olan kesin hesaplarının, merkez karar ve yönetim kurulunca incelenerek karara bağlanması ve birleştirilmesi ile “birleşik kesin hesaplar” ortaya çıkar. Bu şekilde, partinin tüm gelir ve giderlerinin topluca gösterilmesi sağlanır. Tablo 3.2’de gösterilen çizelge de, hesapların birleştirilmiş olduğu bir çizelgedir. Ancak bu çizelgede sadece hesap isimleri gözükmekte ve illerin gelir ve giderleri ayrıntılı biçimde yer almamaktadır¹⁸⁵. Yasanın 73. ve 74. maddelerinde sözü edilen birleşik kesin hesap çizelgesi, gelir ve gider ayrıntılarının genel merkez ve iller itibariyle gösterilmesini öngörmektedir. Genel merkezin ve illerin gelir ve giderlerinin de ayrıntılı biçimde gösterildiği bir birleşik kesin hesap çizelgesi örneği Tablo 3.3’de görüldüğü gibidir.

¹⁸⁵ Mehter, a.g.e, s. 35.

Tablo 3.3: İlleri ve Genel Merkezi Kapsayan Birleşik Kesin Hesap Örneği

GELİRLER KISMI						
İLLER	Üye Giriş Aidatı	Bağış ve Yardım	Geçen Yıdan Devreden Gelir	Gelirler Toplamı	Sene Sonu Borç	Genel Toplam
Adana
Adıyaman
Afyon
" "	" "	" "	" "	" "	" "	" "
" "	" "	" "	" "	" "	" "	" "
" "	" "	" "	" "	" "	" "	" "
TOPLAM
Genel Merkez
Genel Toplam
GİDERLER KISMI						
İLLER	Personel Giderleri	Temsil Ağrlama	Giderler Toplamı	Kasa Mevcudu	Banka Mevcudu	Genel Toplam
Adana
Adıyaman
Afyon
" "	" "	" "	" "	" "	" "	" "
" "	" "	" "	" "	" "	" "	" "
" "	" "	" "	" "	" "	" "	" "
TOPLAM
Genel Merkez
Genel Toplam

Kaynak: Mehter, a.g.e, s. 36.

Anayasa Mahkemesi'nin partileri denetiminde ön önemli paya sahip olan, birleşik kesin hesaplardır. Bu hesaplar üzerinde yer alan, gelir ve giderlerin ilgili belge ve defterler ile karşılaştırılması ve incelenmesi yapılır ve kararlar ortaya çıkan sonuca göre verilir.

3.3.1.2. Siyasi Partilerde Bütçe

Kelime anlamı ile bir kuruluşun, bir aile ya da bir kişinin gelecekteki belirli bir süre için tasarladığı gelir ve giderlerini tür ve ayrıntılarıyla gösteren çizelge anlamına gelen bütçe, siyasal anlamda, parti tüzel kişiliğinin ve örgütünün, yıllık olarak gelir ve gider tahminlerini gösteren, partinin yetkili organlarınca incelenip karar bağlanan ve bir yıllık finansal işlemlerin dayanağını oluşturan belge¹⁸⁶ anlamına gelir.

SPY'nin 73. maddesi bütçe ile ilgili olarak; “siyasi partilerin bağlı ilçeleri de kapsamak üzere iller teşkilatı gelir tahminlerini ve gider miktarlarını gösteren bir yıllık bütçe hazırlarlar ve ilgili takvim yılından önceki Ekim ayı sonuna kadar genel merkeze gönderirler. Bu bütçeler ile aynı süre içerisinde hazırlanacak olan genel merkez bütçesi en geç ilgili takvim yılından önceki Aralık ayı sonuna kadar parti merkez karar ve yönetim kurulunca incelenir ve karar bağlanır.” Açıklaması yer almaktadır. Yapılan bu işlemlerin bütünü, partinin yıllık tahmini bütçesini oluşturur.

Siyasi partilerin yıllık bütçelerinin hazırlanmasına ilişkin esaslar, parti iç yönetmeliklerinde gösterilir. Hazırlanan iç yönetmelik, yetkili organların onayından geçtikten sonra uygulamaya girer. Bu iç yönetmelik, partinin iller örgütünün, genel merkezinin ve diğer örgütlerinin (kadın kolları, gençlik kolları gibi) hazırlayacakları bütçelere ilişkin temel ilke ve kuralları içerir.

Parti tüzel kişiliğinin genel bütçesi; ilçe bütçelerini kapsayan il bütçelerinin toplamının genel merkez bütçesi ile birleştirilmesi ile ortaya çıkmaktadır. İl bütçesinin varsa bağlı ilçelerin bütçelerini de kapsamaması gerekir. Örneğin; İzmir ili bütçesi, partinin varsa Buca, Bornova, Konak gibi ilçelerine ilişkin gelir ve gider tahminlerini de kapsayacak şekilde tek bir bütçe şeklinde genel merkeze gönderilir. Yasa da belirtildiği üzere, iller örgütü Ekim ayı sonuna kadar genel merkeze bütçeyi göndermek zorunda olduğu için, ilçe bütçelerinin de bu takvime uyarak daha önceki aylarda hazırlanıp il örgütüne verilmesi gerekmektedir. İl ve ilçe örgütleri tarafından

¹⁸⁶ Mehter, a.g.e, s.9.

hazırlanan bütçede, önceki yıl veya yıllarda gerçekleştirilen gelir ve gider tahminleri de ayrıntılı bir şekilde gösterilmelidir. Ayrıca varsa önceki yıldan devreden kasa ve banka mevcudunun, demirbaş mevcutlarının, verilen avansların, borçların ve alacakların da hazırlanan bütçe tahmininde gösterilmesi gerekmektedir. Bütçeler, bu şekilde hazırlanmadığında bütçe olma niteliği taşımadığı gibi, genel merkezle il örgütleri arasında ve ayrıca parti tüzel kişiliğinin yıl sonunda hazırlanacak bir dizi hesaplarında çeşitli sorunlar yaratabilmektedir¹⁸⁷.

Parti genel merkez bütçeleri de il bütçeleri gibi hazırlanır. Genel merkezin bütçesi ile illerin bütçeleri en geç Aralık ayının sonuna kadar parti genel merkezinin yetkili organlarınca incelenir ve karar bağlanır. SPY'ye göre bu organ genel merkez idare kurulu ya da merkez yürütme kurulu olarak da adlandırılan parti merkez karar ve yürütme kuruludur.

Ülkemizdeki siyasi partilerin düzenlemiş oldukları finansal raporlar ile bütçelere değinildikten sonra gelişmiş ülkelerdeki siyasi partilerin finansal raporlaması incelenebilir.

3.3.2. Gelişmiş Ülkelerde Finansal Raporlama

Türkiye'de olduğu gibi diğer ülkelerde de finansal raporlar genellikle nakit hareketi ile gelir ve harcama kalemlerini yansıtabilecek şekilde düzenlenmektedir. Değişik ülkelerin siyasi partilerinin finansal raporlarına yönelik yapılan incelemeler, partilerin düzenlemiş oldukları finansal raporlar arasında bir standart olmadığını ortaya koymuştur. Bu ülkelere Amerika, İngiltere ve Fransa örnek olarak verilebilir.

ABD'de siyasi partiler, bir faaliyet döneminde gerçekleşen tahsilat ile ödemeleri gösterir formlarını doldurarak Federal Election Commission-FEC'in denetimine sunmak zorundadır. Bu formlar özet rapor, ayrıntılı rapor ve eklerinden

¹⁸⁷ Kılınç, age, s.77.

oluřmaktadır¹⁸⁸. Bu formlardan ayrıntılı rapor örneği, aşağıda görüldüğü gibidir.

¹⁸⁸ Marşap ve Akbulut, a.g.m, s.47.

Tablo 3.4: ABD’de Siyasi Partilerin Federal Seçim Komisyonuna Sunduğu Ayrıntılı Tahsilat ve Ödemeler Raporu

I. TAHSİLATLAR	RAPORLAMA DÖNEMİ	
1. Bağışlar		
a) Kişiler		
b) Siyasi Parti Komiteleri		
c) Diğer Komiteler		
2. Diğer Parti Komitelerinden Transfer		
3. Alınan Borçlar		
4. Borcun Üstlenilmesi Yoluyla Alınan Bağışlar		
5. Faaliyet Harcamalarını Karşılama Üzere Alınan Devlet Yardımı		
6. Aday ve Komitelere Yapılan Bağışlardan Partiye İade Edilen Tutarlar		
7. Diğer Faaliyetlerden Sağlanan Tahsilatlar (temettü, faiz geliri vb.)		
8. Ortak Faaliyetler İçin Eyalet Hesaplarından Transferler		
II. ÖDEMELER	RAPORLAMA DÖNEMİ	
1. Faaliyet Giderleri		
2. Diğer Parti Komitelerine Transferler		
3. Federal Adaylara, Komitelere ve Diğer Komitelere Yapılan Bağışlar		
4. Bağımsız Harcamalar		
5. Parti Komiteleri Tarafından Yapılan Harcama		
6. Borç Ödemeleri		
7. Verilen Borçlar		
8. İade Edilen Bağışlar		
a) Kişiler		
b) Siyasi Parti Komiteleri		
c) Diğer Komiteler		
9. Diğer Ödemeler		
10. Toplam Ödemeler		
III. Net Bağışlar / Faaliyet Giderleri		
1. Toplam Bağışlar (Borçlar Dışında)		
2. İade Edilen Bağışlar (-)		
3. Net Bağışlar		
4. Toplam Faaliyet Giderleri		
5. Faaliyet Harcamalarını Karşılama Üzere Devletten Alınan Yardım (-)		
6. Net Faaliyet Giderleri		

Kaynak: Marşap ve Akbulut, a.g.m, s. 53.

Ayrıntılı raporda, Tablo 3.4'den de görüleceği üzere, tahsilâtlar ve ödemeler çeşitlerine göre ayrıntılı olarak sunulmaktadır. Partinin nakit hareketlerini ortaya koyan bu tablo “Nakit Akım Tablosu” olarak da değerlendirilebilir¹⁸⁹. Özet tabloda ise, partinin dönem başındaki nakit mevcudu, dönem içindeki nakit tahsilatları, yapmış olduğu ödemeler, dönem sonundaki nakit mevcudu ve borç ile yükümlülükler yer almaktadır. Eklerde ise, tahsilât ve ödemelerin türü, gerçekleştirenlerin kimlik bilgileri ve tutarlar yer almaktadır.

İngiltere’de ise, siyasi partiler kendilerine yapılan bağışları, aldıkları borçları ve yaptıkları harcamaları üçer aylık dönemlerde (üçer aylık dönemin bitiminden sonra gelen ayın sonuna kadar) ayrıntılı bir şekilde Seçim Komisyonu’na rapor etmek zorundadır. Siyasi partilerin bu raporları, Seçim Komisyonu tarafından incelenerek kendi internet sitesinde kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır. Raporların teslimine ilişkin üçer aylık dönemler ve son teslim tarihleri Tablo 3.5’deki gibidir.

Tablo 3.5: Üç Aylık Dönemler ve Son Teslim Tarihleri

Üçer Aylık Dönemler	Son Teslim Tarihi
Ocak-Mart	30 Nisan
Nisan-Haziran	30 Temmuz
Temmuz-Eylül	30 Ekim
Ekim-Kasım	30 Ocak

Kaynak: <http://www.electoralcommission.org.uk>, Erişim: 25.01.2009.

İngiliz parlamento genel seçimleri sırasında siyasi partiler, borçlarını ve bağışlarını haftalık rapor şeklinde beyan etmek zorundadırlar. Eğer seçimlerde partinin herhangi bir adayı olmayacaksa siyasi partiler kendilerini bu zorunluluktan muaf tutabilir. Eğer partiler raporlanacak herhangi bir bağış ya da borç almadı ise her üç ayda bir sıfır gelir gösteren bir rapor hazırlamak zorundadır. Siyasi partiler, dört raporlama döneminde de sıfır gelir elde ettiyse, bağış ya da borç ile gelir elde edinceye kadar raporlama yapmasına gerek yoktur¹⁹⁰.

¹⁸⁹ Marşap ve Akbulut, a.g.m, s.47.

¹⁹⁰ Okan, a.g.e, s.29.

Fransa’da seçimlere katılan adaylar ve siyasi partiler, yardım almış oldukları şahısların adlarını ve yardım miktarını ilgili raporlarda eksiksiz bir biçimde açıklamakla yükümlüdürler. Ayrıca seçimi kazanan siyasi partiler, seçimleri izleyen iki ay içerisinde kampanya hesaplarını Siyasal Partilerin ve Seçimlerin Finansmanı Ulusal Komisyonu’na vermek durumundadır¹⁹¹. Bu işlem sırasında kampanya hesaplarına ilişkin gelir ve giderlerle ilgili sayısal değerleri gösteren belgelerin de teslimi gerekmektedir.

Siyasi partilerdeki muhasebe sistemi öğeleri itibariyle incelendikten sonra siyasi partilerde denetim konusuna geçilebilir.

3.4. SİYASİ PARTİLERDE DENETİM

Bir işin doğru ve yöntemine uygun olarak yapılıp yapılmadığını incelemek, teftiş etmek, kontrol etmek anlamlarına gelen denetim, gerek denetimin yapılacağı kuruluşun faaliyetlerine şeffaflık kazandırması gerekse ilgi gruplarının merak ettiği sorulara cevap verebilmesi açısından önemli bir kavramdır. Kepekçi denetim kavramını “bir örgütün ekonomik faaliyetlerine ve olaylarına ilişkin açıklanan bilgilerin, önceden belirlenmiş kriterlere uygunluk derecesini belirlemek ve raporlamak amacıyla bu ekonomik faaliyetlere ve olaylara ilişkin bilgilerle ilgili kanıtların tarafsızca toplanması, değerlenmesi ve sonucun bilgi kullanıcılarına raporlanması süreci¹⁹²” olarak tanımlarken, Güredin ise denetimi “iktisadi faaliyet ve olaylarla ilgili iddiaların, önceden saptanmış ölçütlere uygunluk derecesini araştırmak ve sonuçlarını ilgi duyanlara bildirmek amacıyla tarafsızca kanıt toplayan ve kanıtları değerleyen sistematik bir süreç¹⁹³” olarak tanımlamıştır.

Genel olarak üç türde denetim faaliyetlerinden söz edilir. Bunlar; finansal tabloların denetimi, uygunluk denetimi ve faaliyet denetimidir¹⁹⁴. Finansal tabloların denetimi; bir işletmeye ilişkin finansal tabloların belirli muhasebe standartlarına uygun olarak düzenlenip düzenlenmediği konusunda bir görüşe ulaşmak amacıyla

¹⁹¹ Tacar, a.g.e, s.63.

¹⁹² Celal, Kepekçi. **Bağımsız Denetim**, Avcı Ofset Matbaacılık, İstanbul, 2004, s.1.

¹⁹³ Ersin, Güredin. **Denetim ve Güvence Hizmetleri**, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 2007, s.11.

¹⁹⁴ Güredin, a.g.e. s.16.

yapılan finansal tablo denetimlerini¹⁹⁵; uygunluk denetimi, bir örgütün mali işlemlerinin ve faaliyetlerinin önceden belirlenmiş kurallara veya mevzuata uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan incelemeyi¹⁹⁶; faaliyet denetimi ise, örgütsel faaliyetlerin sistematik bir biçimde incelenerek, bu faaliyetler için kullanılan kaynakların etkinlik ve verimliliğine ilişkin sonuçların saptanmasını¹⁹⁷ kapsamaktadır.

Demokrasi ile yönetilen günümüz ülkelerinde temsili demokrasinin vazgeçilmez ögesi olan siyasi partilerin faaliyetlerinin, gerek Anayasal düzenlemelere gerekse yasal düzenlemelere uygunluğu, siyasi partilerde denetim kavramını önemli kılmaktadır. Özellikle, hedeflerini gerçekleştirmek için önemli miktarda kaynağa ihtiyaç duyan siyasi partilerin, devletten ve vatandaşlardan sağlamış olduğu kaynağı nerede ve nasıl kullandığının sorgulanması gerekliliği, denetim kavramının önemini daha da arttırmaktadır.

Siyasi partilerin denetimi Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmaktadır. Anayasa Mahkemesi denetiminde, partilerin Siyasi Partiler Yasası ile belirlenmiş düzenlemelere uygun bir şekilde davranıp davranmadığını incelemektedir. Bir nevi uygunluk denetimi olarak da nitelendirilebilecek bu denetim, ayrıca siyasi partilerin finansal çıktıları olan kesin hesapların incelenmesini de kapsamaktadır. Bu yönüyle de diğer bir denetim türü olan finansal tabloların denetimi işin içine girmektedir. Finansal tabloların denetiminde ise, parti kesin hesaplarındaki gelir ve gider kalemlerinin ve bunların dayanağını oluşturan defter ve belgelerin yasalara uygunluğu sorgulanmaktadır.

¹⁹⁵ Seval Kardeş Selimoğlu, “**Denetimin Genel Çerçevesi**” Muhasebe Denetimi, Editör: Seval K. Selimoğlu ve Şaban Uzay, Gazi Kitabevi, Ankara, 2008, s. 6.

¹⁹⁶ Kepekçi, a.g.e, s.3.

¹⁹⁷ Melih Erdoğan, **Denetim**, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, 2006, s. 6.

3.4.1. Siyasi Partilerde Denetim Gereksinimi

Demokrasinin yapı taşı olarak gösterilen siyasi partilerin faaliyetlerinin de doğal olarak, demokrasinin gerekliliği olan hukuk düzenine uygun olması gerekmektedir. Bu gerekliliğe uygun olarak davranmayan siyasi partilerin faaliyetlerinin denetlenmesi, gerek siyasi partiler mensuplarındaki hukuki bilincin artması, gerekse parti ile ilgili olan ilgi gruplarının (devlet, üye, seçmen, partizan gibi) en doğal hakkı olan bilgi edinme haklarının cevaplandırılması açısından önem taşımaktadır.

Özellikle günümüz siyasi partilerinin, yalnızca genel seçimlerde değil, belediye seçimlerinde de büyük harcamalara yöneldiği görülmektedir. Bu harcamalar kaynağının sorgulanması ve sonucunda siyasetin finansmanında kaçak alanların önüne geçilmesi, siyasal hayatın daha adil bir düzene kavuşmasını sağlayacaktır.

Siyasi partilerin denetlenmesi; hukuki, demokratik, mali, toplumsal¹⁹⁸ ve partisel olmak üzere beş nedene dayandırılabilir. Hukuki neden, ülkenin gerek anayasasının gerekse yasalarının öngördüğü, siyasi partilerin denetlenmesi zorunluluğudur. Ülkemizde bu denetim görevi, Anayasa Mahkemesi'ne verilmiştir. İkinci neden, hukuk devleti olmanın gereği olarak ortaya çıkan demokratik nedendir. Hukuk devleti, toplumdaki bütün kesimlerin, idare, kurum ve kuruluşlarla bireylerin, her türlü işlem ve eylemlerini hukuka bağlayan hukuk güvencesine alan ve koruyan, hukuku üstün kılan devlet demektir. Demokrasi, hukuk devleti ile gerçeklik ve önem kazanır. Demokratik hukuk devleti; açıklığı, şeffaflığı ve denetimi içeren bir rejimdir. Bu rejimin gereği olarak, siyasi partiler de denetlenir¹⁹⁹. Demokratik toplumlarda şeffaflık son derece önemlidir. Şeffaflığın gereği olarak, sadece siyasi partiler değil birçok özel kişilik denetime tabidir. Siyasi partiler finansal açıdan, bireylerin ve kurumların partiye yapmış oldukları bağış, aidat gibi ödemeler ile devletin yapmış olduğu hazine yardımı ile varlığını sürdürür. Doğal olarak bu kişi ve kurumlar, yapmış oldukları bu yardım ve ödemelerin nerede ve nasıl kullanıldığını

¹⁹⁸ Mehter, a.g.e, s.6.

¹⁹⁹ Mehter, a.g.e, s.7.

bilmek isteyeceklerdir ve bu da mali denetimi zorunlu kılacaktır. Toplumsal nedenler ise parti ve politika ile ilgisi olan kişi ve kuruluşların partilerin mali ve hukuki yönden nasıl bir durumda olduğunu bilmek istemeleri sonucu ortaya çıkar. Bilgi edinme gereksinimi demokratik bir hak olduğu kadar, şeffaflığın da bir gereğidir. Partilerin denetlenmesinde son neden partisel nedenlerdir. Partisel nedenler, harcamaları azaltmak ve siyasal yozlaşmaya engel olmak üzere iki açıdan incelenebilir. Siyasi arenadaki rekabetin üst düzeye ulaştığı seçim dönemlerinde, siyasi partilerin harcamalara daha fazla yöneldiği görülmektedir. Mali gücün bu şekilde sarf edilmesi her zaman seçimi kazanmanın garantisi olmamaktadır. Mali gücün seçimi garanti etmemesi, sınırlı olan kaynakların israfına yol açmaktadır. Bu durumun önüne geçilmesi amacıyla ülkeler seçim dönemlerinde, harcamalara tavan sınırı koyabilmektedir. Ancak, siyasi ahlaktan yoksun olan bazı kişilerin yasaya aykırı olarak davranmaları siyasette yozlaşmaya yol açmaktadır. Örneğin, partiye gelen bir bağışın hesaba dahil edilmeyerek, kişisel zenginlik sağlamak amacıyla kullanılması, gerek siyasi etiğe gerekse ahlaki yasalara aykırı bir davranıştır. Yapılan denetimler sonucu bu durumların ortaya çıkarılması siyasette yozlaşmanın önüne geçilmesinde önemli bir katkı sağlayacaktır.

Denetime gereksinim duyulmasının başında ise haksız rekabetin önüne geçilmesi gelmektedir. Giderek artan seçim giderleri, partileri yeni kaynaklar bulmaya yöneltirken, buna bağlı siyasi yolsuzluk söylentileri de artmaktadır. Güçsüz partiler ve adaylara zenginlerin yaptığı bağışlar, bu kişilerin partiler ve adaylar üzerinde haksız ve yasadışı etkiye bulunmalarına olanak tanıyabilmektedir. Bu durumda siyasi eşitsizlik ortaya çıktığı gibi, aynı zamanda iktidar partisinin lehine çıkar elde edilmesi de söz konusu olmaktadır. Böylece siyasi sisteme olan güven azalmakta, sistemde başta seçimler olmak üzere kurumsal geçerlilik krizine neden olmaktadır. Bu durumları ortadan kaldırmak için yasal düzenlemelere gidilmiş ve çıkarılan yasalar ile siyasi partilerin ve adayların eşit ortamda yarışması amaçlanmış ve siyasetçilerin güçlü mali kaynaklara sahip olanların baskılarından kurtulması sağlanmaya çalışılmıştır²⁰⁰.

²⁰⁰ Gençkaya, **Devletleşen Par...**, s. 4

3.4.2. Siyasi Partilerde Denetiminin Türleri

1982 Anayasası'nın 69. maddesi siyasi partilerin uyacakları esasları düzenlemektedir. Bu esaslar içerisinde, siyasi partilerin denetimi ve izlenmesi ile ilgili; "siyasi partilerin mali denetiminin Anayasa Mahkemesi'nce yapılacağı" ifadesi ile "Cumhuriyet Başsavcılığı, kurulan partilerin tüzük ve programlarının ve kurucularının hukuki durumlarının Anayasaya ve yasa hükümlerine uygunluğunu, kuruluşlarının takiben ve öncelikle izler, faaliyetlerini de takip eder. Çeşitli konulara ilişkin olarak siyasi parti aleyhinde açılan davaları Anayasa Mahkemesi karara bağlar." ifadesi yer almaktadır. Anayasada yer alan bu ifadeler kapsamında, Anayasa Mahkemesi'nin siyasi partiler üzerindeki denetimi; (1) Parti Tüzük ve Programları ile Eylemlerinin Anayasa'nın 68/4. Maddesine Aykırılığının Denetimi, (2) Siyasi Partilerde Mali Denetim, olmak üzere iki şekilde incelenebilir.

3.4.2.1. Parti Tüzük ve Programları ile Eylemlerini Anayasa'nın 68/4. Maddesine Aykırılığının Denetimi

Türkiye'de siyasi partilerin denetimi ve izlenmesi görevi, devlet adına iki organ tarafından yapılmaktadır. Bu organlar Anayasa Mahkemesi ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'dır.

Cumhuriyet Başsavcılığı, kurulan partilerin tüzük ve programlarının ve kurucularının hukuki durumlarının Anayasa ve yasalara uygunluğunu denetler ve faaliyetlerin izler. Cumhuriyet Başsavcısı, SPY'nin 9. maddesi gereğince sicil dosyası için gerekli bilgi ve belgelerin gönderilmemesi, istenilen eksikliklerin giderilmemesi durumlarında doğrudan; SPY'nin yasaklarla ilgili 4. kısmındaki demokratik düzenin, milli devlet niteliğinin, Atatürk ilke ve inkılâplarının ve laik devlet niteliğinin korunması ve çeşitli diğer konularda yasaklara aykırılık olması durumunda resen, Bakanlar Kurulu kararı üzerine Adalet Bakanlığı'nın talebiyle ya da bir siyasi partinin talebi üzerine dava açabilir²⁰¹. Ancak bir siyasi partinin Cumhuriyet Başsavcılığı'ndan dava açılmasını isteyebilmesi için, bu partinin son

²⁰¹ SPY, Madde: 99.

milletvekili genel seçimlerine katılmış olması, TBMM’de grubu bulunması, ilk büyük kongresini yapmış olması, partinin merkez karar ve yönetim kurulunun üye tam sayısının salt çoğunluğunun oyu ile dava açılmasının istenmesi yolunda karar alınmış bulunması ve istenenin parti adına parti genel başkanı tarafından Cumhuriyet Başsavcılığı’na yazılı olarak yapılmış olması gerekmektedir. Cumhuriyet Başsavcılığı, Adalet Bakanı’nın veya partinin yazılı isteminde, yeterli delil bulunduğu kanısına varırsa davayı açar. Yeterli delil bulunmadığı kanısına varırsa dava açmayacağını Adalet Bakanı’na veya siyasi parti genel başkanlığına yazılı olarak bildirir²⁰².

Adalet Bakanı ve siyasi partinin, Cumhuriyet Başsavcılığı’nın bildirim üzerine, bu bildirim tebliğ tarihinden başlayarak otuz gün içinde, Siyasi Partilerle İlgili Yasakları İnceleme Kurulu’na²⁰³ yazı ile itirazda bulunma hakkı vardır. Kurul, itirazı en geç otuz gün içinde inceler; itirazı haklı görmez ise dava açılmaz; haklı görürse, Cumhuriyet Başsavcılığı dava açmakla yükümlüdür.

Cumhuriyet Başsavcılığı, SPY’nin 101, 102, 103, 104 ve 105. maddelerindeki durumların varlığında Anayasa Mahkemesi’ne dava açabilirler.

Anayasa Mahkemesi, Cumhuriyet Başsavcılığı’nın SPY’nin emredici hükümlerine aykırılık nedeniyle resen başvurusunu dosya üzerinde inceler, gerekli görürse bilgi ve belge ister, ilgilileri dinlemek için çağırır. Hükümlere aykırılık görmesi durumunda bu aykırılığın giderilmesi için ilgili siyasi parti ihtar kararı verir. Bu yazının tebliğ tarihinden itibaren altı ay içinde aykırılık giderilmediği takdirde, Cumhuriyet Başsavcılığı ilgili hükmün gereği olarak o siyasi partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için Anayasa Mahkemesi’ne resen dava açabilir²⁰⁴.

²⁰² SPY, Madde: 100.

²⁰³ Bu kurul, siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin isteklerin, Cumhuriyet Başsavcılığınca reddi halinde, yapılan itirazları incelemek üzere kurulmuştur. Kurul, Yargıtay Ceza Daire Başkanlarından kurulur. Bunların en kıdemlisi kurulun başkanıdır. Daire başkanlarının özürleri halinde dairenin en kıdemli üyesi kurula katılır. Kurul üye tamsayısı ile toplanır. Kurulun karar yeter sayısı, üye tamsayısının salt çoğunluğudur.

²⁰⁴ SPY, Madde:104.

3.4.2.2. Siyasi Partilerde Mali Denetim

Siyasi partilerde mali denetim, siyasetin para ile olan ilişkisi yönünden ön plana çıkmaktadır. Rekabetçi siyasal sistemin oluşmasında birçok unsur etkilidir, ancak bu unsurlar içerisinde özellikle para asli nitelik taşıır²⁰⁵. Burada dikkat çeken nokta, asli nitelik taşıyan bu paranın kaynağının yasallığının sorgulanması gerekliliğidir.

Siyasi partilerin paraya duydukları gereksinim, bilinçli ve örgütlü bir menfaat grubu olan baskı gruplarını gündeme getirmektedir. Ortak çıkarlar etrafında toplanmış olan kişilerin oluşturduğu bu topluluk, etkileme olayına ve temeline dayanır²⁰⁶. Bir başka ifadeyle menfaat ve baskı grupları siyasal erke gelmeyi düşünen parti ya da adaylardan kendi görüşlerine yakın bulduklarını, oylarıyla, propaganda araçlarıyla ve de mali yardımlarıyla desteklerler. Baskı grupları, siyasi partilerle olan ilişkilerinde çeşitli yöntemler kullanırlar. Bunlar; ikna, tehdit, hükümet faaliyetlerini baltalama, grev, kamuoyunu etkilemek için yapılan çeşitli eylemler ve paradır²⁰⁷. Baskı grupları yine mali kaynakları ölçüsünde haber ve propaganda araçlarına sahiptirler. Ellerindeki bu olanakları partiler lehine kullanarak dolaylı olarak partilere destek oldukları gibi, siyasi partilere yaptıkları bağışlar o partiyi seçim mücadelesinde diğer partilerden daha avantajlı bir duruma getirebilmektedir²⁰⁸. Bilindiği gibi SPY, siyasi partilerin baskı gruplarının etkisi altına girmesini önlemek amacıyla hazine yardımını öngörmektedir. Yasanın bu yaklaşımı, baskı gruplarının siyasi hayattaki önemini ortaya koyar niteliktedir. Siyasi partilerin, fon gereksinimlerini karşılamada, baskı gruplarının yasaya uygun olmayan katkıları, siyasi parti-baskı grubu ilişkisinin irdelenmesini gerekli kılmaktadır

Siyasi partilerde mali denetimin amacı, kapsamı, mali denetim sistemleri ve mali denetim süreci bu başlık altında kısaca açıklanabilir.

²⁰⁵ Gençkaya, Siyasi Partilere ve Aday..., s.129.

²⁰⁶ Tunaya, a.g.e, s.320.

²⁰⁷ Burhan Kuzu, "Siyasi Partilerin Kapatılması Rejimi", **İ.Ü.H.F Mecmuası**, c:LII, Sayı:1-4, İstanbul, 1998, s.89.

²⁰⁸ Ahmet N. Yücekök, "Siyasi Partilerin Masraf Denetimi", **A.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 2, Ankara, 1972, s.69.

3.4.2.2.1. Siyasi Partilerde Mali Denetimin Amacı ve Kapsamı

Siyasetle para arasındaki yakın ilişki, siyasi partilerin mali yönden denetiminin önemini ve gereğini ortaya koymaktadır. Siyasi partilerin denetimi ile ilgili ilk yasal düzenleme ABD’de, ilk anayasal düzenleme ise 1949 yılında Federal Almanya’da yapılmıştır. Türkiye’de 1961 yılında hukuk düzenine dahil edilen siyasi partilerin mali denetiminin amacı, 1961 Anayasası’nın 57. maddesinde “Partilerin gayri meşru gelir kaynaklarına sahip olmalarını, iktidar partilerinin manevi tazyik ile kitle halinde büyük hibeler sağlamasını önlemek amacıyla partilerin gelir ve giderleri alanında açıklığı sağlamak çeşitli memleketlerde ya mevzuat ya da Anayasa hükümleri yoluyla olasıdır. Geçirdiğimiz tecrübelerden sonra böyle bir hükmün tecrübeler sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kontrolün şekli ve şümülü yasayla düzenlenecektir...” şeklinde açıklanmıştır. Söz konusu düzenlemeler ise 1965 ve 1983 yıllarında yürürlüğe konan SPY ile gerçekleşmiştir. SPY, siyasi partilerin gelir elde etmelerindeki usuller ile gider yapmalarındaki usulleri düzenlemiş ve partilerin bu düzenlemelere ne ölçüde uyduğunu saptamak amacıyla da Anayasa Mahkemesi’ne siyasi partilerin mali denetimi görevini vermiştir.

Anayasanın 57. maddesinden anlaşılacağı üzere partilerin mali denetimi iki amaçla kabul edilmiştir. Bunlardan birincisi, iktidar partilerinin yasadışı gelir elde etmelerini önlemek, diğeri ise partilerin gelir ve giderlerine açıklık kazandırmaktır. Gerek ilgi gruplarının demokrasinin gereği olan bilgi edinmelerini sağlamak, gerekse vatandaşlarının demokrasiye olan güvenlerinin artırılması, denetimin amaçları arasında gösterilebilir. Bilindiği gibi siyasi partilerin gelir sağlamalarında ve giderde bulunmalarında bazı usuller söz konusudur. Mali denetim sonucu siyasi partilerin usulsüzlük nedeniyle almış oldukları bazı yaptırım ve cezalar, siyasi partilere bu yasal sınırları hatırlatma amacına da hizmet etmektedir.

Siyasetin finansmanını açıklık kazandırmak, siyasette yozlaşmanın önüne geçmek, ilgi gruplarına gereksinim duyduğu bilgileri sağlamak vb. gibi işlevleri bulunan mali denetim, Anayasa Mahkemesi tarafından şekle yönelik denetim (ilk inceleme) ve esasa yönelik denetim olmak üzere iki aşamalı olarak yapılmaktadır.

Şekle yönelik denetim; parti hesaplarının Anayasa Mahkemesi'ne tesliminde zamana uyum, teslim edilen hesap ve belgelerle ilgili bir eksiklik bulunup bulunmadığı ve hesap belgelerindeki tutarlılık konularında incelemeleri içermektedir. Esasa yönelik denetim ise gelir ve giderlerin gerek yasaya gerekse defter ve kayıtlara uygunluğunun incelenmesi işlemlerini içermektedir. Parti hesaplarının ilk ve esastan incelenmesinde, biri diğerine gerek mevzuat gerekse işlemlerin tekniği yönünden sıkı biçimde bağlıdır. İlk inceleme yapılmaksızın esastan incelemeye geçilemez²⁰⁹.

SPY'nin 8. maddesine (Partilerin Kurulması) uygun olarak kurulmuş olan bütün siyasi partileri mali denetime tabidir. Yasa da, siyasi partilerin önceden izin almaksızın kurulacağı ve Anayasa ve yasalara uygun olarak faaliyette bulunacağını belirtmektedir. Kuruluş dilekçesi ile tüzük ve programını İçişleri Bakanlığı'na veren siyasi partiler tüzel kişilik kazanmış olur ve o andan itibaren faaliyette bulunduğu sürece yüksek mahkemenin denetimine tabi olurlar. SPY kurulmuş olan bütün partilerin denetime tabi olduğunu belirtmiş, partiler arasında bir ayırım yapmamıştır.

Kurulduğu andan itibaren tüzel kişilik kazanmış bulunan siyasi partilerin, bütün gelirlerinin bu tüzel kişilik adına elde edilmesi, bütün giderlerinin aynı şekilde partinin bu tüzel kişiliği adına yapılması gerekmektedir. Bu durumun uygunluğu, Anayasa Mahkemesi'nin, tüzel kişiliğin elde ettiği bütün gelirler ile yaptığı bütün harcamaların yasaya uygunluğu denetimi sonrasında nitelik kazanmaktadır. SPY'nin 75. maddesi Anayasa Mahkemesi'nin denetimi, evrak üzerinden yapacağını belirtmiştir. Dolayısıyla partilerin gelir ve giderlerinin belge ile ispatı zorunludur. Anayasa Mahkemesi belge ile gösterilmiş bulunan gelir ve giderin denetimini, ilgili belgelerin yasaya uygun bir belge olup olmadığını ve gelir ve gider ile belge arasında uygunluk bulunup bulunmadığını araştırır ve ona göre karar verir. Ayrıca, mali denetim sırasında, yapılan giderlerin siyasi partilerin amacına uygun olup olmadığı hususu da önemlidir. Örneğin Anayasa Mahkemesi'nin bazı denetimlerinde, partinin tüzel kişiliği adına talih oyunlarının oynandığı görülmüştür. Böyle bir harcamanın partinin amaçları ile bağdaşmayacağı açıktır.

²⁰⁹ Anayasa Mahkemesi İç Tüzüğü, Yasa No: 2949, Resmi Gazete: 03.12.1986-19300, Madde: 16-17.

Demokrasinin gereği olarak Şeffaflık, Şeffaflığın gereği olarak da siyasi partilerde mali denetim zorunluluk arz etmektedir. Günümüz siyasi partilerinin çok büyük miktarlara ulaŐan gelir ve giderleri; kamuoyuna kapalı hiçbir eylemin olmaması anlamına gelen Şeffaflık kavramının sonucu olarak yasal düzenlemelere konu olmuştur. Bu yasal düzenlemeler, siyasi partilerin faaliyetlerinin yürütülmesini sağlayan mali kaynakların elde edilmesini ve kullanılmasını denetlemektedir. Denetim sonucu ortaya çıkan yararlar aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Hangi menfaat gruplarının hangi siyasi partiyi destekledikleri ortaya çıkar ve ülkedeki siyasal bilinç gelişir.
- Halkın seçime olan inancını güçlendirerek, dolaylı yollara sapma eğiliminde olanları siyasal risk altında tutarak bu yöndeki davranıŐlarını önler.
- Seçimler, iş başına gelen yöneticiler üzerindeki maddi baskıları ortadan kaldırır.
- Maddi kaynakların, adaylar ve partiler arasında eŐsitsizlik yaratacak Şekilde dağılmasının seçmen kitlesi üzerindeki ters tepkisini nler²¹⁰.
- Siyasal sistemin Şeffaflığı kavuşturulması çabaları, demokrasiye olan inancın güçlenmesini sağlar.
- Mali denetim sonrası partiye ya da parti mensuplarına verilecek olan yaptırım ve cezalar, partileri yasal sınırlar içerisinde hareket etmeye zorlar.

3.4.2.2.2. Siyasi Partilerde Mali Denetim Sistemleri

Siyasi partilerin mali yapısının denetimine ilişkin olarak iki tür sistem vardır. Bunlardan birincisi partilerin hesaplarını açıklamaları sistemi, diğerisi ise partilerin bir devlet organına hesap vermeleri sistemidir. Bu sistemler kısaca açıklanabilir.

²¹⁰ Levent Köker, “Siyasal Partilerin Parasal Denetimi”, (YayımlanmamıŐ Yüksek Lisans Tezi), A.. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1979, s.23.

3.4.2.2.1. Hesaplarını Açıklamaları Sistemi

Siyasi partilerin belirli dönemlerde, gelir ve giderlerine ilişkin hesaplarını kamuoyuna açıklamaları sistemi, siyasi partilerin hesaplarını açıklamaları sistemini ifade eder. Bu sistemde partilerin gelir ve giderlerinin denetimi konusunda herhangi bir devlet organının yetkisi olmayıp, uygulanacak yaptırım konusunda takdir kamuoyunundur.

Siyasi partilerin hesaplarının açıklamaları sistemini kabul eden ülkelerin başında Almanya gelmektedir. Alman Anayasası'nın 21. maddesine göre siyasi partiler mali kaynakları ile ilgili rapor vermek zorundadırlar. 24.07.1967 tarihli Alman Siyasi Partiler Yasası, bu konunun ayrıntılarını düzenlemiştir. Buna göre partilerin denetimini yapacak olan kamuoyudur ve partilerin gelir ve giderlerinin herhangi bir devlet organınca denetimi söz konusu değildir. Bu sistemde partiler bir hesap raporu hazırlarlar. Bu rapor bir gelir cetvelinden ibarettir. Bu hesap raporuna partinin her eyalet teşkilatının hesap raporları aynen geçirilir. Eyalet raporları içinde ise, eyaletlere bağlı mahalli teşkilatların kısmi raporları yer alır. Bu hesap raporu yıllık olarak hazırlanır ve izleyen yılın en geç 30 Eylül'ünde Alman Federal Meclis Başkanı'na sunulur. Başkanlık tarafından bu raporlar, Federal İlan Gazetesi'nde yayınlanır. Bu sayede hesaplar kamuoyunun bilgisine sunulmuş olmakta ve açıklık sağlamaktadır²¹¹.

Partilerin hesaplarını açıklama kuralının kabul edildiği diğer bir ülke Arjantin'dir. Arjantin'de Ekim 1967 tarihli Partiler Yasası partilerin yıllık bilançolarını ve üyelerinin listesini açıklama zorunluluğu getirmiştir²¹².

Partilerin hesaplarını açıklama sistemi yalnızca Almanya ve Arjantin'e has değildir. ABD, İngiltere, Fransa, İsveç gibi ülkelerde de partilerin masrafları ile ilgili hükümlere rastlanmaktadır²¹³. Ancak bu ülkelerde, düzenlemeler, doğrudan partilerin

²¹¹ TİKVEŞ Özkan, **Anayasa Mahkemesinin Siyasi Partilerin Gelir ve Giderlerini Denetlemesi**, Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt:6, Sayı: 9, 1971, s.43.

²¹² Özkan, a.g.e, s.45.

²¹³ Kılınç, a.g.e, s.25.

gelir ve giderlerini açıklamalarını değil, seçim zamanı yapılan masraflarını bildirilmelerini ve bağlı kuruluşlarının denetlemelerini öngörmüştür.

3.4.2.2.2. Bir Devlet Organına Hesap Vermeleri Sistemi

Partilerin hesaplarını açıklamaları sisteminde, partiler hesaplarını kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla açıklarken; bu sistemde partiler gelir ve giderlerine ilişkin hesaplarını mevzuata uygun olup olmadığını bir devlet organı tarafından incelenmesi amacıyla açıklarlar. Denetleme sonucunda gelir ve giderlerin yasaya uygun olup olmadığına karar verilir. Aykırılık durumu söz konusu olursa ilgili partiye yaptırım uygulanır.

Türkiye’de ilk kez 1961 Anayasası ile partilerin mali denetimi kabul edilmiştir. Anayasanın 57. maddesi, bu görevi Anayasa Mahkemesi’nin yapacağını ve partilerin Anayasa Mahkemesi’ne hangi hallerde ve ne şekilde hesap vereceğini düzenlerken, 69. maddesi ise bu görevin nasıl yerine getirileceğini düzenlemiştir.

Türkiye’de uygulanan bu sistem doğrultusunda partiler, gelir ve giderlerini gösteren hesap çizelgelerini, ilgili belgelerle Anayasa Mahkemesi’ne verirler. Siyasi parti liderleri karara bağlanarak kesinleşmiş bulunan kesin hesap çizelgeleri ile parti merkez ve bağlı ilçeleri de kapsayan iller teşkilatının kesin hesabının onaylı bir örneğini Anayasa Mahkemesi’ne, bir örneğini de bilgi için Cumhuriyet Başsavcılığı’na verir. Anayasa Mahkemesi’nin evrak üzerinde yapmış olduğu denetim sonucunda, partinin gelir, gider, hesap ve işlemlerinin yasaya uygunluğuna karar verilmesi durumunda parti tüzel kişiliği sorumluluktan kurtulmuş olur. Yasaya aykırı gelir, gider belirlenirse o gelir ve gider hazineye gelir olarak kaydedilir.

Siyasi partilerin bir devlet organına hesap vermesi kuralının geçerli olduğu bir diğer ülke ABD’dir. ABD’de bağımsız bir kuruluş olan FEC, siyasi partilerin finansal denetimini yapmaktadır. 1974 yılında faaliyete geçen FEC’in kuruluş amacı, “Siyasi Partiler Seçim ve Kampanya Kanunu’nu uygulamak, devlet yardımını yönetmek ve siyasi parti finansal faaliyetlerini denetlemek ve açıklamaktır.” Altı

üyeden oluşan FEC'in üyeleri altı yıllık dönemler için, Senato'nun önerisi ile Başkan tarafından seçilmektedir. Üç üyeden fazlasının aynı partiden olması yasaklanmıştır. Siyasi partiler gerek normal faaliyet gerekse seçim dönemlerinde üçer aylık ve altışar aylık özel ve ayrıntılı finansal raporlarını kanunda belirtilen süreler içinde FEC'in denetimine sunmak zorundadırlar. Bu raporlar kamuoyunun incelemesine açıktır. FEC, bu raporlardan başka, Başkan adaylarının kampanya da sağladıkları kaynak ve yaptıkları harcamaları, denetim raporlarını ve diğer FEC görüşlerini de yayınlamaktadır.

Bu sistemi benimseyen bir diğer ülke de İngiltere'dir. İngiltere'de de Seçim Komisyonu (Electoral Commission), doğrudan parlamentoya karşı sorumlu, bağımsız bir devlet kuruluşudur. 30.10.2000 tarihinde kurulan bu komisyonun görevleri arasında şunlar yer almaktadır²¹⁴;

- Siyasi partilere yapılan bağışları kontrol etmek,
- Partilerin seçimlerdeki harcamalarını denetlemek,
- Siyasi partilerin gelir ve harcamalarının kayıt altına alınmasını sağlamak,
- Siyasi partilerin yıllık hesaplarını yayınlamak.

İngiltere'de siyasi partiler her mali yılın sonunda, finansal durumlarını gösterir bir rapor düzenlemek zorundadırlar. Eğer, o yıl içinde siyasi partinin brüt gelir ve harcamaları tutarı 250.000 Pound'u aşmış ise rapor denetçi tarafından denetlenmek zorundadır. Siyasi partiler finansal durumlarını gösteren raporlarını ilgili yılın sonundan itibaren; denetlenmiş ise altı ay, denetlenmemiş ise üç ay içerisinde göndermek zorundadırlar. Komisyon bu raporları kamunun bilgilenebilmesine açık tutmaktadır.

Siyasi partilerin hesaplarını açıklamaları sisteminde denetimi yapacak organ kamuoyu iken, hesap vermeleri sisteminde devlet organıdır. Hesap açıklama sisteminde partiler hesaplarını açıklayarak kamuoyuna sunarlar, hesap vermede ise partinin hesapları bir devlet organı tarafında incelenir. Hesap açıklama sisteminde yasaya aykırı bir gelir elde edildiğinde ya da yasaya aykırı bir harcama yapıldığında

²¹⁴ Marşap ve Akbulut, a.g.m, s.47.

uygulanacak yaptırım siyasidir, halkın takdirine bırakılmıştır; hesap vermede ise yasaya aykırı bir gelir ya da harcama belirlendiğinde uygulanacak yaptırımlar hukukidir ve yasada öngörülen yaptırımlar uygular. Ayrıca hesap vermede denetim sonucunda verilen kararlar Resmi Gazete’de yayınlanır ve kamuoyuna sunulur.

3.4.2.2.3. Siyasi Partilerde Mali Denetim Süreci

Siyasi partilerin; il ve genel merkez teşkilatlarının kesin hesapları hazırlaması, bu hesapların merkez karar yürütme kurulu tarafından birleştirilmesi, ortaya çıkan birleşik kesin hesapların parti genel başkanı tarafından Anayasa Mahkemesi’ne gönderilmesi ve Anayasa Mahkemesi’nin parti hesaplarının inceleyerek bir yargıya varması süreci, siyasi partilerin “mali denetim süreci” olarak adlandırılabilir. Bu süreç, aşamaları ile alt başlıklar şeklinde incelenebilir.

3.4.2.2.3.1. Kesin Hesap ve Birleşik Kesin Hesapların Hazırlanması

Partilere ait kesin hesap ve birleşik kesin hesapların hazırlanması konusu, SPY’nin 73. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre siyasi partiler, bir bütçe yılına ilişkin faaliyet sonuçlarını gösteren çizelgeleri Nisan ayına kadar hazırlamak zorundadır. Kesin hesaplar, partilerin merkez ve ilçeleri de kapsamak üzere iller teşkilatı tarafından hazırlanmaktadır.

Parti merkezine Nisan ayı sonuna kadar teslim edilmek zorunda olan kesin hesaplar, partilerin Merkez Karar ve Yürütme Kurulu tarafından incelenerek karara bağlanır ve birleştirilir. Kesin hesapların birleştirilmesi sonucu parti tüzel kişiliğine ilişkin birleşik kesin hesaplar ortaya çıkmış olur. SPY’nin 74. maddesine göre, siyasi partilerin birleşik kesin hesaplarını Haziran ayı sonuna kadar Anayasa Mahkemesi’ne vermesi gerekmektedir. Dolayısıyla siyasi partilere birleşik kesin hesaplarını hazırlamasına ilişkin olarak yasa tarafından tanınan süre Haziran ayının sonu olmaktadır.

3.4.2.2.3.2. Birleşik Kesin Hesapların Anayasa Mahkemesi'ne Gönderilmesi

Siyasi partilerin gelir, gider, mal, para, borç, alacak gibi konulardan oluşan mali işlemlerinin denetimi, Anayasa'nın 68. maddesi uyarınca Anayasa Mahkemesi'ne verilmiş, 2820 sayılı SPY'nin 74. maddesinde de denetimin Anayasa Mahkemesi'nce yapılacağı ayrıca belirtilmiştir. Bu nedenle; siyasi partilerin genel başkanları, karara bağlanarak birleştirilmiş bulunan kesin hesap ile parti merkez ve ilçelerini de kapsayan iller teşkilatının kesin hesaplarının onaylı birer örneğini o yılın Haziran ayı sonuna kadar Anayasa Mahkemesi'ne ve bilgi içinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı-YCB-'na vermek zorundadırlar. Parti hesabının; parti tüzel kişiliğinin en üst düzeydeki yasal temsilcisi olan parti genel başkanı tarafından Anayasa Mahkemesi'ne verilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, yetkili olmayan kişilerce gönderilen hesaplar, Anayasa Mahkemesi'nce, parti genel başkanı tarafından gönderilmesi için partiye geri gönderilmektedir. Bu durumun istisnası, hesabın verildiği günlerde parti genel başkanının geçerli bir mazeretinin olmasıdır. Böyle durumlarda, hesabın başkan vekili ya da parti genel sekreteri tarafından verilmesi kabul edilmektedir. Bir takvim yılına ait hesabın izleyen yılın Haziran ayı sonuna kadar Anayasa Mahkemesi'ne verilmesi gerekmektedir. Bir partinin, yıl içinde kurulmuş olması da bu durumu değiştirmemektedir. Bu partiler, 31 Aralık gününe kadar olan dönemi kapsayan hesaplarını, izleyen yılın Haziran ayı sonuna kadar Anayasa Mahkemesi'ne vermek durumundadır. Geçerli bir neden olmaksızın, hesabın mahkemeye verilmemesi durumunda yasaya aykırı bir durum oluşur ve bu durumda mahkemenin vereceği karara göre işlem yapılır.

Siyasi partilerin Anayasa Mahkemesi'ne gönderecekleri parti hesabı;

- Bağlı İlçeleri Kapsayan İller Kesin Hesapları,
- Genel Merkez Kesin Hesabı,
- Birleşik Kesin Hesap,
- Hesapların Birleştirilmesi ve Kabulüne İlişkin Karar,
- Diğer belgelerden,

oluşur²¹⁵.

²¹⁵ Mehter, a.g.e, s.98.

Bağlı ilçeleri da kapsayan iller kesin hesapları; il başkanlığınca düzenlenen, mühürlenip imzalanarak parti genel merkezine gönderilen, o ile bağlı ilçelerin hesaplarını da kapsayan bir çizelgedir. Bu çizelgenin bir yanında ayrıntıları ile gelirlerin, diğer yanında ayrıntıları ile giderlerin gösterilmesi gerekmektedir. İl ve örgütlerinden alınan çizelgeler, il başkanlıklarında birleştirilerek, kendi gelir ve giderleri de eklenerek bir adet çizelge oluşturulmaktadır.

Genel merkez kesin hesabı; genel merkezin gelir ve giderlerini gösteren bir çizelgedir. İl kesin hesap çizelgesinden, çizelgenin adı dışında hiçbir fark bulunmamaktadır. Bu hesabın onaylanmış örnekleri de parti genel başkanı tarafından Anayasa Mahkemesi'ne verilir.

Hesapların birleştirilmesi ve kabulüne ilişkin karar; il teşkilatlarından gelen kesin hesaplarla genel merkezin hazırladığı kesin hesabın, partinin merkez karar ve yürütme kurulunca incelenerek karara bağlanmasına ilişkin alınan kararın bir örneği de Anayasa Mahkemesi'nin istemiş olduğu belgeler arasında yer almaktadır. Kurulun almış olduğu karar; parti tüzel kişiliğinin o yıla ilişkin gelirlerinin, giderlerinin, gelecek yıla devreden nakitlerinin, borçlarının ve alacaklarının incelendiği ve kabul edildiği, kabul edilmeyen konular varsa bunlar hakkında ne gibi işlemler yapıldığı veya yapılacağı konularını içerir ve bunlar partinin karar defterine geçirilir²¹⁶.

Diğer belgeler ise, parti genel başkanlarınca Anayasa Mahkemesi'ne gönderilecek kesin hesaba eklenmesi gereken;

- Partinin aynı hesap döneminden edindiği taşınmazları,
- Değeri yüz milyon²¹⁷ lirayı aşan taşınır malları,
- Değeri yüz milyon lirayı aşan menkul kıymetleri,
- Değeri yüz milyon lirayı aşan hakların, iller itibariyle hazırlanmış ve onaylanmış çizelgeleri (il örgütü bulunmayan yerlerde ilçe örgütlerine ait ayrı ayrı düzenlenmiş çizelgeler),

kapsamaktadır²¹⁸.

²¹⁶ Mehter, a.g.e, s.100.

²¹⁷ Bu tutarlar 1999 yılı için geçerli olup, izleyen yıllarda yeniden değerlendirme oranının uygulanması ile bulunan tutar uygulanır. 2009 yılı için bu tutar 1094,81 TL'dir.

Bu çizelgelerin istenmesindeki temel amaç, parti tüzel kişiliğinin illerdeki ve genel merkezdeki taşınmazlarının, taşınırlarının, menkul kıymetlerinin, haklarının, hesap kayıtları ile doğruluğunu belirlemek ve yıllar içindeki değişimini görebilmektedir²¹⁹.

Yukarıda sayılan çizelgelerin bütünü, parti tüzel kişiliğinin hesabını oluşturmaktadır. Bu çizelgeler 30 Haziran'a kadar, parti genel başkanlığınca Anayasa Mahkemesi'ne ve yasanın 102. maddesine uyarınca da aynı çizelgenin bir örneği YCB'ye verilmek zorundadır.

3.4.2.2.3.3. Birleşik Kesin Hesapların Anayasa Mahkemesi'ne Gereği Gibi veya Hiç Gönderilmemesi Durumu ve Sonuçları

Siyasi partilerin mali denetimden sorumlu olan Anayasa Mahkemesi, denetim sırasında çeşitli nedenlere bağlı olarak, denetimin sağlıklı yürümesini engelleyen bazı durumlar ile karşılaşabilmektedir. Bu durumlar; siyasi partilerin hesaplarını vermemesi, vermiş olduğu hesapların denetlenirken gerek duyulan bilgi ve belgelerin parti tarafından verilmemesi, bazen de denetimin engellenmesi gibi konular olabilmektedir. Siyasi parti merkezli ve denetimin gereklerine aykırı olan bu durumlar, Anayasa Mahkemesi'nin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na yapacağı duyuru veya Başsavcılığın doğrudan harekete geçmesi ile ortadan kaldırılmaya çalışılır. Bu talebe karşın mevcut durumların varlığı halinde, bir başka ifadeyle hesabın zamanında veya hiç alınamaması durumunda, ilgili partiye yapılan devlet yardımının kısmen veya tamamen kesilmesi ve partiye ihtar verilmesi söz konusu olmaktadır. Yine de hesabın alınamaması veya denetim için gerekli bilgi ve belgelerin verilmemesi veyahut denetimin engellenmesi gibi durumların mevcudiyeti söz konusu ise, konunun adli yargıya taşınmasına ve ilgililere hapis veya para cezası uygulanmasına karar verilebilmektedir²²⁰. Mali denetime zarar veren her bir durumun gereğinin farklılıklar arz etmesi nedeniyle, her bir durumun ayrı ayrı incelenmesi yerinde olacaktır.

²¹⁸ SPY, Madde:74.

²¹⁹ Mehter, a.g.e, s.101.

²²⁰ SPY, Madde: 111.

Partiye ihtar verilmesi durumu, gerek parti tüzel kişiliğini gerekse gereğine uygun davranmayan parti sorumlularını ilgilendirmektedir. Parti sorumlularına ilişkin uygulamalar, cezai yaptırımlar konusunda incelenecektir. Partiye verilen ihtar, Anayasa Mahkemesi'ne süresi içinde veya hiç verilmemiş olan parti kesin hesabının alınması amacını taşır. Partiye verilmiş bulunan ihtar sonucunda, partiden kesin hesabın alınması ve denetimin sürdürülmesi sonucu ortaya çıkabileceği gibi, hesabın alınamaması nedeniyle eğer parti devlet yardımı alıyorsa bu yardımın kısmen veya tamamen kesilmesi sonucu ortaya çıkabilir.

Siyasi parti hesabının verilmemesi durumunda Cumhuriyet Başsavcılığı siyasi partiden, hesabı Anayasa Mahkemesi'ne göndermesine ilişkin talepte bulunulur. Parti tarafından bu talebe yanıt verilmemesi durumunda, Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından partiye ikinci bir ihtar yazısı gönderilir. Bu ihtar yazısından itibaren otuz günlük süre içerisinde de herhangi bir cevap alınamaması durumunda YCB o siyasi partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için Anayasa Mahkemesi'ne dava açar. Siyasi partinin, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın bu istemine karşı Anayasa Mahkemesi'ne itiraz edebilir. Anayasa Mahkemesi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın iddiasını ve ilgili partinin itirazını, bu konuda yapılacak inceleme ve inceleme sonucu ortaya çıkacak raporu temel olarak karara bağlar. Anayasa Mahkemesi partinin Devletten aldığı hazine yardımının kısmen veya tamamen kesilmesine karar verebileceği gibi herhangi bir kesintinin olmamasına da karar verebilir²²¹.

SPY'nin 102. maddesine göre, siyasi partilerin faaliyetlerinin izlenmesi amacıyla YCB'nin istediği bilgi ve belgeleri vermeyen siyasi partilere yukarıdaki hükümler aynen uygulanır. Ayrıca bu madde kapsamında, YCB'ce düzenlenen ikinci iddianamenin (ihtar), siyasi partiye tebliğinden itibaren otuz gün içinde ilgili siyasi parti tarafından söz konusu parti organı, merci veya kurulun işten el çektilmesi ve parti üyesi veya üyelerinin partiden kesin olarak çıkarılması durumunda, o partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için açılan davanın düşeceği belirtilmiştir.

²²¹ SPY, Madde: 101.

Görevlerini gereği gibi yerine getirmeyen ve parti tüzel kişiliğini çeşitli yaptırımlara maruz bırakan parti sorumluları hakkında SPY'nin 111. maddesi gereğince çeşitli cezai yaptırımlar uygulanır. Bu yaptırımlar şunlardır;

- Cumhuriyet Başsavcılığı'nca tutulacak siciller için istenen bilgi ve belgeleri vermeyen veya parti hesabını süresinde ve yasada öngörülen şekilde vermeyen sorumlular hakkında altı aydan bir yıla kadar hafif hapis cezası ve 15 TL'den 30 TL'ye kadar hafif para cezası²²²,
- YCB tarafından ihtar kararının gereğini yerine getirmeyen ve partiyi devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakan sorumlular ile Devlet yardımından yararlanmayan siyasi partilerin sorumluları altı aydan bir yıla kadar hafif hapis cezası ve 15 TL'den 30 TL'ye kadar hafif para cezası,
- SPY'nin 75. maddesi gereğince yapılan inceleme ve araştırmaları engelleyen sorumlular ile aynı madde gereğince istenen bilgileri vermeyen parti sorumluları hakkında, altı aydan bir yıla kadar hafif hapis cezası ve 60 TL'den (2009 yılı için bu tutar 656.88 TL) az olmamak üzere adli para cezası verilir.

3.4.2.2.3.4. Anayasa Mahkemesi'nin Parti Hesabını Denetimi

Anayasa Mahkemesi'nin siyasi partilerin hesaplarını denetlemesi, partilerin mali işlemlerini uygulamasından ve yıl bittikten sonra, Anayasa ve yasalara göre yaptığı, yargısal nitelikli, kesin hukuksal sonuç doğuran bir hizmettir²²³. Belgelere dayalı olarak yapılan bu denetimin nasıl yapılacağı, Anayasa Mahkemesi'nin iç tüzüğüne 16. maddesinde düzenlemiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin siyasi partilere ilişkin mali denetimi; hesabın ilk incelemesi, hesabın esasın incelenmesi ve hesap ile ilgili kararın verilmesi işlemlerini kapsayan bir süreçten oluşmaktadır. Şimdi bu süreçler sırasıyla incelenebilir.

²²² Söz konusu tutarlar 1999 yılı için geçerli olup, izleyen yıllarda yeniden değerlendirilmiştir. 2009 yılı için para cezası tutar 164,22 TL'den 328,44 TL'ye kadardır.

²²³ Mehter, a.g.e, s.102.

3.4.2.2.3.4.1. Hesapların İlk İncelemesi

Anayasa Mahkemesi, siyasi partilerin mali denetimine, parti hesaplarının ilk incelemesiyle başlar. İlk inceleme, parti hesabının Anayasa Mahkemesi'ne tam olarak gönderilip gönderilmediğinin belirlenmesi, hesap olarak gönderilen çizelgelerin birbirleriyle tutarlı olup olmadığının²²⁴ ve yasaya uygun olarak düzenlenip düzenlenmediğinin araştırılması ve bu konularda karar alınmasını içeren işlemler bütünüdür.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 16. maddesinde düzenlenen ilk inceleme, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı'nca görevlendirilecek raportörler tarafından yapılır²²⁵. Raportörler, siyasi partilerin SPY'nin 74. maddesi uyarınca Anayasa Mahkemesi'ne verdikleri, merkez karar ve yönetim kurulunca incelenerek karara bağlanmış ve birleştirilmiş bulunan bir yıllık kesin hesap ile parti merkez ve bağlı ilçeler de kapsayan iller teşkilatı kesin hesaplarının onaylı örneklerini inceler. Başkanlıkça gönderilen raportörler, kendilerine havale edilen kesin hesapları, SPY'nin 73. ve 74. maddelerine uygun olarak düzenlenip düzenlenmediğini ve kesin hesap çizelgelerinde, sonuca etkili maddi bir hata ve tutarsızlık bulunup bulunmadığını, parti hesabına ilişik belgelerin yasaya uygun olup olmadığını araştırırlar. Gerekliğinde, ilgili siyasi partilerin her kademedeki yetkililerinden, bu konulara ilişkin doğrudan bilgi isterler. Raportörler tarafından istenilen bilgilerin dayanağını oluşturan evrak ve belgelerin geciktirilmesizin verilmesi zorunludur. Görevli raportörler, siyasi partilerin örgütlendiği bütün illerin kesin hesaplarını gönderip göndermediklerini belirleyebilmek için Cumhuriyet Başsavcılığı'nda tutulan siyasi parti sicil dosyasından da yararlanırlar.

Raportörler, incelemiş oldukları parti hesap ve belgelerine ilişkin olarak düzenlemiş oldukları raporları, iki ay içinde Başkanlığa sunar; varsa eksiklik, hata ve tutarsızlıkları ortaya koyar ve bunların nasıl çözüleceğini belirler. Anayasa Mahkemesi'nce bu raporun görüşülmesi sırasında raportörlerde hazır bulunur ve gerekli açıklamaları yaparlar. Anayasa Mahkemesi'nce yapılacak ilk incelemede,

²²⁴ Mehter, a.g.e, s.102.

²²⁵ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü, Yasa No: 2949, Resmi Gazete: 03.12.1986-19300, Madde:15.

eksiklik, hata ve tutarsızlık belirlenirse, ilgili siyasi partiye eksikliklerin tamamlanması, hata ve tutarsızlıkların düzeltilmesi için, üç ayı geçmeyecek uygun bir süre verilir. Bu kararın bir örneği de, YCB'ye bildirilerek, savcılığın bu durumdan haberdar olması ve ilgili partiye gerekli tebligatı yapması sağlanır. Tanınan süre içerisinde, ilgili parti eksiklikleri tamamlamazsa mahkeme yeniden bir karar verir. Bu kararda da partiye yeniden ek bir süre verilebilir. Bu kararın içeriğinin hangi yönde olacağı, hesaptaki eksikliğin ve tutarsızlığın özelliğine ve incelemenin kaçınıcı kez yapıldığına bağılı olarak mahkemece takdir edilir. Eksikliğin yine ortadan kalkmaması durumunda SPY'nin 111. maddesi uyarınca, ilgili parti sorumlularına cezai yaptırımlar ve parti tüzel kişiliğine de SPY'nin 102. maddesi uyarınca, devlet yardımından yoksun bırakılması kararı verilebilir. Parti hesabının doğru olması veya eksikliklerin, tutarsızlıkların ve yanlışlıkların giderilerek doğru hesap alınması durumunda, raportör tarafından hazırlanan ilk inceleme raporu mahkemece görüşülür ve hesabın esastan incelemesine karar verilir. Bu karar, parti başkanlığına bildirilir.

3.4.2.2.3.4.2. Hesapların Esastan İncelemesi

Siyasi parti hesaplarının Anayasa Mahkemesi'nce karara bağlanması, esastan inceleme sonrasında gerçekleşir. Esastan inceleme, bir siyasi partinin gelir ve giderleri ile diğere ekonomik değerlerinin, defter ve belge kayıtları ile incelenmesi ve bunların doğru ve yasaya uygun olup olmadığının belirlenmesi işlemleridir²²⁶.

SPY'nin 75. ve Anayasa Mahkemesi İctüzüğü'nün 17. maddesinde düzenlenen parti hesaplarının esastan incelenmesi; Anayasa Mahkemesi tarafından evrak ve belgeler²²⁷ üzerinden yapılır. Anayasa Mahkemesi bu denetimi, Sayıştay'dan yardım sağlanarak yapabileceği gibi, siyasi partilerin genel merkezlerinde ve mahalli teşkilatlarından doğrudan doğruya veya kendi üyeleri arasından görevlendireceği bir temsilci üye veya mahallin en kıdemli adli veya idari yargı hâkimi başkanlığında yaptıracağı inceleme ve araştırmalar üzerinden yapabilir. Bu maksatla yeminli bilirkişi de görevlendirebilir.

²²⁶ Mehter, a.g.e, s.104.

²²⁷ Bu evraklar, parti kesin hesapları ile gelir ve giderlerine, borçlarına ve alacaklarına, banka hesaplarına ve taşınmaz mallara ilişkin belgelerdir.

Anayasa mahkemesi, esastan incelemeyi yaparken, hesaplara ait bilgilerin belgelendirilmesini ilgili siyasi partiden her zaman isteyebilir. Ayrıca mahkeme gerekli gördüğü durumda, denetimi yapılan partinin başkanında veya temsilcisinden yazılı görüş isteyebilir; sorumlu uzman saymanlar da dahil ilgililerin sözlü açıklamalarını alabilir.

Hesapların esastan incelenmesi sonucunda, o siyasi partinin gelir ve giderlerinin doğruluğuna veya yasaya uygunluğuna karar verebileceği gibi yasaya uygun olmayan gelir ve giderler dolayısıyla bunların hazineye gelir kaydedilmesine de karar verebilir. Siyasi partilerin büyük kongrelerinin kesin hesaplar hakkındaki kararları, Anayasa Mahkemesi'nin denetimini ve denetim sonucunu etkilemez. Parti kongresinde, kesin hesapların hukuka uygun olduğu konusunda karar çıksa bile, bu durumun Anayasa Mahkemesi'nin denetimi ile hiçbir ilişkisi yoktur. Anayasa Mahkemesi denetiminde, Anayasa ve SPY'yi esas alır.

Siyasi partilerin esastan denetiminde, parti hesaplarının ve onların dayanağını oluşturan belgelerin doğru ve aynı zamanda yasaya uygun olup olmadığı incelenir. Bu iki ölçüden birinin bulunmaması, hesabın yanlışlığını ve yasaya aykırılığını ifade eder. Hesaplar ve belgeler doğruluk ve yasaya uygunluk ölçüleri ile incelenirler ve Mahkemece karara bağlanırlar.

Doğruluk incelemesi, kesin hesapların dayanağını oluşturan defter ve belgeler üzerinden yapılan incelemeyi kapsamaktadır. Başka bir ifadeyle doğruluk incelemesi; hesap ve belgeler de doğruluğun mevcut olup olmadığının, kayıtlarda doğruluk ve denkliliğinin sağlanıp sağlanmadığının, kayıtlarda ve işlemlerde maddi hata bulunup bulunmadığının araştırılması işlemlerini ifade etmektedir²²⁸. Bu incelemede önemli olan, defterlere yapılan kayıtların belgelere dayalı olup olmadığı ve söz konusu belgelerin yasaya uygun bir belge niteliği taşıyıp taşımadığıdır. Gelir ve gider belgeleri ile defter kayıtlarının, bu kayıtlara dayanılarak çıkarılan ilçe, il ve genel merkez kesin hesaplarının dayanağını oluşturduğu için doğru olması gerekir. Defterlerin onaylı, kayıtların muhasebenin temel eşitliğine uygun, belgelerin

²²⁸ Mehter, a.g.e, s.107.

içerikleri ile defterlerdeki kayıtların uygun olması, doğruluk incelemesi kapsamında değerlendirilir.

Siyasi parti hesaplarının esastan incelenmesinde önemli olan bir başka ölçü, hesapların ve işlemlerin Yasaya uygun olup olmadığının araştırılmasıdır. Yasaya uygunluk incelemesi, parti gelirlerinin yasaya uygun bir şekilde elde edilip edilmediğinin ve giderlerin Yasaya uygun olarak yapılıp yapılmadığının saptanmasına yöneliktir. Bu konu ile ilgili SPY'nin gelirlere ilişkin 61.- 69. maddeleri ve giderlere ilişkin olarak da SPY'nin 70.-72. maddeleri temel alınır.

Raportörler, parti hesaplarının doğruluk ve yasaya uygunluk yönleriyle incelerken, partinin yıllık bütçelerini, bilançolarını veya bu nitelikteki belgelerini, gerekli görülen parti defterlerini ve diğer belgeleri de inceler²²⁹. Bu incelemede, kayıtları ayrıntılı incelemek amacıyla gereksinim duyulan belgelerin eksikliği, raportörlerin bu durumu Anayasa Mahkemesi'ne bildirmesi ve Anayasa Mahkemesi'nin de bu belgeleri ilgili partiden istemesi kararı ile giderilmeye çalışılır. İlk inceleme de olduğu gibi raportörler partilerden doğrudan belge isteyemezler.

Raportörler, esasa ilişkin incelemelerin sonuçlarını, kendi düşüncelerini de içeren bir raporla Başkanlığa sunarlar ve işin esasının görüşülmesi sırasında mahkemede hazır bulunarak gerekli açıklamaları yaparlar. Mahkeme, raporları ve gerekli açıklamaları göz önünde bulundurarak, parti hesabına ilişkin kararını ilgili siyasi partinin genel başkanlığına, bir örneğini de o siyasi partinin sicil dosyasına koyulmak üzere Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderir. Ayrıca mali denetim kararları Resmi Gazete aracılığıyla kamuoyuna duyurulur.

3.4.2.2.3.4.3. Mali Denetimin Sonuçları

Siyasi partilerin mali denetiminin Anayasa Mahkemesi tarafından fiilen yapılması ve parti hesabının kesin karara bağlanması durumunda ortaya çıkan sonuçlar, mali denetimin sonuçlarını oluşturmaktadır. Bu denetim sonucunda genel

²²⁹ Mehter, a.g.e, s.109.

olarak mali ve hukuki kararlar alınmaktadır. Mali denetimin yapılması sırasında da bazı yaptırımlar söz konusu olabilmektedir. Bu yaptırımlar, genellikle parasal olmakta ve hapis cezaları içermektedir. Kesin hesabın Anayasa Mahkemesi'ne gereği gibi veya hiç verilmemesi konusu altında bu durum incelendiği için burada yineleme yapılmaması gerekçesiyle tekrar edilmeyecektir.

Anayasa Mahkemesi'nin mali denetim sonucunda vereceği kararlar SPY'nin 75. ve 76. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu maddelere göre, mahkeme denetim sonucunda üç tür karar verebilir. Bunlar; hesabın doğruluğuna ve uygunluğuna karar verilmesi, hazinece el koyma ve paraya çevirmedir. SPY'de yer almamakla beraber, siyasi partilerin mali denetimine ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi'nin kararları incelendiğinde, Anayasa Mahkemesi'nin önerilerde bulunduğu da görülmektedir. Dolayısıyla mahkemece verilecek kararları dört grupta incelenebilir.

3.4.2.2.3.4.3.1. Hesabın Doğruluğuna ve Yasaya Uygunluğuna Karar Verilmesi

Mali denetim sonucunda, Anayasa Mahkemesi'nin parti hesabına ilişkin olarak; defterdeki kayıtların ve bunların dayanağını oluşturan belgelerin doğruluğuna, gelir ve giderlerin SPY'nin gelir ve giderlerle ilgili hükümlerine uygunluğuna karar vermesi, parti hesabının doğruluğu ve yasaya uygunluğu anlamına gelir ki bu karar parti tüzel kişiliğinin ve hesap vermekle yükümlü kişilerin, karara bağlanan yıl hesabının sorumluluğundan arınmalarını sağlar.

Parti hesabına ilişkin olarak, Anayasa Mahkemesi'nin verdiği karar kesindir ve geriye yürümez. Bu nedenle hesapta, defter ve belge kayıtlarında sonradan ortaya çıkan mali nitelikli bir konu, yeniden karar konusu yapılamaz. Ancak mali denetim kararından sonra ortaya çıkan konu, parti tüzel kişiliği ve sorumlular hakkında suç oluşturacak nitelikte ise, konu bu yönden ayrıca incelemeye alınabilir²³⁰.

Parti hesaplarını mahkemeye vermekle yükümlü kişilerin, bu hesapları süresi içinde ve yasaya uygun bir şekilde vermesi durumunda, hesap verme sorumlulukları

²³⁰ Mehter, a.g.e, s.111.

sona erer. Hesaptaki yanlışlıklar ve yasaya aykırılıklar nedeniyle ortaya çıkabilecek yaptırımlar, parti tüzel kişiliğine ilişkin olduğu için bu kişileri bağlamaz. Parti hesabının karara bağlanması ve yayınlanmasından sonra bu kişilerin ilgili yıl hesap ve işlemlerine karşı herhangi bir sorumlulukları kalmaz. Ancak bu kişilerin hesap vermemesi, denetimi engellemesi ve yasaya aykırı içerikte ve suç oluşturan eylemlerin sonradan ortaya çıkması durumunda, kişisel nitelikteki bu suçlardan yargılanırlar.

3.4.2.2.3.4.3.2. Önerilerde Bulunma

Anayasa Mahkemesi, yapılan mali denetim sonunda, ilgili partiye kimi önerilerde bulunma yoluna da gidebilir. Bu durum, denetimin yasal dayanakları arasında yer almamakla beraber, partilerin muhasebe sistemlerinin yasaya daha uygun bir duruma getirilebilmesi için doğal olarak ortaya çıkmış ve sürecin bir parçası olmuştur.

Mali işlemlerin daha düzgün, sağlıklı ve hızlı yürütülmesi amacı taşıyan önerilerde bulunma, yargılama ve karara bağlama hizmetlerinin bir gereği olarak Anayasa Mahkeme tarafından siyasi partilere yapılmaktadır. Öneriler, ağırlıklı olarak usule yönelik olup defter, kayıt ve belge düzeni ile ilgilidir.

Siyasi partilerin mali denetimi, yalnızca hukuki değil, mali işlemleri ve muhasebe tekniklerini de içerdiği için, denetim sonunda mutlaka yaptırılması gerekmeyen ancak düzeltilmesinde yarar görülen birçok işlem ve olayla karşılaşmak olasıdır²³¹. Örneğin, defter ve belgelerin denetime daha elverişli olabilmesi için, gelir-gider belgeleri ile muhasebe kayıtlarının açıklama içerir şekilde düzenlenmesi mahkeme tarafından partiden istenebilir. Bu durum, SPY'ye aykırılık taşımamakla beraber, mali işlemlerin yasaya uygun olup olmadığının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Benzer şekilde Anayasa Mahkemesi'nin bu konuda verilmiş birçok kararı bulunmaktadır. Bu kararlara örnek olarak;

²³¹ Mehter, a.g.e, s.113.

- Avansların ilgili avans hesaplarına ve borçların Satıcılar veya Borçlar Hesabına kaydedilmesi²³².
- Gelir makbuzlarının kayıtlara geçirilmesinde özen gösterilmesi²³³,
- Parti gelirleri için alındı belgesi olarak kullanılan makbuz ve koçanlardan oluşan ciltlerde, bir cilt bitmeden diğerine geçilmemesi, bir ciltte birkaç yılın gelirlerinin yer almaması, ciltlerden koçanların koparılmamış olması, alındı belgelerinin günü gününe kaydedilmesi, alındı belgelerinin düzenlenmesinde gerekli özenin gösterilmesi²³⁴,
- Bankalardaki paraların banka hesabında gösterilmesi, buradan kasaya para aktarımında muhasebe kayıtlarına yansıtılması ve kasa hesabının izlenmesi yönünde kasa defterinin tutulması gereği²³⁵,
- Siyasi partilerin, il örgütleri kesin hesap çizelgelerinin gelir ve gider unsurlarını ayrıntılı olarak düzenlemeleri, sağladıkları gelirler için düzenledikleri alındı belgelerine gelir alan kişinin adını ve soyadını yazmaları²³⁶,

verilebilir. Anayasa Mahkemesi'nin siyasi partilere yapmış olduğu bu önerilerin, genellikle biçimsel hatalara yönelik olduğu görülmektedir. Bu tarz hatalar bir yaptırım gerektirmemekte olup, verilen öneriler biçimsel eksiklikleri gidermeye yönelik olmaktadır.

3.4.2.2.3.4.3.3. Hazinece El Koyma

Siyasi partilerin mali denetimi ile ortaya çıkabilecek sonuçlardan bir diğeri de hazinece el koymadır. Mali içerikli bir yaptırım olan hazinece el koyma, parti mal varlığından para ile belirlenen bir bölümün, Devlet Hazinesi'ne geçirilmesini sağlayan bir yaptırım kararıdır. Bu tür yaptırımlarda, parti tüzel kişiliği ya da yöneticilerine herhangi bir hukuki veya cezai yaptırım uygulanmaz.

²³² AMK; SPMD; E. 2007/21, K. 2008/83, K.t. 26.06.2008.

²³³ AMK; SPMD; E. 1994/8, K. 1997/4, K.t. 11.03.1997.

²³⁴ AMK; SPMD; E. 1991/6, K. 1997/19, K.t. 21.11.1997.

²³⁵ AMK; SPMD; E. 1995/13, K. 1996/9, K.t. 02.04.1996.

²³⁶ AMK; SPMD; E. 1997/16, K. 1996/10, K.t. 02.04.1996.

Hazinece el koyma konusu, SPY'nin 67, 69, 75 ve 76. maddelerinde düzenlenmiştir. Yasanın 75. maddesinde, Anayasa Mahkemesi'nin mali denetimi sonunda, siyasi partilerin yasaya uygun olmayan gelir ve giderlerinin Hazine'ye gelir kaydedileceğini belirtmiş; 76. maddesinde hazineye gelir kaydedilecek konuları tek tek belirterek, hazineye nasıl geçirileceğini açıklanmıştır. Buna göre;

- Bağış alınması yasaklanmış kişi ve kurumlardan sağlanan gelirlerin tümü,
- Bağış yapabilecek kişi veya kuruluşlardan Yasada belirtilen sınırlar aşılarak sağlanan gelirin bu sınırları aşan miktarı,
- Bağlı oldukları yasa hükümlerine göre siyasi partilere aynı yardımda bulunabilecek kuruluşların, kendi yasa hükümleri dışında buldukları bağışlar,
- Yasaya aykırı olarak sağlanan kredi ve borçlar,
- Yasanın 69. maddesinde belirtilen esaslara aykırı olarak sağlanan gelirlerin tümü (Makbuzlarda bulunması gereken bilgilerin bulunmaması),
- Belgelendirilmesi gerektiği halde belgelendirilmeyen gelir ve giderlerin tümü,
- Yasanın 66. maddesine aykırı şekilde sağlanmış taşınmaz malların tümü ile yine bu maddeye göre sağlanabilecek taşınmazların yasal sınırı aşan kısmı, ait oldukları maddelerdeki deyimler uyarınca, Hazineye irat kaydedilirler veya hazinece el konulurlar ya da Hazine adına tapuya kaydedilirler.

Parti mal varlığının hazineye intikali; hazineye irat kaydedilme, hazinece el koyma ve son olarak da hazine adına tapuya tescil olmak üzere üç şekilde olmaktadır. Bu farklılık, hazineye intikali söz konusu olan partiye ilişkin değerlerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Parti mal varlığının hazineye intikali farklı şekillerde olsa da, parti mal varlığı üzerindeki etkisi açısından farksızdır. Çünkü üç durumda mal varlığında, bir ekonomik değer azalışı yaratmaktadır.

3.4.2.2.3.4.3.4. Paraya Çevirme

Siyasi partilerin mali denetimi sonunda, Anayasa Mahkemesi kararı ile ortaya çıkan diğer bir hukuki durum ve yaptırım paraya çevirme işlemidir. Siyasi partiler Yasasının 68. maddesinde belirtildiği üzere, siyasi partiler ikametleri ile amaç ve faaliyetleri için gerekli olanlardan başka taşınmaz mal edinemezler. Bu maddeye aykırı bir şekilde elde edilen taşınmazların durumu Yasanın 77. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, bir siyasi partinin, Yasanın 68. maddesine aykırı olarak taşınmaz mallara sahip olduğu anlaşılırsa, Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla ve bu mahkemenin göstereceği süre içinde siyasi parti tarafından bu malların paraya çevrilmesi yoluna gidilir. Verilen bu süre içerisinde partinin ilgili taşınmazları paraya çevirmesi gerekir, paraya çevrilen taşınmazların bedeli o siyasi partide kalır. Paraya çevirme işleminin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği ve taşınmaz bedelinin parti gelirine alınıp alınmadığı, izleyen yıl hesabının denetiminde izlenir²³⁷. Siyasi partinin verilen süre içerisinde söz konusu taşınmaz ya da taşınmazları paraya çevirmemesi durumunda, ilgili taşınmaz hazineye intikal ettirilir.

Türkiye'deki siyasi partilerin mevcut muhasebe sistemleri ve denetimi konusu irdelendikten sonra çalışmanın dördüncü bölümünde, siyasi partilere önerilecek olan muhasebe sistemi ve denetimi konuları ile kuramsal bilgiyi desteklemek amacıyla örnek bir uygulama yer alacaktır.

²³⁷ Mehter, a.g.e, s.116.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ PARTİLERE ÖNERİLEN MUHASEBE SİSTEMİ VE DENETİMİ

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde Türkiye'deki siyasi partilerde mevcut olan muhasebe sisteminin yenilenme gereği; siyasi partilere önerilen muhasebe sistemi ve denetimi konuları ele alınacak ayrıca siyasi partilere önerilen muhasebe sistemi örnek bir uygulama ile desteklenecektir.

4.1. TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ PARTİLERDE MEVCUT MUHASEBE SİSTEMİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Demokratik toplumların vazgeçilmez ögesi olan ve Anayasalarla koruma altına alınan siyasi partilerin, kendilerine verilen bu önemin gereği olarak, faaliyetlerini hukuk sınırları içerisinde yürütmesi gerekmektedir. Bu faaliyetlerin, gerek Anayasanın 2. maddesinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti, “..... başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir” ilkesine uygunluk, gerekse mali yapıları gereğince SPY'de belirtilen usullere uygunluk içerisinde olması gerekmektedir. Anayasanın temel ilkelerine uygunluk konusu önemli olmakla birlikte, çalışmada, siyasi partilerin mali yapılarının yasaya uygunluğu ve daha şeffaf bir mali yapının nasıl bir muhasebe sistemi ile oluşturulabileceği ön plana alınacaktır.

Türkiye'deki siyasi partiler mevcut sistemde, ne ortak bir muhasebe sistemi uygulamasına ne de mali açıdan toplumu aydınlatacak nitelikte şeffaf bir yapıya sahiptir. Siyasi partilerin muhasebe sistemleri, Anayasada düzenlendikleri 1961 yılından bu yana olgunlaşmakla beraber, çağın gereklerine cevap verebilecek bir niteliğe ulaşamamıştır. Bu çalışmada, çağın gereklerine cevap verebilecek bir sistem oluşturulması gayesi güdülmekle beraber şunu da belirtmekte fayda var ki; kayda alınamayan paralar sebebiyle var olan kayıt dışılık, ortaya konulacak olan siyasi partilere muhasebe sistemi önerisinin, gerçeği tam anlamıyla yansıtmada zorluk

çekeceğidir. Bu nedenle, siyasi partilerde mali denetimin yeniden düzenlenmesi gerekliliği de söz konusudur ki bu konudaki düşünceler, mali denetim önerisi konusunda açıklanmaya çalışılacaktır.

Siyasi partilerin mevcut muhasebe sistemleri içerisinde öncelikle, kamunun bilgi gereksinimini karşılayacak bir düzeyde muhasebe politikalarının olmadığı görülmektedir. Bu konu ile ilgili olarak SPY'ye bakıldığında, yasa, siyasi partilerin hesaplarını bilanço esasına göre düzenlemesi gerektiğini belirtmekte ve bütçelerin, bilançoların, gelir ve gider çizelgeleri ile kesin hesapların nasıl düzenleneceğini, partilerin iç yönetmeliklerine bırakmaktadır. Görüldüğü üzere, Yasada siyasi partilerin tabi olduğu muhasebe politikalarına ilişkin bir düzenleme getirmemektedir.

Bir muhasebe politikasından söz edebilmek için, finansal tabloların varlığına ihtiyaç vardır. Uygulamaya bakıldığında ise partilerin Anayasa Mahkemesi'nin denetimi amacıyla hazırladıkları raporlar arasında bir standart olmayışı, siyasi partilerin muhasebe sistemlerinin muhasebe politikası doğrultusunda güçlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla raporların bir standarda kavuşturulması bir başka ifadeyle siyasi partilere yönelik finansal tablolar geliştirilmesi, muhasebe politikalarını da beraberinde getirecektir ve sistemin iyileştirilmesi doğrultusunda önemli bir adım atılmış olacaktır.

Muhasebe sistemin bir diğer ögesi kayıt düzenidir. Kayıt düzeni, seçilen defter tutma sistemi ve finansal işlemlerin muhasebeleştirilmesi şeklini ifade etmektedir. SPY bu konu ile ilgili olarak siyasi partilerin hesaplarını bilanço esasına göre düzenlemek zorunda olduğunu ifade etmekle beraber, uygulamada siyasi partilerin bilanço esasına göre değil de işletme esasına göre defter tuttuğu görülmektedir. Bu durumun nedeni ise, önce belirtildiği üzere SPY'nin 60. maddesinde sayılan, partilerin tutmakla yükümlü olduğu defterlerden kaynaklanmaktadır. Anayasa Mahkemesi tarafından, siyasi partilerin mali denetimine ilişkin olarak yayınlamış olduğu raporlara bakıldığında kayıt düzeni ile ilgili ciddi sorunların olduğu görülmektedir. Örneğin, Anayasa Mahkemesi'nin bir incelemesinde bir siyasi partinin personeline vermiş olduğu avansı verildiği anda

muhassebeleştirmeyip harcama yapıldığı anda muhassebeleştirdiği²³⁸ görülmüştür. Yine başka bir incelemede partinin kişilerden olan çeşitli alacaklarının, herhangi bir belge gösterilmeksizin gider yazılarak kapatıldığı görülmüştür²³⁹. Bu tarz finansal işlemlerin muhassebeleştirilmesi yanlışlıkları da, gereksinimlere cevap veren bir muhassebe sisteminin olmayışının ürünü olarak gösterilebilir. Kar amaçlı olmasa da, siyasi partilerin mali işlemlerinin kayda geçirilmesinde, gerekli özenin gösterilmesi gerekmektedir. Burada yasa koyuculara, parti başkanlığına ve partinin saymanlarına büyük görevler düşmektedir. Yasa koyuncunun muhassebe sistemine yönelik yasa da yer alan boşluğun giderilmesi amacıyla yeni bir sistemin oluşturulması için ilgilileri göreve çağırması, parti başkanlıklarının getirilecek olan yeni sistemi partiye adapte edebilmek için gerekli çalışmaları yapması, parti saymanının ise yeni sistem konusunda kendisini geliştirmesi ve finansal işlemleri muhassebeleştirirken, muhassebenin temel ilkelerini de göz önünde bulundurması gerekmektedir. Muhassebenin temel ilkeleri kayıt düzeni için çok önemlidir. Oluşturulacak yeni sistemin bu ilkeler kapsamında hazırlanması, sorunun aza indirilmesine büyük katkı sağlayacaktır.

Finansal işlemlerin kayda geçirilmesinde siyasi partilerce kullanılan defter gelir ve gider defteridir. SPY'nin 73. maddesi doğrultusunda hesaplarını bilanço esasına göre düzenlemesi gereken siyasi partilerin, VUK'da belirtilen bilanço esasına göre tutulacak defterleri tutması, finansal işlemlerin muhassebeleştirilmesinde yapılacak olan değişiklikle bütünlük sağlayacaktır. Günlük defter, büyük defter ve envanter defterinin kullanımı ile siyasi partilerin muhassebe sistemlerinde şeffaflığın artması kaçınılmaz olacaktır.

Muhassebe sisteminin üçüncü ögesi olan finansal tablolar, siyasi partilerin muhassebe sistemlerinde dar bir yapı ile yer almaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin denetimi amacıyla parti tarafından hazırlanan kesin hesaplar, parti faaliyetleri hakkında ilgi gruplarına bilgi sunma amacı taşır. Ancak mevcut sistemde, siyasi partilerin hazırlamış oldukları kesin hesaplar, ilgi gruplarının gereksinimlerine cevap

²³⁸ AMK; SPMD, E. 2007/21, K. 2008/83, Kt. 26.06.2008.

²³⁹ AMK; SPMD, E. 2006/28, K. 2008/82, Kt. 26.06.2008.

vermekten oldukça uzaktır. Bu durumun birinci nedeni, bir tarafında gelirleri, diğer tarafında giderleri gösteren ve bir gelir tablosu niteliği taşıyan kesin hesapların, analize olanak vermeyecek ölçüde şeffaflıktan uzak olmasıdır. İkinci neden ise, partilerin sahip oldukları kaynakları nerelerde kullandığını gösteren raporları, kamuoyunun bilgisine sunmamasıdır. İlgili grupları bu raporlara ancak Anayasa Mahkemesi'nin denetim kararlarının Resmi Gazete'de yayımlanması ile ulaşabilmektedir. Yapısı gereği ağır işleyen Anayasa Mahkemesi'nin siyasi partileri denetimi, yıllar sonra yapıldığından raporlarda yıllar sonra kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır. Örneğin, DYP'nin 1998 yılına ait kesin hesapları, 2008 yılında incelemeye alınmış ve karara bağlanmıştır²⁴⁰. Sistemin bu kadar geç işlemesi, ilgili gruplarının finansal raporlara olan ilgisini de doğal olarak soğutmaktadır. Partilerce hazırlanacak olan finansal tabloların gereksinimlere cevap verebilmesi için, partiye ait olan varlık ve kaynaklar ile gelir ve giderlerin ayrı ayrı finansal tablolarda düzenlenmesi ve zamanında kamuoyunun bilgisine sunulması bir zorunluluk arz etmektedir.

Muhasebe sisteminin son ögesi denetim fonksiyonudur. Siyasi partilerin mali denetimi Anayasa Mahkemesi tarafından gerçekleştirilmektedir. Anayasa Mahkemesi mali denetimi, İç Tüzüğü'nde belirtildiği üzere evrak üzerinden yapmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin siyasi partileri mali denetimi sisteminde mevcut olan bazı aksaklıklar, denetimi olumsuz yönde etkilemektedir. Bu aksaklıkların ilki, birikmiş iş yüküdür. Bir başka ifade ile zamanında denetlenmeyen siyasi parti kesin hesaplarının birikmesi sonucu ortaya çıkan birikmedir. Anayasa Mahkemesi'nde siyasi partilerin mali denetiminden sorumlu olan ve partilerin mahkemeye sunmuş oldukları kesin hesapların dayanağını oluşturan defter ve belgelerin incelenmesinde sorumlu raportörlerin sayıca azlığı bu durumun temel nedeni olarak gösterilmektedir. İş yükünün rahatlatılabilmesi için belli dönemlerde raportör sayısının artırılması denetimin yararına olacaktır. Bir başka aksaklık ise, Anayasa Mahkemesi ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı arasındaki yazışması sorunudur. Taraflar arasında bürokratik bir ilişki söz konusudur ve bu durum oldukça fazla zaman almaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin bir karar alabilmesi için Yargıtay

²⁴⁰ AMK; SPMD, E. 1999/16, K. 2008/76, Kt. 29.04.2008.

Cumhuriyet Başsavcılığının yazılı talebi olması gerektiği gibi, Anayasa Mahkemesi, Cumhuriyet Başsavcılığı aracılığıyla siyasi partilere yönelik ihtar talebinde bulunabilmektedir. Bu durumlarda, mali denetimde gecikmeleri beraberinde getirmektedir. Mevcut gecikmelerin önüne geçebilmek amacıyla, Cumhuriyet Başsavcılığı'na, görmüş olduğu eksiklikleri doğrudan siyasi partiye bildirme hakkı verilebilir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi'nin ihtar talebinin, Cumhuriyet Başsavcılığı'nın aracılığıyla partiye bildirilmesi yerine doğrudan partiye bildirilmesi yoluna gidilebilir.

Siyasi partilerin muhasebe sistemlerinde görülen bu eksiklikler, mevcut sistemin yenilenmesi gereğini ortaya koymaktadır. Bu eksikliklerin yanında iki önemli konuda bu yenilenmeyi gerekli kılmaktadır. Bu konulardan birincisi, siyasi partiye yardımda bulunan yandaşların ve partiye üye aidatı ödeyen üyelerin, partiye aktarmış oldukları kaynakların nerelerde kullanıldığını bilmeleri isteğidir. Diğer önemli konuda, devlet yardımı alan siyasi partilerin almış oldukları bu yardımı nerelerde kullandıklarının, vatandaşlar tarafından bilgi edinme yasası kapsamında öğrenilmek istenmesidir. Demokrasilerde, vatandaşların, bu kaynakların parti faaliyetleri için kullanılıp kullanılmadığını bilmek istemesi en doğal hakkıdır. Bu hakkın elde edilememesi durumu, halkın siyasi partilere olan güveninin zedeleyecektir ki bu da partilerin, siyaset yapmak için gereksinim duyduğu mali kaynağın azalması sonucunu doğuracaktır. Her iki durumunda ortak olan noktası, partiye aktarılan kaynağın halkın cebinden çıkıyor olmasıdır. Birinci durumda doğrudan bir aktarım söz konusu iken, ikinci durumda vatandaşlardan toplanan vergilerin bir kısmının “devlet yardımı” adı altında partilere dolaylı şekilde aktarılması söz konusudur. Özellikle siyasi partilere yapılan devlet yardımının çok yüksek tutarlara varması, birçok kişinin aklına, “bu kaynakların nerelerde kullanıldığı” sorusunu getirmektedir. İfade edilen bu durumlar bir bütün olarak düşünüldüğünde, siyasi partilerin muhasebe sistemlerinin yeniden yapılandırılması gerçeğini ortaya çıkmaktadır.

4.2. SİYASİ PARTİLERE ÖNERİLEN MUHASEBE SİSTEMİ

Gerek kamu kaynaklarından gerekse vatandaşların maddi desteğinden yararlanan siyasi partilerin, bu katkıları dolayısıyla kamuya ve vatandaşlara karşı sorumlulukları vardır. Siyasi partilerin mali açıdan bu sorumluluğu yerine getirebilmesi için, finansal durumunu şeffaf bir şekilde yansıtan bir muhasebe sistemine sahip olması gerekir. Bir örgütün kaynaklarının kullanılma şeklini, örgütün işlemleri sonucunda bu kaynaklarda ortaya çıkan artış veya azalışları ve örgütün finansal açıdan durumunu açıklayan bilgiler üreten ve bu bilgileri ilgili kişi ve kuruluşlara sunan muhasebe biliminin uygulanması sadece kâr amaçlı örgütlerde değil, bu örgütlerin yanında kaynak kullanan ve kaynak kullanılmasını bütçeleyerek denetleyen örgütler içinde söz konusudur²⁴¹. Kâr amacı gütmeyen ancak kaynak kullanan ve kaynak kullanımı için bütçe hazırlayan siyasi partilerinde kâr amaçlı örgütlerde olduğu gibi gelişmiş bir muhasebe bilgi sistemine sahip olması gerekmektedir.

Siyasi partilerin, varlık ve kaynakları ile gelir ve giderlerini açık bir şekilde ve muhasebe ilkelerine uygun olarak kayıtlara alıp raporlayabilmesi için oluşturulması gereken muhasebe sistemi, fonksiyonları itibariyle incelemeye konu olacaktır.

4.2.1. Muhasebe Politikalarına İlişkin Öneriler

Siyasi partilerin muhasebe sistemlerinin oluşturulmasında ilk önemli adım uygulanacak olan muhasebe politikalarının belirlenmesidir. Muhasebe politikaları, partilerin finansal işlemlerinin kayda geçirilmesine şekil vereceği için, doğrudan faaliyet sonuçları üzerinde etkili olacaktır. Dolayısıyla muhasebe politikalarının, partilerin faaliyet sonuçlarını yansıtacak olan raporların şeffaf bir şekilde sunulmasını sağlayacak şekilde düzenlenmesi sistemin bütünlüğü için gereklilik arz etmektedir.

²⁴¹ Orhan Sevilengül, **Genel Muhasebe**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2005, s.9.

Siyasetin finansmanında kamu kaynaklarını kullanan siyasi partilerin uygulayacakları muhasebe politikaları kamunun güvenilir bilgi gereksinimini karşılayacak nitelikte olmalıdır. Muhasebe politikalarının, siyasi partilerin finansal bilgilerini güvenilir bir boyuta taşımasında, muhasebenin temel kavramları önemli bir yere sahip olacaktır. Bu kavramlardan sosyal sorumluluk kavramı, kişilik kavramı, süreklilik kavramı, dönemsellik kavramı, maliyet esası kavramı, tarafsızlık ve belgelendirme kavramı, parayla ölçülme kavramı, tutarlılık kavramı, tam açıklama kavramı ve önemlilik kavramı²⁴² siyasi partilere önerilecek olan kayıt sistemi ve finansal tablolar ile bütünlük sağlayan kavramlardır.

Sosyal sorumluluk kavramı; siyasi parti mensuplarının, topluma karşı yüklenmiş olduğu misyonun bilincinde olmasını, partinin faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan özellikle seçim başarı ya da başarısızlığını üstlenmesini ve gereğini yerine getirmesini ifade eder.

Kişilik kavramı; parti tüzel kişiliğinin parti mensuplarınca benimsenmesini ifade eder. Bu kavram gereğince, partinin, hukuk önünde bir kişilik olarak var olduğunu unutmamalı ve partinin bütün faaliyetleri bu kişilik adına yürütülmelidir. Yine, parti tüzel kişiliğine ait kaynağın bireyler adına değil parti tüzel kişiliği adına parti amaçları çerçevesinde kullanılması gerekmektedir.

İşletmelerde olduğu gibi siyasi partilerde de “süreklilik” kavramı, parti tüzel kişiliğinin sonsuz bir ömre sahip olduğunun varsayılmasını icap eder. Siyasi partilerin ömrü, kurucularının ya da liderlerinin ömrü ile sınırlı olmayıp, partiler bunlardan bağımsız olarak varlığını sürdürmelidir. Sınırsız olarak kabul edilen parti ömrünün belli dönemlere bölünmesi ve her dönem faaliyet sonuçlarının diğer dönemlerden bağımsız olarak saptanması, “dönemsellik” kavramını doğurmaktadır. Siyasi partilerde bu dönemler en uzun, bir takvim yılını kapsamakta olup, parti faaliyetlerinin mali yönden sonuçları bu dönemler itibarıyla saptanır. Dönemsellik kavramının gereği olarak, gelir ve giderlerin “tahakkuk esası”na göre muhasebeleştirilmesi yerinde olacaktır. Tahakkuk esasında işlemler ve olaylar, nakit

²⁴² 1Sıra Nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği, Muhasebenin Temel Kavramları.

akımlarının ne zaman olduğuna bakılmaksızın ortaya çıktıklarında kaydedilir²⁴³. Tahakkuk eden gelir ve giderler, tahakkuk hesapları aracılığıyla ilişkin oldukları mali yıla kaydedilir ve raporlanır. Mevcut uygulamada siyasi partiler kayıtlarını “nakit esasına” göre tutmaktadır. Dolayısıyla dönemsellik kavramı göz ardı edilmektedir. Amaç şeffaflık ise, siyasi partilerde “nakit esas” yerine “tahakkuk esasının” benimsenmesi daha yerinde bir karar olacaktır.

Maliyet esas kavramı; parti faaliyetlerini yerine getirmek amacıyla edinilen mal ve sağlanan hizmetlerin muhasebeleştirilmesinde, bunların elde edilme maliyetleri ile muhasebeleştirilmesini ifade eder.

Tarafsızlık ve belgelendirme kavramı ise, parti tüzel kişiliği adına sağlanan gelirler ile bu kişilik adına yapılan harcama ve ödemelerin objektif belgelere dayanması zorunluluğunu ifade eder. Örneğin, partiye alınan bir demirbaş için ödendi makbuzu yerine faturanın geçerli bir belge olarak gösterilmesi daha geçerli olacaktır. İşlemlerin kayıtlara yansıtılmasında da bu objektif belgelerin dayanak olarak alınması yerinde olacaktır.

Kayıt esnasında dikkat edilmesi gereken bir diğer kavram, parayla ölçülme kavramıdır. Parti adına sağlanan mal ve hizmetlerin, bunların karşılığı olan para cinsinden kayıtlara geçirilmesi, tüm işlemlerin ortak bir ölçü birimi cinsinden ifade edilmesini sağlayacaktır. Ülkemiz için bu ölçü birimi TL'dir.

Tutarlılık kavramı, muhasebe uygulamaları için seçilen muhasebe politikalarının, birbirini izleyen dönemlerde değiştirilmeden uygulanmasını ifade eder. Bu kavram doğrultusunda siyasi partilerin faaliyet sonuçlarının, mali durumlarının ve buna ilişkin yorumların karşılaştırılabilir olması sağlanır. Ayrıca, partiler arasında da muhasebe uygulamaları bakımından tutarlılık olması bu kavramın gereğidir.

²⁴³ Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, “Devlet Muhasebesinde Reform Çalışmaları: Nakit Esasından Tahakkuk Esasına”, **Maliye Bakanlığı Yayınları**, Ankara 2002, s.6.

Siyasi partilerin, önerilen muhasebe sistemi doğrultusunda, partilerin faaliyetleri sonucunda yayınlayacağı gelir-gider tablosu ile finansal durum tablosunun, bu tablolardan yararlanacak kişi ve kuruluşların bir başka ifadeyle ilgi gruplarının elde etmek istediği bilgileri sağlayacak ölçüde yeterli açıklıkta ve anlaşılır olması gerekmektedir. Tam açıklama kavramının gereği olan bu durum, partilere kaynak sağlayan kişi ve kuruluşların, bu kaynaklarının nerelerde kullanıldığını görmesini sağlamaktadır. Yine önemlilik kavramı gereği, bir hesap kalemi veya mali bir olayın finansal çıktılara dayanılarak yapılacak değerlendirmeleri etkileyebilecek düzeyde olması, bu raporların ilgi gruplarının bilgi ihtiyacının karşılanmasını sağlayacaktır.

Yukarıda sayılan ve açıklanan esas ve kavramlarla beraber, SPY’de yer alan gelirlerin sağlanmasındaki ve giderlerin yapılmasındaki usuller, partilerin ticari faaliyet, kredi ve borç almalarına ilişkin düzenlemeler ile taşınmaz mal edinimlerine ilişkin düzenlemeler, siyasi partilerde uygulanacak olan muhasebe politikalarının bütünüleyicisi konumundadır. Örneğin, bir birey tarafından partiye bağış olarak yapılan yardım tutarının yasada belirtilen tutardan fazla olması ve kayıtlara bu şekilde yansıtılması, yasaya²⁴⁴ dolayısıyla muhasebe politikalarına aykırı olmuş olacaktır. Bu nedenle, SPY’de yer alan ve mali yapıyı ilgilendiren bu esasların bir bütünüleyici olarak dikkate alınması zorunludur.

4.2.2. Kayıt Düzenine İlişkin Öneriler

Türkiye’deki siyasi partiler, SPY’de yer alan ve kayıt düzeni açısından ikilem olarak adlandırılabilir bir durum içerisindedir. Çünkü yasa, siyasi partilerin hesaplarının bilanço esasına göre düzenlemesini istemekte, ancak tutulacak defterler kısmında siyasi partilerin gelir ve gider defteri tutacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla tek taraflı kayıt sistemine uygun bir yapı, siyasi partilerin muhasebe sistemleri içerisinde yerini almıştır.

²⁴⁴ SPY, Madde:76.

SPY’de yer alan ve kayıt düzeni konusunda ikilem yaratan bu durumu ortadan kaldırmak amacıyla SPY’de bir değişikliğe gidilmesi yerinde olacaktır. Yasanın 60. maddesinde yer bulan ve partilerin tutacakları defterlere ve kayıt düzenine ilişkin açıklamalar içeren parti defterleri bölümünde, siyasi partilere hesaplarını bilanço esasına göre düzenlemesi zorunluluğu getiren Yasanın 73. maddesi doğrultusunda bir uyarılama yapılması gerekli olan değişikliklerdir. Gerekli olan bu değişikliğin yapılması ile beraber, siyasi partiler bilanço esasının zorunlu kıldığı ve VUK’da belirtilen defterler olan yevmiye defteri, defteri kebir ve envanter defterini kayıtlarında kullanması doğru olacaktır. Bilanço esasının zorunlu kıldığı kayıt düzeni aynı zamanda siyasi partilere öneri olarak getirilecek finansal tablolar içinde bir ön koşul niteliği taşımaktadır.

1 Sıra No’lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği’nde yer alan hesapların, kar amacı gütmeyen bir örgüt olan siyasi partilere adapte edilmesi ile oluşturulacak bir hesap planının, kayıtlarda kullanılabilmesi için, günlük defter ve büyük deftere gereksinim duyulacaktır. Oluşturulması düşünülen finansal tablolar da, bu defterlerden gelecek olan veriler kapsamında, şeffaflığın gereği olarak bilgileri ilgi gruplarının kullanımına sunmuş olacaktır. Görüldüğü üzere birbirini tamamlar nitelikte olan bu değişikliklerin gerçekleşebilmesi için, siyasi partilerin finansal işlemlerini yansıtacakları parti defterlerinde değişikliğe gidilmesi kaçınılmazdır.

Kayıt düzeninde, çift taraflı kayıt sistemine geçilmesi, partilerin mali denetiminde de kolaylıklar sağlayacaktır. Çift taraflı kayıt sisteminde borçlu bir veya birkaç hesabın beraberinde alacaklı hesap ve/veya hesaplar istemesi, neden sonuç ilişkisini ortaya koyduğu için varlık veya kaynak hesaplarındaki artış veya azalış yaratan işlemlerin analiz edilmesi, yorumlanması daha kolay olacaktır. Aynı zamanda, muhasebe ilkelerine ve mantığına uygun yapılacak bir kayıtlama, gerek parti muhaseplerinin (saymanlarının) işini kolaylaştıracak gerekse partilerin yasaya uygun olmayan ve hazineye kaydedilme ile sonuçlanan gelir ve giderlerinin tüzel kişiliğin kasasında tutulması sağlanacaktır.

4.2.3. Hesap Planına İlişkin Öneriler

Türkiye’deki siyasi partilerin muhasebe sistemlerinin şeffaf bir yapıya kavuşturulabilmesi için finansal tabloların ve finansal tabloların kaynağını oluşturan hesap planlarının, bu amaca hizmet edecek şekilde yeniden oluşturulması gerekmektedir. SPY siyasi partilere, finansal işlemlerini kayıt altına almaları için bir hesap planı sunmamıştır. Dolayısıyla finansal tabloların oluşturulabilmesi için öncelikle hesap planının oluşturulması yerinde olacaktır.

Hesap planı, muhasebe bilgilerinin organize edilmesini ve sistemleştirilmesini sağladığından, muhasebe sistemi içerisine önemli bir yere sahiptir. Bu önemden hareketle, bu çalışmada siyasi partilere yönelik hesap planı oluşturulurken, genel itibariyle şeffaf bir yapıya sahip olan 1 Sıra No’lu Muhasebe Uygulama Genel Tebliği’nde yer alan hesap planı esas olarak alınmış ve plan üzerinde bazı değişiklikler yapılarak siyasi partilere özgü kalemler hesap planına dahil edilmiş böylece siyasi partilere yönelik uyarlanmış bir hesap planı oluşturulmaya çalışılmıştır. Önerilen hesap planı aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

Tablo 4.1: Siyasi Partiler İçin Önerilen Hesap Planı

1. DÖNEN VARLIKLAR
10. HAZIR DEĞERLER
100. Kasa
101. Alınan Çekler
102. Bankalar
103. Verilen Çekler Ve Ödeme Emirleri(-)
108. Diğer Hazır Değerler
11. MENKUL KIYMETLER
110. Hisse Senetleri
111. Özel Kesim Tahvil Senet Ve Bonoları
112. Kamu Kesimi Tahvil, Senet Ve Bonoları
118. Diğer Hazır Değerler
12. FAALİYETLERDEN DOĞAN ALACAKLAR
120. Devlet Yardımından Alacaklar
121. Milletvekilliği Aidatlarından Alacaklar
126. Verilen Depozito ve Teminatlar
127. Diğer Faaliyetlerden Alacaklar

13. DİĞER ALACAKLAR
130. Parti Teşkilatlarından Olan Alacaklar
132. Menkul Kıymet Yatırımından Doğan Alacaklar
135. Personelden Alacaklar
136. Diğer Çeşitli Alacaklar
15. STOKLAR
153. Malzeme Stokları
159. Verilen Sipariş Avansları
18. GELECEK AYLARA AİT GİDERLER VE GELİR TAHUKKUKLARI
180. Gelecek Aylara Ait Giderler
181. Gelir Tahakkukları
19. DİĞER DÖNEN VARLIKLAR
193. Peşin Ödenen Vergiler ve Fonlar
195. İş Avansları
196. Personel Avansları
197. Sayım ve Tesellüm Noksanları
198. Diğer Çeşitli Dönen Varlıklar
2. DURAN VARLIKLAR
22. FAALİYETLERDEN DOĞAN ALACAKLAR
226. Verilen Depozito Ve Teminatlar
25. MADDİ DURAN VARLIKLAR
250. Arazi ve Arsalar
251. Yeraltı ve Yer Üstü Düzenleri
252. Binalar
253. Tesis, Makine ve Cihazlar
254. Taşıtlar
255. Demirbaşlar
256. Diğer Maddi Duran Varlıklar
257. Birikmiş Amortismanlar(-)
258. Yapılmakta Olan Yatırımlar
259. Verilen Avanslar
26. MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR
260. Haklar
262. Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri
263. Araştırma ve Geliştirme Giderleri
264. Özel Maliyetler
267. Diğer Maddi Olmayan Duran Varlıklar
268. Birikmiş Amortismanlar(-)
269. Verilen Avanslar

28. GELECEK YILLARA AİT GİDERLER VE GELİRTAHAKKUKLARI
280. Gelecek Yıllara Ait Giderler
281. Gelir Tahakkukları
29. DİĞER DURAN VARLIKLAR
293. Gelecek Yıllar İhtiyacı Stoklar
294. Elden Çıkarılacak Stoklar ve Maddi Duran Varlıklar
297. Diğer Çeşitli Duran Varlıklar
299. Birikmiş Amortismanlar(-)
3. KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
32. FAALİYETLERDEN DOĞAN BORÇLAR
320. Satıcılar
321. Borç Senetleri
326. Alınan Depozito ve Teminatlar
329. Diğer Faaliyet Borçları
33. DİĞER BORÇLAR
330. Parti Teşkilatlarına Olan Borçlar
335. Personele Borçlar
336. Diğer Çeşitli Borçlar
34. ALINAN AVANSLAR
340. Alınan Çeşitli Avanslar
36. ÖDENECEK VERGİ VE DİĞER YÜKÜMLÜLÜKLER
360. Ödenecek Vergi Ve Fonlar
361. Peşin Ödenen Vergi ve Diğer Yükümlülükler (-)
362. Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri
369. Ödenecek Diğer Yükümlülükler
37. BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI
372. Kıdem Tazminatı Karşılığı
38. GELECEK AYLARA AİT GELİRLER VE GİDER TAHAKKUKLARI
380. Gelecek Aylara Ait Gelirler
381. Gider Tahakkukları
382. Ertilenmiş Gelirler
39. DİĞER KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
397. Sayım ve Tesellüm Fazlaları
399. Diğer Çeşitli Yabancı Kaynaklar
4. UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
42. FAALİYETLERDEN DOĞAN BORÇLAR
420. Satıcılar
421. Borç Senetleri
426. Alınan Depozito Ve Teminatlar

44. ALINAN AVANSLAR
440. Alınan Çeşitli Avanslar
47. BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI
472. Kıdem Tazminatı Karşılığı
48. GELECEK YILLARA AİT GELİRLER VE GİDER TAHAKKUKLARI
480. Gelecek Yıllara Ait Gelirler
481. Gider Tahakkukları
49. DİĞER UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
499. Diğer Çeşitli Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar
5. ÖZ KAYNAKLAR
54. GELİR YEDEKLERİ
549. Özel Fonlar
57. GEÇMİŞ YIL GELİRLERİ
570. Geçmiş Yıllar Gelir Fazlası
58. GEÇMİŞ YIL GİDERLERİ
580. Geçmiş Yıllar Gider Fazlası(-)
59. DÖNEM GELİR veya GİDER FAZLASI
590. Dönem Gelir Fazlası
591. Dönem Gider Fazlası(-)
6. GELİR TABLOSU HESAPLARI
60. ESAS FAALİYET GELİRLERİ
600. Aidatlar
601. Bağışlar
602. Devlet Yardımı
603. Partiyi ve Adayı Tanıtıcı Faaliyetlerden Sağlanan Gelirler
604. Teşkilatlardan Yapılan Transferler
62. SATIŞLARIN MAALİYETİ (-)
621. Satılan Stokların Maliyeti
63. FAALİYET GİDERLERİ (-)
630. Genel Yönetim Giderleri
631. Propaganda Giderleri
632. Teşkilatlara Yapılan Transferler
64. DİĞER GELİRLER
640. Temettü Gelirleri
642. Faiz Gelirleri
645. Menkul Kıymet Satış Kârları
646. Kambiyo Kârları
649. Diğer Gelir ve Kârlar
65. DİĞER GİDERLER (-)
653. Komisyon Giderleri
655. Menkul Kıymet Satış Zararları
656. Kambiyo Zararları
659. Diğer Gider ve Zararlar

69. DÖNEM GELİR VEYA GİDER FARKI
690. Dönem Gelir veya Gider Fazlası
692. Dönem Net Gelir veya Gider Fazlası

Kaynak: 1 Sıra No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nden yararlanılarak geliştirilmiştir.

Düzenlenen bu hesap planından hareketle, siyasi partilere yönelik olarak oluşturulacak olan finansal tablolar incelemeye konu olacaktır.

4.2.4. Finansal Tablolara İlişkin Öneriler

Siyasi partilere önerilen Finansal Durum Tablosu ve Gelir Gider Tablosu bu başlık altında incelenecektir.

4.2.4.1. Finansal Durum Tablosu Önerisi

Siyasi partilere yönelik Finansal Durum Tablosu oluşturulurken dikkat edilmesi gereken durum, siyasi partilerin kâr amacı gütmeyen bir tüzel kişiliğe sahip olduğu ve ticaret yapamama, borç alamama gibi çeşitli yasaklara tabi olduğudur. Bu çalışmada, hesap planı oluşturulurken bu durumlar göz önünde bulundurulmuş ve finansal durum tablosu da bu ayrıntıları kapsayacak şekilde oluşturulmaya çalışılmıştır.

Siyasi partilerin varlık ve kaynaklarının, somut bir şekilde ortaya konması amacıyla oluşturulan finansal durum tablosu Tablo 4.2.'de görüldüğü gibidir.

Tablo 4.2: Siyasi Partiler İçin Önerilen Finansal Durum Tablosu

..... PARTİSİ TARİHLİ BİLANÇOSU (TL)	
VARLIKLAR	KAYNAKLAR
I. DÖNEN VARLIKLAR	I. KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
A. HAZIR DEĞERLER	A. FAALİYETLERDEN DOĞAN BORÇLAR
1. Kasa	1. Satıcılar
2. Alınan Çekler	2. Borç Senetleri
3. Bankalar	3. Alınan Depozito ve Teminatlar
4. Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri(-)	4. Diğer Faaliyet Borçları
5. Diğer Hazır Değerler	B. DİĞER BORÇLAR
B. MENKUL KIYMETLER	1. Parti Teşkilatlarına Olan Borçlar
1. Hisse Senetleri	2. Personele Borçlar
2. Özel Kesim Tahvil Senet ve Bonoları	3. Diğer Çeşitli Borçlar
3. Kamu Kesimi Tahvil, Senet ve Bonoları	C. ALINAN AVANSLAR
4. Diğer Hazır Değerler	1. Alınan Çeşitli Avanslar
C. FAALİYETLERDEN DOĞAN ALACAKLAR	D. ÖD. VERGİ VE DİĞER YÜKÜMLÜLÜKLER
1. Devlet Yardımından Alacaklar	1. Ödenecek Vergi Ve Fonlar
2. Milletvekilliği Aidatlarından Alacaklar	2. Peş. Öd. Vergi ve Diğer Yükümlülükler (-)
4. Verilen Depozito ve Teminatlar	3. Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri
5. Diğer Faaliyetlerden Alacaklar	4. Ödenecek Diğer Yükümlülükler
D. DİĞER ALACAKLAR	E. BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI
1. Parti Teşkilatlarından Olan Alacaklar	1. Kıdem Tazminatı Karşılığı
2. Menkul Kıymet Yatırımından Doğan Alacaklar	F. GELECEK AYLARA AİT GELİRLER VE GİDER TAHAKKUKLARI
3. Personelden Alacaklar	1. Gelecek Aylara Ait Gelirler
4. Diğer Çeşitli Alacaklar	2. Gider Tahakkukları
E. STOKLAR	3. Ertelemiş Gelirler
1. Malzeme Stokları	G. DİĞER K. V. YABANCI KAYNAKLAR
3. Verilen Sipariş Avansları	1. Sayım ve Tesellüm Fazlaları
F. GELECEK AYLARA AİT GELİRLER VE GİDER TAHAKKUKLARI	2. Diğer Çeşitli Yabancı Kaynaklar
1. Gelecek Aylara Ait Giderler	II. UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
2. Gelir Tahakkukları	A. FAALİYETLERDEN DOĞAN BORÇLAR
G. DİĞER DÖNEN VARLIKLAR	1. Satıcılar
1. Peşin Ödenen Vergiler ve Fonlar	2. Borç Senetleri
2. İş Avansları	3. Alınan Depozito ve Teminatlar
3. Personel Avansları	C. ALINAN AVANSLAR
4. Sayım ve Tesellüm Noksanları	1. Alınan Sipariş Avansları
5. Diğer Çeşitli Dönen Varlıklar	D. BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI
II. DURAN VARLIKLAR	1. Kıdem Tazminatı Karşılığı
A. FAALİYETLERDEN DOĞAN ALACAKLAR	E. GELECEK YILLARA AİT GELİRLER VE GİDER TAHAKKUKLARI
2. Verilen Depozito ve Teminatlar	1. Gelecek Yıllara Ait Gelirler
C. MADDİ DURAN VARLIKLAR	2. Gider Tahakkukları
1. Arazi ve Arsalar	F. DİĞER U. V. YABANCI KAYNAKLAR
2. Yeraltı ve Yer Üstü Düzenleri	1. Diğer Çeşitli U. V. Yabancı Kaynaklar
3. Binalar	III. ÖZ KAYNAKLAR
4. Tesis, Makine ve Cihazlar	A. GELİR YEDEKLERİ
5. Taşıtlar	1. Özel Fonlar

6. Demirbaşlar 7. Diğer Maddi Duran Varlıklar 8. Birikmiş Amortismanlar(-) 9. Yapılmakta Olan Yatırımlar 10. Verilen Avanslar D. MADDİ OLM. DURAN VARLIKLAR 1. Haklar 2. Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri 3. Araştırma ve Geliştirme Giderleri 4. Özel Maliyetler 5. Diğer Maddi Olmayan Duran Varlıklar 6. Birikmiş Amortismanlar(-) 7. Verilen Avanslar E. GELECEK YILLARA AİT GİDERLER VE GELİR TAHAKKUKLARI 1. Gelecek Yıllara Ait Giderler 2. Gelir Tahakkukları F. DİĞER DURAN VARLIKLAR 1. Gelecek Yıllar İhtiyacı Stoklar 2. Elden Çık. Stoklar ve Maddi Duran Varl. 3. Diğer Çeşitli Duran Varlıklar 4. Birikmiş Amortismanlar(-)	B. GEÇMİŞ YIL GELİRLERİ 1. Geçmiş Yıllar Gelir Fazlası C. GEÇMİŞ YIL GİDERLERİ 1. Geçmiş Yıllar Gider Fazlası(-) D. DÖNEM GELİR veya GİDER FAZLASI 1. Dönem Gelir Fazlası 2. Dönem Gider Fazlası(-)
VARLIKLAR TOPLAMI	KAYNAKLAR TOPLAMI

Kaynak: 1 Sıra No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nden uyarlanmış; Marşap ve Akbulut, a.g.m, s. 54'den yararlanılmış ve geliştirilerek hazırlanmıştır.

DİPNOTLAR

- 1-.....
- 2-.....

Siyasi partilere önerilen finansal durum tablosundaki hesap gruplarına ilişkin açıklamalar aşağıdaki gibidir.

Dönen varlık kalemlerinden;

- **Hazır Değerler;** partinin nakit ve nakit benzeri değerlerini,
- **Menkul Kıymetler;** partinin, elindeki nakit fazlasının değerlendirilmesi amacıyla yapmış olduğu kısa vadeli menkul kıymet yatırımlarını,

- **Faaliyetlerden Doğan Alacaklar;** Kesinleşen ancak tahsil zamanı gelmeyen devlet yardımı, milletvekili aidatları ve kısa dönemde geri alınacak olan depozito ve teminatlar ile diğer alacakları,
- **Diğer Alacaklar;** partinin il teşkilatlarının parti genel merkezine olan borçlarını, menkul kıymet yatırımı ile ortaya çıkan ve kesinleşen kâr paylarını, asgari geçim indiriminden doğan alacaklar ile benzeri alacakları,
- **Stoklar;** partinin gerek seçimlerde kullanmak gerekse partinin tanıtımı amacıyla elinde bulundurduğu çeşitli malzemeler ile parti merkez ve teşkilatlarında kullanılmak üzere bastırılan gelir ve gider makbuzları ve çeşitli evrak ve malzemeler ile bunlar için önceden ödenen avansları,
- **Gelecek Aylara Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları;** muhasebenin temel kavramlarından olan dönemsellik kavramı gereği olarak, gelir ve giderlerin ait oldukları dönemlere aktarılması amacıyla kullanılan hesapları,
- **Diğer Dönen Varlıklar;** parti tüzel kişiliğinin amaçları doğrultusunda personele verilen iş avansları ile personelin maaş, ücret ve yolluklarına mahsuben önceden verilen avanslar ile parti varlıklarındaki sayım ve tesellüm noksanlıklarını ifade eder.

Duran varlık kalemlerinden;

- **Faaliyetlerden Doğan Alacaklar;** su, elektrik ve telefon aboneli için ödenen ve kısa dönemde geri alınmayacak olan depozito ve teminatları,
- **Maddi Duran Varlıklar;** parti faaliyetlerinin yürütülmesi amacıyla edinilen arsalar, binalar, tesisler, taşıtlar, demirbaşlar, yer üstü düzenleri gibi fiziki varlıklar ve bunların amortismanları ile yapılmakta olan yatırımlar ile verilen avansları,
- **Maddi Olmayan Duran Varlıklar;** partinin adı ve ambleminin tescili ile seçim zamanlarında bazı şarkıların belli bir süreliğine kiralanması sonucu elde edilen hakları, partinin kuruluşu sırasında ortaya çıkan ve

aktifleştirilen giderleri, kiralanan binalara yapılan harcamaları, aktifleştirilen Ar-Ge giderleri ve bu kalemlere ait birikmiş amortismanları,

- **Gelecek Aylara Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları;** cari döneme ait olmayan giderler ile tahakkuk eden gelirleri,
- **Diğer Duran Varlıklar;** gelecek yıllar ihtiyacı stoklar ile elden çıkarılacak stoklar ve maddi duran varlıklar ile bundan önce belirtilen duran varlık hesap gruplarına dahil edilemeyen hesapları, ifade eder.

Kısa vadeli yabancı kaynaklardan;

- **Faaliyetlerden Doğan Borçlar;** parti faaliyetlerinde kullanılmak üzere edinilen varlıklar dolayısıyla ortaya çıkan borçları ve alınan depozito ve teminatları,
- **Diğer Borçlar;** parti teşkilatlarının birbirine olan borçları ile partinin personeline olan borçları ve diğer çeşitli borçları,
- **Alınan Avanslar;** çeşitli varlıkların satışı öncesinde ve diğer nedenlerle alınan avansları,
- **Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler;** partinin personeline ya da üçüncü kişilere yaptığı çeşitli ödemelerden dolayı ortaya çıkan vergi ve sosyal güvenlik kesintileri vb. diğer yükümlülükler ile ödenecek vergilerden mahsup amacıyla oluşturulan peşin ödenen vergileri,
- **Borç ve Gider Karşılıkları;** siyasi partilerin kısa vadede personeline verecekleri tazminatları,
- **Gelecek Aylara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları;** peşin olarak tahsil edilen gelecek aylara ait gelirleri, tahakkuk eden ve sonraki aylarda ödenecek giderleri ve tahsil edilen ancak aday adaylarınca geri alınma ihtimali bulunan özel aidatları,
- **Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar;** parti stoklarının sayımı esnasında ortaya çıkan fazlalıkları ve bundan önce belirtilen kısa vadeli kaynak hesapları gruplarına dâhil edilemeyen diğer hesapları, ifade eder.

Uzun vadeli yabancı kaynaklardan;

- **Faaliyetlerden Doğan Borçlar;** parti faaliyetlerinde kullanılmak üzere edinilen varlıklar dolayısıyla ortaya çıkan uzun vadeli borçları ve alınan uzun vadeli depozito ve teminatları,
- **Diğer Borçlar;** partinin personeline olan uzun vadeli borçları ile diğer çeşitli uzun vadeli borçları,
- **Alınan Avanslar;** çeşitli varlıkların satışı öncesinde ve diğer nedenlerle alınan uzun vadeli avansları,
- **Borç ve Gider Karşılıkları;** siyasi partilerin uzun vadede personeline verecekleri tazminatları,
- **Gelecek Yıllara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları;** peşin olarak tahsil edilen gelecek yıllara ait gelirler ile tahakkuk eden ve sonraki yıllarda ödenecek giderleri,
- **Diğer Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar;** bundan önce belirtilen kısa vadeli kaynak hesapları gruplarına dâhil edilemeyen diğer çeşitli hesapları, ifade eder.

Öz kaynaklardan;

- **Özel Fonlar;** siyasi partilerin çeşitli amaçlar için ayırdığı özel fonları,
- **Geçmiş Yıllar Gelir Fazlası;** önceki yıllara ait olumlu gelir gider fazlalıklarını,
- **Geçmiş Yıllar Gider Fazlası;** geçmiş yıllara ait olumsuz gelir gider farklarını,
- **Dönem Gelir Fazlası;** faaliyet dönemine ait gelir fazlalıklarını,
- **Dönem Gider Fazlası;** faaliyet dönemine ait gider fazlalıklarını, ifade eder.

Türkiye'deki siyasi partilerin ticari faaliyette bulunmaları SPY tarafından yasaklandığı için, ticari faaliyet ilişkin varlık ve kaynak hesaplarına finansal durum tablosunda yer verilmemiştir. Yine kâr amacı gütmeyen bir örgüt olan siyasi parti

yapılanmasında, ortaklık yapısı bulunmadığı için sermaye hesaplarına ve kâr yedekleri hesapları bilançoya dahil edilmemiştir.

Siyasi partilerin uzun vadeli menkul kıymet yatırımında bulunmaları varlık amaçlarına aykırı olduğu için, çalışmada mali duran varlıklara yer verilmemiştir. Ancak, Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından CHP'ye bağışlanan ve İş Bankası'nın %28.1²⁴⁵,ini temsil eden hisse senetlerinin varlığı bu duruma ters düşmektedir. CHP'ye bu bağış yapılırken, elde edilen temettü gelirlerinin Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu'na aktarılması şartı koşulmuştur. Dolayısıyla temettüsünden yararlanılmayan bir iştiraklik söz konusudur. Yasanın tam açıklık getirmediği bu durum, bir çelişki olarak varlığını sürdürmektedir.

Tam açıklama kavramının gereği olarak finansal durum tablosuna ilişkin bazı bilgilere, finansal durum tablosu dipnotlarında yer verilir. Bu bilgiler aşağıdaki gibi sıralanabilir;

1. Aktifte yer almayan taahhütlerin toplam tutarıTL.
2. Pasifte yer almayan taahhütlerin toplam tutarıTL.
3. Kasa ve bankadaki döviz mevcutları;

Döviz Cinsi	Miktarı	TL Kuru	Toplam Tutar
.....
.....
.....
.....

4. Cari dönemdeki maddi duran varlık tutarı;
 - a) Satın alınan maddi duran varlıkların maliyetleri TL.
 - b) Elden çıkarılan maddi duran varlıkların maliyeti TL.
5. Cari dönemdeki toplam personel sayısı
6. Finansal durum tablosu tarihinden sonra ortaya çıkan ve açıklamayı gerektiren hususlara ilişkin bilgi.

²⁴⁵ http://www.isbank.com.tr/content/TR/Yatirimci_Iliskileri/Kurumsal_Bilgiler/Ortaklik_Yapisi-256-247.aspx (Erişim: 20.06.2009)

7. Finansal durum tablosunu önemli ölçüde etkileyen ya da tabloların açık, yorumlanabilir ve anlaşılabilir olması açısından açıklanması gerekli olan diğer hususlar.
8. Finansal durum tablosunun onaylanarak kesinleştiği tarih:/..../.....

4.2.4.2. Gelir Gider Tablosu Önerisi

Siyasi partilerin kâr amacı gütmemeleri nedeniyle gelir tablosu yerine, faaliyet sonuçlarını yansıtan ve öz kaynaklardaki değişimi ortaya koyan “Gelir Gider Tablosu”nun düzenlenmesi uygun bir yaklaşım olacaktır. “Gelir Gider tablosu”, siyasi partilere yapılan katkıların nerelerden sağlandığını ve nerelere harcandığını, sonuç itibariyle faaliyet döneminde ortaya çıkan gelir ve/veya gider fazlasını ortaya koyan bir finansal tablodur. Bu doğrultuda siyasi partilere önerilen gelir gider tablosu, Tablo 4.3’de görüldüğü gibidir.

Tablo 4.3: Siyasi Partilere Önerilen Gelir Gider Tablosu

..... PARTİSİDÖNEMİ GELİR GİDER TABLOSU (TL)				
	Önceki Dönem		Cari Dönem	
A. ESAS FAALİYET GELİRLERİ				
1. AİDATLAR				
2. BAĞIŞLAR				
3. DEVLET YARDIMI				
4. PARTİYİ VE ADAYI TANITICI FAALİYETLERDEN SAĞLANAN GELİRLER				
5. TEŞKİLATLARDAN YAPILAN TRANSFERLER				
BRÜT ESAS FAALİYET GELİRİ				
B. SATIŞLARIN MAALİYETİ (-)				
1. SATILAN STOKLARIN MAALİYETİ (-)				
NET ESAS FAALİYET GELİR/GİDERİ				
C. FAALİYET GİDERLERİ (-)				
1. GENEL YÖNETİM GİDERLERİ (-)				
2. PROPAGANDA GİDERLERİ (-)				
3. TEŞKİLATLARA YAPILAN TRANSFERLER (-)				
FAALİYET GELİR/GİDERİ				
D. DİĞER GELİRLER				
1. TEMETTÜ GELİRLERİ				
2. FAİZ GELİRLERİ				
3. MENKUL KIYMET SATIŞ KÂRLARI				
4. KAMBİYO KÂRLARI				
5. DİĞER GELİR VE KÂRLAR				
E. DİĞER GİDERLER				
1. KOMİSYON GİDERLERİ				
2. MENKUL KIYMET SATIŞ ZARARLARI				
3. KAMBİYO ZARARLARI				
4. DİĞER GİDER VE ZARARLAR				
DÖNEM GELİR VEYA GİDER FAZLASI				
DÖNEM NET GELİR VEYA GİDER FAZLASI				

Kaynak: 1 Sıra No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nden uyarlanmış; Marşap ve Akbulut, a.g.m, s. 55'den yararlanılmış ve geliştirilerek hazırlanmıştır.

DİPNOTLAR

1-.....

2-.....

Siyasi partilere önerilen Gelir-Gider tablosunda yer alan;

- **Esas Faaliyet Gelirleri;** partiye yapılan çeşitli bağışlar ve devlet yardımı ile üye aidatları, partiyi ve adayı tanıtıcı malzeme satışlarından sağlanan gelir kalemleri ve parti teşkilatlarından yapılan yardımları,

- **Satışların Maliyeti;** siyasi partinin çeşitli amaçlarla edinmiş olduğu stokların satışı durumunda, bunların elde edilme maliyetini,
- **Faaliyet Giderleri;** parti faaliyetlerinin yürütülmesi esnasında ortaya çıkan yönetim giderleri, gerek seçim dönemlerinde gerekse normal dönemlerde partinin tanıtımı amacıyla ortaya çıkan propaganda giderleri ve parti genel merkezinin parti il teşkilatına, parti il teşkilatının da parti ilçe teşkilatlarına yapmış olduğu yardımları ifade eden teşkilatlara yardım kalemlerini,
- **Diğer Gelirler;** partinin nakit fazlasını değerlendirmek amacıyla yapmış olduğu çeşitli yatırımlardan (menkul kıymet yatırımı, kambiyo işlemleri, vadeli mevduat, repo vb. gibi) elde ettiği kazançlar ile parti faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan diğer gelirleri,
- **Diğer Giderler;** partinin nakit fazlasının değerlendirmek amacıyla yapmış olduğu çeşitli yatırımlar sonucu ortaya çıkan kayıplar ile parti faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan diğer giderleri ve stokların çeşitli nedenlerle kullanılamaz duruma gelmesi sonucu ortaya çıkan kayıpları,
- **Dönem Gelir veya Gider Farkı;** parti faaliyetleri sonucu elde edilen gelirler ile katlanılan giderler arasındaki olumlu ya da olumsuz farkı, ifade eder.

Siyasi partiler önerilen “Gelir Gider Tablosu”, parti tüzel kişiliğinin ve SPY’nin gereği olarak normal bir ticaret işletmesinin Gelir Tablosu’ndan farklılık göstermektedir. Örneğin siyasi partilerin doğal olarak mamul üretmesi söz konusu olmadığından mamullerle ilişkili maliyet hesaplarına Gelir Tablosu’nda yer verilmemiştir. Yine siyasi partilerin mali borç almak gibi bir durumları söz konusu olmadığından, finansman giderlerine de önerilen tabloda yer verilmemiştir. Siyasi partilere önerilen gelir gider tablosu, ilgi gruplarına karşı önemli bir sorumluluğu olan parti sorumlularının, bu sorumluluğu nasıl yerine getirdiklerini gösterdiği gibi, parti öz kaynaklarının da temelini teşkil etmektedir.

Finansal durum tablosunda olduğu gibi gelir gider tablosunda da bazı bilgiler dipnotlar aracılığıyla ilgi gruplarının bilgisine sunulabilir. Bu bilgilerde aşağıdaki gibi sıralanabilir;

1. Dönemde tüm amortisman giderleri toplamıTL.
2. Gelir gider tablosunu önemli ölçüde etkileyen ya da tabloların açık, yorumlanabilir ve anlaşılabilir olması açısından açıklanması gerekli olan diğer hususlar.
3. Gelir gider tablosunun onaylanarak kesinleştiği tarih:/...../.....

4.2.5. Mali Denetim Önerisi

Siyasi partilerin mali denetimi Anayasa'da ve SPY'de belirtildiği üzere Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin siyasi partilere ilişkin mali denetimi konusunda yapılacak bazı iyileştirmeler, mali denetimden alınacak olan faydayı yükseltecektir. Mevcut sistemde Anayasa Mahkemesi'nin partilerin mali denetiminde öncelikli sorun, denetlenmeyen ve biriken kesin hesaplardır. Anayasa Mahkemesi'nin yapısından kaynaklanan bu durumun ortadan kaldırılması için, mahkemenin mali denetime ilişkin yapısında bazı değişikliklerin yapılması zorunluluk arz etmektedir. Diğer bir durum, mali denetimin Anayasa Mahkemesi'nce yürütölüp yürütölmemesine yönelik yaşanan soru işaretidir. Bu durum, bazı çevrelerce sorun olmaktan uzak olup, bazı çevrelerce sorun olarak nitelendirilmektedir. Bu durumu sorun olarak nitelendirenler partilerin mali denetimine, Anayasa Mahkemesi'ne alternatif olarak Sayıştay, Devlet Denetleme Kurulu, Meclis Komisyonları ve Yüksek Seçim Kurulu-YSK'yı göstermektedir²⁴⁶. Ancak bu kurumlardan ilk üç kurum yakından incelendiğinde; Sayıştay ile yasama organı arasındaki organik bağ, Devlet Denetleme Kurulu'nun Cumhurbaşkanlığı'na bağlı olması, Meclis Özel Komisyonları'nın üyelerin çoğunun iktidar partisinin elinde bulunuyor olması mali denetimden beklenen faydayı getirmekten uzak olacaktır. Yüksek Seçim Kurulu, yapısı itibariyle alternatifler arasında tercih edilendir. Çünkü YSK üyeleri, Danıştay ve Yargıtay üyeleri arasından seçilmekte ve üyeler seçimlerle ilgili yüksek yargı görevini yürütmektedir. YSK üyelerinin,

²⁴⁶ Kılınç, a.g.e, ss. 31-33.

Danıştay ve Yargıtay üyeleri arasından seçilmesi, bir başka ifadeyle yargı mensubu olması ve yargı görevi yürütmesi dolayısıyla kurulun kararlarında tarafsızlıktan yana olacağı kuşkusuzdur. YSK'nın bu görevi yürütmesi durumunda, kendi bünyesinde, bağımsız ve yaptırım gücü yüksek olan bir komisyonun oluşturulması yerinde olacaktır. Bu değişimin gerçekleştirilmesi, olası olmakla beraber, Anayasa Mahkemesi'nin bu görevi sürdürülmesi durumunda, aşağıdaki değişikliklerin ve yeniliklerin sisteme dahil edilmesi, denetimin daha verimli ve şeffaf bir yapıya kavuşturulmasına katkı sağlayacaktır. Bu değişiklikler ve yenilikler şunlardır;

- Parti yönetimleri, mali tabloların hazırlanması ve dürüst bir şekilde sunumunda daha hassas davranmalı ve sorumluluğunun bilincinde olmalı. (Bu sorumluluk, mali tabloların hata ve/veya hile ve usulsüzlükten kaynaklanan önemli yanlışlıkları içermeyecek biçimde hazırlanarak gerçeği dürüst bir şekilde yansıtılmasını sağlamak amacıyla gerekli iç kontrol sisteminin tasarlanmasını, uygulanmasını ve devam ettirilmesini, koşulların gerektirdiği muhasebe tahminlerinin yapılmasını içermektedir.)
- Siyasi partilerin, gerek mali denetimden önce, gerekse mali denetim sonucunda ortaya çıkan ve finansal durum ile faaliyet sonuçlarını yansıtan mali tabloları, elektronik ortamlarda ve herkesin ulaşabileceği şekilde kamuoyu bilgisine sunulmalı.
- Anayasa Mahkemesi bünyesinde, siyasi partilerin mali denetimi ile ilgili işleri yürütmek üzere bir birim oluşturulmalı ve bu birim yeterli sayıda raportörden oluşmalı.
- Denetimin hızlandırılması için Anayasa Mahkemesi ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı arasındaki bürokrasi, denetim üzerinde olumsuz bir etki yaratmayacak şekilde azaltılmalı.
- Siyasi partilere yapılacak olan devlet yardımı, bağış ve aidat ödemelerinin kayda geçirilmesinde yaşanan yolsuzlukların önüne geçilmesi amacıyla bu ödemeler bankalar aracılığıyla yapılmalı.
- Bu ödemelerin banka sistemine dahil edilememesi durumunda, bağışta bulunan ve aidat ödeyenlerin makbuz alması, bağış ya da aidatı alan parti sorumlusunun ise makbuz düzenlemesi sağlanmalı, aksi takdirde cezai yaptırımlar ağırlaştırılmalı.

- Vatandaşların makbuz alma konusunda bilinçlendirilmesi sağlanmalı, cezai yaptırımlar caydırıcı olacak şekilde yeniden düzenlenmeli. Ayrıca bağış ve aidat ödemelerinde makbuz alınması zorunluluğuna ilişkin bir levha görülebilen bir yere asılmalı.
- Siyasi partilerin muhasebe sistemlerinin kaçak alanları ortadan kaldıracak şekilde yeniden düzenlenmeli ve şeffaflaştırılmalı.
- Siyasi partilerde saymanlık görevini yürütecek kişilerde bu görevin ağırlığını kaldırabilecek bir ehliyet aranmalı.
- Belli zamanlarda parti muhaseplerine konu ile ilgili seminerler verilmeli.

Bu değişiklik ve düzeltmelerin yanında, partilerin muhasebe sistemlerinin Tekdüzen Muhasebe Sistemi'ne kavuşturulması durumunda ya da mevcut durumda, gerekli alt yapı hazırlanarak, partilerin muhasebesini tutmakla Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler-SMMM ya da Yeminli Mali Müşavirler-YMM görevlendirilebilir. Partiler, finansal raporlarını bağımsız denetim kuruluşunun denetimine de sunabilir. Nitekim bu olasıdır. Bağımsız denetim kuruluşları, partilerin mali işlemlerinin; SPY, parti tüzüğü ve yürürlükteki vergi mevzuatında belirtilen esaslara uygunluğu açısından, parti yönetimlerine görüş bildirebilirler. Bağımsız denetimin, Uluslararası Denetim Standartları'na göre gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu standartlar; etik ilkelere uyulmasını ve bağımsız denetimin, mali tabloların gerçeği doğru ve dürüst bir şekilde yansıtmayı yansıtmadığı konusunda makul bir güvenceyi sağlamak üzere planlanarak yürütülmesini gerektirmektedir.

4.3. Siyasi Partilere Önerilen Muhasebe Sistemi Doğrultusunda Örnek Bir Uygulama

Türkiye’deki siyasi partilere önerilen muhasebe sisteminin somut bir zemine oturtulması amacıyla örnek bir monografi geliştirilmiş ve bu çalışmaya konu olan gelir ve giderlerin çoğuna bu monografide yer verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca faaliyet sonuçlarının şeffaf bir şekilde ortaya konması amacıyla, örnek uygulama, Finansal Durum Tablosu ve Gelir Gider Tablosu ile desteklenmiştir. Örnek olay şeklinde bir çözümlü uygulama örneği aşağıdaki gibi oluşturmuştur:

Örnek Uygulama:

01.01.2008 tarihinde, milletvekili seçilme ve partiye üye olma yeterliliğine sahip otuz Türk vatandaşı tarafından “**Genç Beyinler Partisi**” kurulmuştur. Partinin tüzel kişilik kazanması amacıyla gerekli belge ve bildirgeler, kurucu üyeler tarafından, İçişleri Bakanlığı’na verilerek partinin tüzel kişilik kazanması sağlanmıştır. Ayrıca, kuruluş ile ilgili diğer işlemlerde, üyeler tarafından yerine getirilmiştir.

Partinin Temmuz 2008 döneminde yapılacak olan genel seçimlere katılabilmesi için;

- İllerin yarısından çoğunda teşkilatlanma sağlanmıştır. (Bir ilde teşkilatlanma, merkez ilçesi dahil o ilin ilçelerinin en az üçte birinde teşkilat kurmayı gerektirir)
- Parti Büyük Kongresi yapılmıştır.
-

Not: Bilindiği üzere son milletvekili genel seçimlerinde; %10 barajını geçen ve aldığı oy % 10’dan az olup % 7’den fazla olan siyasi partiler ile mecliste grup kurabilecek sayıda milletvekilliği kazanan siyasi partilere iki türlü devlet yardımı yapılmaktadır. Bunlardan birincisi, bir sonraki genel seçimlere kadar yıllık olarak ödenen yardım, ikincisi ise genel ve mahalli seçimlerin yapılacağı yıl ödenen yardımdır. Bu hazine yardımları partilerin aldıkları oy oranına göre partiler arasında

bölüştürülerek, o yılki genel bütçe yasasının yürürlüğe girmesini izleyen 10 gün içinde (genellikle 10 Ocak) yapılır. Devlet Yardımı, genel seçimlerin yapılacağı yıl üç katı, yerel seçimlerin yapılacağı yıl iki katı olarak ödenir²⁴⁷.

Örnek uygulamanın zenginleştirilebilmesi amacıyla normal koşullarda 10 Ocak'ta yapılması gereken devlet yardımının, sadece bu çalışmayla sınırlı kalmak üzere 10 Ağustos'ta yapıldığı varsayılmıştır.

Partinin Ocak ayı içerisinde gerçekleşen finansal işlemleri aşağıdaki gibidir:

1. Parti kurucu üyeleri ile beraber yetmiş (70) kişi partiye üye olmuştur. Üyelerin her birinden **üye giriş aidatı** olarak 50 TL, **yıllık üyelik aidatı** olarak da 600 TL tahsil edilmiştir.
2. Partiye farklı kişilerden toplam 80.000 TL **bağışta** bulunulmuştur. (Bağış sınırının geçilmediği varsayımı ile) Bağışlar Ziraat Bankası'nda açtırılan vadesiz mevduat hesabına yatırılmıştır.
3. Partinin **kuruluş işlemleri** için 1.000 TL'lik harcama yapılmış ve nakit olarak ödenmiştir. Harcama aktifleştirilmiştir.
4. Parti genel merkezi için kiralan bir iş merkezi için taraflar arasında **kira** kontratı imzalanmış ve aylık kira ücreti olarak 1.000 TL ve aidat olarak da 100 TL peşin ödenmiştir. Ödeme karşılığında gider pusulası alınmıştır.
5. Parti binasına 600 TL'lik **doğalgaz** alımı yapılmış ve bedeli peşin olarak ödenmiştir.
6. Parti; su ve elektrik abonelik başvurusu için, abonelik iptalinde geri alınmak üzere **depozito** olarak 300 TL peşin ödemiştir.
7. Parti genel merkez muhasebe sisteminin oluşturulması amacıyla, 2.000 TL'ye **muhasebe paket programı** ve 3.000 TL'ye **gelir ve gider makbuzu** satın alınmış ve bedeli peşin ödenmiştir. Yapılan ödemelere ilişkin (üye aidatı ve bağış) makbuzlar kesilmiştir.
8. Genel yönetim faaliyetlerinin yürütülebilmesi için, hemen tüketilmek üzere 1.500 TL'lik **kırtasiye malzemesi** ve 4.000 TL'lik de **büro malzemesi**

²⁴⁷ SPY, Ek Madde 1.

(toplantı masa ve sandalyesi vb.) alımı yapılmış ve bedeli peşin ödenmiştir. Yapılan harcama karşılığında, parti tüzel kişiliği adına düzenlenmiş fatura alınmıştır.

9. Partinin yönetim faaliyetlerinde kullanılmak üzere satın alınan çeşitli demirbaşlara ilişkin bilgiler aşağıdaki gibidir:

Tablo 4.4: Satın Alınan Demirbaşlar Tablosu

Satın Alınan Demirbaş	Miktar(Adet)	Birim Fiyat (TL)	Toplam Tutar (TL)
Bilgisayar	10	1.000	10.000
Yazıcı ve Fotokopi Makinesi	3	750	2.250
Toplam			12.250

Yapılan alımlar peşin olarak ödenmiş ve karşılığında parti tüzel kişiliği adına düzenlenmiş fatura alınmıştır.

10. Parti faaliyetlerinde kullanılmak üzere 2 adet **taşıt** satın alınmıştır. Taşıtların her biri 15.000 TL olup, satıcı firma olan Güler Ltd. Şti'ne iki ay sonra ödenmek üzere senet düzenlenmiştir. (İşlem tarihi: 30.01.2008)
11. Taşıtlara ait **Motorlu Taşıtlar Vergisinin** ilk taksidi ocak ayında toplam 200 TL olarak peşin ödenmiştir.
12. Partide yönetim bölümünde çalışan 10 personelin Ocak ayı sonunda tahakkuk eden ücret bilgileri aşağıdaki gibidir:

Brüt Ücret	10.000 TL
SSK Primi İşçi Payı (%14)	1.400 TL
İşsizlik Sig. İşçi Payı (%1)	100 TL
Gelir Vergisi Kesintisi (%15)	1.275 TL
Damga Vergisi (%06)	60 TL
Kesintiler Toplamı	2.835 TL
Net Ücret	7.621,3 TL
SSK Primi İşveren Payı (%19.5)	1.950 TL
İşsizlik İşveren Payı (%2)	200 TL

Personele ücretleri banka aracılığıyla ödenmiştir.

Partinin Şubat ayı içerisinde gerçekleşen finansal işlemleri aşağıdaki gibidir:

13. Şubat, Mart ve Nisan ayları kirası ile bu aylara ait aidatlar peşin olarak ödenmiştir.
14. Partinin internet sitesinin kurulması amacıyla toplam 500 TL'lik gidere katlanılmış ve nakit ödenmiştir.
15. Parti Ziraat Bankas'nda vadesiz mevduat hesabında bulunan 30.000 TL, 01.02.2008 tarihinde aylık **vadeli mevduata** yatırılıyor. Faiz oranı % 15 olup Gelir Vergisi-GV oranı %15'dir.
16. Taşıt yakıt gideri olarak 1.000 TL nakit ödenmiştir.
17. Partinin genel merkezinin ocak ayı **elektrik faturası** 1.000 TL ve **su faturası** 500 TL olarak tahakkuk etmiştir. Faturalar peşin olarak ödenmiştir.
18. Seçim faaliyetlerinde kullanılmak üzere 7.000 TL'ye **bayrak, flama, atkı, çakmak ve rozet** satın alınmış ve bedeli peşin ödenmiştir.
19. Şubat ayı içerisinde partiye üye olan toplam 200 kişi'den üye giriş aidatı olarak kişi başı 50 TL ve yıllık üyelik aidatı olarak da kişi başı 550 TL makbuz karşılığı peşin tahsil edilmiştir.
20. Partiye, şubat ayı içerisinde toplam 100.000 TL bağış yapılmış ve tamamı bankaya yatırılmıştır.
21. Parti kasasında bulunan 20.000 TL karşılığı 11.111,11 \$ satın alınmış ve söz konusu Amerikan Doları, 20.02.2008 tarihinde Şekerbank'ta bir hesap açtırılarak 2 aylık vadeye yatırılıyor. Faiz oranı % 3.5 olup, GV oranı %15'dir. (1\$=1.8 TL, 20.000/1,8=11.111,11 \$)
22. Parti çalışanları için net 7.621,3 TL ücret tahakkuk etmiş ve ay sonunda personele banka aracılığıyla ödenmiştir.

Partinin Mart ayı içerisinde gerçekleşen finansal işlemleri aşağıdaki gibidir:

23. Türk Telekom'dan bilgisayar sistemleri arasında irtibatı sağlayan **özel devre hizmeti** satın alınmıştır. Karşılığında 600 TL ödemede bulunulmuştur.
24. Parti tarafından **muhtelif büro malzemeleri** (TV, dolap ve sandalye) satın alınmış, fatura karşılığında 1.500 TL ödemede bulunulmuştur.

25. Personellere talepleri doğrultusunda 3.000 TL **personel avansı** nakit olarak verilmiştir.
26. Partinin Ziraat Bankası'ndaki mevduatına, 56,25 TL'si **GV kesintisi** olmak üzere toplam 375 TL **faiz** işlemiştir.
27. Partinin PTT aracılığıyla gönderdiği tebrik, mektup ve benzeri gönderiler için kayıtsız posta gönderisi teslim belgesi karşılığında 1.000 TL ödemede bulunulmuştur.
28. Parti tarafından alınan ve maliyeti 5.000 TL olan bayrak, atkı, flama ve rozet satışından makbuz karşılığı 8.000 TL gelir sağlanmıştır.
29. Kasadan Ziraat Bankası'ndaki vadesiz mevduat hesabına 30.000 TL aktarılmıştır.
30. Ocak ayında satın alınan taşıtların bedeli olan 30.000 TL, Güler Ltd. Şti.'ne ödenmiştir.
31. Partinin genel merkezinin ocak ayı **elektrik faturası** 500 TL ve **su faturası** 500 TL olarak tahakkuk ediyor. Faturalar peşin olarak ödenmiştir.
32. Parti çalışanları için net 7.621,30 TL ücret tahakkuk etmiş ve ay sonunda personele, kendilerine verilen avansların mahsubuyla beraber 4.165 TL ödemede bulunulmuştur.

Partinin Nisan ayı içerisinde gerçekleşen finansal işlemleri aşağıdaki gibidir:

33. Parti teşkilatlarına 10.000 TL yardımda bulunulmuştur.
34. Şubat satın alınan dövizden 222,22 TL kambiyo geliri ve 32 \$ faiz geliri tahakkuk etmiştir (1\$=1.30 TL). Söz konusu döviz TL'ye çevrilerek, Ziraat Bankası'ndaki vadeli mevduat hesabına eklenmiştir.
35. Partinin Ziraat Bankası'ndaki vadedeki mevduatına 56,85 TL'si GV olmak üzere toplam 379 TL faiz geliri tahakkuk etmiştir.
36. Parti kasasından 15.200 TL Ziraat Bankası'ndaki vadesiz mevduat hesabına aktarılıyor ve bankaya verilen talimat ile adeti 30 TL'den 500 adet hisse senedi satın alınmıştır. Bankanın bu işlem için kestiği komisyon 200 TL'dir.
37. Parti, mitinglerinde kullanmak üzere sözleri partiye uyarlanan Grup Destan'nın "Cilveloy Nanayda" isimli türküsünü kullanacak. Parti, söz

konusu çalışma için 3.600,00 TL **te lif** ödemiştir. (parti türkünün mayıs, haziran, temmuz ayları olmak üzere toplam 3 aylık kullanım hakkını satın almıştır.)

38. Partinin ay içerisinde düzenlemiş olduğu **yemek, şenlik, balo, eğlence, konser** vb. faaliyetlerden sağlanan gelirler toplamı 8.000 TL olup, söz konusu faaliyetler için 3.000 TL'lik harcama yapılmıştır.
39. Parti genel başkanı ve parti sekreterine çıkacakları seçim çalışmaları için toplam 3.000 TL **avans** verilmiştir.
40. Parti binasının temizliği ile ilgili olarak bir **temizlik firmasına** 250 TL peşin ödemede bulunulmuştur.
41. Parti içi seminer verilmesi amacıyla yabancı ülkeden getirilen misafir kişi için toplam 2.000 TL'lik **temsil ve ağırlama giderine** (konaklama, seyahat, yemek vs.) katlanılmıştır.
42. Parti personelinin ücretleri tahakkuk etmiş ve kendilerine bankadan ödenmiştir.

Partinin Mayıs ayı içerisinde gerçekleşen finansal işlemleri aşağıdaki gibidir:

43. Parti genel başkanı ve sekreteri seçim çalışmalarından dönmüş ve 3.200 TL'lik gider belgesi sunmuşlardır.
44. Partiye yeni üye olan 100 kişiden, üye giriş aidatı olarak kişi başı 50 TL ve yıllık üyelik aidatı olarak da kişi başı 400 TL alınmıştır.
45. Parti satın alacağı propaganda malzemeleri için 3.000 TL avans vermiştir.
46. Satın alınan hisse senetlerinden 1.000 TL'lik temettü geliri tahakkuk etmiştir.
47. Parti genel başkanı ve sekreterine, avansı aşan ve fatura ile belgelendirilen 200 TL için peşin ödemede bulunulmuştur.
48. Yenikan Medya Pazarlama A.Ş. (Habertürk) ile parti arasında 20.05.2008 tarihinde Partinin 2008 yılı genel seçim dönemi çalışmaları ve yayınlarına ilişkin bir sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşmede, Habertürk'ün parti koordinatöründen alacağı tanıtım işlerini partinin uygun göreceği saat ve programlarda yerine getireceği, bu hizmetin Haziran ve Temmuz aylarını

kapsayıp 31.07.2008 tarihine kadar süreceği ve karşılığı olarak 30.000 TL ödeneceği belirtilmiştir. 30.000 TL, 20.05.2008 tarihinde Habertürk'e bankadan ödenmiştir.

49. Milletvekili aday adaylarından **özel aidat** olarak toplam 65.000 TL tahsil edilmiştir.
50. Parti yaptırmış olduğu kamuoyu yoklaması karşılığında, **danışmanlık şirketine** 2.500 TL peşin ödemede bulunmuştur.

Partinin Haziran ayı içerisinde gerçekleşen finansal işlemleri aşağıdaki gibidir:

51. Nisan ayında tahakkuk eden temettü geliri tahsil edilmiştir.
52. Parti kısa vadeli yatırım amacıyla, 6.000 TL'lik **devlet tahvilli** satın almıştır.
53. Aday olarak gösterilmeyen aday adaylarının bazıları ödemiş oldukları aidatları, kendilerine verilen makbuzu ibraz ederek geri almışlardır. Geri ödenen aidat toplamı 16.000 TL'dir. Aday adayları tarafından geri alınmayan aidatlar ise partinin gelirleri arasına kaydedilmiştir. (Parti iç yönetmeliğinde aday adaylarının aidatlarını geri alma süresi "1" ay olarak belirlenmiştir.)
54. Parti 15.000 TL'ye propaganda malzemesi satın almıştır. Verilen avans tutarı olan 3.000 TL yapılan ödemeden düşülmüştür.
55. Seçime katılacak olan parti milletvekili adaylarına toplam 20.000 TL yardım yapılmıştır.
56. Partiye toplam 30.000 TL bağış yapılmıştır.
57. Gerek partiyi gerekse adayı tanıtıcı çeşitli **pankart ve afişler** hazırlanmış ve karşılığında 3.000 TL ödemede bulunulmuştur. Pankart ve afişlerin asılması amacıyla ücretli elemanlar tutulmuş ve kendilerine 2.000 TL peşin ödemede bulunulmuştur.
58. Parti propagandasının yapılması amacıyla üç adet **taşıtlı kiralanan** ve taşıtlı kiralama firmasına iki aylık kira bedeli olarak 15.000 TL peşin ödenmiştir.
59. **Bilboardlara** verilen reklam karşılığı Kent AŞ'ye 5.000 TL nakit ödemede bulunulmuştur.
60. Propaganda amaçlı yapılan seyahat harcamaları tutarı 6.000 TL'dir.

61. Taşıt yakıt tutarı olarak 8.000 TL nakit olarak ödenmiştir.
62. Maliyet bedeli 6.000 TL olan propaganda malzemeleri 6.000 TL'ye parti teşkilatlarına veresiye olarak verilmiştir. (Partilerin genel merkezleri almış oldukları propaganda malzemelerini teşkilatlarına bedelsiz olarak verebileceği gibi maliyet bedeli karşılığında da verebilmektedir.)

Partinin Temmuz ayı içerisinde gerçekleşen finansal işlemleri aşağıdaki gibidir:

63. Seçim zamanında dağıtılmak üzere alınan 15.000 TL'lik çeşitli mallar seçmenlere dağıtılmıştır.
64. Partinin daha geniş bir kitleye hitap edebilmesi amacıyla tanıtım amaçlı kitaplar, dergiler, broşürler, kasetler ve videokasetleri hazırlanmış, karşılığında 2.500 TL'lik harcama yapılmıştır. Tanıtım amacıyla oluşturulan ve maliyeti 1.500 TL olan kitaplar ve dergilerin satışından 3.000 TL gelir sağlanmıştır.
65. Partinin tanıtımını amacıyla bir reklam şirketi ile anlaşılmış karşılığında reklam şirketine 2.000 TL nakit ödemede bulunulmuştur. Yapılan anlaşma Temmuz ayını kapsamaktadır.
66. Seçim sonuçlarının daha iyi izlenmesi ve sayımlar sırasında parti menfaatlerinin korunması için sandık başlarında görevlendirilen kişilere toplam 2.000 TL nakit peşin olarak ödenmiştir.
67. Satın alınan taşıtların MTV ikinci taksidi olarak 200 TL ödenmiştir.
68. Taşıt bakım ve onarım hizmeti olarak 600 TL'lik harcama yapılmıştır.
69. Partiye adedi 1.000 TL olan iki adet bilgisayar bağışlanmıştır.
70. Partinin Nisan ayında almış olduğu 15.000 TL'lik hisse senetleri 16.000 TL'ye satılmış ve hisse senedi bedeli Ziraat Bankası'ndaki vadesiz mevduat hesabına aktarılmıştır.

Partinin Ağustos ayı içerisinde gerçekleşen finansal işlemleri aşağıdaki gibidir:

71. "Genç Beyinler Partisi" almış olduğu % 35 oy ile hazine yardımı almayı hak etmiş ve kendisine 10 Ağustos tarihinde 46.000.000 TL hazine yardımı

yapılmıştır. Alınan yardım, Ziraat Bankası'ndaki vadesiz mevduat hesabına yatırılmıştır.

72. Partiye genel merkez binası yapılması amacıyla 90.000 TL'ye arsa satın alınmıştır.
73. Parti merkez binasının yapımı ile ilgili olarak açılan ihalede bir firmadan 2.000 TL peşin teminat alınmıştır.
74. Binanın kaba ve ince inşaatının tamamlanması amacıyla toplam 900.000 TL gider yapılmış ve bina tamamlandıktan sonra aktife alınmıştır.
75. Parti binasının bahçesine helikopter pisti yapılmış ve 5.000 TL maliyete katlanılmıştır.
76. Temmuz ayında yapılan genel seçimlerde milletvekili olarak seçilen 245 kişiden kişi başı 1.000 TL (200 TL×5ay) milletvekili aidatı alınmıştır.
77. AKEL Güvenlik Hizmetleri Şti. ile parti genel merkez binasının güvenliğinin sağlanması amacıyla 1 yıllık sözleşme imzalanmış ve 5.000 TL aylık ödemede bulunulmuştur.
78. Parti genel merkez binasının alt katında bulunan bir dükkan çay ocağı olarak kiraya verilmiştir. Yapılan bir yıllık sözleşme ile aylık kira ücreti 500 TL olarak belirlenmiş ve üç aylık kira ücreti ve depozito olarak da bir aylık kira peşin olarak tahsil edilmiştir.
79. 6.000 TL'ye satın alınan özel kesim tahvilleri, 400 TL işleyen faizi ile birlikte 6.500 TL'ye satılmıştır.
80. Parti genel merkezinin il teşkilatlarından olan alacağı tahsil edilmiştir.

Not: Uygulama örneğinde aynı muhasebe kayıtlarının yinelenmemesi amacıyla elektrik ve su tüketim faturalarına ilişkin sorulara Şubat ve Mart aylarında; parti personeline ilişkin ücret tahakkuku ise muhtasar beyannamenin ödenmesinin gösterilmesi amacıyla Ocak, Şubat, Mart ve Nisan aylarında, sorularda yer almıştır.

Örnek Uygulamanın Cözümü:

Uygulama örneğindeki finansal nitelikteki işlemlerin her biri yevmiye defterinde yevmiye maddeleri şeklinde muhasebeleştirilebilir.

Ocak Ayı:

1. Partiyeye üye olan kişilerden üye giriş aidatı ve yıllık üye aidatı alınması,

100 KASA		45.500,00	
600 AİDATLAR			45.500,00
600.01 Üye Giriş Aidatı			
600.01.001 Murat KILIÇ	50		
600.01.002 Yağmur ÜÇÖK	“ “		
600.02 Yıllık Üye Aidatı			
600.02.001 Sezgin GÜVEN	600		
600.02.002 Çağdaş KAYA	“ “		

2. Partiyeye bağışta bulunulması,

102 BANKA		80.000,00	
102.01 Ziraat Bankası			
102.01.001 Vadesiz Mevduat Hesabı			
601 BAĞIŞLAR			80.000,00
601.01 Cem YALIN			
601.02 Ayşe CAN			
“ “			

3. Partinin kurulması esnasında aktifleştirilen kuruluş ve örgütlenme ile ilgili giderler,

262 KURULUŞ VE ÖRG. GİDERL.		1.000,00	
100 KASA			1.000,00

4. Kira ve aidat ödemesi,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ		1.100,00	
630.04 Çeşitli Giderler			
630.04.001 Kira	1000		
630.04.002 Aidat	100		
100 KASA			1.100,00

5. Parti binasına doğal gaz alımı,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ		600,00	
630.03 Dış. Sağl. Fayda ve Hizm.			
630.03.001 Gaz Gideri	600		
100 KASA			600,00

6. Su ve elektrik aboneliği için depozito yatırılması,

226 VERİLEN DEP. ve TEMİNATLAR		300,00	
226.01 Elektrik, Su Aboneliği Depozitosu	300		
100 KASA			300,00

7. Muhasebe paket programı ve gelir gider makbuzu alınması,

260 HAKLAR		2.000,00	
260.01 Muhasebe Paket Programı	2.000		
153 MALZEME STOKLARI		3.000,00	
153.01 Gelir-Gider Makbuzu	3.000		
100 KASA			5.000,00

8. Kırtasiye ve Büro Malzemesi alımı,

255 DEMİRBAŞLAR			
255.01 Büro Malzemesi	4.000	4.000,00	
630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ			
630.04 Çeşitli Giderler		1.500,00	
630.04.003 Kırtasiye Malzemesi	1.500		
100 KASA			5.500,00

9. Demirbaş alımı,

255 DEMİRBAŞLAR			
255.01 Bilgisayar	10.000	12.250,00	
255.02 Yazıcı ve Fotokopi Makinesi	2.250		
100 KASA			12.250,00

10. Parti faaliyetlerinde kullanmak üzere taşıt satın alınması,

254 TAŞITLAR		30.000,00	
321 BORÇ SENETLERİ			30.000,00

11. Motorlu Taşıtlar Vergisi'nin ilk taksidinin ödenmesi,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ			
630.05 Vergi Resim Harçlar		200,00	
630.05.001 MTV	200		
100 KASA			200,00

12. Parti genel merkezinde çalışan personelin maaşlarının tahakkuk etmesi,

/			
630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ		12.150,00	
630.02 İşçi Ücret ve Giderleri	10.000		
630.02.001 Brüt Ücret	1.950		
630.02.002 SSK Primi İşveren Payı	200		
630.02.003 İşsizlik Sigortası Primi İşv. Payı			
136. DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR	456,3	456,30	
136.03 Asgari Geçim İndirimi ²⁴⁸			
335 PERS. BORÇLAR			7.621,30
335.01 Ödenecek Ücretler	7.621,3		
360 ÖDEN. VERGİ ve FONLAR			1.335,00
360.01 Gelir Vergisi	1.275		
360.02 Damga Vergisi	60		
362 ÖD. SOS. GÜV. KES.			3.650,00
362.01 SSK Primi İşveren Payı	1.950		
362.02 İşs. Sigort. Primi İşveren Payı	200		
362.03 SSK Primi İşçi Payı	1.400		
362.04 İşsizlik Sigortası İşçi Payı	100		
/			

Maaşların banka aracılığıyla ödenmesi,

/			
335 PERSONELE BORÇLAR		7.621,30	
335.01 Ödenecek Ücretler			7.621,30
102 BANKA			
102.01 Ziraat Bankası			
102.01.001 Vadesiz Mevduat Hesabı			
/			

²⁴⁸ Partide çalışan personellerin bekar ve çocuksuz olduğu varsayılmış ve sadece kendisi dikkate alınarak, Asgari Geçim İndirimi uygulanmıştır

Şubat Ayı

13. Şubat ayı kirası ve aidatları ile birlikte Mart ve Nisan ayları kira ve aidatlarının peşin olarak ödenmesi,

/		
630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.04 Çeşitli Giderler 630.04.001 Kira 630.04.002 Aidat 180 GEL. AYLARA AİT GİD. 180.01 Mart Ayı Kira ve Aidatı 180.02 Nisan Ayı Kira ve Aidatı 100 KASA	1.100 1.100 1.100	
	1.100,00 2.200,00	
		3.300,00
/		

14. Partinin internet sitesinin kurulması,

/		
631 PROPAGANDA GİDERLERİ 631.01 İnternet Sitesi Giderleri 100 KASA	500	
	500,00	
		500,00
/		

15. Bankada aylık vadeli mevduat hesabı açtırılması,

/		
102 BANKALAR 102.01 Ziraat Bankası 102.01.002 Vadeli Mevduat 102 BANKALAR 102.01 Ziraat Bankası 102.01.001 Vadesiz Mevduat Hesabı		
	30.000,00	
		30.000,00
/		

16. Ay içerisinde taşıtlara alınan ve hemen tüketilecek yakıt bedelleri toplamı,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.04 Çeşitli Giderler 630.04.004 Yakıt 100 KASA	1.000,00	1.000,00
--	----------	----------

17. Ocak ayı elektrik ve su faturalarının tahakkuk etmesi,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.03 Dış. Sağl. Fayda ve Hizmetler 630.03.003 Elektrik ve Su Faturası 381 GİDER TAHAKKUKLARI	1.500,00	1.500,00
---	----------	----------

Ocak ayı elektrik ve su faturalarının ödenmesi,

381 GİDER TAHAKKUKLARI 100 KASA	1.500,00	1.500,00
--	----------	----------

18. Bayrak, flama, atkı, çakmak ve rozet satın alınması,

153 MALZEME STOKLARI 153.02 Propaganda Malzemeleri 100 KASA	11.000,00	11.000,00
---	-----------	-----------

19. Partiye üye olan kişilerden üye giriş aidatı ve yıllık üye aidatı alınması,

100 KASA	120.000,00	
600 AİDATLAR		120.000,00
" "249		
" "		

20. Partiye bağışta bulunulması,

102 BANKA	100.000,00	
102.01 Ziraat Bankası		
102.01.001 Vadesiz Mevduat Hesabı		100.000,00
601 BAĞIŞLAR		
" "250		
" "		

21. Partinin kasasında bulunan 20.000,00 TL ile Amerikan Doları satın alınması,

102 BANKALAR	20.000,00	
102.02 Şekerbank		
102.02.002 Vadeli Döviz Tevdiat Hesabı		
102.02.002.001 Dolar		
(20.000/1.80TL=11.111,11\$)		
100 KASA		20.000,00

²⁴⁹ Bu soruda, 600 hesabına ilişkin tali hesaplar, sayfa 168 de yer alan örnek uygulama 1’de olduğu gibi açılır. Benzer diğer örneklerde de, tali hesapların çok yer kaplamaması açısından aynı kısaltmalar yapılacaktır.

²⁵⁰ Bu soruda, 601 hesabına ilişkin tali hesaplar, sayfa 168 de yer alan örnek uygulama 2’de olduğu gibi açılır. Benzer diğer örneklerde de, tali hesapların çok yer kaplamaması açısından aynı kısaltmalar yapılacaktır.

22. Parti genel merkezinde çalışan personelin ücretlerinin tahakkuk etmesi,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	12.150,00	
630.02 İşçi Ücret ve Giderleri		
630.02.001 Brüt Ücret		
630.02.002 SSK Primi İşveren Payı		
630.02.003 İşsizlik Sigortası Primi İşv. Payı	456,30	
136 DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR		
136.03 Asgari Geçim İndirimi		
335 PERS. BORÇLAR		7.621,30
335.01 Ödenecek Ücretler		
360 ÖDEN. VERGİ VE FONLAR		1.335,00
360.01 Gelir Vergisi		
360.02 Damga Vergisi		
362 ÖD. SOS. GÜV. KES.		3.650,00
362.01 SSK Primi İşveren Payı		
362.02 İşs. Sig. Primi İşv. Payı		
362.03 SSK Primi İşçi Payı		
362.04 İşsizlik Sigortası İşçi Payı		

Ücretlerin banka aracılığıyla ödenmesi,

335 PERSONELE BORÇLAR	7.621,30	
335.01 Ödenecek Ücretler		
102 BANKA		7.621,30
102.01 Ziraat Bankası		
102.01.001 V'siz Mevduat Hesabı		

Ocak ayı SSK primlerinin ödenmesine ilişkin beyannameye ait damga payının tahakkuk etmesi,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	12,50	
630.04 Çeşitli Giderler		
630.04.001 Beyan. Damga Gid.		
360 ÖD. VER. ve FONL.		12,50
360.03 SSK Tahakkuku Damga Payı		

Ocak ayı SSK primleri ve beyannameye ait damga vergisinin ödenmesi,

360 ÖD. VER. ve FONL. 360.03 SSK Tahakkuku Damga Payı 362 ÖD. SOSY. GÜV. KES. " " " " 100 KASA	12,50 3.650,00	3.662,50
---	-------------------	----------

Mart Ayı

23. Türk Telekom'dan özel devre hizmeti satın alınması,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.03 Dış. Sağl. Fayda ve Hizm. 630.03.007 Özel Devre Hizmeti 100 KASA	600 600	600,00 600,00
--	------------	------------------

24. Muhtelif büro malzemesi (birbirinden farklı üç-dört çeşit) satın alınması,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.04 Çeşitli Giderler 630.04.004 Büro Malzemesi 100 KASA	1.500,00	1.500,00
---	----------	----------

25. Personele maaş avansı verilmesi,

196 PERSONEL AVANSLARI 196.01 Cemil YAĞIZ 196.02 Cengiz GÜLER " " " " 100 KASA	3.000,00	3.000,00
---	----------	----------

26. Ziraat Bankası'ndaki vadeli mevduata vade sonunda faiz tahakkuk etmesi,

102 BANKALAR 102.01 Ziraat Bankası 102.01.002Vadeli Mevduat	318,75	
193 PEŞİN ÖD.VERGİ ve FONLAR 193.01 Gelir Vergisi Kesintisi	56,25	
642 FAİZ GELİRLERİ		375,00

27. PTT'den çeşitli gönderiler yapılması,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.03 Dış. Sağl. Fayda ve Hizm. 630.03.005 PTT Gönderileri	1.000,00	
100 KASA		1.000,00

28. Malzeme stoklarından çeşitli satışlar yapılması,

100 KASA	8.000,00	
603 PART. ve ADAYI TAN. FAAL. SAĞL. GELİRLER		8.000,00

Satışların maliyeti kaydı,

621 SAT. STOKL. MAL.	5.000,00	
153 MALZEME STOKLARI 153.01Propaganda Malzemeleri		5.000,00

29. Kasadan Ziraat Bankası'ndaki vadesiz mevduat hesabına para aktarılması,

102 BANKALAR 102.01 Ziraat Bankası 102.01.001 Vadesiz Mevduat Hesabı	30.000,00	
100 KASA		30.000,00

30. Taşıt bedellerinin Ziraat Bankası'ndaki vadesiz mevduat hesabından Güler AŞ'ye ödenmesi,

321 BORÇ SENETLERİ	30.000,00	
102 BANKA 102.01 Ziraat Bankası 102.01.001 Vadesiz Mevd.Hesabı		30.000,00

31. Şubat ayı elektrik ve su faturalarının tahakkuk etmesi,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.03 Dış. Sağl. Fayda ve Hizmetler 630.03.003 Elektrik ve Su Faturası	1.000,00	
381 GİDER TAHAKKUKLARI		1.000,00

Şubat ayı elektrik ve su faturalarının ödenmesi,

381 GİDER TAHAKKUKLARI	1.000,00	
100 KASA		1.000,00

32. Parti genel merkezinde çalışan personelin ücretlerinin tahakkuk etmesi,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	12.150,00	
630.02 İşçi Ücret ve Giderleri		
630.02.001 Brüt Ücret		
630.02.002 SSK Primi İşveren Payı		
630.02.003 İşsizlik Sigortası Primi İşv. Payı	456,30	
136 DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR		
136.03 Asgari Geçim İndirimi		
335 PERS. BORÇLAR		7.621,30
335.01 Ödenecek Ücretler		
360 ÖD. VERGİ ve FONL.		1.335,00
360.01 Gelir Vergisi		
360.02 Damga Vergisi		
362 ÖD. SOS.GÜV. KES.		3.650,00
362.01 SSK Primi İşv. Payı		
362.02 İşs. Sig. Primi İşv. Payı		
362.03 SSK Primi İşçi Payı		
362.04 İşs. Sigortası İşçi Payı		

Personele verilen avansın düşülerek ücretlerin banka aracılığıyla ödenmesi,

335 PERSONELE BORÇLAR	7.621,30	
335.01 Ödenecek Ücretler		
102 BANKA		4.621,30
196 PERS. AVANSLARI		3.000,00

Şubat ayı SSK primlerinin ödenmesine ilişkin beyannameye ait damga payının tahakkuk etmesi,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	12,50	
630.04 Çeşitli Giderler		
630.04.005 Beyan. Damga Gid.		
360 ÖD. VER. ve FONL.		12,50
360.03 SSK Tahakkuku Damga Payı		

Şubat ayı SSK primleri ve beyannameye ait damga vergisinin ödenmesi,

360 ÖD. VER. ve FONL. 360.03 SSK Tahakkuku Damga Payı	12,50	
362 ÖD. SOSY. GÜV. KES. " " " "	3.650,00	
100 KASA		3.662,50

Mart ayına ait kirasının gider hesabına aktarılması,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.04 Çeşitli Giderler 630.04.001 Kira 630.04.002 Aidat	1.000 100	1.100,00
180 GEL. AYL. AİT GİD. 180.01 Mart Ayı Kira ve Aidatı		1.100,00

Nisan Ayı

33. Parti teşkilatlarına yardımda bulunulması,

632 TEŞK. YAPL. TRANSF. 100 KASA	10.000,00	10.000,00
-------------------------------------	-----------	-----------

34. Şekerbank'daki döviz tevdiat hesabına faiz tahakkuk etmesi,

102 BANKALAR	272,37	
102.02 Şekerbank		
102.02.002 Döviz Tevdiat Hesabı		
102.02.002.001 Dolar	8,85	
193 PEŞ. ÖD. VER. ve FONL.		
59 TL × 0.15= 8.85 TL		59,00
642 FAİZ GELİRİ		222,22
646 KAMBİYO KÂRI		
Faiz Geliri= [(11.111,11×%3.5)\12] × 1.82 TL		
= 59 TL		
Kambiyo Geliri= (1.82-1.80) ×11.111,11		

35. Vadeli mevduata faiz tahakkuk etmesi,

102 BANKALAR	322,15	
102.01 Ziraat Bankası		
102.01.002Vadeli Mevduat Hesabı		
193 PEŞ.ÖD.VER. ve FONL.	56,85	
642 FAİZ GELİRLERİ		379,00

Partinin Şekerbank'daki yabancı mevduatı TL'ye çevirip Ziraat Bankası'ndaki vadeli mevduat hesabı ile birleştirmesi,

102 BANKALAR	20.272,37	
102.01 Ziraat Bankası		
102.01.001Vadeli Mevduat		
102 BANKALAR		20.272,37
102.02 Şekerbank		
102.02.001 Döviz Tevdiat Hesabı		
102.02.001.0001 Dolar		

36. Vadesiz mevduata para yatırılması ve hisse senedi satın alınması,

102 BANKALAR 102.01 Ziraat Bankası 102.01.002Vadesiz Mevduat Hesabı	15.200,00	
100 KASA		15.200,00

110 HİSSE SENETLERİ 653 KOMİSYON GİDERLERİ	15.000,00 200,00	
102 BANKALAR 102.01 Ziraat Bankası 102.01.002Vadesiz Mevduat		15.200,00

37. Seçimlerde kullanılmak üzere “sözlü eserin” kullanım hakkının kiralanması,

260 HAKLAR 260.02 Telif Hakkı	3.600,00	
100 KASA		3.600,00

38. Düzenlenen sosyal etkinliklerde katılan giderlerin kaydı,

631 PROPAGANDA GİDERLERİ 631.02 Yemek, Eğlence,Balo Giderleri	3.000,00	
100 KASA		3.000,00

Yemek, şenlik, balo, eğlence ve konser gelirleri,

100 KASA	8.000,00	
603 PART. ve ADAYI TAN. FAAL. SAĞL. GELİRLER		8.000,00

39. Parti genel başkanı ve sekreterine seçim çalışmalarına ilişkin olarak avans verilmesi,

195 İŞ AVANSLARI	3.000,00	
100 KASA		3.000,00

40. Parti binasının temizliği ile ilgili olarak temizlik firmasına ödemede bulunulması,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.03 Dış. Sağl. Fayda ve Hizm. 630.03.002 Temizlik Gideri	250,00	
100 KASA		250,00

41. Temsil ve ağırlama giderlerinin kaydı,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.03 Dışarıdan Sağl. Fayda ve Hizmetler 630.03.004 Eğitim Gideri (Temsil ve Ağırlama)	2.000,00	
100 KASA		2.000,00

42. Parti genel merkezinde çalışan personelin ücretlerinin tahakkuk etmesi,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	12.150,00	
630.02 İşçi Ücret ve Giderleri		
630.02.001 Brüt Ücret		
630.02.002 SSK Primi İşveren Payı		
630.02.003 İşsizlik Sigortası Primi İşv. Payı		
136 DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR	456,30	
136.03 Asgari Geçim İndirimi		
335 PERS. BORÇLAR		7.621,30
335.01 Ödenecek Ücretler		
360 ÖD. VERGİ ve FONL.		1.335,00
360.01 Gelir Vergisi		
360.02 Damga Vergisi		
362 ÖD. SOS.GÜV. KES.		3.650,00
362.01 SSK Primi İşv. Payı		
362.02 İşs. Sig. Primi İşv. Payı		
362.03 SSK Primi İşçi Payı		
362.04 İşs. Sigortası İşçi Payı		

Ücretlerin banka aracılığıyla ödenmesi,

335 PERSONELE BORÇLAR	7.621,30	
335.01 Ödenecek Ücretler		
102 BANKALAR		7.621,30

Mart ayı SSK primlerinin ödenmesine ilişkin beyannameye ait damga payının tahakkuk etmesi,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	12,50	
630.04 Çeşitli Giderler		
630.04.005 Beyan. Damga Gid.		
360 ÖD. VER. ve FONL.	12,5	12,50
360.03 SSK Tahakkuku Damga Payı		

Muhtasar beyannameye ait damga payının tahakkuk etmesi,

/		
630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.04 Çeşitli Giderler 630.04.007 Muht. Beyan. Damga Payı	16,90	
360 ÖD. VER. ve FONL. 360.04 Muhtasar Beyan. Damga Payı	16,9	16,90
/		

Peşin ödenen vergi ve fonların, mahsup amacıyla 361 kodlu hesaba aktarılması,

/		
361 PEŞ. ÖD. VERGİ ve DİĞ. YÜKL.	121,95	
193PEŞ.ÖD.VER.ve FONLAR		121,95
/		

İlk üç aylık (Ocak, Şubat, Mart) gelir vergisi ve damga vergisinin ve Mart ayı SSK prim borçlarının vergi dairesine ödenmesi,

/		
360 ÖD. VER. ve FONL. 360.01 GV 3825 360.02 DV 180 360.03 Mart Ayı SSK Beyan Damga Payı 360.04 Muht. Beyanname Damga Payı	3825 180 12,5 16,9	4034,40
362 ÖD. SOSY. GÜV. KES. 100 KASA 361 PEŞ. ÖD. VER. ve FONLAR 136 DİĞ. ÇEŞİTLİ ALACAKL. 136.03 Asgari Geçim İndirimi		3.650,00 6.193,55 121,95 1.368,90
/		

Nisan ayı kirasının gider hesabına aktarılması,

/		
/		
630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.04 Çeşitli Giderler 630.04.001 Kira 630.04.002 Aidat	1.100,00	
180 GEL. AYL. AİT GİD. 180.01 Nisan Ayı Kira ve Aidatı		1.100,00
/		

Mayıs Ayı

43. Parti genel başkan ve sekreterinin, kendilerine verilen avansı harcamaları sonucu ortaya çıkan belgeleri partiye sunmaları,

/		
/		
631 PROPAGANDA GİDERLERİ 195 İŞ AVANSLARI 335 PERS. BORÇL.	3.200,00	
		3.000,00 200,00
/		

44. Partiye üye olan kişilerden üye giriş aidatı ve yıllık üye aidatı alınması,

/		
/		
100 KASA 600 AİDATLAR " " " "	45.000,00	
		45.000,00
/		

45. Satın alınacak propaganda amaçlı çeşitli mallar için avans verilmesi,

/		
/		
159 VERİLEN SİP. AVANS. 100 KASA	3.000,00	
		3.000,00
/		

46. Geçici yatırım amacıyla alınan hisse senetlerinden temettü tahakkuk etmesi,

108 DİĞER HAZIR DEĞERLER	1.000,00	
640 TEMETTÜ GELİRLERİ		1.000,00

47. Parti genel başkan ve sekreterine verilen avansın üzerinde yapılan harcamalar nedeniyle bu kişilere avansı aşan tutar kadar ödemede bulunulması,

335 PERSONELE BORÇLAR	200,00	
100 KASA		200,00

48. Habertürk kanalı ile seçim propagandası amacıyla anlaşma yapılması ve anlaşma bedelinin ödenmesi,

180 GEL. AYL. AİT GİDERL. 180.01 Haziran Ayı Yayın Bedeli 180.02 Temmuz Ayı Yayın Bedeli	30.000,00	
100 KASA		30.000,00

49. Milletvekili aday adaylarından özel aidat alınması,

100 KASA	65.000,00	
382 ERTELENMİŞ GEL. 382.01 Özel Aidatlar		65.000,00

50. Danışmanlık şirketine ödemede bulunulması,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.03 Dış. Sağl. Fayda ve Hizm. 630.03.008 Danışmanlık Hizm.	2.500,00	
100 KASA		2.500,00

Parçaya ait telif hakkının Mayıs ayına isabet eden amortisman payı,

/		
630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.06 Dış. Sağl. Fayda ve Hizm. 630.06.001 Telif Hakkı	1.200,00	
268 BİRİKMIŞ AMORT.		1.200,00
/		

Haziran Ayı

51. Temettü gelirinin tahsil edilmesi,

/		
100 KASA	1.000,00	
108 DİĞ. HAZIR DEĞERLER 108.01 Hisse Senetleri Tem. Kup.		1.000,00
/		

52. Tahvil satın alınması,

/		
112 KAMU KES. TAH. SEN BON.	6.000,00	
102 BANKA 102.01 Ziraat Bankası 102.01.001 Vadesiz Mevduat Hesabı		6.000,00
/		

53. Seçilmeyen aday adaylarından bir kısmının vermiş olduğu aidatı geri alması,
kalanın gelir yazılması,

/		
382 ERTELENMİŞ GELİRLER 382.01 Özel Aidat	65.000,00	
100 KASA		16.000,00
600 AİDATLAR		49.000,00
/		

54. Avansı verilen propaganda amaçlı çeşitli malların teslim alınması,

153 MALZEME STOKLARI 153.02 Propaganda Malzemesi	15.000,00	
159 VER. SİP. AVANSL. 100 KASA		3.000,00 12.000,00

55. Milletvekili adaylarına yardımda bulunulması,

631 PROPAGANDA GİDERLERİ 631.05 Adaylara Yapılan Yardımlar	20.000,00	
100 KASA		20.000,00

56. Partiye bağışta bulunulması,

100 KASA	50.000,00	
601 BAĞIŞLAR " " " "		50.000,00

57. Propaganda amaçlı hazırlatılan pankart ve afişlerin satın alınması,

153 MALZEME STOKLARI 153.04 Pankart ve Afiş	3.000,00	
100 KASA		3.000,00

Afişlerin asılması amacıyla tutulan ücretli elemanlara ödemede bulunulması ve maliyet kaydı,

/				
631 PROPAGANDA GİDERLERİ 631.11 Pankart ve Afiş Maliyeti 631.03 Pankart ve Afişl. Asılması Maliyeti 100 KASA 153 MALZEME STOKLARI 153.04 Pankart ve Afiş	3.000 2.000	5.000,00		2.000,00 3.000,00
/				

58. Propaganda amacıyla taşıt kiralınması,

/				
631 PROPAGANDA GİDERLERİ 631.06 Taşıt Kira Bedeli 180 GEL. AYL. AİT GİDERLER 100 KASA	7.500,00 7.500,00			15.000,00
/				

59.-60.-61. Propaganda amacıyla çeşitli giderler yapılması,

/				
631 PROPAGANDA GİDERLERİ 631.07 Bilbord Ücreti 631.08 Seyahat Gideri 631.09 Kir. Taş. Yakıt Masrafı 100 KASA	5.000 6.000 8.000	19.000,00		19.000,00
/				

62. Propaganda malzemelerinin parti teşkilatlarına satılması,

/				
130 PARTİ TEŞK. OLAN ALACAKLAR 130.01 Teşkilatı 603 PART. ve ADAYI TAN. FAAL. SAĞL. GELİRLER		8.000,00		8.000,00
/				

Satılan propaganda malzemelerinin maliyet kaydı,

621 SATILAN STOKLARIN MAL.	6.000,00	
153 MALZEME STOKLARI		6.000,00

Parçaya ait telif hakkının Haziran ayına isabet eden amortisman payı,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.06 Dış. Sağl. Fayda ve Hizm. 630.06.001 Telif Hakkı	1.200,00	
268 BİRİKMİŞ AMORT.		1.200,00

Habertürk kanalına ödenen ve Haziran ayına ait olan tutarın gider hesabına aktarılması,

631 PROPAGANDA GİDERLERİ 631.10 Yayın Sözleşmesi	15.000,00	
180 GEL .AYL. AİT GİD. 180.08 Haziran Ayı Yayın Bedeli		15.000,00

Temmuz Ayı

63. Haziran ayında hazırlatılan propaganda amaçlı çeşitli malların seçmenlere dağıtılması,

631 PROPAGANDA GİDERLERİ 631.04 Seçm. Dağ. Mal. Maliyeti	15.000,00	
153 MALZEME STOKLARI 153.02 Propaganda Malzemesi		15.000,00

64. Tanıtım amaçlı hazırlatılan kitaplar, dergiler, broşürler, kasetler ve videokasetlerinin satın alınması,

153 MALZEME STOKLARI 153.02 Propaganda Malzemesi	2.500,00	
100 KASA		2.500,00

Hazırlatılan propaganda malzemelerinin satışı,

100 KASA	3.000,00	
603 PART. ve ADAYI TAN. FAAL. SAĞL. GELİRLER		3.000,00

Satılan propaganda malzemelerinin maliyet kaydı,

621 SATILAN STOKL. MALİYETİ	1.500,00	
153 MALZEME STOKLARI 153.02 Propaganda Malzemeleri		1.500,00

65. Propaganda amacıyla reklam şirketine ödemede bulunulması,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.03 Dış. Sağl. Fayda ve Hizm. 630.03.010 Reklam Hizm.	2.000,00	
100 KASA		2.000,00

66. Seçim günü giderleri,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.03 Dış. Sağl. Fayda ve Hizm. 630.03.011 Seçim Günü Gid.	2.000,00	
100 KASA		2.000,00

67. MTV'nin ikinci taksitinin ödenmesi

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.05 Vergi Resim Harçlar 630.05.001 MTV 100 KASA	200,00	200,00
---	--------	--------

68. Satın alınan taşıtların bakım ve onarımı için giderler yapılması,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.03 Dış. Sağl. Fayda ve Hizm. 630.03.005 Taşıt Bak. On. Hizm. 100 KASA	600,00	600,00
--	--------	--------

69. Partiye demirbaş bağışlanması,

255 DEMİRBAŞLAR 255.03Bilgisayar 601 BAĞIŞLAR	2.000,00	2.000,00
---	----------	----------

70. Mevcut hisse senetlerinin satılması

102 BANKA 645 MENK. KIYM. SAT. GEL. 110 HİSSE SENETLERİ	16.000,00	1.000,00 15.000,00
---	-----------	-----------------------

Temmuz ayına ait taşıt kira payının gider hesabına aktarılması,

631 PROPAGANDA GİDERLERİ 631.06 Taşıt Kira Bedeli 180 GEL. AYL. AİT GİDERL. 180.02 Temmuz ayı Taş. Kir. Bedeli	7.500,00	7.500,00
---	----------	----------

Habertürk kanalına ödenen ve Temmuz ayına ait olan tutarın gider hesabına aktarılması,

631 PROPAGANDA GİDERLERİ 631.10 Yayın Sözleşmesi	15.000,00	
180 GEL. AYL. AİT GİDERL. 180.02 Temmuz ayı TV Gider Payı		15.000,00

Parçaya ait telif hakkının Temmuz ayına isabet eden amortisman payı,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.06 Dış. Sağl. Fayda ve Hizm. 630.06.001 Telif Hakkı	1.200,00	
268 BİRİKMİŞ AMORT.		1.200,00

Telif hakkının sona ermesi sebebiyle hesabın kapatılması;

268 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR 268.02 Telif Hakkı	3.600,00	
260 HAKLAR 260.02 Telif Hakkı		3.600,00

Ağustos Ayı

71. Seçim barajının aşılması nedeniyle devlet yardımının tahakkuk etmesi,

120 DEVL. YARD. ALACAKAR	46.000.000,00	
602 DEVLET YARDIMI		46.000.000,00

Devlet yardımının Ziraat Bankası'ndaki vadesiz mevduat hesabına yatması,

102 BANKALAR 102.01 Ziraat Bankası 102.01.001 Vadesiz Mevduat Hesabı	46.000.000,00	46.000.000,00
120 DEV. YARD. ALACAKLAR		

72. Arsa satın alınması,

250 ARAZİ ve ARSALAR	90.000,00	
102 BANKALAR		90.000,00

73. Bina yapımı ile ilgili olarak açılan ihaleden teminat alınması,

100 KASA	2.000,00	
326 ALINAN DEP. ve TEM.		2.000,00

74. Binanın yapımı aşamasında katlanılan maliyetin muhasebeleştirilmesi,

258 YAP. OLAN YATIRIMLAR 258.01 Genel Merkez İnşaatı	990.000,00	
102 BANKALAR 102.01 Ziraat Bankası 102.01.001 Vadesiz Mevduat		900.000,00
250 ARAZİ ve ARSALAR		90.000,00

Tamamlanan binanın aktife alınması,

252 BİNALAR	990.000,00	
258 YAP. OLAN YATIRIMLAR 258.01 Genel Merkez İnşaatı		990.000,00

75. Genel merkez binası önüne helikopter pistinin yapılması,

258 YAP. OLAN YATIRIMLAR 258.02 Helikopter Pisti	5.000,00	
102 BANKALAR 102.01 Ziraat Bankası 102.01.001 Vadesiz Mevduat		5.000,00

Tamamlanan pistin aktife alınması,

251 YERALTI VE YERÜSTÜ DÜZ. 251.01 Helikopter Pisti	5.000,00	
258 YAP. OLAN YATIRIMLAR 258.02 Helikopter Pisti		5.000,00

76. Milletvekillerinden milletvekili aidatının alınması,

100 KASA	49.000,00	
600 AİDATLAR " " " "		49.000,00

77. Özel güvenlik hizmeti alınması,

630 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 630.03 Dış. Sağl. Fayda ve Hizm. 630.03.013 Güvenlik Hizmetleri	5.000,00	
100 KASA		5.000,00

78. Parti binasının kiraya verilen bir dairesinin kirasının ve depozito bedelinin nakden tahsili,

100 KASA	2.000,00	
380 GELECEK AYL. AİT GEL.		1.000,00
426 AL. DEP. ve TEM.		500,00
649 DİĞ. GELİR ve KÂRLAR		500,00

79. Eldeki tahvillerin satılması,

102 BANKALAR	6.500,00	
102.01 Ziraat Bankası		
102.01.001 Vadesiz Mevduat		
111 ÖZ. KES. TAH. SEN. BON.		6.000,00
642 FAİZ GELİRLERİ		400,00
645 MENKUL KIY. SAT. KARL.		100,00

80. Parti il teşkilatından olan alacağın tahsil edilmesi,

100 KASA	8.000,00	
130 PARTİ TEŞK. OL. ALCK.		
130.01 Teşkilatı		8.000,00

Gelir Gider Tablosu hesaplarının kapatılması;

/		
690 GELİR VEYA GİDER FAZLASI	213.504,40	
621 SATILAN STOKL. MALİYETİ		12.500,00
630 GENEL YÖN. GİDERLERİ		80.104,40
631 PROPAGANDA GİDERLERİ		110.700,00
632 TEŞK. YAP. TRANSFERLER		10.000,00
653 KOMİSYON GİDERLERİ		200,00
/		
/		
600 AİDATLAR	308.500,00	
601 BAĞIŞLAR	232.000,00	
602 DEVLET YARDIMI	46.000.000,00	
603 PART. VE ADAY. TAN. FAL. SAĞL. GELİRLER	27.000,00	
640 TEMETTÜ GELİRLERİ	1.000,00	
642 FAİZ GELİRLERİ	1.213,00	
645 MENKUL KIY. SATIŞ KÂRL.	1.100,00	
646 KAMBİYO KÂRLARI	222,22	
649 DİĞER GELİR VE KÂRLAR	500,00	
690 GELİR VEYA GİDER FAZLASI		46.571.535,22
/		

Dönem Net Gelir Veya Gider Fazlasının Hesaplanması;

/		
690 GELİR VEYA GİDER FAZLASI	46.571.535,22	
690 GELİR VEYA GİDER FAZLASI		213.504,40
692 DÖNEM NET GELİR FAZLASI		46.358.030,82
/		

Dönem Net Gelir Fazlasının Finansal Durum Tablosu'na aktarılması;

/		
692 DÖNEM NET GELİR FAZLASI	46.358.030,82	
590 DÖNEM NET GELİR FAZLASI		46.358.030,82
/		

Genç Beyinler Partisi'nin 01.01.2008-31.08.2008 döneminde, yukarıdaki tüm finansal işlemleri sonucunda ortaya çıkan 31.08.2008 Tarihli Finansal Durum Tablosu'nun görünümü aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.5: Genç Beyinler Partisi'nin 31.08.2008 Tarihli Bilançosu

GENÇ BEYİNLER PARTİSİ 31.08.2008 TARİHLİ BİLANÇOSU (TL)			
VARLIKLAR		KAYNAKLAR	
<u>I. DÖNEN VARLIKLAR</u>		<u>III. KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR</u>	
Hazır Değerler	46.373.994,72	Faaliyetlerden Doğan Borçlar	2.000,00
Kasa	120.581,45	Al. Depozito ve Teminatlar	2.000,00
Banka	45.194.928,07	Öd. Vergi ve Diğer Yüküml.	4.985,00
Diğer Alacaklar	456,30	Ödenecek Vergi ve Fonlar	1.335,00
Diğer Çeşitli Alacaklar	456,30	Öd. Sosyal Güv. Kesintileri	3.650,00
Stoklar	4.000,00	Gel. Ayl. Ait Gel. ve Gid. Tah.	1.000,00
Malzeme Stokları	4.000,00	Gelecek Aylara Ait Gelirler	1.000,00
<u>II. DURAN VARLIKLAR</u>		<u>IV. UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR</u>	
Faaliyetlerden Doğan Alacaklar	300,00	Faaliyetlerden Doğan Borçlar	500,00
Verilen Depozito ve Teminatlar	300,00	Alınan Depozito ve Teminatlar	500,00
Maddi Duran Varlıklar	1.043.250,00	<u>V. ÖZ KAYNAKLAR</u>	
Yeraltı ve Yerüstü Düzenleri	5.000,00	Dönem Gelir/Gider Fazlası	46.358.030,82
Binalar	990.000,00	Dönem Gelir Fazlası	46.358.030,82
Taşıtlar	30.000,00		
Demirbaşlar	18.250,00		
Maddi Olm. Duran Varlıklar	3.000,00		
Haklar	2.000,00		
Kuruluş ve Örg. Giderleri	1.000,00		
VARLIKLAR TOPLAMI	46.366.515,82	KAYNAKLAR TOPLAMI	46.366.515,82

Genç Beyinler Partisi'nin Gelir-Gider Tablosu'nun görünümü ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 4.6: Genç Beyinler Partisi'nin 01.01.2008-31.08.2008 Dönemi Gelir-Gider Tablosu

GENÇ BEYİNLER PARTİSİ		
01.01.2008-31.08.2008 DÖNEMİ GELİR GİDER TABLOSU		
A. ESAS FAALİYET GELİRLERİ		46.567.500,00
Aidatlar	308.500,00	
Bağışlar	232.000,00	
Devlet Yardımı	46.000.000,00	
Part. ve Adayı Tan. Faal. Sağl. Gelirler	27.000,00	
BRÜT ESAS FAALİYET GELİRİ		46.567.500,00
B. SATIŞLARIN MALİYETİ (-)		(12.500,00)
Satılan Stokların Maliyeti	12.500,00	
NET ESAS FAALİYET GELİRİ		46.555.000,00
C. FAALİYET GİDERLERİ (-)		(200.804,40)
Yönetim Giderleri	80.104,40	
Propaganda Giderleri	110.700,00	
Teşkilatlara Yapılan Transferler	10.000,00	
FAALİYET GELİRİ		46.354.195,60
D. DİĞER GELİRLER		4.035,22
Temettü Gelirleri	1.000,00	
Faiz Gelirleri	1.213,00	
Menkul Kıymet Satış Kârı	1.100,00	
Kambiyo Kârları	222,22	
Diğer Olağan Gelir ve Kârlar	500,00	
E. DİĞER GİDERLER (-)		(200,00)
Komisyon Giderleri	200,00	
OLAĞAN GELİR		46.358.030,82
DÖNEM NET GELİR FAZLASI		46.358.030,82

SONUÇ

Demokrasinin hakim olduğu toplumlarda siyasi partiler yadsınamaz bir öneme sahiptir. Siyasi partilerin Anayasalarda koruma altına alınmış olması da bu önemin bir göstergesi olarak görülebilir. Bu önemle doğru orantılı olarak, partilerin faaliyetlerinin de yasal sınırlar içerisinde olması gerekmektedir. Özellikle partilerin finansal yapılarının gerek muhasebe sistemi açısından gerekse kamuyu aydınlatma açısından şeffaf bir yapıya sahip olması, ideal toplumlarda istenen bir durumdur.

Çalışmaya konu olan Türkiye'deki siyasi partilerin muhasebe sistemleri, 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası ile düzenlenmiştir. Yasanın getirmiş olduğu düzenlemeler ve mevcut uygulamalar beraber düşünüldüğünde, mevcut sistemin günün gereklerine cevap vermekten uzak olduğu görülmüştür. Yasal düzenlemelerin siyasi partilere yönelik ortak bir muhasebe sistemi geliştirmemesi, partilerin finansal yapılarının toplumun bilgi edinme gereksinimine cevap verebilecek şeffaflıktan uzak olması ve faaliyet özetini gösteren finansal çıktılarının denetiminin verimli bir şekilde gerçekleştirilememesi partilerin mevcut muhasebe sistemlerinin ve denetimlerinin değişmesini zorunlu kılmaktadır. Ancak günün politikacılarının kendi çıkarlarını korumak istemesi, yasal düzenlemelerin yapılmasını zorlaştırdığını da belirtmekte yarar vardır. Ayrıca partilerin finansal yapıları içerisinde göstermedikleri çeşitli gizli finansman kaynaklarının varlığı da sistemin önündeki bir tıkanıklık olarak varlığını sürdürmektedir.

Siyasi partilerin mevcut muhasebe sistemleri içerisinde, öncelikle sistemin ve dolayısıyla şeffaflığın önemli fonksiyonlarından biri olan muhasebe politikalarının yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Yasa, partilerin hesaplarını, bilanço esasına göre düzenlemesi gerektiğini ifade etmekte, bilançoların, bütçelerin, gelir gider çizelgelerinin ve kesin hesapların nasıl düzenleneceğini partilerin iç yönetmeliklerine bırakmaktadır. Bu durum partilerin finansal işlemlerinin kendilerine özgü bir şekilde şekillendirmesi sorununu beraberinde getirmekte bu durum ise partiler arasında standart bir uygulamanın varlığını zora sokmaktadır. Oysaki partilerin finansal çıktılarının şekillenmesinde muhasebe politikaları çok önemli bir yere sahiptir.

Dolayısıyla, oluşturulacak olan muhasebe politikalarının, farklı uygulamaları ortadan kaldırması ve partilerin faaliyet sonuçlarını yansıtacak olan raporları şeffaf bir yapıya kavuşturması gerekmektedir. Bu konuda atılabilecek en önemli adım muhasebenin temel kavramlarının, partilerde uygulanacak olan sisteme uyarlanması sağlanmasıdır. Bu kavramlardan sosyal sorumluluk kavramı, kişilik kavramı, süreklilik kavramı, dönemsellik kavramı, maliyet esası kavramı, tarafsızlık ve belgelendirme kavramı, parayla ölçülme kavramı, tutarlılık kavramı, tam açıklama kavramı ve önemlilik kavramı siyasi partilere önerilecek olan kayıt sistemi ve finansal tablolar ile bütünlük sağlayan kavramlardır. Bu kavramlardan özellikle sosyal sorumluluk kavramı, kişilik kavramı ve belgelendirme kavramı sisteme yön verecek önemli kavramlardır. Sosyal sorumluluk kavramı sayesinde, parti mensuplarının topluma karşı yüklenmiş olduğu misyonun bilincinde olması; kişilik kavramı ile partinin, mensuplarından ayrı bir tüzel kişiliğinin olduğunun farkına varılması ve partinin bütün faaliyetlerinin bu kişilik adına yapılması; belgelendirme kavramı ile de parti tüzel kişiliği adına yapılacak olan her finansal işlemin bir belgeye dayandırılması sağlanacaktır. Yine muhasebe politikaları konusunda atılabilecek bir diğer önemli adım tahakkuk esasının benimsenmesi olacaktır. Özellikle kayıt düzeni ve dolayısıyla finansal çıktılara yön verecek olan bu esas gereğince, parti gelir ve giderleri tahakkuk hesapları aracılığıyla ait olmuş oldukları mali yıla kaydedilir ve raporlanır. SPY’de yer alan ve partilerin gelir sağlamalarına ve giderde bulunmalarına yön veren usuller, partilerin ticari faaliyet, kredi ve borç almalarına ilişkin düzenlemeler ile taşınmaz mal edinimlerine ilişkin düzenlemeler de, muhasebe politikalarının bir bütünleyicisi olarak sistem içerisindeki yerini koruması gerekmektedir.

Siyasi partilerin mevcut kayıt düzeni konusunda, öncelikle göze çarpan husus kayıt düzeni konusunda var olan ikilemdir. Yasa, siyasi partilerin hesaplarının bilanço esasına göre tutulmasını istemekte, ancak tutulacak defterler kısmında siyasi partilerin gelir ve gider defteri tutacağını ifade etmektedir. İkilem yaratan bu düzenlemenin ortadan kaldırılması amacıyla SPY’de bir değişikliğe gidilmesi doğru bir adım olacaktır. Bu doğrultuda, partilerin tutacakları defterlere ve kayıt düzenine ilişkin düzenlemeleri içeren Yasanın 60. maddesinde, siyasi partilere hesaplarını

bilanço esasına göre düzenlemesi zorunluluğu getiren Yasanın 73. maddesi doğrultusunda bir uyarılma yapılması yerinde olacaktır. Bu değişiklik ile beraber, siyasi partilerin, bilanço esasının zorunlu kıldığı olduğu VUK'da belirtilen defterler olan günlük defter, büyük defter ve envanter defterini kayıtlarında kullanması sağlanacaktır.

Kayıt düzeninde bilanço esasının benimsenmesinin partilere sağlayacağı en büyük avantaj, çift taraflı kayıt sisteminde var olan neden sonuç ilişkisidir. Çift taraflı kayıt sisteminde, borçlu bir veya birkaç hesabın karşısında alacaklı hesap veya hesapları istemesi, neden sonuç ilişkisini ortaya koyduğu için, finansal işlemlerin muhasebeleştirilmesinde daha rasyonel uygulamaların varlığı ile beraber, varlık ve kaynak hesaplarındaki artış veya azalış yaratan işlemlerin analiz edilmesi, yorumlanması daha kolay olacaktır. Yine muhasebe ilkelerine ve mantığına uygun olarak yapılacak olan bir kayıtlama, gerek parti muhaseplerinin işini kolaylaştıracak gerekse yasaya uygun olmayan ve hazineye kaydedilme ile sonuçlanan gelir ve gider tutarlarının, parti tüzel kişiliğinin kasasında tutulması sağlanacaktır.

Siyasi partilerin muhasebe sistemleri içerisinde yer alan ve sistemin şeffaf bir yapıya kavuşturulmasında önemli bir paya sahip olan bir diğer konu finansal tablolarıdır. Partilerin mevcut muhasebe sistemlerinde yer alan ve standart bir yapıya sahip olmayan finansal tabloların, standart bir yapıya kavuşturulması ve şeffaflık konusunda üzerine düşen vazifeyi yerine getirebilmesi için öncelikle yapılması gereken düzenleme, Türkiye'deki siyasi partilere yönelik bir hesap planının oluşturulmasıdır. Çalışmada bu konu ile ilgili, 1Sıra Nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde yer alan hesap planı esas olarak alınmış ve plan üzerinde, siyasi partilere özgü olabilecek çeşitli kalemlerin plana eklenmesi ve partilerle ilişkisi kurulamayacak bazı hesapların plandan çıkartılması şeklinde çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler ile beraber, partilere yönelik uyarlanmış bir hesap planı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Hesap planları kayıt düzenin, kayıt düzeninden elde edilen veriler ise finansal tabloların temelini oluşturmaktadır. Hesap planları ve kayıt düzeni üzerinde partilere

yönelik uyarlamalar yapılması ile birlikte, sıra şeffaflık konusunda gereksinimlere cevap verebilecek finansal çıktuların şekillendirilmesi aşamasına gelmektedir. Bu konu ile ilgili siyasi partilere, Finansal Durum Tablosu ve Gelir Gider Tablosu olmak üzere iki finansal çıktı önerilmiştir.

Finansal durum tablosu, ticari işletmelerin kullanmış oldukları bilançonun ana hatlarını kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. Siyasi partilere bu tablonun önerilmesindeki temel amaç, parti kaynaklarının hangi varlık kalemleri üzerinde harcandığının ve partinin yükümlülüklerinin neler olduğunun kamuoyu tarafından bilinmesini sağlamaktır. Finansal durum tablosu oluşturulurken, siyasi partilerin kar amacı gütmeyen ve ortaklık yapısı bulunmayan bir tüzel kişiliğe sahip olduğu ve ticaret yapamama, borç alamama gibi çeşitli yasaklara tabi olduğu hususları göz önünde bulundurulmuş ve finansal durum tablosu üzerinde ticari faaliyete ilişkin varlık ve kaynak hesaplarına, sermaye hesaplarına ve kar yedekleri hesaplarına yer verilmemiştir.

Partilere önerilen bir diğer finansal tablo ise Gelir Gider Tablosu'dur. Gelir gider tablosu, siyasi partilerin siyaset yapmak için gerekli olan finansmanı nerelerden toplandığını ve nerelere harcandığını, sonuç itibariyle faaliyet dönemi sonunda ortaya çıkan gelir gider farkını ortaya koyan finansal bir tablodur. Siyasi partiye kaynak sağlayanların, sağlamış oldukları kaynakların nerelerde kullanıldığının görülebilmesi, gelir gider tablosunun önemini daha da arttırmaktadır. Gelir gider tablosu oluşturulurken, parti tüzel kişiliğinin amaçları ve SPY'de yer alan ve gelirler ile giderleri düzenleyen hususlar göz önünde tutulmuştur. Tabloda tüzel kişiliğin amaçları ile bağdaşmayacak gider kalemlerine yer verilmemiş, partilerin borç alma yasağı kapsamında olmasından dolayı finansman giderleri tabloya dahil edilmemiştir. Gelirler ile giderlerin karşılaştırılması sonucu ortaya çıkan farkı temsilen gelir gider fazlası kalemi kullanılarak, siyasi partilerin kar amacı gütmeyen birer kişilik oldukları vurgulanmaya çalışılmıştır.

Siyasi partilerin denetimi konusunda, mevcut uygulama üzerinde yapılabilecek olan bazı iyileştirmeler denetimden alınacak olan yararı yükseltecektir.

Partilerin mali denetiminde öncelikli sorun, biriken ve denetlenmemiş olan parti kesin hesaplarıdır. Bu sorun denetimi yapmakla görevli Anayasa Mahkemesi'nin yapısından kaynaklanmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin bünyesinde, mali denetimden sorumlu raportör sayısının azlığı bu durumun temel nedenidir. Çalışmada, bu sorunun önüne geçilmesi amacıyla iki alternatif öne sürülmüştür. Bunlardan birincisi, Anayasa Mahkemesi bünyesinde siyasi partilerin mali denetiminden sorumlu bir birimin oluşturulması ve bu birimin yeterli sayıda raportörden oluşması; ikincisi ise siyasi partilerin mali denetimi görevinin Yüksek Seçim Kurulu'na devredilmesidir. Yine Yüksek Seçim Kurulu bünyesinde oluşturulabilecek bir birim, siyasi partilerin mali denetimi görevini yerine getirebilir. Denetimin hangi organ tarafından ve nasıl yapılacağı önerisinin yanında, denetimden alınabilecek yararın artırılması ve denetimin şeffaf bir yapıya kavuşturulması amacıyla; parti yöneticilerinin finansal yapının iyileştirilmesindeki sorumluluklarının arttırılmalı, mali denetimden önce ve sonra finansal raporların partilerin internet sitelerinden kamuoyunun bilgisine sunulmalı, siyasi partilere yapılacak olan devlet yardımı, bağış ve aidat ödemelerinin kayda geçirilmesinde yaşanan yolsuzlukların önüne geçilmesi amacıyla bu ödemeler bankalar aracılığıyla yapılmalı, parti yetkililerinin bağış ve aidat ödemelerinde makbuz düzenlemesi ve bağış ve aidatı ödeyenlerinde makbuz istemesi konusunda olabilecek aksi durumların önüne geçilmesi amacıyla cezai yaptırımlar ağırlaştırılmalı ve partide muhasiplik görevini yürütecek olan kişilerde belli bir ehliyetin aranması ile bu kişilere belli zamanlarda seminerler verilmesi, önerilerinin de sisteme dahil edilmesi ve sistemle bütünleştirilmesi yerinde olacaktır.

Siyasi partilere yönelik önerilen muhasebe sistemi; muhasebe politikaları, kayıt düzeni, finansal tablolar ve denetim bazında ayrı ayrı ele alınmıştır. Öğeler bazında getirilen düzenlemeler, bir bütün olarak düşünüldüğünde ise, siyasi partilerden beklenen şeffaflık bir başka ifadeyle kamuyu aydınlatma sorumluluklarının yerine getirilmesine hizmet etmiş olacaktır.

KAYNAKLAR

ABADAN, Nermin. **Siyasi Bilimler ve Anayasa Hukuku Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili**, AUSBF Yayını, Ankara, 1966.

ABADAN Yavuz, “Türk Siyasi Partiler Kanunu”, **A.Ü.S.B. Fakültesi Dergisi**, Cilt:21, Sayı, 1966, ss. 171-218.

Adalet ve Kalkınma Partisi Tüzüğü.

AKYAZICI, Serpil. “Siyasi Partilerin Kapatılması: TİP, MNP, DEP ve RP Örnekleri” , (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkanlar Ortadoğu ve Asya Gelişmeleri Bilim Dalı, İstanbul, 2001.

Anayasa Mahkemesi İç Tüzüğü, Yasa No: 2949, Resmi Gazete: 03.12.1986-19300.

Atatürk'ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri, 3. Baskı, **Kaynak Yayıncılık**, İstanbul, Aralık 1998.

AYDIN, Mesut. “Türkiye’de Siyasal Partiler ve Devlet Yardımı”, **A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 54, Sayı: 4, 2005, ss. 235-265.

AYDOĞAN, Metin. **Küreselleşme ve Siyasi Partiler**, 1. Baskı, Umay Yayınları, İzmir, 2006.

Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü.

DEMİR, Fevzi. **Siyasi Parti Sistemleri ve Türk Siyasi Partiler Kanunu**, EGİAD Yayınları, İzmir, 1997.

Demokrat Parti Tüzüğü

DUVERGER, Maurice. **Siyasi Partiler**, Çev. Ergun Özbudun, 3. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1992.

DÜNDAR, Barboros. “Atatürk Dönemi Siyasi Parti Programlarının Karşılaştırmalı Analizi”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2007.

ERDOĞAN, Melih. **Denetim**, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, 2006.

Electoral Commission, <http://www.electoralcommission.org.uk>, (Erişim: 25.01.2009).

EREN, Abdullah. “Türkiye’de Siyasi Partilerin Mali Denetimi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996.

Eskişehir-İzmit Konuşmaları 1923, 3. Baskı, **Kaynak Yayıncılık**, İstanbul, Haziran 1999.

FEC, <http://www.fec.gov/pdf/colagui.pdf>, (Erişim: 10.01.2009).

GENÇKAYA, Ömer Faruk. “Siyasi Partilere ve Adaylara Devlet Desteği, Bağışlar ve Seçim Giderlerinin Sınıflandırılması, Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Türkiye için Seçim Önerisi”, TESEV Yayınları, İstanbul, 2000, ss.127-234

GENÇKAYA, Ömer Faruk, Devletleşen Partiler, Türkiye’de Siyasi Partilerin Başlıca Gelir Kaynakları 1983-1998, **Anadolu Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayını**, Ankara, 2002.

GENÇKAYA, Ömer Faruk. **Siyasi Partilerde Reform**, TESEV Yayınları, İstanbul, 2000.

GENÇKAYA, Ömer Faruk. “Siyasetin Finansmanı, Sınırlamalar ve Denetim: Karşılaştırmalı Uygulamalar”, 21. Yüzyıl İçin Türkiye’nin Gündemi Çalışma Grubu Siyasetin Finansmanı Raporu, 8 Şubat 2002, Ankara, 5 p.

GÜREDİN, Ersin. **Denetim ve Güvence Hizmetleri**, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 2007.

İŞBANK, http://www.isbank.com.tr/content/TR/Yatirimci_Iliskileri/Kurumsal_Bilgiler/Ortaklik_Yapisi-256-247.aspx (Erişim: 20.06.2009)

KARAMUSTAFAOĞLU, Mustafa. **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1970.

KEPEKÇİ, Celal. **Bağımsız Denetim**, Avcı Ofset Matbaacılık, İstanbul, 2004.

KILINÇ, Doğan. “Siyasi Partilerin Mali Denetimi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001.

KÖKER, Levent. “Siyasal Partilerin Parasal Denetimi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1979.

KUZU, Burhan. “Siyasi Partilerin Kapatılması Rejimi”, **İ.Ü.H.F Mecmuası**, c:LII, Sayı:1-4, İstanbul, 1998, ss.72-90.

MARŞAP, Beyhan ve Yıldız AKBULUT. “Türkiye’de Siyasi Partilerce Uygulanan Muhasebe Sisteminin Değerlendirilmesi ve Kamuyu Aydınlatma İlkesi Açısından Siyasi Partilerde Uygulanacak Muhasebe Sistemi ve Muhasebe Denetimi Önerisi”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Sayı:7, Yıl: 2003, ss. 35-58.

MEHTER, Hamdi. **Siyasi Partilerin Mali İşlemleri ve Denetimleri**, TÜRMÖB Yayınları, Ankara, 2008.

Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, “Devlet Muhasebesinde Reform Çalışmaları: Nakit Esasından Tahakkuk Esasına”, **Maliye Bakanlığı Yayınları**, Ankara 2002.

Milliyetçi Hareket Partisi Tüzüğü.

MUTLU, Abdullah. “Kurumsallaşmış Demokrasilerdeki Siyasi Partiler Sistemi ile Ülkemizdeki Siyasi Partiler Sisteminin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi ve Özgün Model Arayışları”, (Uzmanlık Tezi), İçişleri Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Başkanlığı, Ankara, 2005.

Müge Yüce, “Siyasetin Finansmanı ve Çözüm Önerileri”, <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/siyasetinfinansmanivecozumonerileri.pdf>, (10.01.2008), ss.1-32.

NEUMAN, Sigmund. **Modern Political Parties**, Chicago, 1958.

OKAN, Pınar. “Siyasetin Finansmanı ve Siyasi Partilerde Finansal Raporlama”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

ÖZBUDUN, Ergun. **Siyasi Partiler**, 3. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979.

ÖZBUDUN, Ergun. **Türk Anayasa Hukuku**, 3. Baskı, Yetkin Basım Yayım ve Dağıtım AŞ., Ankara, 1985.

ÖZKAN, Azzem. “Ülkemiz Siyasi Partilerinde Muhasebe Kayıt Düzeni ve Denetimi”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Sayı: 7, Yıl: 2003, ss. 61-72.

ÖZTÜRK, Zeki. **Seçimlerde Paranın Gücü**, Ebabil Yayınları, Ankara, 2006.

PAYASLIOĞLU, Arif. **Siyasi Partiler**, İstiklal Matbaası, Ankara, 1952

PERİNÇEK Doğu, **Anayasa ve Partiler Rejimi**, 3. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1985.

SARTORİ, Giovanni. **Parties and Party Systems**, Cambridge University Press, Cambridge, 1976.

SELİMOĞLU, Seval Kardeş. “**Denetimin Genel Çerçevesi**” **Muhasebe Denetimi**, Editör: Seval K. Selimoğlu ve Şaban Uzay, Gazi Kitabevi, Ankara, 2008.

SEVİLENGÜL, Orhan. **Genel Muhasebe**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2005.

Siyasi Partiler Yasası, Yasa No: 2820, Resmi Gazete:24.04.1983-18027.

SUSMUŞ, Türker. “Türkiye’de Siyasi Partilerin Muhasebe Sisteminin Bir Kamuoyu Eğilim Araştırması Çerçevesinde Denetim ve Saydamlık Açısından Değerlendirilmesi”, Türkiye XXI. Muhasebe Eğitim Sempozyumu Muhasebe Uygulamalarında Etik ve Kamuyu Aydınlatma, - (Bodrum Kervansaray Resort Hotel 29 Mayıs-02 Haziran) İstanbul: Marmara Üniv.DS İşl.Teknik Eğitim Fakültesi Matbaa Birimi, 2002, ss. 237-270.

ŞİMŞEK, Ebru. “Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Türkiye’de Siyasi Partilerin Kapatılması Rejimi ve Demokrasi İlkesi Açısından Değerlendirilmesi”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2007.

TACAR, Pulat. **Siyasetin Finansmanı**, Doruk Yayıncılık, 1997, Ankara.

TANİLİ, Server. **Devlet ve Demokrasi**, 3. Baskı, Say Kitap Pazarlama, Ankara, 1982.

TANÖR, Bülent. **Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu**, BDS Yayını, İstanbul, , 1990.

TBMM, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim (Erişim: 05.08.2009).

TEZİÇ, Erdoğan. **100 Soruda Siyasi Partiler**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976.

TEZİÇ, Erdoğan. **Anayasa Hukuku**, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 1991.

TİKVEŞ, Özkan. “Anayasa Mahkemesinin Siyasi Partilerin Gelir ve Giderlerini Denetlemesi”, **Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 9, 1971, ss.32-46.

TMS, “TMS 1: Finansal Tabloların Sunuluşu”, TÜRMOB Yayınları, 2009.

TMS, “TMS 8: Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar”, TÜRMOB Yayınları, 2009.

TUNAYA, Tarık Zafer. **Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952**, 2. Baskı, Arba Yayınları, İstanbul, 1995.

YILDIZ, Ahmet. “Siyasi Partilerin Finansmanı (Almanya, İtalya, İngiltere, Fransa ve ABD Örnekleri)”, Araştırma Raporu, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Araştırma Servisi Raporu**, Haziran 1996.

YILMAZ, Şiir. “Siyasi Partilerin Gelir Kaynakları Üzerine Bir Araştırma”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 237, ss. 46-78.

YÜCEKÖK, Ahmet N. “Siyasi Partilerin Masraf Denetimi”, **A.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 2, Ankara, 1972, ss. 65-81.

YÜKSEL, NAHİT. “Siyasetin Can Simidi: Partilere Hazine Yardımı”, Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994.

YÜKSEL, Nahit. Siyasetin Kamusal Finansmanı, **Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları**, Ankara, 2007.

1961 Anayasası, Yasa No: 334, Resmi Gazete: 20.07.1961-10859.

1982 Anayasası, Yasa No:2709, Resmi Gazete: 09.11.1982-17863 Mükerrer.

09 Kasım 2002 tarih ve 883 sayılı YSK Kararı.

30 Temmuz 2007 tarih ve 739 sayılı YSK Kararı.

10 Kasım 2002 tarih ve 24932 sayılı Resmi Gazete.

30 Temmuz 2007 tarih ve 26598 sayılı Resmi Gazete.

Anayasa Mahkemesi Kararları

AMK; SPMD, Esas Sayısı-E. 1970/12, Karar Sayısı-K. 1971/13, Karar Tarihi-K.t. 02.02.1971

AMK; SPMD, E. 1994/17, K. 1995/10, K.t. 26.05.1995.

AMK; SPMD, E. 1995/13, K. 1996/9, K.t. 02.04.1996 .

AMK; SPMD, E. 1997/16, K. 1996/10, K.t. 02.04.1996.

AMK; SPMD, E. 1994/8, K. 1997/4, K.t. 11.03.1997.

AMK; SPMD, E. 1991/6, K. 1997/19, K.t. 21.11.1997.

AMK; SPMD, E. 1996/17, K: 1998/57, Kt: 23.12.1998.

AMK; SPMD, E. 1997/25, K. 1998/59, K.t. 23.12.1998.

AMK; SPMD, E. 1998/24, K. 1999/15, K.t. 23.02.1999.

AMK; SPMD, E. 1999/16, K. 2008/76, K.t. 29.04.2008.

AMK; SPMD, E. 2000/10, K. 2008/77, K.t. 26.06.2008.

AMK; SPMD, E. 2000/10, K. 2008/78, K.t. 26.04.2008.

AMK; SPMD, E. 2007/21, K. 2008/83, K.t. 26.06.2008.